

Borítóterv Zátonyi Tibor
Könyvterv Fekete Valér

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000202871

© Ószabó Attila, Vajda Éva, 2001

1 db CD
MELLÉKLET

MEMBRÁN KÖNYVEK 11.
Sorozatszerkesztő Sükösd Miklós

A 173835

ÚJ MANDÁTUM KÖNYVKIADÓ

Felelős kiadó Németh István
Felelős szerkesztő Szűgyi Zoltán

Készült a deMax Művekben
Felelős vezető Miklóssy János

ISBN 963 9336 30 0
ISSN 0209-4606

Ószabó Attila-Vajda Éva

TÉNY

FELTÚRÁS

ÚJ MANDÁTUM KÖNYVKIADÓ
Budapest, 2001

Tartalom

Előszó	7
Bevezetés – kivezetés a publicisztikából – (Kovács Zoltán)	11
POLITIKA	
Fiúk a bányában	
Az Orbán család vállalkozásai	16
Szerencsések és zsenik	
Fiúk a bányában X.	27
Arccal a kamerák felé	
Képmutatók a médiában	39
Háborús játékok	
Magyarország a NATO balkáni akciójában	52
GAZDASÁG	
Guruló rubelek	
Fejezetek az orosz–magyar államadósság történetéből	66
Egész pályás letámadás	96
KATOR	
Körszerű adategyeztetés	105

PÉNZEK ÉS ÜGYEK

Bank bán I.	122
Bank bán II.	135
Bank bán III.	142
V. I. P.	155
A luxusvella nem apácazárdá	
A Globex Holding tündöklése és bukása	157
A romlás virágai	
Eltűnt milliók a Kereskedelmi és Hitelbanknál	179
 Köszönetnyilvánítás	 197
 A CD-melléklet tartalomjegyzéke	 199

Előszó

Ez a könyv az *Élet és Irodalom* című hetilapban 1998 áprilisa és 2000 júniusa között megjelent írásainkat tartalmazza – képekkel és dokumentumokkal kiegészítve. A riportok a legkülönbözőbb közéleti és gazdasági témákat járják körbe, a Postabanktól az Orbán család bányavállalkozásain keresztül egészen odáig, hogy miként vett részt Magyarország a NATO 1999. tavaszi balkáni akciójában. Témáinkat minden esetben magunk választottuk, mert egy adott időszakban aktuálisak voltak, és hajtott minket a kíváncsiság a valóság megismerése iránt. Az *Élet és Irodalom* munkatársaiként abban a kivételes szerencsében volt részünk, hogy egy-egy sztorin átlagosan egy-két hónapot dolgozhattunk. A műfajt, amivel próbálkoztunk, számos országban – elsősorban az Egyesült Államokban – ismerik és művelik az újságírók. Magyarországon azonban inkább csak kezdeményei, mint kialakult szabályai vannak az oknyomozónak vagy tényfeltárónak nevezett újságírásnak.

Ezt a fajta újságírást sokféleképpen lehet meghatározni. Mi magunk azzal értünk leginkább egyet, amely azt mondja: az oknyomozó újságírás terméke minden esetben az újságíró saját nyomozásának eredménye, nem pedig valaki másé; azaz az újságíró nem egy egyébként arra hivatott hatóság vizsgálatának eredményét ismerteti az olvasójával, hanem a saját munkája eredményeképpen összegyűjtött tényeket és információkat tárja a közönség elé. További jellemző még, hogy az oknyomozó újságíró olyan eseteket próbál meg feltárni, amelyek valamilyen szempontból fontos és közérdekű információkat hordoznak a közönség, a nyilvánosság számára. Ugyanakkor elmondanak valami jellemzőt a korról, amelyben élünk: korrupciót, hatalommal való visszaélést vagy egyéb „hibás” működést mutatnak be átfogóan, a maguk összefüggéseiben; valami olyat, amit egyébként el akarnak rejteni. Az oknyomozó újságírás a zárt ajkak és a zárt ajtók felnyitását jelenti.

A műfaj sajátosságából következően az interjúk, amelyeket az egyes cikkek megírásához az események közvetlen résztvevőivel készítettünk, szinte kivétel nélkül mind háttérbeszélgetés formájában zajlottak le. Ez azt jelenti, hogy forrásainknak ígéretet tettünk, hogy az információk felhasználásakor nem fedjük fel kilétüket. Erre azért van szükség, mert a politikusok, szakemberek nagy része nyilvános interjú-helyzetben nem az újságíró és a nyilvánosság számára kíváncsi nyitottsággal és őszinteséggel ismerteti a tényeket, a mögöttes szándékokat és a konfliktusokat. Mi viszont éppen ezekről szerettünk volna a lehető legnagyobb részletességgel írni. A források névtelenségében rejlő veszélyeket pedig úgy próbáltuk kivédeni, hogy csak azokat az információkat vetettük papírra, amelyet több forrás részleteiben is megegyezően hozott a tudomásunkra. Egy idő után ugyanis minden történetről le lehetett hántani a szubjektív elemeket és kibontakozott a valóságkép, a sztori valóság-magva. Ezek többnyire ráadásul sokkal érdekesebbek, mint bármilyen kitalált történet.

Mivel a cikkek témája és a benne szereplő információk jellegüknél fogva számos üzleti, politikai és személyes érdeket sértenek, ellenőrzésük és bizonyításuk igen nehéz volt. Ellenőrzöttnek tekintettük azt az információt, amelyről írásos vagy egyéb technikai eszközzel rögzített bizonyítékunk volt, illetve amelyet legalább kettő, de lehetőség szerint több, egymástól független forrás részleteiben is megegyezően hozott tudomásunkra. Ahol egy-két mondat idézőjelek között szerepel, az azt jelenti: forrásunk szó szerint így fogalmazott a háttérbeszélgetés során. Amikor függő beszédben idézünk valakit, az azt jelenti: forrásunk tartalmát tekintve pontosan a leírtakat mondta, legfeljebb más szavakkal. Amikor egy információ pontosságáról nem vagyunk meggyőződve, de közlését a történet megértése szempontjából mégis nélkülözhetetlennek tartjuk, ott ezt a szövegben külön jelezzük. Az ilyen információk közlését mindazonáltal igyekeztünk elkerülni.

A cikkekben szereplő információk gyűjtésekor az interjúk mellett az újságírásban honos módszerek széles skáláját alkalmazzuk. Minden egyes riporthoz igyekeztünk minél több belső feljegyzést és korábban titokban tartott dokumentumot áttanulmányozni. Ez utóbbi tevékenységet azonban roppantul megnehezítik a jelenleg hatályos magyar törvények, amelyek nagyon sok, az újságíró tájékozódását és az ügyekben való eligazodását segítő információt nyilvánítanak szolgálati, üzleti vagy banktitoknak, esetenként államtitoknak. Ennek ellenére, ahol tehetjük, megpróbáltunk dokumentumokhoz jutni, hiszen az emberek emlékezete sokszor szubjektív, mi pedig az egyes ügyek feltárásánál azt a célt tűztük magunk elé, hogy a lehető legpontosabban rekonstruáljuk az eseményeket. Az elrejtett dokumentumokon kívül természetesen minden alkalommal áttanulmányoztuk a nyilvánosan elérhető információkat is. Így rendszerint sok időt

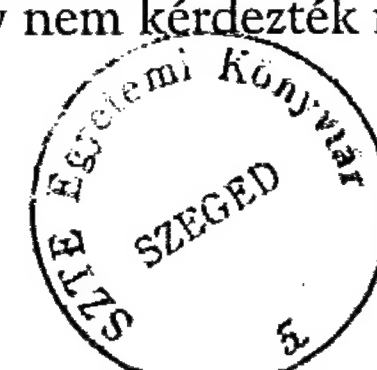
töltöttünk a Cégbíróságon a különböző cégek adatainak „bogarászásával”. Időnként minket is meglepett, hogy mennyi információ elérhető a publikus adatbázisokban, csak tudni kell használni ezeket. A Cégbíróságon kívül minden esetben támaszkodtunk a sajtóban már korábban megjelent információkra, és ahol szükséges volt, hivatkoztunk is kollégáink munkáira.

Mindazonáltal nem állítjuk, hogy cikkeinkben sikerült a valóság teljes és pontos leírása. (Ezt egyetlen munka sem állíthatja magáról.) A források értékelése, emlékezete gyakran és számos kérdésben megoszlik, és olykor az írott források az eseményekben résztvevők emlékeinek ellentmondóan rögzítik az eseményeket. Ennek ellenére igyekeztünk függetleníteni magunkat az egyes szereplők szubjektív képzetektől és az éppen uralkodó közhangulattól, mert azt szeretnénk volna: cikkeinkből egy későbbi kor olvasói is választ kaphassanak a miértekre és a hogyanokra. Úgy gondoljuk, hogy egy olyan átmeneti országban, mint Magyarország, az események ilyen megközelítése segíthet megérteni azt a folyamatot, amit rendszerváltásnak nevezünk.

A napi újságírás azt mondja el, hogy mi történt, de ritkán képes ennél többre. Mi ezt a többet szeretnénk volna – bár tisztában voltunk azzal, hogy nem rendelkezünk sem a szociológusok pengeéles elemzőkészségével, sem pedig a történészek perspektivikus látásmódjával. Ezért aztán sokszor nem tudunk akkora távolságot tartani cikkeink tárgyától, mint azt egy történész teszi. Ezért is kell egyetértünk Phil Graham amerikai sajtócézárral, a *Washington Post* és a *Newsweek* tulajdonosával, aki az újságírást „a történetírás első nyers fogalmazványának” tartotta.

Megdöbbenve tapasztaltuk, hogy azoknak az embereknek a többsége, akik-től kényes ügyekben információkat szeretnénk volna kapni, egy szavunkat sem hiszi, amikor arra a kérdésükre válaszoltunk, hogy miért írunk cikket. Forrásaink többsége meg volt róla győződve, hogy a témát nem mi magunk (esetleg a szerkesztőnk) találtuk ki, hanem úgy „súgták”. Főszereplőink többsége pedig rendszerint azt gondolta: valamelyik ellenfele akarja őt lejáratni, ezért lefizette az újságírót, aki elvégzi a piszkos munkát, vagy ha ennél kifinomultabb a bosszú, akkor az újságíró más módon az ellenfél eszköze. Az, hogy egy újságíró önmagában azért ír valamiről, mert érdekli a sztori, és ki akarja deríteni, hogy mi is történt valójában, a legkevésbé sem volt hihető magyarázat. Az elmúlt években hosszú órákat töltöttünk azzal, hogy embereket meggyőzzünk arról, mi abban hiszünk, hogy az újságírás egy szakma, amit lehet jól és hitelesen művelni, és nem áll mögöttünk semmilyen politikai párt vagy gazdasági csoport. Többségük végül elhitte, amit mondtunk neki, ezért álltak kötélnak, amikor kényes ügyekben információkat kértünk tőlük.

Az elmúlt években „rázós” ügyeken dolgozva számtalanszor találkoztunk a sajtó olyan „áldozatával”, akinek a nevét úgy írták le, hogy nem kérdezték meg

előtte az illetőt, róla van-e szó egyáltalán, és ha igen, akkor van-e valami hozzáfűznivalója. Az ilyen incidensek roppant károsak mindenkinek, de legfőképpen az újságírónak, aki a hiteléből él. Még Magyarországon is. Az újságírónak még egy cinikus és képmutató közegben is mindig szem előtt kell tartaniuk azt amit Edward R. Murrow amerikai médiaszakértő a következőképpen fogalmazott meg: „Hogy meggyőzőek legyünk, hihetőknak kell lennünk. Hogy hihetők legyünk, hitelt érdemlőknek kell lennünk. Hogy hitelt érdemlők legyünk, az igazat kell mondanunk”. Ezt próbáltuk megvalósítani.

Bevezetés

– kivezetés a publicisztikából –

Kilencvennyolc tavaszán bejött az ÉS szerkesztőségébe három fiatal újságíró – e kötet szerzői és Siposs Zoltán kollégájuk – azt mondták, riportot hoztak a Postabankról. „Szétírtuk a Postabankot” – mondtam nekik, vagy talán csak magamban, miközben kezembe nyomták a kéziratot – „Csak kinyitjuk a lapot, és kiesik belőle Princz Gábor” – poénkodtam egyet, aztán olvasni kezdtem.

Nem mondhatnám, hogy földbe gyökerezett a lábam. „Princznek mennie kell” – írták bevezetőül, amitől 1998 őszén, ahogy mondani szokás, már nem megy ki a biztosíték, de a közepes rutinnal megírt bevezető után szerencsére máris jöttek a tények. Nem bombasztikusak, viszont elég sok, és valamennyi alaposan beleépítve a szöveg anyagába. És nem szétterülve, száz ágra szakadva mint a Duna-delta, hanem közelebbről elég nehezen meghatározható struktúrájú rendbe szedve, egymást kiegészítve, de főképp gazdaságosan. Kidolgozott, a szó legjobb értelmében munkás információk: tartalmuk van, egyszersmind gondolati irányuk. A szöveg ilyenformán hamarosan összeállt és kiderült, Princzet ugyan valóban szétírta a magyar sajtó, de mintha semmi sem derült volna ki ahhoz képest, amit ezek az újságírók vagy húsz flekken összehoztak. A *Hová tűntek a milliárdok?*-szerű címek alatt korábban összegányolt sajtóáltalánoságokhoz képest egy megközelítésben, módszertanában új, tényanyagát illetően gazdag riport: egymásra épült, kikezddhetetlen információk rajzása, amitől az olvasó – aki többnyire elszokott már az ilyenről – biztonságban érzi magát.

Elhiszi például azt, ami a papírra van írva.

Jelen van, sőt beavatott egy gondolkodásmódba, a riport tárgyának egy lehetséges megközelítésébe, végső soron egy bonyolult kérdés megfejtésébe. Egy gon-

dolat megszületésénél van jelen, s ez a kapcsolat tart egészen végig. A megoldásig, vagy annak belátásáig – előfordulhat ilyen –, hogy a riport kérdésére nincs megnyugtató válasz, vagy ha van is, azt nem sikerült megtalálni. A szerzői kétkedések és dilemmák is az olvasóéi, ettől aztán az olvasó nem azt érzi, amihez hozzászólt, hogy egy túlinformált sajtómunkás momentán éppen le akar valamit nyomni a torkán, hanem ellenkezőleg: információkat szándékoznak neki átadni.

Az ilyen élmény persze nem tisztázódik azonnal, még sem fogalmazódik, legföljebb az ember úgy érzi, hogy valami jót olvas. A hazai sajtó általános állapotát illetően ez nem kevés.

Nem lebecsülni.

Szerzők azt írják az *Előszóban*, hogy „az *Élet és Irodalom* munkatársaiként abban a kivételes szerencsében volt részük, hogy egy-egy sztorin átlagosan egy-két hónapot dolgozhattak”. A lap főszerkesztője pedig azt mondja, hogy a kivételes szerencse közös: egy lapnak saját lehetőségeihez képest sikerült olyan helyzetet teremteni, amikor ezt a műfajt kipróbálhatta, s bebizonyosodott, amiről persze sok kétségünk addig sem volt, hogy korszerű újságírás nem létezhet korszerű oknyomozás nélkül. A műfajnak nem vitásan húzóágazatnak kellene lenni, s hogy még mindig nem az, az a hazai sajtó gyengeségének és elesettségének egyik adaléka.

Mint ebben az országban mindennek, történeti okai vannak ennek is. (Egy keveset a hazai sajtó műfaji visszamaradottságáról.)

A magyar sajtó a nyolcvanas években alapjában véve publicisztikus műfajú, és hangulatú, alapjában véve vélemény jellegű újságírás volt. Azért kezdeném itt, és említem ezt az időszakot, mert a befolyása átnyúlik a rendszerváltás utáni évekre. Voltaképp milyen lett volna, ha nem publicisztikus? A múlt rendszerben tényekről írni csakis valami idióta központi szelekció után volt lehetséges, ezért aztán nem is volt érdemes. Az a mennyiséget tekintve igencsak csekély tényanyag, ami értékes volt, és mégis megjelent nyomtatásban a Kádár-rendszerben, úgynevezett irodalmi riportokban, vagyis majdnem hogy szépírói stílusú művekben, és a szociográfiákban maradt fenn. A rendszerváltás tehát egy véleményközpontú, publicisztikus hangvételű állapotban találta a magyar újságírást, más oldalról ez azt jelenti, hogy a változás a hazai sajtót – még a viszonylag progresszív részét is –, fölkészületlenül érte. Miközben a rendszerváltás utáni időszak addig soha nem hallott vagy tapasztalt tényeket hozott elő, miközben az országban fölgyorsult az élet, a magyar sajtó megrekedt a vélemény-újságírás szintjén: továbbra is publicisztikai eszközökkel igyekszik megoldani olyan közéleti problémákat, amilyeneket azzal már nem lehet. A magyar újságírás lépéshátrányba került az eseményekkel szemben.

A magyar újságírás később sem, tehát az első kormány időszakában sem változott sokat.

Valódi tényfeltáró újságírással igazából csak két-három éve történtek kísérletek, nagy nehézségek és nagy erőlködés után. Ekkor a magyar újságírás néhány embere elszánta magát és először is – nagyon helyesen – nekiment a korrupciónak. Ennek a nekibuzdulásnak ismert darabjai születtek. Tanulságos közlések voltak ezek, utóéletükből az derült ki, hogy a magát biztonságban, a sajtót kellő hatásfokú ellenőrzöttség állapotában tudó pénz-, vállalkozói- és bank-elitet váratlanul érte ez a fejlemény. Az írások kellőképp alapos és bátor munkák voltak, a tények itt már tényként voltak kezelve, és megfelelő figyelemmel ellenőrizve. Kisipari jellegét mutatja, hogy az egyébként jogi apparátussal megfelelőképpen ellátott szerkesztőség munkatársa – mert amikor beidézték, fogalma sem volt a várható fejleményekről – órákon keresztül, ügyvéd nélkül ücsörgött a Gyorskocsi utcában, csak azért, mert néhány rendőr azzal gyanúsította, hogy banktitkot szerzett meg és hozott nyilvánosságra. Mégis, a riport utóélete azt bizonyította, hogy még ilyen abnormális laptulajdonosi viszonyok között is kikényszeríthető egy-egy írás, ami persze nagyon sovány eredmény ahhoz képest, hogy az effajta közlésnek magától értetődőnek kellene lennie.

A publicisztika magyar sajtóbeli mindenhatósága azonban mára végérvényesen megszűnt.

A magyar parlament már régen nem úgy működik, mint ahogy a rendszerváltás-kori, dokumentumokba foglalt megállapodások szerint működnie kellene: a bizottságok működése tragikomikus, az intézményrendszerbe vetett állampolgári közbizalom fokozatosan fogy. Ilyenkor normális esetben fölértékelődnek egyéb közéleti fórumok, például a civil szervezetek, az ítélkezés szervezetei – hiszen a viták egy része az Országház helyett a bírósági üléstermekben folyik –, és fölértékelődik a sajtó szerepe.

A két év alatt tízegynéhány riport terelte a közbeszédet fontos, vagy csak a szerzők-szerkesztők szerint fontosnak tartott témák irányába. Visszatekintve ezekre – túl a módszertani és szemléletbeli törekvések újszerűségén –, fontos, hogy a téma kiválasztásánál egyetlen szempont létezett: hogy az fontos, vagy nem fontos. Nem volna ez természetesen olyannyira lényeges, ha nem egy végletekig átpolitizált országban élnénk, ahol egy cikknek még a címe sincs meg, de valakik, valahol fölhördülnek, és máris politikai támadást sejtjenek. A postabanki riportok születésekor a szerzőpáros, s vele a lap is, a Fidesz ökle volt, amelyik csakis balra képes ütni. Ráadásul akkor – hangsúlyozták –, amikor azok elvesztették a választásokat. Hogy a postabanki ügyek, dacára a több métermázsányi róluk szóló írásnak, a *Bank bán-sorozat* megkezdésekor föltáratlanok, hogy az első postabanki cikk megszületésekor Princz Gábor még javában elnök-vezérigazgató – nem számít. Ebben az országban ugyanis a közfelfogás szerint mindig minden valamilyen politikai megfontolásból születik, ebben az országban a köz-

felfogás szerint nincsenek szuverén emberek, csakis végrehajtók. (Megjegyzem, mindez persze nem áll távol a valóságtól, csak az mégis bonyolultabb ennél.) Aztán jöttek a Fidesz-közeli cégek ügyletei, amikor a Fidesz ökléből a szocik ökle lett – ez a gondolkodási kétlépcsősség elkedvetlenítő és egyben meghatározza azt a mélységet, ameddig ez a logika elvezethet, viszont jellemzi azt a közeget is, amelyben tényfeltárást kellene végezni.

Mint látjuk, nehéz.

Tízegynéhány riport, a másik oldalról viszont egy-két vesztett per – köztük a mostanában egyre gyakoribb, sőt divatosabb Legfelső üti jogerőst, matt –, aztán néhány ügyészi megrovás, mert hogy a magyar jogalkotás időközben a tényfeltárás segítségére sietve a banktitoksértést a polgári ügykörből beemeli a büntetőügykörbe. Biztos ami biztos.

Ezt a kétévi munkát azonban nem bírósági ítéletek és ügyészségi határozatok minősítik, hanem az a szó jó értelmében vett úttörő munka, amit szerzők elvégeztek, s hogy ebben a munkában a szerkesztőség a maga lehetőségeihez képest igyekezett a legtöbbet adni, az külön öröm. Ezek számítanak csak, és persze a folytatás.

Kovács Zoltán

POLITIKA

Mottó: „Ha észreveszed, hogy halott lovon lovagolsz, szállj le róla.”

(Orbán Viktor miniszterelnök dakota közmondása)

1999. szeptember 29-én az Országgyűlésben)

Fiúk a bányában

Az Orbán család vállalkozásai

Orbán Viktor miniszterelnök családja Fejér megye jelentős vállalkozói közé tartozik. Az édesapa, Orbán Győző és az öccs, ifjabb Orbán Győző jelenleg három társaság tulajdonosai, amelyek a Vértes hegység környékén négy, a zalai dombságban pedig további egy bányát működtetnek. Az Orbán család gazdasági tevékenysége része az úgynevezett megfigyelési ügynek is: tudomásunk szerint a Simicska Lajos és Kövér Szilárd nevével fémjelzett Fidesz-közei cégek (Quality Invest Rt., Centum Kft.) a kilencvenes évek elején fontos szerepet játszottak a miniszterelnök családi vállalkozásainak felfutásában. Az egyik cégben a nyilvános dokumentumok szerint egy évig felügyelő-bizottsági tag volt az a Schlecht Csaba, aki később kulcsszerepet játszott a Fideszes vállalkozások „tisztára mosásában” és eltüntetésében (Kaya Ibrahim, Josip Tot), köztartozásaikkal együtt. Utóbbi ügyet több hatóság (rendőrség, ügyészség) is vizsgálta. Alábbi riportunkban annak járunk utána: játszott-e szerepet az Orbán família polgárosodásában az a tény, hogy a család egyik tagja az elmúlt tíz évben a magyar politikai élet egyik meghatározó személyisége lett, és aki 1998 júniusától a Magyar Köztársaság legnagyobb hatalommal járó posztját tölti be, vagy csupán egy szokványos vállalkozói sikertörténetről van szó.

*

1993 júniusának végén a Fiatal Demokraták Szövetsége (Fidesz) parlamenti frakciójának tagjai a nyári szünet előtti utolsó hétfői megbeszélésükre gyűltek össze Somogyaszalón, a Panoráma Hotelben. A tanácskozás feszültnek ígérkezett,

miután a párt egységét alaposan megtépázta az a nem sokkal azelőtt kirobbant botrány, amelynek során kiderült: az államtól ingyen kapott, volt Tiszti Kaszinó eladásából a Magyar Demokrata Fórummal közösen közel másfél milliárd forint bevételre tettek szert (amin a két párt, körülbelül fele-fele arányban osztozott). A frakció tagjai többek között arra vártak magyarázatot a párt vezetésétől, hogy gazdasági szakértőik, Simicska Lajos és Varga Tamás mire fordították az akkor igen csak tetemes summának számító összeget. Az ülésről írásos feljegyzés nem készült. A résztvevők emlékei és hevenyészett jegyzetei szerint Orbán Viktor pártelnök és Kövér László frakcióvezető „zavaros beszámolót adott a pénzügyekről, amelyről mindenki tudta, hogy bűzlik”. A szóbeli tájékoztatás ugyanis felettébb pontatlan volt, és utólag csupán annyi rekonstruálható: a pénzt követhetetlen módon szétterítették a Fideszhez közeli gazdasági vállalkozások között. Ezek közül információink szerint a Fico Kft. 440 millió forintba tett szert, amit az később különböző arányban továbbosztott az Arzenál Kft., a Quality Party Service Kft., a Draft Kft. és a Best Lízing (későbbi Auto-Classic) Kft. között. A Millennium Rt. további 10, míg a történetünkben később kulcsszerepet játszó Quality Invest Rt. 102 millió forintot kapott a székházból származó bevételből. A röpködő milliókat az ülésen többen megkísérelték összeadni, ám a visszaemlékezések szerint ezt Kövér László „igen határozott hangon” tiltotta meg. A pénz nagyobb részének tényleges sorsáról emiatt a párt legbelső köreiből is kevesen tudnak, amit egy, a Fidesz akkori gazdasági ügyeit ismerő informátorunk azzal magyarázott, hogy „valójában az volt a kérdés, hogy mekkora az a legkisebb összeg, amit nem lehet üzleti célokra fordítani, hanem muszáj a pártnak adni”.

Gazdaság, politika

„A székházipénzekkel kapcsolatos trükkök” az Orbánhoz húzó politikusok számára viszont azt jelentették, a Fidesz lehetőséget kapott arra, hogy valós pénzügyi háttérrel rendelkező, szervezett politikai erővé váljon. Egy belső informátorunk szerint a pártfinanszírozás szabályozatlansága minden pártot arra készítetett, hogy szűkös pénzügyi forrásait különféle gazdasági tevékenységekből származó bevételekből egészítse ki. A Fidesz élen járt ebben, amit a párt vezetői azzal is alátámasztottak, hogy „sikerült megszerezni a két legjobb gazdasági szakértőt”, jelesül Simicska Lajost és Varga Tamást. Vita leginkább csak arról folyt, hogy milyen vállalkozói tevékenységekből lehet pénzt szerezni. A párton belül ugyanis sokaknak szúrta a szemét, hogy a két szakértő „a Fidesz neve mögé bújva” klasszikus vállalkozói tevékenységet folytat, szerintük ugyanis az autókölcsönzés és -lízingelés, valamint a vendéglőüzemeltetés nem egyeztethető össze a politikai arculattal. Többen arra is

gyanakodtak, hogy az ebből származó bevételeknek csak töredéke vándorol a párt kasszájába. Ezeket az érveket a párt felső vezetése azonban rendre lesöpörte az asztalról, és még a székházügyet követően sem egyeztek bele abba, hogy legalább „házon belül átvilágítsák a pénzügyeket”. Ez a magatartás sok, magát ősFideszesnek valló tagban is azt a képzetet erősítette, hogy a „fiúknak valami vaj van a fejükön”. Azt azonban kevesen feltételezték, hogy a különféle pénzügyi manőverek a vezetők személyes érdekeit és nem a párt gyarapodását szolgálják. Ennek tükrében viszont nem világos: milyen érdeke fűződött a Fidesznek ahhoz, hogy több – hozzá közel álló – vállalkozás szerepet vállaljon a pártelnök családjához kötődő privatizációs tranzakciókban, melyek során jelentős ásványi vagyon felett rendelkező bányavállalat tulajdonjogát szerezték meg egy Vértes hegység melletti kis faluban, Gánton. Az egykori Pannolit Kőbányászati Vállalatról levált Dolomit Kft.-t – amelynek Orbán Viktor édesapja, Orbán Győző 1976-tól üzemvezetője, majd pedig ügyvezetője volt – 1992-ben hirdette meg eladásra az Állami Vagyongyűjtő és Forgalmazó Rt. A pályázatra információink szerint két érvényes ajánlat érkezett: az egyik a dunaújvárosi Forma Bt.-től, amely egy osztrák építőipari cég nevében szállt ringbe, a másik pedig az a lap- és könyvkiadással foglalkozó Centum Kft. volt, amely korábban Századvég Kft. néven működött. Ebben a vállalkozásban szinte a Fidesz teljes felső vezetése megfordult: Orbán Viktor pártelnök mellett ügyvezetői posztot töltött be Kövér Szilárd (Kövér László testvére) és Simicska Lajos is. A Fideszhez közel álló vállalkozás tehát a pártelnök édesapjának munkahelyét próbálta magánosítani – elsőre azonban sikertelenül.

A Forma Bt. ugyanis névérték feletti (150 százalékos) ajánlatával győztesként került ki a párharcból, ez azonban messze nem jelentette azt, hogy meg is szerezte a bányát. Az akkori privatizációs szabályok értelmében ugyanis a dolgozókat és az általuk alakított gazdasági társaságokat elővételi jog illette meg, így a győztes pályázó csak abban az esetben válhatott tulajdonossá, ha ők lemondtak erről a jogukról. A Dolomit Kft. dolgozói azonban éltek a lehetőséggel, és igényt jelentettek be a 25 millió forintos törzstőkéjű vállalkozás teljes tulajdoni hányadára, és id. Orbán Győző négy társával, illetve a többi dolgozót tömörítő Karbonát Kft.-vel és Szikla Bt.-vel együtt 1992 májusában a bánya tulajdonosa lett. (Az ezzel kapcsolatos szerződéseket lásd a CD-mellékleten.) A mintegy 41 millió forintos piaci értékű vállalatot a dolgozók kedvezményrel, jóval a névérték alatt vehették meg, és összesen 21 millió forint körüli összeget fizettek érte. A privatizáció egyik „frappáns lépéseként” a Dolomit Kft. is beszállt a tranzakcióba: a Kereskedelmi Banktól felvett úgynevezett E-hitel és kárpótlási jegy ellenében saját maga harminc százalékát (névértéken 7,5 millió forintnyi törzsbetétet) vásárolta meg 11,2 millió forintért. Ennek lehetőségét egyébként a jogszabályok nem zárták ki, ám az ügyletet ismerők sze-

rint ez az önprivatizációs gyakorlatban „meglehetősen atipikus húzásnak” számított, miután a törvények értelmében az így megszerzett tulajdonrészt egy éven belül értékesíteni kell. A lépésnek szakértők szerint az lehetett az oka, hogy a dolgozók nem rendelkeztek elegendő pénzzel a vállalat teljes felvásárlásához, ezért annak tőkéjét is fel kellett használniuk a tranzakcióban. A cég legnagyobb tulajdonosa mindenesetre magánszemélyként az ügyvezető, Orbán Győző lett a maga 1,6 millió forint névértékű törzsbetétjével, amit harmad áron, 556 ezer forintért vásárolt meg.

A Dolomit Kft. – noha a Centum Kft. tulajdonszerzése sikertelenül végződött – a privatizáció lezárultával is szoros szálakkal kötődött a Fideszhez. A kezdetektől a felügyelőbizottság tagja volt például egy friss diplomás történész, Schlecht Csaba, aki – a Magyar Posta terjesztési osztályán tett hároméves kitérőt követően – a Centum Kft. terjesztési igazgatója lett, később pedig meghatározó szerepet játszott a párt vállalkozásainak „tisztára mosásában”. Alig egy évvel a privatizációt követően a vállalat tulajdoni szerkezete is átalakult, és ismét felbukkant egy Fideszhez közeli vállalkozás, jelesül a székházipénzből 102 millió forinttal „feltőkésített” Quality Invest Rt. Ez a cég a tagok törzsbetétjeiből vásárolt meg összességében 4,75 millió forint névértékű tulajdoni hányadot, előttünk ismeretlen vételáron. Egy biztos: az alig fél év múlva, 1993. szeptember 22-én tartott taggyűlésen a Quality Invest Rt.-t képviselő Kövér Szilárd bejelentette, hogy a korábban megszerzett üzletrészt jóval névérték alatt, 1,2 millió forintért eladja a Dolomit Kft.-nek. Egyben lemondott arról az elővételi jogáról, ami a Dolomit Kft. korábban megszerzett és értékesítésre váró harmincszázaléknyi tulajdoni hányadára vonatkozott, és hozzájárult ahhoz, hogy ezt az üzletrészt a tagok, törzsbetétjeik arányában névértéken, halasztott fizetéssel megvásárolhassák. Ez az első pillantásra bonyolultnak tűnő tranzakció-sorozat az általunk megkérdezett szakértők szerint „tipikus készpénztranszfernek” tekinthető, amelynek lényege, hogy a magas árfolyamon (általában névérték felett) vásárolt üzletrészt később a vételár töredékéért értékesítik. Az ügylet a Fidesz gazdasági tevékenységét ismerő forrásaink szerint „magán viseli Simicska Lajos keze nyomát, akinek az volt az álláspontja, hogy mindenkinek alkotmányos joga, hogy hülye legyen”. A Quality Invest Rt. ezzel a „nagylelkű” lépésével biztosította id. Orbán Győző és társai számára, hogy a bányauzem véglegesen a tulajdonukba kerüljön.

A Fidesz közeli cég bábáskodása a Dolomit Kft. körül tehát nagyban hozzájárult ahhoz, hogy abból később a térség egyik meghatározó bányavállalata legyen, és megalapozta az Orbán család további gazdasági terjeszkedését.

Família Kft.

A zűrés kezdet ellenére az üzem jó kezekbe került, hiszen Orbán Győző a kőbánya minden zugát jól ismerte, ekkor már tizenhat éve dolgozott ott. A nyolcvanas évektől kezdve többször járt Afrikában (Líbiában és Ghánában), ahol kőbányák megnyitására, illetve feldolgozósorok telepítésében segédkezett. A gánti üzem előtt két munkahelye volt: először a csákvári gépjavító állomáson dolgozott gépészmérnöksésként, majd az alcsútdobozai Egyetértés Termelőszövetkezethez ment, ahol előbb lakatos melléküzemág-vezető, majd műszaki vezető lett. A debreceni egyetemen szerzett gépész-üzemmérnöki képesítéssel a zsebében került Gántra.

A község egyébként Fejér megye egyik legkisebb – nyolcszáz lelket számláló – települése, a Vértesi Tájvédelmi Körzetben fekszik. Ez a privatizáció során okozott is némi bonyodalmat, miután a természetvédelmi hatóságok sokáig nem akarták jóváhagyni a bányához tartozó egyik telek használatbavételét, mivel az a központi nyilvántartás szerint védett övezet volt. Csaknem egy évig tartó huzavona, egyeztetés és levelezés után derült ki, hogy a gánti kőbánya egész területe hasznosítható, ugyanis nem része a tájvédelmi körzetnek. Ez főként azért volt kulcskérdés, mert a közel ötvenhektáros terület alatt rejtőző, több mint nyolcmillió tonna dolomitot külszíni fejtéssel – azaz robbantással – hozzák a felszínre. Ehhez pedig úgynevezett robbantási védőövezeteket kellett kialakítani, ezért a Dolomit Kft. újdonsült tulajdonosainak égető szükségük volt a vitatott területre.

A természetvédelmi hatóságokkal szemben megnyert csatát követően a gánti kőbányában teljes gőzzel beindult a termelés, és a Dolomit Kft. röviddel a privatizáció után nyereségessé vált. Bár egy, 1991-ben készült műszaki szakértői vélemény a bányát és a hozzá kapcsolódó infrastruktúrát meglehetősen „lepukkantnak” találta – a gépek 90 százaléka nullára leírt vagy elavult berendezésnek számított –, az új tulajdonosok életet lehelték a vállalatba. A cég fokozatosan növelte árbevételét, amiben nem kis szerepet játszott, hogy korábbi megrendelőit (Arbau Kft., Baumit Kft., Betonútépítő Rt., Zalakerámia) nem veszítette el, ráadásul a térségben beindult útépitések miatt újabb kereslet mutatkozott az útalapozáshoz szükséges, általuk kitermelt dolomitra. A társaság árbevétele 1994-ben elérte a 120 millió forintot, adózott nyeresége meghaladta a nyolcmilliót. Bár id. Orbán Győző 1995 februárjában, a felügyelőbizottság egyik ülésén arról számolt be, hogy „a cég piaci helyzete kedvezőtlen, több konkurráló cég működik a körzetben, és ezért az ipari felhasználás felé kell elmozdulni, mivel a nagy útépitések leálltak”, a Dolomit Kft. továbbra is nyereséges maradt, és nemcsak a bánya berendezéseinek korszerűsítésére, hanem további terjeszkedésre is futotta.

Úttörők

Az első kísérlet azonban rögtön kudarcba is fulladt, miután a Pusztavám közelében található külfejtésű szénbánya megnyitásához a természetvédelmi hatóságok nem adták áldásukat. Ezt Orbánék tudomásul is vették, időközben megszerezték viszont a Zámoly külterületén fekvő disznóhegyi kőbányát, ahol egyelőre nem folyik termelés. 1996 elején egymillió forintos törzstőkével az Orbán család (Orbán Győző és felesége, illetve ifjabb Orbán Győző) megalapították a Gánt-kő Kft.-t, amely két újabb bánya – a Zámoly körzetében lévő forráspusztai kavics-, illetve a Felcsút közeli homokbánya – kitermelési jogát szerezte meg. Ezek a bányák területre meglehetősen kicsinek számítanak ugyan (tíz-, illetve háromhektárosak), ám általuk az Orbán család vállalkozásai lényegében az összes, építőiparban használatos alapanyag kitermelésére képessé váltak. Forrásaink szerint ez azt jelzi, hogy Orbánék „megfontolt, hosszú távú terjeszkedést folytatnak”, és a többi – kővel, kavicsal és mészkővel foglalkozó – bányavállalkozóhoz hasonlóan a nagy állami útépitések beindítására várnak.

Ennek egyik bizonyítéka lehet, hogy id. Orbán Győző – a vetélytársakhoz hasonlóan – bányászati kutatási engedélyt kért Borsodban. A tervek szerint ugyanis 2000-ben tovább épül az M3-as autópálya, és miután az építőipari alapanyagok árának jelentős részét teszi ki a szállítási költség, csak azoknak a vállalkozóknak van esélyük a beszállításra, akik a közelben vannak. Hasonló módon számíthatnak arra is, hogy várhatóan 2000-ben megkezdődik az M7-es autópálya rekonstrukciója, amelynek előkészületei már most is folynak. Ennek a 297 millió forintos előkészítő beruházásnak a kivitelezője az a Magyar Aszfalt Kft., amelynek résztulajdonosa a gánti kőbánya fontos megrendelőjének számító Arbau Kft. is. Arról azonban nem sikerült megbízható információt szereznünk, hogy a munkálatok során felhasználtak volna a gánti kőbányából származó alapanyagot is.

Az igazi áttörésnek azonban az 1997-es év számított. Ebben az időszakban a cég nettó árbevétele az előző évi 153 millió forintról 249 millióra nőtt, az üzleti tevékenység eredménye pedig 9-ről 52 millió forintra emelkedett. Ennek nyomán az adózott eredmény az előző évi félmillió helyett 42 millió forint lett. Ebben, forrásaink szerint, nem kis szerepet játszott, hogy a Dolomit Kft. 1997-ben az egyik legnagyobb magyar vállalat, a Dunafer Rt. beszállítójává vált. A nyersvasgyártásban fontos alapanyagának számít a mészkőtartalmú dolomit, azonban a vállalatóriás beszállítóinak igen szigorú minőségi előírásoknak kell megfelelniük. Mint azt a Dunafer marketingigazgatója, Schneider Mihály elmondta: korábban csak az iszkaosztálygyörgyi, majd a magyaralmási kőbányából szállítottak a vasműnek, azonban a szigorodó környezetvédelmi előírások miatt – melyek Dunaújvárosban megszüntették a dolomit törését – a vasmű Gántról is rendelt követ, miután ak-

kor csak itt álltak rendelkezésre a szükséges kőtörő berendezések. Egy évvel később a másik két bánya is beszerzett ilyeneket, így jelenleg Gántról a szükséges dolomitmennyiség húsz százaléka érkezik, a másik két bányából szállítják a fennmaradó 40–40 százalékot. Az árak között nincs lényegi eltérés, miután a három bánya ismereteink szerint „szorosan együttműködik egymással”, és az ár szempontjából „lényegében felosztották egymás között a piacot”.

A kilencvenes évek második felére mindenesetre az Orbán család egy egész kis bányabirodalmat épített ki Fejér megyében. Olyannyira jól ment, hogy a korábban családi bázisnak számító alcsútdobozai házat a Dolomit Kft.-nek értékesítették, ők maguk pedig egy székesfehérvári villába költöztek.

Hahóti indulatok

A vállalkozások terjeszkedése azonban ekkor sem állt meg, sőt: átlépték Fejér megye határát is. A Zala megyei Hahót községben azonban nem fogadták kitörő örömmel az Orbán család érkezését: az általuk a település határában megnyitott tőzégbánya egy máig húzódó per tárgya, amely a helyiek jelentős részéből komoly indulatokat váltott ki. Ennek oka, hogy a falu külterületén fekvő 210 hektáros, korábban a helyi szövetkezet tulajdonában álló földterületen közel kétszázan osztoznak, akik főként kárpótlási jegyek ellenében szereztek itt tulajdont. Azt azonban kevesen tudták, hogy a föld mélye olcsón kitermelhető ásványi anyagot – többek között a virágföldök alapanyagául szolgáló tőzeget – rejt. Nem így Orbán Győző és fia, illetve társaik, Kappel Gizella bányamérnök és férje, Kappel Róbert, a Veszprémi Bányakapitányság dolgozója, akik együtt, egymillió forintos törzstőkével Hahót-Tőzeg Kft. néven újabb vállalkozást hoztak létre a terület hasznosítására. Ők időben kapcsoltak, és a helyi termelőszövetkezettől megszerzett tízhektáros területen geológiai kutatásokat kezdtek, majd az eredmény birtokában a teljes területet úgynevezett bányatelekké minősítették. Ez a bányatörvény értelmében azt jelenti, hogy – noha az ásványi anyagok az állam kizárólagos tulajdonát képezik – a bányatelekké nyilvánítással a vállalkozó kap jogot a terület alatt rejtőző ásványi vagyon kitermelésére és hasznosítására. Ez azonban a földet birtokló tulajdonosokra nézve meglehetősen hátrányos, miután ettől kezdve a bányavállalkozó beleegyezése kell a bányatelken fekvő ingatlanok adásvételéhez. Amikor ez kiderült, elszabadult a pokol: a helyiek fűhöz-fához szaladgáltak fellebbezésükkel, ám hiába. A Pécsi Bányakapitányság 1997. szeptember 30-án bányatelekké nyilvánította földjüket, amelyen – a 1997. december 18-án jóváhagyott műszaki terv birtokában – meg is indult a kitermelés. Mint az egyik helybeli elmondta: „Annyira mohók voltak, hogy meg sem várták az engedélyeket, hanem a tulajdonukban ál-

ló földön rögtön elkezdték a bányászást.” A sietség érthető: a tőzeg óriási üzlet, kitermelés költségei igen alacsonyak, miközben köbméterének piaci árfolyama ezer-kétezer forint között mozog. A bányatelek pedig legalább 1,7 millió köbméternyi kitermelhető tőzeget rejt, ami közel 350 millió forintos bevétellel kecsegtet.

A helyiek azonban nem adták fel, és formai hibára hivatkozva – a bányatelekké nyilvánítás előtt nem tájékoztatták a terület összes tulajdonosát – megtámadták a Bányakapitányság határozatát. Ezzel párhuzamosan pedig panaszt jelentettek be, mivel szerintük felmerül az összeférhetetlenség gyanúja: Orbán Győző egyik társa, Kappel Róbert ugyanis ma a Veszprémi Bányakapitányság helyettes vezetője (abban az időben dolgozója volt). Mint azt egyik sértett 1997. december 22-én írott panaszos levelében megfogalmazta: „Ezen lefödésre határozottan tiltakozunk, sérelem ért bennünket, mert kiszolgáltatottá tett bennünket a kft. javára, aki e területhez ingyen jutott hozzá. Ezzel a tulajdonosokat hátrányos helyzetbe hozta, a szabad értékesítést megakadályozta (piacgazdaság) (...) A kft ehhez így hozzájutott, a kapitányság dolgozóinak segítségével történhetett meg, akik kihasználták hivatali beosztásukat, hogy jogtalan előnyhöz jussanak”. A kitermelés azonban a jogerős határozat és az érvényes műszaki terv birtokában folyt tovább – az „okvetetlenkedők” pedig ajánlatot kaptak a vállalkozástól földjük megvásárlására. Ez azonban csak olaj volt a tűzre, miután az ajánlat az egyik sértett szerint „pofátlanul alacsony” volt. Egy hektár földért 40 ezer forintot kínáltak, miközben az érintettek legalább egymillió forintra taksálták értékét. Ezt a pénzt szerintük más vállalkozások (osztrák kertészek és a közelben található másik tőzégbánya) megadták volna, ám a bányatelekké nyilvánító határozat miatt meg volt kötve a kezük.

Ezt a „róka fogta csuka” helyzetet az Országos Bányászati Hivatal 1998. április 2-i határozata sem oldotta fel, amely a földterület bányatelekké nyilvánítására vonatkozó határozatot megsemmisítette ugyan, azonban a műszaki tervet jóváhagyó határozatot nem vonta vissza. Így az a sajátos helyzet állt elő, hogy egy nem létező bányatelken érvényes műszaki engedéllyel termelhetek tovább. Új eljárást kellett lefolytatni, ami 1998. augusztus 19-én, a helyszínen tartott meghallgatáson érte el csúcspontját. Orbán Győző itt azzal érvelt, hogy ha nem nyilvánítják a területet ismételten bányatelekké, akkor „ő a közel 200 ingatlantulajdonost nem fogja vételi ajánlattal megkeresni, és a terület továbbra is gazos-bokros állapotban marad”. Ugyanakkor arra is felhívta a figyelmet, hogy a területen fekvő ingatlanok bárkinek bárhol eladhatók, a tulajdonosok keze nincs megkötve. Ezt a kijelentését azonban a helyiek tamaskodva fogadták, miután többen még azt sem tudták, hogy pontosan hol helyezkedik el az általuk megvásárolt ingatlan. Az ott rögzített jegyzőkönyv szerint „Sz. J. felszólalásakor az indulatok elszabadultak, az addig is nehezen fenntartható rend üvöltözésbe ment át. A jelen lévő személyek majdnem egymásnak estek. Rendet a polgármester sem tudott csinálni. Az indulatok a jelenlévő volt földkiadó bizottság ellen

irányultak, akit részrehajlással vádoltak. (...) Sz. J. kifogásolta – üvöltve –, hogy még mindig nem tudja, hogy hol van az ő területe, közben megfenyegette P. L.-t, a volt földkiadó bizottság elnökét, és felhívta a figyelmét, hogy ezt még erősen meg fogja bántani, és a bíróságon feljelentést fog tenni. Ezt követően az indulatok ismét elszabadultak, nyomdafestéket nem tűrő szavakat lehetett hallani, ami a bányakapitány részéről rendőri segítség bevonásának mérlegelését jelentette. Erre azonban nem került sor, ha nagy nehezen, de sikerült rendet teremteni a tárgyalóhelyiségben (ahol a Zalai Napló szerkesztője is jelen volt).

Az indulatokkal azonban a tulajdonosok nem mentek semmire: a Pécsi Bányakapitányság 1998. augusztus 25-én ismét bányatelekké nyilvánította a vitatott földterületet, amelyen azóta is folyik a tőzeg kitermelése. (A Magyar Bányászati Hivatal erre vonatkozó határozatát lásd bővebben a CD-mellékleten) Volt, aki azóta beadta a derekát, és alacsony áron értékesítette földjét a Hahót-Tőzeg Kft.-nek. Néhányan azonban – többszöri fellebbezés után – perre mentek a bányakapitányság ellen, és a pécsi közigazgatási bíróságon keresik igazukat a szerintük „a földet elértéktelenítő” határozattal szemben.

Személyes ügy

Annyi hozadéka mindazonáltal volt az ügynek, hogy az Országos Bányászati Hivatal Kappel Róbert összeférhetetlenségére vonatkozóan belső vizsgálatot rendelt el. Ez azonban eredménytelenül zárult, miután Kappelék nem várták ki a vizsgálatot, hanem a Hahót-Tőzeg Kft.-ben meglévő tulajdoni hányadukat még ezt megelőzően értékesítették, és ma már az Orbán család a vállalkozás kizárólagos tulajdonosa. Ez a vizsgálat később bányász körökben számos találgatásra adott okot, különösen akkor, amikor idén június elején új vezetőt neveztek ki az Országos Bányászati Hivatal élére Malárics Viktor veszprémi bányakapitány személyében. Malárics régóta ismeri Orbán Győzőt, miután a tulajdonukban lévő négy Fejér megyei bánya a veszprémi bányakapitányság hatáskörébe tartozik.

Ismereteink szerint azonban nem a személyes kapcsolat volt a döntő Malárics kinevezésében, őt ugyanis bányász körökben jó szakembernek tartják, és úgy tudják, hogy az új elnök jó kapcsolatban volt a régivel. „A bányászati hivatal másodfokú hatóságként jár el vitás ügyekben, amelyekre az elnöknek vajmi kevés befolyása van, így aztán nem sok értelme lenne úgymond saját embert ültetni oda” – mondta egy, a hivatalt régóta ismerő nyilatkozó annak a találgatásnak kapcsán, hogy az Orbán Győzőhöz fűződő személyes kapcsolata szerepet játszott-e Malárics Viktor kinevezésében. Ráadásul az érintett, Malárics Viktor úgy vélte: Orbán Győzőhöz nem fűzte bensőségesebb kapcsolat, mint a többi térségbeli vállalkozóhoz.

Orbánék egyébként mindössze egyszer, Hahót ügyében kerültek a hivatal lá-

tókörebe. „Se bevallási, se fizetési fegyelmet soha nem sértettek, mindig pontosan befizették a bányajáradékot, és az ellenőrzések is simán mentek náluk” – mondta a Bányászati Hivatal egyik, nemrégiben menesztett, magas rangú dolgozója. Egy másik informátorunk Orbán Győzőt „korrekt bányavállalkozónak” írta le, aki mindig betartotta az előírásokat és soha nem szállt be fölösleges vitákba. Ennek egyik példája, hogy Vértessomlyón – két év huzavona után – tavaly nyáron végül maguk álltak el egy kőbánya megnyitásától, amelyet sem a természetvédelmi hatóságok, sem pedig a helyiek nem támogattak.

Titkok világa

Összességében tehát úgy tűnik: bár a kezdő lökést az üzlet beindításához kétségtelenül a Fidesz-közeliek adták, más karriertörténethez hasonlóan itt is igaz a mondás: ha nem vizsgálod az első milliómat, tiszta vagyok. Az viszont érthetetlen, hogy miért maradt ez az ügy sokáig homályban, miközben a család gazdasági tevékenysége, információink szerint, részét képezi az úgynevezett megfigyelési ügynek is. Az annak alapjául szolgáló dokumentumok azonban „hemzsegnek a tárgyi tévedésektől, és készíthetnek felületességről tesznek tanúbizonyságot”. Tudtunkkal, az Orbán-vállalkozásokkal kapcsolatban, ilyen megjegyzések szerepelnek benne: „a nem látható (in situ) bányavagyon, az alig ismert Gánt (ahol a bánya fekszik) lehetőséget teremt akár több milliárd forint mozgósítására is. (...) Az jellemző, hogy a cégek telephelyei az Orbán család lakcímei is. (Bár megkezdtek a Győrbe történő megjelenítődést. Lehet, hogy Orbán Viktor ezért szeret Győrben szerepelni?)”. (A megfigyelési ügy dokumentumait lásd a CD-mellékleten)

A bányák esetében jóval több figyelmet érdemel a Quality Invest Rt. tevékenysége. Felbukkanása az Orbán család vállalkozásai körül azt a feltételezést látszik erősíteni, hogy a Fidesz vezetőjének esetében – legalábbis a kezdeti időszakban – nem volt éles a határvonal a párt számára végzett tevékenység és a személyes gyarapodás között. Ennek tisztázása várhatóan a hatóságok feladata lesz. Információink szerint a szabad demokraták a Fidesz-közeliek ügyében tett beadványát a Legfőbb Ügyészség átadta a Budapesti Rendőr-főkapitányságnak, ahol 1998 ősze óta folyik a nyomozás Josip Tot és Kaya Ibrahim, illetve a nevükkel fémjelzett vállalkozások ellen.

Megjelenés: Élet és Irodalom 1999/33. szám (1999. augusztus 20.) A riport publikálását követően, a Fidesz vezetői és a párt, két sajtó-helyreigazítási pert indított a hetilap ellen, amelyet jogerősen megnyertek. Az írásban nem szerepelnek azok a mondatok, amelyek vitatottak voltak, és amelyeket végül a bíróság hely-

reigazításra kötelezett. A riport utóéletéről és a kapcsolódó perekről bővebben a *Fiúk a bányában* (Szerk.: Kovács Zoltán–Tárnói Gizella, Irodalom Kft. 2000.) c. kötetben olvasható.

Szerencsések és zsenik

Fiúk a bányában X.

„A Fidesz-MPP a pénzeivel mindig elszámolt, tehát a pártból pénz soha nem tűnt el” – jelentette ki 1999. október 11-én Orbán Viktor miniszterelnök *Fiúk a bányában* című (ÉS, 1999. augusztus 20.) riportunk kapcsán született első fokú bírósági ítéletre reagálva. Ez az állítás azonban ebben a formájában nem igaz. A párt vezetői valójában még saját tagságuk előtt sem számoltak el azzal, hogy mire fordították azt a pénzt, amelyet a Fidesz egy titkos politikai paktum részeként 1992 őszén kapott. A hatóságok pedig csak azt vizsgálták, hogy az állami vagyonból törvényesen jutott-e ingyen, több nagy értékű, belvárosi ingatlanhoz a Fidesz és az MDF. Így idestova hét éve senki nem tudja, mi lett az ingatlanok eladásából származó pénz sorsa. Alábbi riportunkban ezért megkíséreltük az újságírás eszközeivel „ki-bogozni”: milyen módon szerezték meg, és mire fordították a párt gazdasági szakértői és legfőbb vezetői azt a hétszázmillió forint körüli összeget, amely az egyik ingatlan, az egykori Tiszti Kaszinó eladásából származott.

*

„Legyetek erősek, a választási kampánynak ez még csak a gyenge előjátéka” – ezekkel a szavakkal fordult a Fidesz Országos Tanácsához 1993. június elsején írott körlevelében Áder János, a párt Országos Választmányának elnöke, amikor a közélet már hetek óta a Magyar Demokrata Fórum (MDF) és a Fidesz közös ingatlanügyletétől volt hangos. Napvilágra került ugyanis, hogy az Antall-kormány 1992 tavaszán titkos határozattal két nagy értékű belvárosi ingatlant juttatott a két pártnak. Áder

levele a mind bizonytalanabbá váló tagságot igyekezett megnyugtatni, hogy nincs politikai háttér-megállapodás az MDF-fel: „az aránytalanságok jórészt az előző kormány döntésének köszönhetőek. Lehet, hogy a Németh-kormány az MDF-et és a Fideszt azért juttatta kisebb alapterületű székházhoz, hogy két évvel később politikai vádakat kovácsolhasson az MSZP ebből a helyzetből? Ez nem valószínű. Az viszont tény, hogy az akkori döntés esetlegessége miatt ma bármelyik párttal lehetnénk egy csónakban”. (Áder János eredeti levelét lásd a CD-mellékleten) Ez a magyarázat azonban a kételkedőket nem győzte meg, és – bár a sorokat kifelé zárták – a párton belül sokan vélték úgy, hogy az akkori kormánnyal radikálisan szembenálló, és emiatt a népszerűségi listát toronymagasan vezető Fidesz könnyen elcsúszhat ezen a „banánhéjon”. Magát a tranzakciót párton belül többen „hiperpragmatikus” lépésként értékelték, mivel Áder János szerint „a fő cél az volt, hogy se külső, se belső források ne jelentsenek számunkra olyan függő helyzetet, amikor a pártnak csak korlátozott mértékben van módja arra, hogy saját politikát folytathasson. Így tudtuk elkerülni, hogy bármilyen gazdasági vagy más érdekcsoport zsebébe kerüljünk”. Egy év múlva a parlamenti választásokon azonban bizonyossá vált, hogy az így megszerzett pénzt nem lehetett politikai szavazatokra váltani, sőt: az eset máig éktelenkedő folt a „tisztá kezek politikáját” hirdető Fidesz arculatán.

Pénzszőke

A levél sok tekintetben helyes elemzése volt a rendszerváltás egyik súlyos mulasztásának, annak, hogy az akkoriban formálódó demokratikus pártokat infrastruktúra és megfelelő anyagi háttér nélkül bocsátotta útjukra. Kezdetben főképp az országos központok és a hivatali szervezetek elhelyezése okozott súlyos gondokat. A „hőskorról” minden pártnál legendák keringenek, a Fidesz esetében például az alagsorban üzemeltetett központi párthelyiségről, az ajándékba kapott fénymásolóról és minibuszról, valamint Orbán Viktor „szakadt” Volkswagen Golfjáról, amelyet mindig éppen az a személy használt, akinek szüksége volt rá. A helyzet azonban hosszú távon tarthatatlan volt, ezért az MSZMP megszűnését követően egyre többen követelték, hogy az állampárt vagyonából ne csak az utódszervezetnek minősülő MSZP, hanem az új politikai csoportosulások is részesüljenek. A Németh-kormány az első demokratikus választásokig, átmeneti jelleggel, az MSZMP-vagyon terhére átadott ugyan irodaházakat a politikai pártoknak, de csak használatra, nem tulajdonba.

Az 1990-es országgyűlési választásokat követően megindult a harc, hogy a használatba kapott épületeket a pártok ingyen tulajdonukba vehessék. Ez ugyanis is annak az esélyét jelentette számukra, hogy az ingatlanok hasznosításával rövid

időn belül készpénzhez jutnak, s erre égető szükségük volt. Közel féléves – parlamenti kivonulásokkal és késhegyre menő vitákkal övezett – tárgyalássorozat után 1991. május 21-én végül hatpárti megállapodás született az Országgyűlésben, amely szerint a parlamenti pártok mindegyike nettó 2000 négyzetméter hasznos alapterületű épületre jogosult. Ezen túlmenően a választásokon elért szavazati arányok függvényében további, legfeljebb 1500 négyzetméter nettó alapterületre is jogosultságot szereztek. (A hatpárti megállapodás szövegét és aláíróit lásd bővebben a CD-mellékleten.) Az MDF-et és a Fideszt együttesen 3300 négyzetméter többlettingatlan illette meg, mivel az addig használatukban lévő székházak alapterülete jóval kisebb volt a megállapodás szerintinél.

Kész, kezet moss!

Az MDF-nek és a Fidesznek járó további ingatlanok kiválasztásával és átadásával a kormány a Pénzügyminisztérium (PM) Vagyongazdálkodási Főosztályát bízta meg 1991 őszén, amely a feladatot „továbbpasszolta” a Kincstári Vagyongazdálkodási Szervezetnek (KVSZ). Hamar kiderült: a kincstár nem rendelkezik olyan ingatlanokkal, amelyek megfeleltek volna a hatpárti megállapodásban foglalt elveknek. Így került a képbe az Állami Vagyonügynökség (ÁVÜ), amely az állami vállalatoktól elvont, közel húsz székházból éppen akkor alakított ki egy ingatlanportfóliót, melynek kezelésével a Belvárosi Irodaház Kft.-t (BI Kft.) bízta meg. A BI Kft. feladata többek között az volt, hogy rendezze az ingatlanok tulajdoni helyzetét, gondoskodjon az épületek állagának megóvásáról, és kutassa fel a lehetséges befektetőket.

Gerő Pétert, a BI Kft. vezetőjét ebben az időszakban többször a PM-be kérette László András főosztályvezető azzal, hogy az általuk kezelt ingatlanok közül jelölje meg a pártok elhelyezésére alkalmas irodaépületeket. Gerő Péter és munkatársa, a jogi kérdésekkel foglalkozó Mohácsi Tibor határozott elképzelésekkel rendelkezett arról, hogyan lehetne a rájuk bízott vagyont a lehető legjobban hasznosítani, így „eszük ágában sem volt” a pártoknak belvárosi épületeket ajánlani. Ennek alapján, a törvényben előírt négyzetmétereket szem előtt tartva, mindenekelőtt külvárosi ingatlanokra igyekeztek irányítani a pártvezetők figyelmét – bár az ajánlatok között szerepelt egy rózsadombi épület is. 1991. november 25-én a KVSZ ajánló ingatlanjegyzéket adott át a két pártnak, amire válaszul azt közölték: hajlandók megosztani a felajánlott ingatlanokon, amennyiben azokat a KVSZ legkésőbb év végéig a tulajdonukba adja.

Ezt a feltételt azonban a KVSZ a rövid határidő miatt nem volt képes teljesíteni, a felajánlott épületek ugyanis lakottak voltak. Egyes források szerint a pár-

tok képviselőit (a Fidesz részéről Varga Tamás és Simicska Lajos gazdasági szakértők, az MDF részéről pedig Balsai József ügyvéd – Balsai István akkori igazságügy-miniszter rokona – és Kollár K. Attila gazdasági igazgató) ez nem különösebben zavarta. A tárgyalásokon részt vevők mindegyike tisztában volt ugyanis azzal, hogy a „szemforgató, csak a négyzetméterekkel foglalkozó” hatpárti megállapodással szemben az MDF-nek és a Fidesznek elsősorban nem irodára, hanem pénzre van szüksége. Ennek ékes bizonyítéka az a levél, amelyet a két párt nevében 1991. december 20-án írtak a Kincstári Vagyongkezelő Szervezet akkori igazgatójának, Penz Andrásnak, és amelyben a következő javaslatot tették: „Tekintettel arra, hogy a két párt jogosultságát kielégítő ingatlan nem áll rendelkezésre, így a Magyar Demokrata Fórum és a Fiatal Demokraták Szövetsége a jogosultsági igénynek megfelelő ingatlan pénzbeli megváltására tesz javaslatot. A megváltás összege: 1,7 milliárd forint (...), amely összeg kifizetését az érintett két párt 1992. január hónapban kívánja kézhez kapni”. (A levelezés teljes szövegét lásd a CD-mellékleten.) A javaslat Kupa Mihály akkori pénzügyminiszteren bukott el, aki szerint a törvény szövege egyértelműen ingatlanjuttatásról beszél, és különben sem volt a költségvetésben ekkora összegre fedezet.

A tárgyalások tehát három hónap múltán visszajutottak a kiindulási pontra: az állami vagyon terhére ingyenesen ingatlant kellett juttatni a két pártnak. Az új fordulóban a tárgyalási alapot már két igen értékes (a Széchenyi rakpart 3. és a Váci utca 38., a Tiszti Kaszinó) belvárosi épület képezte, amelyeket információink szerint a Simicska–Varga páros választott ki a Belvárosi Irodaház Kft. nyilvánosan is hozzáférhető ajánlatából. Amikor 1992 januárjában újabb találkozókra került sor a pártok és az állami szervek képviselői között, a konkrét igényt már az ÁVÜ nevében tárgyaló Slosár Gábor, a privatizációs szervezet akkori helyettes ügyvezető igazgatója is támogatta. A januári egyeztetések során azonban kiderült, hogy mindkét ingatlan „problémás”. A Széchenyi rakpart 3-ban két állami vállalat, az ERBE és az Erőterv lakott, elhelyezésükről gondoskodni kellett, a Tiszti Kaszinó hatalmas épülete pedig két külön helyrajzi számon szerepelt a nyilvántartásokban. Ráadásul utóbbi egy részére a Mogúrt – kedvezményes díj fejében – hosszú távú bérleti jogot szerzett, az üresen álló másik épületrész iránt pedig több befektető is érdeklődött, például egy spanyol, illetve egy osztrák cég. De nemcsak a külföldiek, maga a Belvárosi Irodaház Kft. is gondolkodott azon, hogy kaszinó üzemeltetésével hasznosítsa az impozáns, ám meglehetősen elhanyagolt állapotban lévő épületegyüttest.

Az elképzelések azonban nem váltak valóra, miután a pártok ragaszkodtak a kiszemelt épületekhez. Január–februárban, miközben folytak az egyeztetések, felbukkant az érdeklődők között a Magyar Külkereskedelmi Bank (MKB) is. Az MKB akkor már évek óta épületgondokkal küszködött, és mivel bérllőként kapcsolatban állt a Belvárosi Irodaház Kft.-vel, látóterébe került az egykori Tiszti

Kaszinó épülete is, amely reprezentatív volta miatt megfelelőnek tűnt, hogy banki székházzá alakítsák. Mire azonban a bank akkori vezetése rászánta magát, hogy komolyabban foglalkozzon az ingatlan megvásárlásával, az épület, kacfántos módon ugyan, de a két párt tulajdonába került.

Nincs szaga

Az ügyletet ismerők közül többen egy „lyukas garast sem adtak volna” azért, hogy ezt a tranzakciót a Fidesz és az MDF képes lesz tető alá hozni. Az ingatlanok átadását ugyanis nemcsak a rendezetlen tulajdonviszonyok, hanem jogszabályi korlátok is nehezítették. Jelesül a hatályos vagyongazdálkodási törvény, amely szerint az ÁVÜ a rábízott állami vagyont csak hasznosíthatja és értékesítheti, ingyenesen azonban nem adhatja át. A patthelyzetet a két párt és a vagyongazdálkodási csapata végül úgy oldotta fel, hogy közvetítőként újra bevonta a tranzakcióba a KVSZ-t, amely ingyenesen is juttathatott állami vagyont. A huszáros megoldást Szabó Tamás akkori privatizációért felelős tárca nélküli miniszter 1992. február 27-én titkos előterjesztés formájában vitte a kormány elé. Antall József miniszterelnök azonban kifogást emelt az előterjesztés ellen, számára ugyanis nem volt világos, hogy jogszerű-e az ingatlanátadás a kincstáron keresztül. Aggályait erősítette egy, a kormányulást követően készült belső kormányzati feljegyzés, mely szerint a KVSZ csak akkor juthat hozzá a kiszemelt ingatlanokhoz, „ha a kormány azokat megvásárolja, vagy kincstári kezelésben lévő ingatlanok értékarányos cseréjével megszerzi, illetőleg a parlament eseti döntésével engedélyezi az ingyenes átadást”. (Az erre vonatkozó dokumentumokat lásd bővebben a CD-mellékleten).

A jogi akadályok azonban a legkevésbé sem zavarták az érintetteket. Miközben a kormány szakértői még javában vitatkoztak az eljárás jogszerűségén, 1992. március 10-én, alig két héttel az ominózus kormányülés után az érintettek ötoldallú (a Fidesz, az MDF, az ÁVÜ, a KVSZ és a BI Kft.) megállapodást kötöttek a Váci utcai ingatlan átadásáról. Eszerint az ÁVÜ április 1-jei hatállyal átadja az épület kezelői jogát a KVSZ-nek, amely az ingatlant tizenöt napon belül a két párt osztott tulajdonába adja. Ezzel egy időben, a megállapodás részeként, a két párt bizományos szerződést írt alá a BI Kft.-vel az ingatlan értékesítésére, 1,3 milliárd forint plusz áfában jelölve meg a minimális vételárat. A szerződés – amint azt a később vizsgálódó állami szervezetek megállapították – feltűnőnek minősülő rendelkezést is tartalmazott, amelynek értelmében az ÁVÜ lényegében készfizető kezességet vállalt a vételár kifizetésére. Érdekes újra hangsúlyozni: a szerződések aláírására akkor történt, amikor a kormány még nem is döntött az ingatlanátadásról.

A kormánydöntésre csak 1992. április 16-án került sor, meglehetősen furcsa kö-

rülmények között. A kormány aznapi üléséről – betegsége miatt – hiányzott ugyanis az átadás illetően formáját kifogásoló Ántall József miniszterelnök, így az ülést Boross Péter, akkori belügyminiszter vezette. Lényegében változatlan formában fogadták el az eredeti, februári előterjesztést, tudomást sem véve a sajtókértők aggályairól.

Eredeti fölhalmozás

A Fideszt képviselő Simicska Lajos és Varga Tamás március 10-ét követően már biztosak lehettek abban, hogy „pénz áll a házhoz”, mégpedig legalább 600 millió forint. Ennek tudatában komoly gazdasági manőverekbe kezdtek. Több nagy összegű hitelt vettek fel például néhány kereskedelmi banktól. A Magyar Hitel Banktól a „vidéki irodahálózat fejlesztésére” 50 millió forintot, a Budapest Banktól pedig 98 millió forintos folyószámla-hitelt kértek és kaptak, a Fico Kft. „gépjármű-kölcsönzési üzletágának beindítását” jelölve meg célul. A hitelek fedezetét minden esetben a párt Lendvay utcai székháza jelentette. Egy, a Fico Kft. és a párt gazdálkodását egyaránt jól ismerő informátorunk szerint, ezekből a hitelek közül a párt azonban nem sok pénzt használt fel, igaz, nem is volt rá szüksége, miután abban az esztendőben a teljes éves költségvetése 200 millió forint körül volt.

Hogy mi lett a hitelek közül származó pénz tényleges sorsa, azt igen kevesen tudják. Annyi biztos, hogy 1992. április 26-án a Fidesz, az „autó-kölcsönző üzletág tárgyi eszköz beszerzéseire” hivatkozva, 122 millió forintot adott át a Fico Kft.-nek. A pénzek mozgatását Simicska Lajos intézte, így forrásaink szerint arra a kérdésre, hogy mire fordították a pénzt, valószínűleg egyedül ő tudja a pontos választ. Egy azonban biztos: a Fidesz és a Fico Kft. közötti élénk pénzmozgások időben egybeesnek azzal a „cégalapítási hullámmal”, melynek során a párt több vezető tisztviselője (Varga Tamás és Simicska Lajos) és rokonaik (Kövér László öccse, Simicska Lajos felesége, Varga Tamás édesapja) vállalkozásokat alapítottak, illetve a már meglévőekben tőkét emeltek.

Közöttük is meghatározó szerepet játszott a Varga Sándor (Varga Tamás édesapja) és Pusztai Zsuzsanna (Simicska Lajos felesége) által tulajdonolt Best Lízing Kft., amelyben 11,9 millió forinttal a Foliograph Bt. (képviselője Schlecht Csaba) emelt tőkét. A Best Lízing a Fico Kft. gépjármű-kölcsönzési üzletágának – amely „Jet-Car” fantáziánéven külön egységet alkotott a kőbányai Szállás utcában – fontos szereplőjévé vált. A működés alapötletét forrásaink szerint egy joghézag kínálta: a hosszabb ideje külföldön élők, a diplomáciai útlevelekkel rendelkezők és a társadalmi szervezetek vámmentesen hozhattak az országba személygépkocsit. Varga Tamás nagy értékű luxusgépkocsikat akart az országba hozni. (Később a konstruk-

ciót a hatóságok jogszabályba ütközőnek minősítették, ami miatt Varga Tamás három hónapot töltött előzetes letartóztatásban, és büntetőeljárást indítottak ellene.) Az autók behozatalára eredetileg a Fico Kft.-t – amelyre, mint egy társadalmi szervezet vállalatára, kiterjedt a kedvezmény – szemelték ki. Azon kevesek azonban, akik a párton belül tudtak erről, elleneztek a tervet. Végül az „importőr” a Best Lízing (későbbi Autó Classic) Kft. lett, amely 1992-ben kilenc nagy értékű gépkocsit – köztük egy Rolls-Royce-ot és egy Ferrarit – biztosított a Fico Kft. számára. Ezek együttes értéke 88 millió forint volt.

A cégalapítási hullám főszereplője az 1992. április 2-án létrejött Quality Invest Rt. volt, amelyet nem titkoltan befektetési célokra hozott létre Simicska Lajos, Varga Tamás és Kövér Szilárd 102 millió forintos alaptőkével. A pénz nagy részét üzletrészek vásárlására fordították. Az Orbán család bányavállalkozásban szerzett tulajdonrészük (Lásd bővebben *Fűlk a bányában* – A szerk.) csak egy volt a sorban. Érdekeltségükbe tartozott például az Arzenál Kft., amelynek alaptőkéjét abban az évben 64 millió forinttal emelték meg. A Quality Invest Rt. tulajdona volt az egymillió forintos törzstőkével létrehozott Quality Party Service Kft. is, amely a Bajkál éttermet üzemeltette. A vendéglő a Fidesz egyik központi találkozóhelye lett, a párt vezetése számos esetben tartotta itt formális és informális találkozóit. Többen kellemes emlékeket őriznek a helyről, ahol „marha jól főztek, különösen a kagylót és a fokhagymás csigát csinálták jól”.

A cégek sorában tulajdonosi szerkezete miatt számít unikumnak az 1992. augusztus 31-én létrehozott Millennium Rt. A vállalkozás kezdetben Kövér László gimnáziumi évfolyamtársa, Grácsmann Tibor tulajdonában állt, később azonban felbukkant tulajdonosai között az a Demokratikus Ezredfordulóért Alapítvány is, amelynek a Fidesz kereken tízmillió forintot utalt át 1992. augusztus 15-én. Az Rt. felügyelőbizottságában az alapítványt Szadai Károly, Kövér László akkori titkára, későbbi kabinetfőnöke képviselte.

Ez a távolról sem teljes felsorolás is jól mutatja, miként szötte körül fél év alatt a Fico Kft.-t és rajta keresztül a Fideszt olyan magáncégek hálójába, amelyekben főként a párt vezető tisztviselői, illetve azok rokoni és baráti játszottak meghatározó szerepet. Ezeket a cégeket illeti meg a független magyar bíróság által első fokon is elfogadott „Fidesz-közel cég” elnevezés.

Altishti kaszinó

Az mindenesetre biztos: a Tishti Kaszinóért járó pénz a „gründölési hullám” kezdetén még nem volt a Fidesz számláján. Oda csak 1992 szeptemberében került, amikor az akkor még állami tulajdonban lévő Magyar Külkereskedelmi Bank né-

hány hétig tartó „kemény alkudozás” után 1,53 milliárd forintos vételárban állapodott meg a két párttal. Ebből 697 millió forintot illette a Fideszt. (A Tiszti Kaszinó adásvételi szerződését lásd a CD-mellékleten). Az ügylet plusz pikantériája, hogy 1992. szeptember 23-án a bank és a két párt csak előszerződést kötött egymással, valószínűleg azért, mert – ahogy egy, a tárgyalásokon részt vevő forrásunk mondta – „a pártok képviselői utaltak rá, hogy hatpárti egyetértés mellett előkészületben van a párttörvény olyan irányú módosítása, amely szerint a pártoknak a következő évtől nem kell áfát fizetniük”. Ennek azért volt jelentősége, mert az ingatlanpiac általános gyakorlata szerint mindenki bruttó összeggel számol. Magyarán: a vevő megmondja, hogy mennyit hajlandó fizetni, az áfával nem foglalkozik. Nem volt ez másként a Tiszti Kaszinó esetében sem, így különösen kapóra jött, hogy a parlament 1992. december 21-én valóban módosította a párttörvényt. Az adásvételről szóló végleges szerződést csak 1993. január 11-én írták alá a bank és a két párt képviselői. Az előszerződés alapján azonban már 1992. szeptember 30-án megkapták a vételár közel 90 százalékát, 1,4 milliárd forintot. Ebből az MDF számlájára 761,6 millió, a Fideszére pedig 638,4 millió forint folyt be.

A székházipénz nagyobb része azonban nem sokáig maradt a Fidesz bankszámláján, azt különféle jogcímenekén átadta a Fico Kft.-nek. Elsőként 200 millió forintot folyósítottak 1992. október 9-én egy „Befektetési keretmegállapodás” részeként, évi 23 százalékos kamattal, ezt rövid idő múlva az „alapító befektetési stratégiája alapján, további kihelyezések forrásaként” újabb 45 millió forintot követte. További 100 millió forintból a Fico Kft. a Creditanstalt Rt.-nél állampapírt vásárolt, 120 millió forintot pedig három hónapra a Magyar Hitel Banknál vezetett folyószámlán kötöttek le. A fennmaradó részből visszafizették azt a 98 millió forintos folyószámlahitelt, amit korábban a Budapest Banktól vettek fel.

Összességében tehát a Fidesz által különféle jogcímenekén, ideiglenes jelleggel a Fico Kft.-nek átadott pénzeszközök egyenlege 1992 végén elérte a 425 millió forintot. Ezt az összeget 1993. január 5-én újabb 149 millió forint követte, amely a Fico Kft. törzstőke-emelésére szolgált. Így végeredményben a Tiszti Kaszinó eladásából származó pénz szolgált annak forrásául, hogy a Fico Kft. üzleti tevékenysége a korábbiakhoz képest jelentősen kiterjedélyesedett.

Fogd a pénzt, és kuss!

A párt és a Fico Kft. közötti „élénk, kétirányú pénzmozgásról” azonban a Fidesz néhány felső vezetőjén kívül senkinek sem volt tudomása. A vezetőség ugyanis az éves költségvetés elfogadásakor egy olyan klauzulát fogadtatott el a vegyes és záró rendelkezések között, amely „felhatalmazta az Országos Választmányt, hogy a költségvetés ter-

vezett bevételén felül rendelkezésre álló bevételek felett szabadon rendelkezzen”. A párton belül egyébként is kevesen törődtek a pénzügyekkel, a parlamenti frakciótagokat teljes mértékben lekötötte a politizálás és a törvényhozói munkára való felkészülés. Ez az általánosnak tekinthető hozzáállás tette lehetővé, hogy – az információink szerint egyébként már 1989 őszén a párt gazdasági szakértőinek felkért – Simicska Lajos és Varga Tamás nagy önállósággal jár hassanak el a gazdasági ügyekben.

A tagságot emiatt sokkolták a lapokban 1993 közepén a székház eladásáról megjelent hírek. Ettől kezdve a frakcióülések és pártösszejövetelek állandó kérdése lett: hol a pénz. A legtöbb támpontot erre a párt vezetői közül Áder János adta a már idézett levelében: „részben bankbetétben, részben a Fico Kft. törzstőke-emelése ebből történt, részben hiányt finanszíroztunk belőle, a legnagyobb részt a helyi irodák megnyitására fordítottuk, és bizonyos költségvetési feladatok teljesítésére is ebből az összegből került sor”. Áder ugyanakkor hivatkozott levelében a Fidesz-kongresszus által megválasztott Számvizsgáló Bizottságra is, amely állítása szerint 1993 elején megismerte az ingatlan eladás körülményeit, és azzal kapcsolatban semmilyen kifogást nem emelt.

A Számvizsgáló Bizottság azonban később – a választási vereséget követő kongresszusra készített jelentésében – több olyan jelenségre is felhívta a figyelmet, amely negatív hatással lehetett a gazdálkodás eredményességére. Így például arra, hogy a „nagy összegű szerződéseknel nem minden esetben történt versenyeztetés, azaz nem találtuk nyomát ellenajánlatok bekérésének. Ez a körülmény csökkentette a rendelkezésünkre álló vagyon felhasználásának hatékonyságát, pénzünk optimális felhasználását”. Mindazonáltal „olyan, alapvető hiányosságra utaló jeleket nem találtunk, amely a részünkre átadott dokumentáció valódiságát megkérdőjelezné”. A bizottság ekkor már másfél éve szorgalmazta, hogy szigorúbb összeférhetlenségi szabályokat állapítsanak meg a párt vezetőivel és családtagjaikkal kapcsolatban. Javaslatukból azonban csak annyit fogadtak el, hogy a párt vezető testületeinek tagjai nem nyilvános nyilatkozatot tesznek arról, mely cégben van tulajdonrészük, illetve mely cégeknel rendelkeznek ellenőrző, irányító funkcióval. A nyilatkozattétel nem terjedt ki a családtagokra. Az is igaz, hogy maguk a Számvizsgáló Bizottság tagjai is tisztában voltak azzal, hogy egy párt gazdálkodása nemcsak üzleti, hanem bizalmi kérdés is, hiszen – ahogy egyik, a bizottság munkáját jól ismerő forrásunk mondta – „egy párt nem közbeszereztet”, hanem hozzá közeli cégekkel dolgoztat.

Simicska Lajos és Varga Tamás mindent elkövetett, hogy senki ne lásson bele lapjaikba. Bizalmatlanságuknak sok oka volt, így forrásaink szerint egyebek mellett az, hogy „a fiúk féltek, hogy kikerülnek az infók”. Ráadásul a székházügy napvilágra kerülése után úgy érezték, hogy a sajtó egyre ellenségesebb velük, ezért még a választott testületeknek is csak vonakodva mutatták meg a papírokat. Az információk kiszivárgásának megakadályozására az egyik leghatásosabb mód az volt, hogy a cégekbe tulajdonosként, ügyvezetőként, könyvvizsgálóként családtagokat,

barátokat ültettek, és ahol felügyelő-bizottsági tagokra volt szükség, oda ugyan-csak bizalmi embereket helyeztek. Utóbbiak azonban nagyon hamar lemondtak tisztségükről. Indokuk többnyire ugyanaz volt: nem voltak fb-ülések, a cégek működésébe az fb-tagoknak nem volt érdemi beleszólásuk, sőt, információval is alig rendelkeztek. Úgy érezték tehát, hogy semmi keresnivalójuk nincs ott. Ez történt a Fico Kft. három fb-tagjával, Spéder Zoltánnal, Fertő Imrével és Bayer Zsolttal is, akik 1993 őszén együtt nyújtották be lemondásukat. Nekik sem volt betekintésük abba, hogy mi történt a Fico Kft. pénzeivel.

Csupán „szállongó hírek” terjedtek arról, hogy a pénzt többnyire „befektetési előleg vagy kölcsön formájában” adták tovább Fidesz-közei cégeknek. A Bajkál étteremről például az általunk megkérdezettek szerint „mindenki tudta, hogy valamilyen módon a Fideszhez kapcsolódik, csak éppen azt nem, hogy pénzügyileg hogyan”.

Becsületes megtaláló

Orbán Viktor 1999. október 11-én az RTL Klub kérdésére, hogy kapott-e az édesapja bányavállalkozásában egy darabig tulajdonosként szereplő Quality Invest Rt. 102 millió forintot a székházpénzből, azt válaszolta: „hogy a Fidesszel szabályszerű üzleti kapcsolatban álló több tucat cég közül ki milyen tranzakciókat bonyolított, abban én nem tudok nyilatkozni. Én csak azt tudom megmondani, hogy milyen ellenőrzések és hányszor történtek akár a párton belül, akár az Állami Számvevőszék, akár az adóhivatal részéről”. Csakhogy a felsorolt állami szervezetek és hatóságok nem ezeket a gazdasági ügyleteket vizsgálták. Érdemi vizsgálatra ugyanis az adóhatóságon kívül senkinek nincs is felhatalmazása. Többszöri nekifutásra ugyan 1996-ban, a parlamentben kormánypárti kezdeményezésre létrehoztak egy vizsgálóbizottságot, azonban az is csak arra kereste a választ, hogy nem nagyobb alapterületű ingatlant kapott-e a két párt, mint amekkora a hatpárti megállapodás alapján járt volna. Közel egy év után a bizottsági jelentés megállapította: „a törvényi rendelkezések megsértésével (...) a Fidesz és az MDF, a kormány, az ÁVÜ és a KVSZ tevékeny közreműködésével, kétmilliárd forintot meghaladó olyan bevételhez jutott, amely őket nem illette meg”. A parlamenti bizottság felkérésére az ügyet ugyancsak alaposan körbejáró Állami Számvevőszék (ÁSZ), szintén csak az ingatlanjuttatás törvényességét vizsgálta, azt viszont már nem, hogy a székházak eladásból származó kétmilliárd forintnak mi lett a sorsa.

Ezt az ÁSZ akkor sem vizsgálhatta, amikor kétfévente ellenőrizte a párt gazdálkodását. A számvevők hatásköre ugyanis csak arra terjed ki, hogy a Fidesz, mint párt számláiba betekintsenek, a tulajdonában volt Fico Kft. gazdálkodása azonban jórészt rejtve maradt előttük. Mint a vizsgálatot végzők egyike elmondta, a párt-

törvény rendelkezései miatt még a pártok hivatalos vállalkozásait sem vizsgálhatják, nemhogy a „szatelit-cégeket”. Felhatalmazásuk csupán arra terjed ki, hogy ellenőrizzék: a politikai pártok betartják-e a párt- és a számviteli törvény vonatkozó előírásait. Arra nem, hogy megvizsgálják, a pártoktól kapott pénzeket mire fordítják vállalkozásaik.

Orbán Viktor korábbi kijelentésével ellentétben – miszerint a számvevők mindent rendben találtak a párt gazdálkodásában – az ÁSZ még így is azt állapította meg 1995-ben, a 92–93. évi gazdálkodás vizsgálatakor, hogy a Fidesz és a Fico Kft. közötti ügyletek lebonyolítása során megsértették a számviteli törvény alapelveit. A jelentés kimondta, hogy „a vizsgált időszakban igen nagy összegű, élénk, kétirányú pénzforgalom bonyolódott a párt és az általa alapított Kft. között. E pénzmozgások megfelelő nyilvántartását és a számviteli törvényben előírt számviteli bizonylatokkal történő tételes dokumentálását elmulasztották”. A számvevők ezért nem is voltak képesek az egyes pénzmozgások mögött meghúzódó gazdasági műveletek azonosítására. Ezért felkérték az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatalt (APEH), hogy a párt és a Fico Kft. között létrejött befektetési keretmegállapodást azzal a szemmel vizsgálja meg, hogy nem sértették-e meg az adózásról, valamint a pártok gazdálkodásáról szóló törvényt.

Közel kétéves hallgatás után, 1997. július 24-én az APEH elnöke levélben közölte a Számvevőszékkel, hogy az általuk kifogásolt pénzügyi műveletek nem sértették egyik törvény előírásait sem, bár 17,5 millió forint adóhiányt találtak. Kékesi László, az adóhivatal akkor újonnan kinevezett elnöke Medgyessy Péter pénzügyminiszternek 1997 februárjában küldött feljegyzésében viszont jelezte, hogy „a Fico Kft. számlázásával összefüggésben jogszabálysértést tárt fel az APEH Pest Megyei Igazgatósága”, ezért a vállalkozásnál újabb kiegészítő vizsgálat vált szükségessé. Ennek eredményét a mai napig nem hozták nyilvánosságra, a revíziót végzőket pedig köti az adótitok. Az már csak merő véletlen lehet, hogy a Fidesz tavalyi választási győzelmét követően Simicska Lajos, mint az APEH elnöke, első körben éppen azokat a dolgozókat (köztük az elnökhelyetteseket és több megyei igazgatót) rúgta ki azonnali hatállyal a hivataltól, akiknek rálátásuk lehetett a Fico Kft. ügyeire.

Spiritusz Viktor

Ennek ellenére újságírói eszközökkel is világosan nyomon követhető, hogy a Tiszti Kaszinó eladásából származó pénz miként vándorolt a Fidesztől a Fico Kft.-ig. Azt azonban, hogy a párt vállalkozása pontosan mihez kezdett ezzel a több száz millió forinttal, még a hatósági vizsgálatok sem voltak képesek egyértelműen megállapítani. Az ezeket feszegető kérdéseket pedig – függetlenül attól, hogy ki teszi fel – a

párt vezetése rendre politikai támadásként vagy árulásként értékeli. Ezt még a Fideszen belül is szóvá tette egy, az 1994-es választási vereséget követően készített belső elemzés, amely szerint a Fidesz életének legkényesebb területéről, a gazdasági ügyekről „senki nem mert még a legszűkebb pártnyilvánosság előtt sem érdemi diskurzust kezdeményezni. Enélkül viszont nehezen képzelhető el valóságos megújulás. A talaj ráadásul nagyon ingoványos, mert itt szinte tökéletes az információhiány. A titkosításnak persze nemcsak előnye van, hanem hátránya is. Egyfelől az az egy-két ember, aki mindent tud, annak (azoknak) kell elvinnie a balhét. Másfelől attól, hogy a párt formális vezető testülete tagjainak túlnyomó többsége nem tud semmiről, nem bújhat ki a felelősség alól”. (Such György elemzését a Fidesz választási vereségének okairól lásd bővebben a CD-mellékleten) Ezt a felelősséget azonban eddig senki nem vállalta fel. Egyedül, a Fidesz elnöki posztjáért 1994 őszén ringbe szálló Wachsler Tamás alelnök próbálkozott azzal, hogy a tagságot szembesítse a párt gazdasági ügyeivel és a szakértők, elsősorban Simicska Lajos, Gansperger Gyula és Varga Tamás tevékenységével. Sokak szemében azonban a választmány tagjaihoz írott terjedelmes levele, Orbán Viktor pártelnök megbuktatására irányuló kísérlet volt csupán, és nem valóságos elszámoltatási kísérlet. (Wachsler Tamás és a Fidesz-vezetők levelezését lásd a CD-mellékleten)

Ezzel együtt a gazdasági ügyekről és az azokat irányító Simicska Lajosról igen rossz vélemény alakult ki a Fideszen belül. A már említett belső elemzés szerint „Simicska nem egyszerűen egy gazdasági igazgató, aki azzal törődik, hogy a párt az erőforrásait az adott feltételek között a leghatékonyabban használja fel (ezzel foglalkozik a legkevesebbet), hanem önálló politikai tényező, aki a háttérben folytatott kavarásaival befolyásolja a párt politikáját. Teóriái vannak, politikai koncepciói, amelyeket nem vitat meg a Fidesz egyetlen testületével sem, de amelyek mentén cselekszik. (...) Az égvilágon mindenhez ért, mindenről van véleménye, és úgy képzei, hogy az ő tiszte a dolgokat rendbe tenni. Ehhez, mint mindenkinek, aki pénzek fölött rendelkezik, meg is van a megfelelő hatalma. (...) Tevékenységével sok kárt okozott eddig a Fidesznek”. Az ilyen vélemények azonban – látva a pártelnök kiállását Simicska mellett – fokozatosan kisebbségbe szorultak. A Fidesz tavalyi választási győzelme pedig sokak számára Orbán Viktort igazolta. Azt az embert, aki nyolc évvel ezelőtt váteszként fogalmazott, amikor azt írta a Népszabadságban (1991. szeptember 28.): „az állami vagyon szétesztéséből a fiatal generációk élethelyzetükből fakadóan törvényszerűen kimaradnak – leszámítva néhány szerencsést és zsenit. Bár nincs ígyünk, de elkerülhetetlen, hogy a tulajdonért folytatott brutális küzdelemből a gyenge kiesik”.

Megjelenés: *Élet és Irodalom* 1999/44. szám (1999. november 5.) A riport megjelenését követően Áder János Fidesz-alelnök sajtó-helyreigazítási pert indított, amelytől 1999. december 21-én elállt. Az írás utóéletéről és a kapcsolódó perekről bővebben lásd *Fiúk a bányában* (Szerk.: Kovács Zoltán–Tárnói Gizella, Irodalom Kft., 2000.).

Arccal a kamerák felé

Képmutatók a médiában

„Pörgő orvos”, azaz „spin doctor”. Így hívják a nemzetközi public relations (PR) szakmában azokat a tanácsadókat, akik a vezető politikusok imidzséért, a nyilvánosság előtti megjelenéséért felelnek. Jelentőségük marketing befolyásolta világunkban egyre nagyobb, szerepük taglalása nélkül ma már nem lehet széleskörű politikai elemzést készíteni. Az Fidesz győzelmével immáron Magyarországon is profi kommunikációs szakemberek dolgoznak az új kormány PR-ján, szabják meg médiastratégiáját, öltönyök színét, beszédek hangvételt. Az egész pályás letámadás tehát edzők, gyűrők, ruhatárosok segítségével zajlik. Marketing az egész világ, s benne a politika olyan áru, akár a mosópor.

*

1998. május 30-án egy kisbusz kanyarodott sietve a Ferihegyi repülőtér bejárata elé. Utasai egy fiatal politikus elé jöttek, aki pályafutása egyik legfontosabb tárgyalása után éppen azokban a percekben érkezett haza. Miután pártja néhány napja megnyerte az országgyűlési választásokat, a kormányalakításra készülő miniszterelnök-jelöltnek a kötelező külpolitikai kört kellett megfutnia: meglátogatta Helmut Kohlt, Németország kancellárját, az akkori európai politika egyik legbefolyásosabb szereplőjét. Orbán Viktornak a rá váró tévékamerák és az újságírók előtt, néhány rövid nyilatkozattal és a gesztusaival kellett jeleznie, hogy a tárgyalások sikeresek voltak – az európai politika egyik nagymenője támogatja a leendő miniszterelnököt.

A kisbusz utasai azért jöttek, hogy Orbán Viktor ebben a néhány percben jól szerepeljen. A kormányváróba lépés előtt, a férfivécében szemcseppet csöpögtet-

tek a szemébe, hogy az a repülőgép száraz levegője után ne vörösdjön be a tévések erős lámpáitól. Új inget adtak rá a hozzáillő nyakkendővel, megfésülték, és azon igyekeztek, hogy a fáradtságot lemoshatatlanul megőrző arcvonásai harmonizáljanak a frissen felvett ruhával.

Maga a helyzet a politikai élet egyik hétköznapi eseménye volt: a politikus megérkezik egy fontos külföldi tárgyalásról, és az újságírók várják, hogy mondjon valamit. Azonban ekkor történt meg először, hogy a leendő magyar kormányfőt nemcsak a tudósítók fogadták, hanem az arculatáért felelős külön csapat is. Ők azon dolgoztak, hogy abban a néhány percben, amíg a híradásokban szerepel, Orbán Viktor olyan legyen, mintha skatulyából húzták volna ki.

Bukott angyalkák

Ekkor lassan egy év telt el azóta, hogy a Fidesz-Magyar Polgári Párt meghatározó személyiségei köré kiépült egy – az addigi magyar politikában ismeretlen – kommunikációs csapat, amely először kapott lehetőséget arra, hogy a választási kampányt ne csak a politikusok szája íze szerint, hanem a tömegkommunikáció szabályainak megfelelően alakítsa ki. Ez az újfajta gondolkodás sokak szerint az egyik titka volt annak, hogy az 1994-es választások csúfos vesztese, a Fidesz 1998-ban kormányt alakíthatott.

A Fidesz már kezdettől fogva a könnyen fogyasztható események pártja volt a média számára. Deutsch Tamás prágai bebörtönzése, Orbán Viktornak a Nagy Imre temetésen elmondott – akkor radikálisnak hangzó – szavai, a magyar vizuális kultúrában addig csak a kukásokra jellemző narancssárga szín használata könnyen azonosíthatóvá tették a pártot. A harsány és szokatlan megjelenés akkor azonban már kevésnek bizonyult, amikor a párt bekerült a Parlamentbe. Egyre többeket zavart, hogy a fideszesek haja hosszú, néha elképesztően hadarnak, a Parlamentben farmerben, vászonzakóban ülnek. 1993-tól viszont lassan feltűntek a párt soraiban az elegáns öltönyök, a nyakkendők, majd Orbán Viktor is egyre többször szerepelt mellényes öltönyében. Ez egy olyan marketing-csapatot sejtetett a háttérben, amely tudatosan módosította a Fideszről kialakított képet. A párt akkori kampányában szerepet játszó forrásaink szerint azonban ez nem egészen így volt: „a párt vezetőinek a marketing annyit jelentett, hogy jártak logopédushoz, és volt egy divattervező, aki időnként tanácsokat adott nekik, hogy milyen nyakkendőt kössenek.” Jellemző erre az időszakra az a belső feljegyzés, amelyben arra figyelmeztetik a frakció tagjait, hogy a Parlamentben ne rakják fel a lábukat a padra, mert ez már nem az egyetem, és a dolog nem mutat valami jól a televízióban.

Az átalakuló arculat ellenére a Fidesz megjelenéséért felelősök úgy érezték,

hogy a párt vezetői nem tudják, mit akarnak, a tanácsadókra viszont nem hallgatnak. A kampánystáb meghatározó tagjai nem helyeselték a kacérkodást az MDF-el és a konzervatívokkal, valamint a heves kommunistaellenes jelszavakat és attitűdöt, mivel azt nem lehetett egyértelmű politikai üzenetként megjeleníteni a választók előtt. A csapat némely tagjának nem tetszett Tóth Bélának, a Magyar Hirdető Rt. (Mahir) egyik tulajdonosának növekvő befolyása sem, aki azzal lett erős ember a párton belül, hogy a Mahir megszerezte az országban található óriásplakátok egy jelentős részét, és azt felajánlotta a Fidesznek.

A növekvő feszültségek 1994 elején látványos szakításhoz vezettek: a hatalomszerzés finisében a kampány szíve, a politikai „agytröszt” otthagya a pártot. Ezután már csak a kár csökkentésére volt lehetőség – derült ki az akkori új kampányban szerepet játszó egyik szemtanú elmondásából. A kampányból távozó frontemberek Orbán Viktor bizalmasai voltak, az újak viszont nem. A kampány amúgy is komoly válságban volt, hiszen 1994 elejétől a közvélemény-kutatások hétről-hétre drámaian csökkenő népszerűséget mutattak. 1993 nyarán még az volt a kérdés, hogy a Fidesz alakít-e kormányt, alig egy év múlva, az 1994-es választások idején viszont már az: képes lesz-e a párt 10 százalék fölé kerülni. A 7 százalék körüli választási eredmény végül minden várakozást alulmúlt, és a párton belül hosszú időn át tartó sokkot okozott.

Fordulat és deform

1997 egyik késő tavaszi napján, egy elegánsnak szánt rendezvény kellékeiként sötét zakók, sötétkék, sötétszürke vagy fekete öltönyök, decens kosztümök, magas sarkú alkalmi cipők gyülekeztek a Zeneakadémia előtt. Generációk találkoztak itt: a nemzeti-keresztény-konzervatív értelmiség, valamint huszon-harmincéves fideszes fiatalok. A különböző korosztályokat a ruhák szolid, de polgári értékekkel átítatott eleganciája kötötte össze. Az országgyűlési választások előtt egy évvel, a rendezvény a polgári erők egységét akarta megmutatni. A reprezentatív helyszín, a fideszes fiatalok és a konzervatív öregurak együttes fellépése a polgári pártok egységét jelképezte – nyitányaként a hamarosan induló választási kampánynak. Az est fénypontja Orbán Viktor pártelnök beszéde volt, amelyben hű maradt régebbi nagyotmondásaihoz. A Horn Gyula vezette szocialista-szabaddemokrata kormányt értékelve „idegenszerű politikáról” beszélt. A közönség körében nagy sikert aratott, a szocialista-liberális sajtó viszont antidemokratikus, kirekesztő beszédnek értékelte.

Az est furamód mégis fordulópontra fordult a Fidesz kampánnyal kapcsolatos stratégiájában. A választékos eleganciájú közönség ugyanis utoljára hallhatta azt az

Orbán Viktort, aki az ellenfelet pocskondiázza, miközben átveszi azt a nyelvezetet, amely az idegenek-magyarok megkülönböztetésének logikájára épült. A beszéd megírásakor a tanácsadók közül néhányan szerették volna kihúzni az „idegenszerű” szót, de Orbán hajthatatlan maradt: akárhányszor kihúzták, mindannyiszor visszaírta a kifejezést. Tanácsadói azzal érveltek, hogy indulatokat kavarr majd vele, ráadásul feleslegesen konfrontálódik a közvélemény egy jelentős részével.

A háttérben ugyanakkor a korábbi és egy új politizálás, illetve kommunikáció konfliktusa is meghúzódott. Számos tanácsadó ugyanis addigra úgy gondolta: a pártnak be kell fejeznie azt az identifikációs táncot, amelyben a konzervatív értelmiséget és választókat akarja meggyőzni eredendő együvé tartozásukról. Ennél sokkal fontosabb célt tűztek maguk elé: azt, hogy a Fidesz az összes választóhoz szóljon, ne csak néhány választékosan öltöző úrhölgyhöz és úrhoz. 1997 tavaszán már lényegében összeállt az a kommunikációs csapat a Fideszben, amely szakítani akart a hagyományos politikai arculatformálással. A pártok sajtórészlegei addig ugyanis csak sajtótájékoztatókat szerveztek, gondoskodtak a ropiról és az üdítőről, sajtóközleményeket fogalmaztak. Ez lényegében szellemi betanított munka volt. A Fidesznél viszont a kommunikációval foglalkozó csapatnak beleszólása lett abba, hogy mit mondanak majd a politikusaik a nyilvánosság előtt. Ez a politikai stílus és tartalom módosításával járt, és fordulatot jelentett abban, ahogy a párt addig megjelent a nyilvánosság előtt.

Ezt az új típusú kommunikációt a Fidesz vezetőivel lényegében Wermer András fogadtatta el. Az eredetileg orvosi végzettségű Wermer a reklámszakmából jött (lásd erről *Cégről cégre című írásunkat CD-mellékleten*), és már 1993 óta szervezett beszélgetéseket a vezető Fideszes politikusoknak. Egy, a pártot belülről jól ismerő forrásunk szerint ezek a találkozók azért jöttek létre, mert a Fideszes politikusok szerették volna kielemezni, mi az oka annak, hogy a párt népszerűsége egyre csökken. Wermer 1994-ben aztán hivatalosan is üzleti kapcsolatba került a Fideszszel, miután a távozó kampánystáb helyére cégét, a Happy End Kft.-t fogadták fel. Így alapozódott meg az a kapcsolat, amely később a párton belül a „kommunikációs atyamesteri” szerepbe juttatta.

Az agresszorok

Az 1998-as választási kampány során Wermer András egyik legnagyobb eredménye az volt, hogy a Fideszes politikusokkal megértette: amikor egy párt a választóknak üzen, akkor ugyanúgy kell eladnia magát, ahogyan a mosóporok gyártói adják el a termékeiket. (Az ezzel kapcsolatos elemzéseket lásd bővebben a CD-mellékleten) A sikerhez azonban először azoknak a gondolkodásmódját kell átalakítani, akik a Fi-

deszt eladják a nyilvánosság előtt. A kommunikációs stáb helyzete nem volt könnyű, hiszen a Fideszesek akkorra már lórúgásnyit kaptak a politikai tündöklésből és bukásból egyaránt. Egy egekbe magasztalt, majd onnan látványosan lepottyant csapatot kellett úgy lelkesíteni, hogy először magukban higgyenek, majd képesek legyenek a saját sikerükbe vetett hitet másokra is átragasztani.

Wermer a választások után egy szűk körben tartott beszélgetésen a Fidesz kampányáról azt mondta, hogy az semmiben nem különbözött egy, az üzleti életben széles körben alkalmazott agresszív marketing stratégiától. Ennek lényege, hogy annak a vállalatnak, amely a piacon kis szereplő, de nagy szereplővé akar válni, úgy kell viselkednie, mintha máris sikeres és erős lenne. A kampány egyik fontos célkitűzése ezért az volt: el kell érni, hogy a politikai szereplők arra reagáljanak, arról beszéljenek, amit a Fidesz dob be a köztudatba. Aki ebben sikeres, az erősnek mutatkozik majd, aki pedig a nyilvánosság előtt erősnek mutatkozik, ahhoz úgy csapódnak a választók, mint légyapárhoz a legyek. A kampány másik döntő eleme az volt, hogy csak a saját mondanivalót kell sulykolni, és nem szabad semmilyen módon utalni az ellenfél létezésére, vagy csak akkor, ha az már elkerülhetetlen. Az ellenfelek közül a Fidesznek csak a legnagyobb ellenfélhez szabad mérnie magát – ez pedig az MSZP. Ez azért is fontos volt, mert így az erőket egy frontra lehet összpontosítani.

A szakemberek szerint óriási ötlet volt a „polgár” szó megtalálása is. Ezt a fogalmat ugyanis egyetlen politikai erő sem használta még el. „Az a nagy teljesítmény, ahogy ezt a szót a párt ideológiai-filozófiai kulcsszavává tudták tenni. Köré ugyanis egy egész világ építhető fel, hiszen ehhez kapcsolódva az élet egész területét el lehet mesélni: hogyan megy a polgár a boltba, hogyan oktat, hogyan él, hogyan törvénykezik” – mondta egy kommunikációs szakértő. Ugyanakkor a kampányban tudatosan nem pontosították a „polgár” fogalmát, mondta el a kampány több meghatározó szereplője. „Ha definiáljuk, hogy ki a polgár, a választó végiggondolja, hogy illik-e rá a meghatározás, és esetleg arra a következtetésre jut: ez nem is én vagyok. Akkor ő már elveszett a számunkra, ezt pedig el akartuk kerülni.” Az általunk megkérdezett független kommunikációs szakemberek szerint a Fidesz, mint gyűjtőpárt helyesen ismerte fel: az üzenetet érthetően kell megfogalmazni, ám annak nem szabad túl konkrétnek lennie. A politikai marketing egyik alaptétele ugyanis a két másodperc elve: egy átlagos választónak ennyi ideje van arra, hogy egy párt üzenetét felismerje, megértse és azonosuljon vele. Ehhez pedig a „polgár”-hoz hasonló pozitív, nem pedig az 1994-es kampányban használt negatív – „ha unod a banánt, válaszd a narancsot!” – típusú üzenetre van szükség.

Spiritusz Vektor

1998 tavaszán a Fidesz már messze volt az egy évvel korábban, a Zeneakadémián „idegenszerű” kormányról beszélő Orbán-figurától. A pártelnököket tudatosan háttérbe vonták, hogy konfrontatív stílusával ne rombolhassa le az új arculatot – állítja több kommunikációs szakértő. A Horn–Orbán televíziós vitán a pártelnök már a tisztelettudó tanítvány, a politikai ellenfelét elnéző mosollyal és konfrontáció nélkül lehetetlenné tevő politikus szerepében jelent meg. Határozott, tökéletesen beazonosítható, de nem „mindenkit elsőprő” politikai szereplőnek mutatkozott. Szokatlan, világos színű öltönyével is azt fejezte ki, hogy itt a jövő választásáról van szó. Megjelent a hivatalban lévő miniszterelnök alternatívája.

A beszélgetés tartalma is a Fidesz sikerét mutatta: a kormányfő folyamatosan arra válaszolt, amit ellenfele, Orbán Viktor hangoztatott a kampányban. Horn Gyula rögtön azzal kezdte a vitát, hogy felütött egy Értelmező Kéziszótárt a „polgár” szónál. Ez pedig olyan követő magatartást jelzett, amely végül megalapozta Orbán győzelmét. *„Ráadásul Orbán végig a választókkal kommunikált, míg Horn Gyula végig Orbánnal”* – mondta a magyar PR-szakma egyik legismertebb alakja, aki három kollégájával együtt az irodájában nézte végig a tévévitát. Amikor vége lett, a szobában ülők egyike megjegyezte: *„ez mínusz hat százalék az MSZP-nek”*.

Volt még egy tényező, ami nagyban hozzájárult a Fidesz sikeréhez, ez pedig a párt programjának közvélemény-kutatásokon alapuló összeállítása volt. *(A választási eredmények értelmezéséről lásd bővebben a CD-mellékleten)*. A Fidesz programja ugyanis olyan dolgokról szólt, amelyeket a választók hallani szerettek volna. A közbiztonság javítása, a tandíj eltörlése – ezek nemcsak a FIDESZ programjának slágertémái, hanem a választók kedvencei is voltak. Ez az eszköz ugyan nem volt ismeretlen a rendszerváltás utáni politikában, Horn Gyula híres választási ígéretei ugyanis 1994-ben ugyancsak a választók megkérdezésén, az általuk írt leveleken alapultak. S nem volt ismeretlen az egy politikusra épülő, sikeres kampány sem, hiszen Demszky Gábor, az SZDSZ háromszor megválasztott budapesti főpolgármestere nyilvános szerepléseit, kampányban és kampányon kívül, ugyanúgy gondos figyelemmel formálták, mint 1998-ban Orbán Viktorét. De soha ennyire tudatos, a politizálás minden elemét átszövő, egyszerre egy pártot és annak frontemberét egyaránt sikeresen futtató kampány még nem született Magyarországon.

Mindennek a középpontjában a pártelnök személye állt. A határozottan döntő politikus ősi „toposza” mellé a magánember Orbánt is igyekeztek felépíteni, aki szeret focizni, aranyos kisserációi vannak, a felesége jól néz ki, ha egy külföldi tárgyaláson neki is meg kell jelennie; s aki még miniszterelnökként is mer garbóban nyilatkozni a tévében. *„Aki garbóban beszél, az azt mutatja, hogy nincs takargatnivalója”* – mondta a kommunikációs stáb egyik befolyásos tagja.

A család, mint üzenethordozó szintén először jelent meg a magyar politikai kommunikációban. Ezekkel az elemekkel a racionálisan érvelő politikus figurája mellett a magát a nyilvánosság előtt emocionálisan megmutató politikus alakja is megjelent a magyar nyilvánosságban. Ráadásul Orbán Viktor a különböző rendezvényeken a különböző célcsoportnak megfelelő öltözékben jelenik meg. Amikor egyházi méltóságokkal találkozott, akkor állig begombolt, nagyon konzervatív szabású, elegáns öltönyben jelent meg, amikor viszont a tiszai árvíz idején ellátogatott a gátra, akkor fekete bőrdzsekijében nem rítt ki a katasztrófa elhárításán dolgozók tömegéből.

A szakemberek szerint a Fidesz ilyen típusú kommunikációs sikerei mögött a párt vezetőinek az átlagnál jóval erősebb fogékonysága áll a modern média és nyilvánosság iránt. Ők már a tévével együtt nőttek fel, s így viszonylag könnyen megértik, hogy a kép, a vizualitás, a gesztusok és a kommunikáció, a politika eladása éppoly fontos, mint maga a hagyományos értelemben vett politizálás. Nekik nem kell hosszasan magyarázni, hogy a választók nagy része csak a tévéből, a híradóból értesül a politikai életéről, ezért a televízió a legfontosabb üzenethordozó.

Az az elv, hogy a Fideszt kommunikációs szempontból is meg kell alapozni, elválaszthatatlan az 1993 és 1996 közötti mélyrepülés élményétől. Attól az érzéstől, hogy képtelenek elmondani az üzenetüket, mert a kommunikáció terét a szocialista, a liberális, illetve a konzervatív értelmiség uralja. Akkor az általuk fontosnak tartott ügyek uralták a közbeszédet, ezért a FIDESZ megjelenése a médiákban nem a párttól, hanem ettől az értelmiségi rétegtől függött. Orbán *„a farkasnevetésű miniduce”* – írta a befolyásos értelmiségi Popper Péter a választások előtt a Népszabadságban. A kormányfő arrogáns, diktatórikus személyiség – állítják a szocialista, liberális lapok publicistái. *„Mindez nem fontos, ez csak néhány értelmiséginek fontos dolog, ezeket az átlagemberek nem olvassák, ezek nem visznek el szavazatokat”* – mondta egy kormányzati forrás.

Féldúlt arcok

A kormányzat kommunikációs stábja ugyanakkor jól láthatóan oldani igyekszik az arrogáns, akarnok Orbán Viktor politikusi képét. Az első karácsonyi tévéinterjú szokásos formalizmusát a garbó váltotta fel, és a miniszterelnök Egyesült Államokbeli útjáról készült filmben a stáb megmutatta, hogy Magyar Köztársaság miniszterelnöke az Egyesült Államok hadügyminisztere mellett lépdelve a rossz oldalon állt meg, majd a televíziós kamerák szeme láttára kellett gyorsan helyet cserélnie, miközben a protokollt jól ismerő amerikai hadügyminiszter udvariasan megpróbálta kimenekíteni a kínos szituációból. A botladozós sztorit a filmben maga a miniszterelnök vezeti fel úgy, hogy közben elmeséli, mennyire nem szereti a protokollt,

mennyire lényegtelennek tartja azt. Mondandója lényege, hogy a politika nem a látvány cirkuszáról szól, hanem az ország sorsát befolyásoló témák elintézéséről. A miniszterelnöki szerepét tanuló, a tapasztalatlanságát nem titkoló politikus a látzólag kínos esetet a saját üzenete hiteles hordozójává formálta. Megmutatta gyengeségét, ezalatt pedig elmondta a számára sokkal fontosabb üzenetet.

A miniszterelnök botladozása a protokoll útvesztőiben egy olyan filmbe került a nyilvánosság elé, amelyet Wermer András és üzlettársa, a Fidesz kampányában is komoly szerepet játszó Káel Csaba rendeztek (lásd erről külön írásunkat a CD-mellékleten). A filmet az Ezüsthajó Kft. jegyezte, amely 1999 januárjában a napilapok címlapján szerepelt, miután meghívást kapott a Miniszterelnöki Hivatal által a miniszterelnök és a kormánytagok közszereplésének videofilmen történő megörökítésére kiírt pályázatra. A sztori beszerkesztése a megvágott anyagba, s az, hogy a jelenet megvolt a stábnak videón, a készítőik szakértelmét mutatta. Az útifilm minősége egyáltalán nem volt „ciki”, bármely magyar televízióban adásba kerülhetett volna, mert ugyanolyan volt, mint bármely riportfilm. Azzal a különbséggel, hogy a filmet készítő stáb exkluzív lehetőséget kapott, s ott is forgathatott, ahol más magyar stábok nem. Ezzel Magyarországra is elérkezett az újságírók által készített riportoktól megkülönböztethetetlen, és így felismerhetetlen kormányzati propaganda korszaka.

Számos Fideszes politikus és tanácsadó szerint a Fidesz ezt egy olyan médiában teszi, amelyben más politikai pártok a maguk propaganda céljait informális összefonódások által, álinterjúkkal, megrendelt vagy pénzért megvett anyagokkal biztosítják. A Fidesz csak annyit tesz – állítják –, hogy megpróbálja úgy megjelelni az üzeneteit, hogy az általa kívánt hatást érje el. „A Fidesz politikusai mindig egyeztetett véleményt mondanak. Egyikük elmondja először, aztán a többiek napokon keresztül és állandóan ugyanazt mondják el, akár ugyanazokkal a szavakkal, s ez nagyon hatásos, mert ugyanazt az üzenetet szütyölik” – tett ehhez hozzá még egy szempontot az egyik vezető kommunikációs szakember. Ennek hátterében a vezető Fideszes politikusok (Áder János parlamenti elnök, Szájer József frakcióvezető, Kövér László titkosszolgálati miniszter, Orbán Viktor miniszterelnök és Stumpf István, a Miniszterelnöki Hivatal minisztere) folyamatos és szoros együttműködése áll. Forrásaink szerint e kör rendszeresen, már évek óta hetente-kéthetente egyszer összegyűlik, hogy szabadon átbeszélhessék az aktuális ügyeket. E találkozók általában Wermer András, az 1998-as kampány stratégiájának budai lakásán zajlanak le. „Orbán Viktor ma két emberre hallgat leginkább: Kövér Lászlóra és Wermer Andrásra” – mondta egy vezető kormánytisztviselő, akinek szavait sok, a Fidesz ügyeit jól ismerő forrásunk megerősítette.

Moltó jutalom

Wermer Andrást forrásaink úgy írták le, mint aki nemcsak arra ügyel, hogy a Fidesz hogyan jelenik meg a nyilvánosság előtt, hanem pontosan tudja: a sikerhez fontos az, hogy a csúcsvezetők személyes viszonyai ne romoljanak meg, és fenntartható legyen közöttük a folyamatos konzultáció. Ez nemcsak emberbaráti szeretet a részéről, hanem az a felismerés áll mögötte, hogy a Fidesz hatékony szereplésében sok múlik azon, összehangolt-e a kormány politikája. Az ilyenfajta találkozók a frakciózásokat is megakadályozhatják, hiszen senki nem érzi, hogy kiszorult volna a politika formálásából. A találkozók nem a kormányzás nyomán jöttek létre, hanem évek óta rendszeresen zajlanak. Wermer azonban nemcsak egyszerű kommunikációs tanácsadó, hanem, forrásaink szerint, politikai kérdésekkel is foglalkozik. Noha csak informálisan része annak a körnek, amely a Fideszt és a kormány politikáját alakítja, tudtunkkal számos esetben jelent meg a politikai porondon úgy, mint a kormányfő üzenethordozója. Így például ő volt az, aki a Fidesz fővárosi frakciójának pilisborosjenői ülésén bejelentette a 4-es metró építésének felfüggesztését.

Wermer András már a választások után a saját bőrén tapasztalhatta, hogy a kormányfő és a Fidesz arculatformálásában betöltött szerepe miatt személye és cégei a média érdeklődésének középpontjába kerültek. A Happy End szervezte volna például, a Belügyminisztérium megrendelésére 1998. augusztus 20-án a Polgári Piknik elnevezésű rendezvényt, ám a közbeszerzési eljárás elmulasztása és ennek nyilvánosságra kerülése (*Világgazdaság*, 1998. augusztus 6.) miatt elmaradt a Margitszigetre tervezett esemény. A Postabank arculatának megtervezésére hirdetett pályázaton is ott voltak a kiválasztottak között, a pénzügyi eddigi arculatformáló cége, az Akció, és három nagy nemzetközi cég, a McCan Ericsson, a Bates Staachi and Staachi és a DDB Needham társaságában. (A cikk megjelenése óta több állami eseményt, így például a milleniumi ünnepségeket, és a 2000. augusztus 20-i tűzijátékot is Happy End Kft. szervezett – a szerk.)

A szereplők többsége ugyanis egy nem túlságosan ismert, a középmezőnybe tartozó cégeként írták le a Happy Endet, amelyet a Gold Star narancslé reklámjáról, a Chio Chips reklámfilmről és a Hajdútejnek készült Milli óriásplakátokról ismernek. Amiben ők nagyot alkottak, az egyértelműen a politikai PR. Ez pedig – a legtöbb általunk megkérdezett szakember szerint – a játékszabályok kiforrottsága miatt, mérhetetlenül sikamlós terület, ahol nagyon nagyot lehet bukni.

Kudarcok hava

„A Fidesz a mai napig úgy viselkedik, mintha kampány volna” – jellemezte a helyzetet egy politikai PR-rel foglalkozó szakember. A párt ugyanis kormányzó erőként 1999 elejéig a választási kampányban használt eszközöket alkalmazta. „Mind a mai napig az a fontos, hogy a kormány diktálja a témákat, folyamatos offenzívában legyen, az ellenfeleket pedig védekezésre kényszerítse” – mondta egy vezető politikus. A politikai ellenfelek által csak egész pályás letámadásként emlegetett stratégia egyik leglátványosabb megnyilvánulása az volt, hogy kormányra kerülve a Fidesz azonnal megszüntette a tébé önkormányzatokat. „Ezzel a lépéssel várhattak volna egy-két hónapig, ám ennek a lépésnek kommunikációs jelentősége is volt, hiszen egyértelműséget sugallt” – vélte egy független kommunikációs szakértő.

Ugyanakkor a Fideszes politikusok hamarosan szembesültek azzal, hogy amíg a kampányban ők diktálhatták a tempót, addig egy kormányzó párt esetében már az ellenzék és a média is átveheti a kezdeményezést. Rögtön a kormányalakítás után két olyan tisztviselőt hoztak hírbe – zavaros üzleti ügyeiket emlegetve –, akik a Fidesz gazdasági hátterének biztosításában működtek közre. Így többek között abban, hogy a szakértők szerint legalább egymilliárd forintba kerülő kampánynak megfelelő pénzügyi fedezete legyen.

A kormányzati szakértők szerint a kormány sikeresen védte ki a támadást akkor, amikor Simicska Lajos, az APEH-elnöke ellen felmerült vádakra nem reagáltak semmit. „Nem magyarázkodtak, nem ismertek be semmit, de nem is válaszoltak a vádakra. Ezzel ugyanis elérték azt, hogy a téma kifulladt” – mondta egy szakértő. A kormány kommunikációs stábjának némely tagja azonban nem ilyen elégedett. Szerintük Simicska rövidre zárhatta volna az ügyet, ha az első hivatali napján megtartja a sajtótájékoztatóját, és a vádakra azon melegében válaszol. Forrásunk szerint ez a taktika Gansperger Gyulánál, az ÁPV Rt. új főnökénél bejött: miután nyilvánosan válaszolt a vádakra, a vele kapcsolatos ügyek hamar kikerültek a sajtóból. Ugyanakkor a kormányzat vezető tisztségviselői szerint a Simicska ellen felhozott vádak erőtlenekek voltak, és ez volt a fő oka annak, hogy a közvélemény előtt nem lett nagyobb hatása az ügynek.

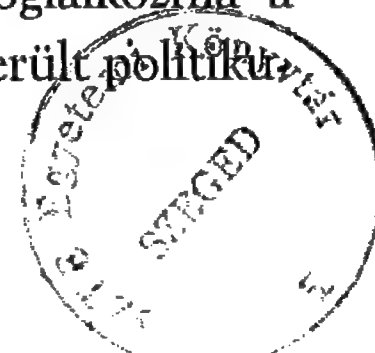
A Simicskát csócsáló sajtó és ellenzéki politikusok uralta politikai közbeszédbe a Fidesz vezetői az ellenük folytatott lehallgatási botrányal próbáltak ismét visszakapaszkodni. Azt állították, hogy még a választások előtt illegális információgyűjtés folyt Fideszes politikusok ellen, bár mind a mai napig nem közölték világosan: kik és milyen céllal készítették az anyagokat. Az ügyet azonban nem lehetett figyelmen kívül hagyni, hiszen maga a kormányfő jelentette be, a téma pedig csábítóan könnyű a média és a közönség számára egyaránt: egy krimi fordulatosságát, a jók-rosszak egyszerűen kommunikálható szembenállását rejti ma-

gában. Egy befolyásos forrás tagadta, hogy a lehallgatási botrány direkt és tudatos válasz volt az akkoriban APEH-elnökjelöltként emlegetett Simicska Lajos ellen indult kampány leszerelésére: „Legfeljebb az történt, hogy kapóra jött, amikor kiderült ez a dolog.” Független szakértők viszont egyöntetűen úgy vélik: a megfigyelési-ügy bedobása tudatos, ám nem kellően végiggondolt húzás volt, amit „nem tudtak végigvinni”. Mindesetre a lehallgatási ügy tálalása mutatta meg először, hogy a FIDESZ szakértői ugyanúgy a sztoriccsinálással élnek, mint a sajtó.

A kommunikációs kudarcok időszaka, a vezető tisztviselők és politikusok szerint, az 1998. őszén tartott önkormányzati választások után érkezett el. „Körülbelül az önkormányzati választásokig tartott ki az a lendület és egység, ami a Fideszt a kampányban jellemezte” – mondta egy vezető kormánytisztviselő. „Az önkormányzati választás megnyerése ugyanis fegyelmezte a politikusokat. Aztán egy kicsit kiengedtek.” A kampány utáni kifulladás egybeesett az 1999-es költségvetés parlamenti tárgyalásával. A költségvetés bonyolult rendszerével és alkuival szembesülő kommunikációs szakemberek hirtelen rájöttek, hogy túl sok üggyel kellene egyszerre foglalkozniuk, és nem érték utol magukat. Ennek látványos megnyilvánulásai voltak a fővárossal kapcsolatos ügyek (Nemzeti Színház, 4-es metró) kommunikációs sikertelenségei. A két botrány egymást erősítve uralta a médiát, miután Budapest újraválasztott szabaddemokrata főpolgármestere, Domszky Gábor a közvélemény előtt oroszlánként küzdött a két beruházásért.

„Mind a két esetben az volt a baj, hogy a döntések túlságosan gyorsan születtek, ráadásul a költségvetés miatt amúgy is rengeteg üzenete volt a kormánynak. E két döntés kommunikációját nem nagyon volt idő kidolgozni” – mondta egy vezető kormánytisztviselő. Ekkor mutatkoztak az első repedések az addig sikeresen működő rendszer falán. A források beszámolóiból az rajzolódott ki, hogy a vezető politikusok túlságosan egyoldalúan döntöttek: csak az számított, hogy a két beruházást a kormány nem akarja támogatni, az viszont már nem, mi lesz ezek visszhangja. A politikusok nemtörődősége mögött több kormányzati forrás szerint az áll, hogy a kormányfő szerint Budapesten a Fidesz már nem nyerhet semmit, ezért a vidék fejlesztésére kell koncentrálni, mert ott tarthatja meg szavazóit.

E „hanyagságok” ellenére tény, hogy a rendszerváltás után először került hatalomra egy olyan politikai elit, amely a kormányzati működésben a sajtórészlegnek eddig még nem látott fontosságot tulajdonít. A Miniszterelnöki Hivatalban csaknem negyvenfős apparátus foglalkozik a kommunikációs ügyekkel. Külön részleg elemzi a vidéki és a fővárosi sajtót, figyeli a kormány tagjainak szerepléseit, és elemzéseket készít róla. A kommunikációval foglalkozó szakemberek nemcsak a politikusok által kívánt üzeneteket fogalmazzák meg, hanem többé-kevésbé abba is beleszólhatnak, milyen kérdésekkel lenne érdemes foglalkoznia a politikusoknak. Ez a rendszer próbálja a napi taposómalomban elmerült politikai

sok számára biztosítani azt, hogy túllássanak a napi eseményeken, és legyen valami elképzelésük arról: hogyan kell megnyílniuk egy rettentően gyorsan pörgő politikai életben, ahol a média pontos és azonnali válaszokat kíván, ráadásul a gyorsaságon és a jól megválasztott megjelenésen szavazatok tízezrei, valamint a kormány megítélése múlhat.

Harci zaj

Wermernek és a Happy Endnek a miniszterelnök imidzsének kialakításában elért sikerei – forrásaink elbeszélése szerint – egy ma még nehezen kitapintható konfliktust okoztak a kormányzatban belül. Ez részben hatalmi küzdelem a politika formálásáért, részben pedig egy szakmai vita arról, milyen kommunikációt kell folytatnia a kormánynak. Az ellentét egyik legfontosabb eleme, hogy kinek milyen hozzáférhetősége van a politikát döntően befolyásoló miniszterelnökhöz. A kormányfő hivatalát vezető Stumpf István miniszter éppúgy szeretné formálni a kormány médiapolitikáját, mint a sikeres kampányfőnök Wermer András. Utóbbi a miniszterelnökhöz és Fidesz csúcsvezetőkhez fűződő személyes jó viszonyral kötődik, ám formálisan nem része az államigazgatásnak, és így sokak szerint nincs is jogcíme a kormány egészének kommunikációjába beszólni.

Szakmailag ugyanakkor az a probléma, hogy az elmúlt fél évben kiderült: a kommunikáció túlságosan a miniszterelnökre és a politikai csúcsvezetők ügyeire összpontosult, és nem figyeltek eléggé a kormány egészére. Ennek jele volt, hogy a Pintér Sándor belügyminiszter körül kibontakozott botrány idején a kommunikációs stáb csak a tűzoltás idején avatkozott be, vagyis akkor, amikor már állt a bál. De ez megint csak hatalmi kérdés: alárendelik-e magukat a miniszterek a Miniszterelnöki Hivatal munkatársainak vagy saját kommunikációs stábokat építenek ki.

A kormány tagjai 1998 decemberében, az első fél évet értékelve beszéltek a kormány kommunikációs politikájáról. Egy résztvevő szerint a miniszterelnök foglalta össze legtalálósabban a helyzetet. „Volt egy zseniálisan lebonyolított választási kampány” – mondta – „elfogadható volt a kormány bevezetése a hatalomra kerülése után, aztán a stratégia az önkormányzati választások megnyerésére irányult, s a kormánnyal kapcsolatos kommunikáció háttérbe szorult.”

Ennek ellenére, a Fidesz holdudvarától magukat távol tartó kommunikációs szakemberek szerint, a kormány egységesen agresszív kommunikációt folytat, ám itt lenne az ideje az e mögött meghúzódó stratégia feladásának. A politikai szimbolika szintjén ennek már vannak jelei: az 1998 őszén 18 halálos áldozattal járó ausztriai autóbusz baleset után elrendelt nemzeti gyásznapi számos szakember sze-

rint nagyon alkalmas egy ország összetartozásának kifejezésére. „Az utóbbi huszonöt év kormányai közül egy sem tett annyit a nemzeti összetartozás kifejezéséért, s ennek az élménynek a megéléséért, mint Orbán ezzel a döntéssel” – mondta, egy magát nem Fidesz-szavazónak leíró, vezető kommunikációs szakember. Ugyanakkor Orbánék még mindig nem hajlandóak tárgyalni az ellenzékkel, és nem is reagálnak az ilyen irányú kezdeményezésekre. Sokan a hibák között róják fel azt is, hogy a kormányzati kommunikációs szakértők hajlamosak arra, hogy csak egy valóságot lássanak, nem választják szét a célcsoportokat, hanem ugyanúgy szólnak mindenkinek, és ugyanolyan agresszívan kommunikálnak külföldön, mint belföldön.

Megjelenés: *Élet és Irodalom* 1999/5. szám (1999. február 5.) A riport megírásában társszerzőként Kóczyán Péter működött közre.

Háborús játékok

Magyarország a NATO balkáni akciójában

„A döntés, hogy egy nemzet háborúba lép, egyike azon elhatározásoknak, melyek meghatározzák a nemzet kapcsolatát a világgal és kapcsolatát – ez talán még fontosabb – saját magával. Egy kormány előtt nem állhat felelősségteljesebb döntés, és nem akad elhatározás, mely pontosabb képet festene egy nemzet vezetőiről” – írta Bob Woodward, a tényfeltáró újságírás atyja az Öböl-háborúról készült dokumentum-regényében. Ez az állítás a koszovói válság rendezését szolgáló katonai akció esetében különösen igaznak bizonyult, miután a Jugoszlávia ellen közel 11 héten át tartó „légicsapás”, Európa második világháború utáni történetének legnagyobb fegyveres konfliktusává dagadt. Ebben a háborúban Magyarországnak mind diplomáciai, mind katonai értelemben szerepet kellett vállalnia. A világ vezető katonai szövetségének tagjaként ugyanis részt kellett vennie egy olyan akcióban, amely éles ellentétben állt azzal a geopolitikai törekvésével, hogy békében éljen szomszédaival, ahol jelentős számú magyar kisebbség él. Elsősorban ennek volt köszönhető az a „kinn is vagyunk, benn is vagyunk” hintapolitika, amely a magyar diplomácia balkáni válsággal kapcsolatos hozzáállását jellemezte. A légi csapások ráadásul néhány hét alatt szétbombázták azt a nemzeti egységet, amely a magyar belpolitikában a NATO akciója kapcsán korábban kialakult a politikai pártok között. Ebben a vajdasági magyarok sorsa miatt érzett aggodalom mellett az egymással ütköző pártérdekek játsszák a döntő szerepet. Alábbi riportunkban annak bemutatására tettünk kísérletet, hogy a 78 napig tartó háború alatt milyen viszonyban állt Magyarország a világgal és önmagával.

*

„Rock and roll!” – indította útjára 1999. március 24-én este fél hét körül a Magyarország légterében gyülekező vadászbombázókat a NATO légi irányító központja. Ez a jelszó – amely egy Magic névre keresztelt AWACS-gépről érkezett – nyitotta meg a közel két és fél hónapig tartó légi hadműveleteket Jugoszlávia ellen. Miután a bevetésre váró pilóták nyugtázták a parancsot, gépük orrát Belgrád felé fordították, s rövidesen erős légelhárító tevékenységről („spike”) számoltak be a magyar és a horvát légteret radarral pásztázó, óriás repülőknak. Küldetésüket ennek ellenére teljesítették: a légitámadás első napján közel száz célpontot támadtak Szerbia egész területén, és óriási pusztítást vittek végbe. Ezt néhány órával később csak egy rövid „feladat végrehajtva” („front headlines pages”) mondattal jelezték, majd északnyugati irányban továbbrepültek a németországi NATO-bázisok felé. Ezek a párbeszédok később mindennapossá váltak a magyar légterben: a németországi Ramsteinből felszálló katonai gépek ugyanis rendszeresen itt tankoltak fel, amikor bevetésre indultak szerbiai célpontok ellen. Források szerint a magyar légterben állandóan két – általában valamilyen pénznemről elnevezett – KC-135 tanker tartózkodott, amelyek a bevetésre érkező repülőket fogadták. A légitámadások első napján például a Rubelek teljesítettek szolgálatot, amelyeket később a Dollárok váltottak fel.

Miközben a repülőgépek első bevetésükre indultak Jugoszlávia ellen, a magyar Országgyűlés alig negyedórával volt túl azon a határozaton, amely a szövetséges erők számára megerősítette a korlátlan légtérhasználatot és lehetővé tette a földi kiszolgáló egységek igénybevételét. Egy parlamenti forrás szerint „iszonyatos volt a nyomás, mert a NATO-gépek már a levegőben voltak”, ezért a frakcióknak alig maradt idejük álláspontjuk kialakítására. A vita rövid volt, és a politikai pártok szokatlan egységgel álltak ki a katonai akció mellett. Egyedül a NATO-tagságot ellenző Magyar Igazság és Élet Párt (MIÉP) vezérszónoka, Csurka István aggodalmaskodott: „vigyázni kell, mert ez a háború nem lesz olyan rövid, mint ahogy elképzeltek, a háborúk nem szoktak olyan rövidek lenni, mint ahogy kezdetben látszanak. És akkor mi lesz? A magyar kormánynak erre is fel kell készülnie, mert a NATO önmagában erre nem figyelmeztet és nem ad védelmet.” A másik öt párt azonban lényegében egyetértett a kormánnyal abban, hogy meg kell állítani a koszovói albánok kálváriáját, a NATO-tagság pedig elegendő biztonsági garanciát jelent ahhoz, hogy az akcióban szerepet vállaljanak. Végül 8 tartózkodás és 12 nem szavazat mellett a parlament negyed hétkor elfogadta a határozatot. Forrásaink egybehangzó véleménye szerint a rendszerváltás óta ez volt az egyik legnehezebb döntés (egyikük még ezt is hozzátette): „a gombnyomásnál arra gondoltam, hogy Bárdossy is valahogy így szavaztatta meg a háborút”. Martonyi János külügyminiszter a vita lezárásakor igyekezett mindenkit megnyugtatni: „ami az ország külső és belső biztonságát illeti, a magyar kormány megtette mindazokat az intézkedéseket, amelyek ehhez szükségesek, le-

gyen szó határőrizetről, legyen szó menekültkérdésről, legyen szó menekültek befogadásáról. Ezért állíthatjuk teljes határozottsággal, hogy *adva vannak az ország belső és külső biztonságának a feltételei, és az ország egyetlen polgárának sincs félnivalója.*”

Farkas a határon

A déli határszélen fekvő Ásotthalom lakói azonban messze nem így gondolták, amikor március 24-én napközben határvadász-századok hosszú menetoszlopokban vonultak a falun keresztül a határ felé. A településen emiatt az is elterjedt, hogy a háború idejére kitelepítik a lakosságot. A később összehívott falugyűlésen Kaszás Mihály honvéd ezredes viszont igyekezett nyugtatni a kedélyeket: a polgári védelem, a határőrség és a rendőrség felkészült, itt nem háború van, hanem *„a felajánlott béketárgyalások el nem fogadásából eredő konfliktus”*, továbbá, hogy *„nem kell farkast kiáltani, ha csak macska van”*. A kitelepítés híre egyébként március 27-én, a tompai polgármester rádiónyilatkozata után erősödött fel a faluban. Lengyelné László Veronika ugyan csak arról beszélt, hogy egy esetleges szárazföldi akció esetén ki kell telepíteni a határ menti falvak lakosságát, a tovább gyűrűző hír azonban már Mórahalom, Ásotthalom és Tompa azonnali kitelepítéséről szólt. Másnap hosszú sorok kígyóztak a polgármesteri hivatalok előtt, bár a többség nem szívesen hagyta volna el az otthonát. *„Ásotthalomról 15 családnál többet nem sikerülne elvinni. Én sem mennék, inkább itt halok meg”* – állította egy középkorú férfi.

„Amikor szétbombáznak mellettünk egy országot, akkor én a tompai lakosokat felnőtt embernek tekintem, akiknek joguk van megtudni, hogy mire számíthatnak” – jelentette ki kérdésünkre a pánikot elindító tompai polgármesterasszony, majd hozzátette: *„találkoztunk az Országos Rendőrkapitányság képviselőivel. Mi azt kifogásoltuk, hogy mindent a sajtóból tudunk meg, ők pedig azt, hogy nyilatkozunk. De a felelősség csak a miénk.”* A határ menti települések lakossága ráadásul nem csak híradások alapján tájékozódik. *„A szirénák és a repülőgépek hangja is elég. A túloldalon árkokat ásunk, látjuk a tankok helyeit az erdőben. A vajdasági bombázások alatt a faluban sok helyen betörték az ablakok, leesett a vakolat, az állatok kitörték a karámból. Néha olyan, mintha itt lenne a háború”* – mondta az egyik tompai gazda. A félelmet csak fokozta a háború körüli nagy titkolózás. *„Könnyű Pesten dönteni, a fővárosban nem hallani a repülőket. Mi itt magunkra maradtunk”* – mondta Simicz József deszki polgármester, aki azért sincs könnyű helyzetben, mert a 3200 lakosból álló településen jelentős szerb kisebbség él. A háború kezdete óta feszült a viszony a szerb és magyar lakosság között. *„Ilyen helyzetben könnyen felszínre kerülnek a vélt vagy valós sérelmek. A falu vezetése borotvaélen táncol: nehéz olyan döntést hozni, ami szerbnek és magyarnak egyaránt megfelel”* – mondta a polgármester. Amikor a bombázások kö-

zeledtek a magyar határhoz, a helyi önkormányzat a szerb kisebbséggel közös állásfoglalásban ítélte el a NATO-t. A határ menti települések vezetői viszont ezért elítélik deszki társukat: szerintük egy NATO-ország polgármestere nem foglalhat így állást. *„Aki ilyet mond, az nincs tisztában a demokrácia szabályaival. Már nem a Központi Bizottság szabja meg, hogy mit mondhat egy helyi szervezet”* – válaszolt erre Simicz József.

Csak csendben

A déli határszélen kialakult pánikhelyzetben döntő szerepet játszott, hogy a lakosság nem rendelkezett elégséges információval a Jugoszlávia elleni háborúról. Nem volt ez másként országos szinten sem: nemcsak a helyi önkormányzatok, de a kormányzat illetékesei sem láttak tisztán abban, hogy milyen adatokat oszthattak meg a nyilvánossággal. Egy külügyi kommunikációs szakértő szerint a kormánynak kezdetben semmilyen kommunikációs stratégiája sem volt a háborút illetően. Nem ismerték a legfontosabb véleményformáló csoportok (fiatalok, pedagógusok, közigazgatási értelmiség és a nők) álláspontját, ezért nem is tudták eldönteni, hogy milyen üzenetre lenne szükség. (Lásd a CD-mellékleten)

Egy másik, az eseményeket közelről ismerő forrásunk szerint viszont az egyes kormányzati szervek még a bombázások megkezdése előtt *„összedugták a fejüket arról, hogy milyen legyen a kommunikációs stratégia”*. Végül arra jutottak, hogy minden olyan információt, ami nem kelt pánikot a lakosság körében, a nyilvánosság elé tárják. A külpolitikai kérdésekkel kapcsolatban a Külügyminisztérium szóvivője, a hadászati kérdésekről pedig rendszerint a Honvédelmi Minisztérium szóvivője adott tájékoztatást. Ez alól csak a háború első éjszakája jelentett kivételt, amikor Orbán Viktor miniszterelnök és Végh Ferenc vezérkari főnök felváltva tájékoztatta a médiát. A későbbiekben viszont az a döntés született, hogy – a NATO-hoz hasonlóan – a kormányzati szóvivők feladata lesz a lakosság informálása a háborúról. Azt azonban hamar eldöntötték, hogy a brüsszeli gyakorlattal ellentétben nem tartanak minden nap külön tájékoztatót a háborúról, csak a legszükségesebb esetekben. Ennek a taktikának viszont a külső szemlélők számára az lett az eredménye, hogy a kormányzat hallgatásba burkolózott, és csak igen szűrtén tárja a nyilvánosság elé a háborúval kapcsolatos híreket.

Nem éreztek másként a háborúban érintett hivatalos szervezetek munkatársai sem. Az egyik védelmi szerv vezető munkatársa szerint annak ellenére, hogy a tizedik naptól kezdve rendszeresen egyeztettek az összes érintett hivatallal, így például a határőrséggel, a honvédséggel, a rendőrséggel és a polgári védelemmel, a valóságban ők is leginkább csak a sajtóból értesültek a legújabb fejleményekről:

„a háború kezdete óta az az élményünk, hogy nem bíznak meg bennünk, pedig mi lennénk a szakemberek. Folyamatosan próbálnak minket távol tartani a feladatunktól, az állam-polgárokat pedig gyerekként kezelik, akiknek minden információ kizárólag káros lehet.” Egy másik, a döntési folyamatban részt vevő forrásunk ezt az állítást viszont cáfolta. Szerinte a kormányzaton belül legalább három szinten megosztották a különféle információkat. Egyrésztől működött a vezérkar mellett egy úgynevezett katonai egyeztető szervezet, amelyben a vezérkari főnök mellett a határőrség, a rendőrség, a polgári védelem, a titkosszolgálatok és a menekültügyi hivatal munkatársai dolgoztak; ehhez a nap 24 órájában működő „agytrösztöz” futottak be a különféle hírszerzői jelentések és a katonai felderítés információi, amelyek alapján előkészítették a döntéseket, másrészt pedig irányították a különféle rendvédelmi szerveket. A polgári lakossággal kapcsolatos ügyeket – ezen belül is főként a háború okozta gazdasági károk felmérését – egy külön tárcaközi bizottság koordinálta. Ebben a gazdasági tárcák (PM, FVM, KHVM) mellett a Miniszterelnöki Hivatal és a jegybank képviseltette magát. A háborúval kapcsolatos politikai döntéseket pedig elsősorban a honvédelmi miniszter készítette elő, szorosan együttműködve a kancelláriával és a miniszterelnök katonai tanácsadóival.

Azt azonban forrásaink is elismerték, hogy a kormányzatnak időre volt szüksége ahhoz, hogy olajozottan működtesse ezt a háborús hivatali gépezetet. A kezdeti időszakban emiatt valóban előfordultak olyan hibák, amelyek pánikot keltettek a lakosságban. A kitelepítéssel kapcsolatos határszéli pánikot például – egy forrásunk szerint – a polgári védelemnek az a „kellően át nem gondolt” lépése okozta, amelyben felszólította a helyi polgármestereket az évekkel korábban elkészített kitelepítési tervek áttekintésére. Akadozott a lakosság tájékoztatása is, a korábbi, NATO-csatlakozással kapcsolatos kommunikáció pedig hiányos volt: „nem készítettük fel a lakosságot megfelelően a csatlakozásra, az a győzelemittas kép pedig, amit a szövetségről felépítettünk és a lakosság felé mutatunk, egyoldalú volt.” Jól mutatja ezt, hogy még a légi csapások megkezdését követően is láthatóak voltak a tévéműsorokban azok a Külügyminisztérium megbízásából készített propaganda-interjúk, amelyek a katonai szervezethez való csatlakozást népszerűsítették, miközben a NATO-gépek javában Belgrádot bombázták.

Felvonulók kérték

Forrásaink szerint elsősorban ennek volt köszönhető, hogy a háború ideje alatt számos hiedelem forgott a közbeszédben a NATO-val kapcsolatban. A magyar politikai elit döntő többsége például szentül hitte, hogy Magyarországot, Cseh- és Lengyelországgal együtt azért vették fel március 12-én a NATO-ba, mert Brüsszelben és Washingtonban mindenki pontosan tudta, hogy két hét múlva megkezdődnek a Jugoszlávia elleni légi csapások.

szelben és Washingtonban mindenki pontosan tudta, hogy két hét múlva megkezdődnek a Jugoszlávia elleni légi csapások. „1997 júliusában a madridi csúcson világosan megmondták, hogy a bővítésre idén áprilisban, a NATO ötvenedik évfordulójának ünnepén kerül sor. Mi más indoka lett volna a korábbi időpontnak, ha nem ez?” – mondta a Horn-kormány egyik tagja. A mai ellenzék éppen ezért úgy gondolja: az Orbán-kabinetnek tudnia kellett, hogy a tervezettnél korábbi csatlakozás a háború megindítását jelenti.

A valóság azonban ennél bonyolultabb. Nyugati források szerint már tavaly karácsony előtt eldöntötték, hogy a bővítésre még az áprilisi washingtoni NATO-csúcs előtt sor kerül. A legfőbb indok az volt, hogy „ne bősztítsuk az oroszokat”. Abban ugyanis minden tagállam egyetértett, hogy Oroszországot meg kell hívni az eseményre, ugyanakkor „nem lehetett őket azzal nyakon önteni, hogy az orruk előtt zajlik a felvételi ceremónia”. Martonyi János külügyminiszter december közepén azt közölte, hogy a hivatalos belépés március elején válhat valósággá. NATO-körökben akkor március első hetét emlegették, ami végül Madeleine Albright amerikai külügyminiszter túlsúfolt naptára miatt módosult március 12-ére.

Amikor tehát januárban a NATO brüsszeli központjában megcímezték Martonyi Jánosnak a csatlakozási ünnepségre szóló meghívót, senki nem gondolta, hogy ennek időpontja egybeesik majd a Milosević-tyel folytatott diplomáciai tárgyalások megfeneklésével. Február végén a franciaországi Rambouillet-ben tartott Koszovó-konferencián ugyanis a szerbek nemet mondtak a válság rendezését célzó nemzetközi béketervre. Ekkor vált egyértelművé, hogy aligha maradnak el a bombázások, ám az orosz ellenkezés miatt Belgrád az utolsó utáni pillanatig meg volt győződve arról, hogy erre nem kerül sor. Mindkét fél elszámította magát, aminek következménye a 78 napig tartó légi háború lett. Magyarországon ugyanakkor a háború elhúzódásával párhuzamosan váltak egyre népszerűbbé azok az elméletek, miszerint ez a háború nem is Koszovó státusának rendezése miatt, hanem a jugoszláv elnök hatalmának megdöntéséért és a Balkán újrafelosztásáért zajlott, a NATO-vezetők azonban következetesen ismételték: a politikai cél kizárólag a tartomány státusának rendezése. „Milosević elfogadhatatlan tárgyalópartner, de nincs más helyette” – mondta egy magas rangú NATO-forrás, aki szerint minden spekuláció ellenére egyértelmű volt, hogy a NATO-nak nem célja Jugoszlávia lerochanása.

A magyar politikai életben mindezek ellenére a háború ideje alatt folyamatosan napirenden volt ez a kérdés. A „lavinát” Szabó János honvédelmi miniszter indította el, amikor a légicsapások megkezdése után alig egy héttel kijelentette: egy esetleges szárazföldi hadművelet Magyarország területéről indulhat. Ezt a vélekedést csak erősítette, hogy az idő előrehaladtával egyre többen fogalmazták meg azt a tételt, hogy „egy háborút nem lehet a levegőből megnyerni”. Az általunk

megkérdozett katonai szakértők is osztották akkoriban ezt a nézetet, ám azt következetesen hozzátették, hogy egy esetleges szárazföldi támadás előtt az addig hirdetett politikai célt – azaz Koszovó helyzetének rendezését – módosítani kellett volna. Ráadásul katonai értelemben mindenképpen kockázatosnak minősült volna a szárazföldi akció, hiszen Szerbia földrajzi adottságai miatt nagy esélye lett volna egy elhúzódo gerillaháborúnak. „Senki nem akar egy európai Vietnámot. Az amerikaiak megtanulták, hogy ahol minden bokor robban, szart sem ér a korszerű haditechnika” – mondta az egyik szakértő. Ugyanakkor abban is mindenki egyetértett, hogy „a katonáknak az a dolga, hogy minden lehetőséget számba vegyenek, a politikusoknak pedig az, hogy döntsenek”. Éppen ezért a katonai szakértők semmi kivetnivalót nem találtak abban, hogy – amint az a nemzetközi sajtón keresztül kiszivárgott (*The Sunday Times*, *The Washington Post*, *The New York Times*, *Newsweek*) – a Pentagonban, illetve a NATO brüsszeli központjában készült tervek számoltak Magyarországgal, mint lehetséges felvonulási helyszínnel, hiszen itt – szemben Albániával és Macedóniával – sík a terep. Ez azonban a STRATFOR hírszerző iroda akkori elemzése szerint csak az egyik lehetséges változat volt a létező öt közül: a tervezők ugyanígy számításba vettek egy nyugatról (Boszniából és Horvátországból) indított támadást, illetve Románia és Bulgária is számba jött, mint alternatív támadási útvonal. A magyar katonai szakértők szerint az Magyarország ellen szolt, hogy az utánpótlási útvonalak két olyan országon (Ausztria, Szlovákia) keresztül vezetnek, amelyek nem tagjai a NATO-nak, ráadásul a sűrűn lakott déli határvidék nem lett volna igazán alkalmas 150–200 ezer katona, és az őket kiszolgáló személyzet fogadására.

Egyes katonai szakértők a háborút követően azt állították: a szárazföldi hadműveletek napirenden tartása és rendszeres kiszivárogtatása a nemzetközi sajtónak szerves részét képezte annak az információs hadviselésnek, amelynek révén „nyomást lehetett gyakorolni Milosević.” Ennek viszont ellentmondani látszik, hogy Lord Robertson, brit védelmi miniszter 1999. szeptember 15-én Londonban bejelentette: Bravo Minus néven részletes tervek készültek Szerbia lerohanására, amelyben Magyarországgal is számoltak, mint lehetséges felvonulási tereppel. (*Magyar Hírlap*, 1999. szeptember 17.)

Csúcsrajrítás

Egy biztos: a szárazföldi erők bevetése Budapest hozzájárulása nélkül elképzelhetetlen lett volna, mivel Magyarország, mint teljes jogú tag vétőjoggal rendelkezik a NATO szervezeteiben. Egyes politikusok elsősorban erre alapozva vélték úgy, hogy Orbán Viktort „azért rángatta ki magához Tony Blair brit miniszterelnök” Lon-

donba, egy egynapos hivatalos látogatásra április 15-én, hogy meggyőzze egy Magyarországról indítandó szárazföldi háború szükségességéről. A diplomácia berkeit ismerők szerint viszont a csúcstalálkozót nem ez indokolta. Magyarország brit nagykövete, Nigel Thorpe Orbán megválasztása óta fontosnak tartotta, hogy a két politikus találkozzon egymással. Kilenc hónapig egyeztetett, amíg végül sikerült mindkét fél számára elfogadható időpontot találnia. Orbán még a légi csapások megkezdése előtt mondott igent a nagykövetnek, mert egy, a helyzetet jól ismerő forrás szerint „belátta, hogy számos közös ügy van az uniós csatlakozástól a NATO-n keresztül a kétoldalú kapcsolatok fejlesztéséig, ami indokolja, hogy megismerkedjenek”. Mások szerint Blair volt az utolsó a fontos nyugati politikusok sorában, akivel Orbán még nem találkozott, miközben „kettőjük életkora miatt is valószínű, hogy hosszú évekig együtt kell majd dolgozniuk”. Az egyik szemtanú szerint a találkozó olyan jól sikerült, hogy a tárgyalások végén – amelyen Koszovó fontos téma volt – a két miniszterelnök még hosszan csevegett a labdarúgásról.

Magas rangú katonai és civil források szerint, mindazonáltal a háttérben, a magyar kormány erősen lobbizott azért, hogy a NATO tervezői kihagyják a támadási tervekből Magyarországot. A kormányfőt kísérő honvédelmi miniszter Londonban a brit védelmi minisztert győzködte arról, hogy nem szabad a NATO-nak egy Magyarországról indítandó támadásban gondolkodnia, mert az szerb részről könnyen a vajdasági magyarok elleni hajtóvadászatot válthat ki. Lényegében ezt az álláspontot képviselte Orbán Viktor az április végi washingtoni csúcson is, ahová azzal a hat párti felhatalmazással érkezett, hogy „igyekezzen jobb belátásra bírni a héjákát”, illetve világossá tegye, hogy „nem járulunk hozzá egy Magyarországról induló szárazföldi támadáshoz”. Ebben a kérdésben minden politikai erő egységes volt, bár az ellenzéki képviselők számára sokáig úgy tűnt: Orbán simán elment volna a csúcstalálkozóra anélkül, hogy közös álláspontot alakítottak volna ki. Ez már csak azért is érzékenyen érintette őket, mert nem lehetett kizárni, hogy Washingtonban a háború új szakaszáról, a szárazföldi hadműveletek elindításáról döntenek. Információink szerint Bill Clinton amerikai elnök az elutazása előtti vasárnap, mobiltelefonon felhívta az éppen focizó Orbán Viktort, és négyszemközt találkozót javasolt. Egy forrás szerint „a találkozó előtt mindenki be volt gyulladva, hogy most kéri a szárazföldit”. Ezekről a tárgyalásokról néhány nappal a légicsapások befejezését követően annyi kiszivárgott, hogy Orbán személyesen érte el az amerikai elnöknél, hogy a NATO letegyen a szárazföldi támadás tervéről (*Világgazdaság*, 1999. június 25.)

Brüsszeli források viszont később képtelenségnek tartották, hogy Clinton Orbán kérésre állt volna el a tervtől. Szerintük ez „túl szép ahhoz, hogy igaz legyen”: a totális háború ugyanis megítélésük szerint azért maradt el, mert azt a briteken és amerikaiakon kívül azt egyetlen tagország sem támogatta (*Magyar Hírlap*, 1999.

június 26.) Annyit a magyar kormányzati források is elismertek, hogy a magyarok lobbizása semmit sem ért volna az erős európai ellenérzések nélkül: Görögország, Olaszország, Németország képviselői ugyanis szintén egyöntetűen elleneztek a szárazföldi beavatkozást, amely szerintük beláthatatlan következményekkel járhatott volna Európa biztonságára. Így vagy úgy, de a magyar törekvések végül sikerrel jártak, és a küldöttség nagy megkönnyebbülésére Clinton a csúcstalálkozó megnyitóján tartott beszédében kizárta a szárazföldi támadás lehetőségét.

Szabad csapatok

A washingtoni csúcs előtt magyar politikai körökben az is komoly félelmeket okozott, hogy a hadműveletek napirenden tartásával a háború kiszélesedik. Az mindenki előtt világos volt: a további forgatókönyv nemcsak a NATO elképzeléseinek múlik, hanem a szerbekén is, akik a szövetséget Magyarország esetleges megtámadásával lépésre kényszeríthetik. Április elején a határmenti falvakban már különféle rémhírek terjedtek arról, hogy a szerb oldalon csapatokat vontak össze. Thürmer Gyula, a NATO-tagságot Parlamenten kívülről ellenző Munkáspárt elnöke elmondása szerint többek között ezért látogatta meg a jugoszláv elnököt április 8-án. „*Drága elnök úr, magunk között vagyunk, meg akarja támadni Magyarországot?*” – kérdezte Thürmer az állítása szerint halálosan nyugodt Milosevićtől, aki erre azt felelte: nem tetszik neki Magyarország NATO-tagsága.

Kormányzati szakértők később úgy nyilatkoztak, hogy a rémhírek ellenére a szerb támadásnak igen kicsi volt a valószínűsége, mivel a Magyarország elleni akció lerombolta volna azt a Jugoszlávia iránt megnyilvánuló nemzetközi szimpátiát, amelyet elsősorban a polgári áldozatokról készült tévéfelvételekkel vívott ki. Azzal pedig Milosević is tisztában volt, hogy a szövetségi rendszert létrehozó washingtoni szerződés 5. cikke kimondja: ha egy tagországot támadás ér, azt a NATO egész hadereje torolja meg. A félelmeket a hírszerzési jelentések sem támasztották alá: a magyar határhoz közeli jugoszláv csapatok védelemre voltak beásva, nagyobb részük pedig Koszovó környékén tanyázott, aminek védelme, illetve az albánok elleni hadviselés jóval fontosabb volt a szerbek számára. Attól már inkább lehetett tartani, hogy szerb szabadcsapatok csapnak át Magyarországra. Forrásaink hírszerzési jelentésekre hivatkozva viszont azt állították: Szerbiában a hivatalos politika – amelynek jelentős hatása van a félkatonai alakulatokra – nem támogatott ilyen akciókat, mert az ugyanúgy egy NATO tagország elleni támadásnak minősülne, mint egy tankokkal zajló hadművelet. Ugyanakkor szakértők szerint, a háború ideje alatt a világ egyik legjobban ellenőrzött határa volt a szerb–magyar. A szövetség ugyanakkor már csak saját, itt tevékenykedő katonái

és polgárai miatt is minden rendelkezésére álló eszközét bevetette volna, hogy csökkentse hadserege esetleges veszteségeit. Ez pedig Magyarországot is védte. „*Ha nem lennénk NATO-tagok, akkor nem lennénk képesek a légtér ilyen szintű védelmére, noha a saját MIG-29 vadászgépeink is részt vesznek a biztosításában*” – jellemezte a helyzetet egy vezető beosztású magyar katonatiszt. A sajtóban is megjelent határsértés esetében, amikor két jugoszláv MIG-29-es a magyar határ közelébe került, rögtön amerikai F-15-ösök jelentek meg a gépek felett, és készítették őket a határ tiszteletben tartására – mondták el magyar katonai és polgári források. Éppen ezért a politikusok között abban teljes volt az egyetértés, hogy a NATO-tagság nagyobb biztonságot garantál, mintha Magyarország csak tagjelölt lenne. Abban is egyetértettek, hogy a NATO a légtér használatot akkor is kérte volna, ha a csatlakozás nem történik meg, ráadásul akkor „*jóval gyengébb lett volna az érdekérvényesítő képességünk a szövetségen belül*”.

Egységfront

Jószérivel azonban ez volt az egyetlen olyan elem, amiről a balkáni válság kapcsán a politikai erők egyformán vélekedtek. Az a nemzeti egység viszont, amely a NATO-ba való belépést övezte, a háború végére felbomlott. Az ellenzék kezdetben ugyan csak azt sérelmezte, hogy a kormány nem hajlandó bevonni őket azokba a döntésekbe, amelyekért szerintük a politikai erőknek együtt kellene viselni a felelősséget. Sokuknak egyenesen az volt a véleménye, hogy a kormány, adott esetben pedig maga a miniszterelnök is „*készen kapja az utasításokat, aztán csak az a lényeg, hogy minél előbb keresztülnyomják a Parlamenten*”. Ráadásul még a kormányon belül is csak kevesen jutnak hozzá azokhoz az érdemi információkhoz, amelyek segíthetnek a döntésben. A légtér korlátlan használatára vonatkozó határozat megtárgyalására például az ellenzéki frakciók alig húsz percet kaptak, noha szerintük „*ilyen fontos ügyekben nem pár perc alatt kellene dönteni*”. Egy kormánypárti képviselő szerint viszont a korlátlan légtérhasználatra vonatkozó kérés a kormányt sem hozta könnyű helyzetbe: „*nekünk is csak tizenöt óránk volt erre*”. Az ellenzék szerint a kormány félrevezette őket, amikor csak azt hangsúlyozta, hogy a magyar légtér felhasználása humanitárius jelleggel történik, de a szóbeli tájékoztatón nem hívták fel külön a figyelmet arra, hogy a korlátlan használat katonai akciókat is lehetővé tesz majd. Sokukat az is megdöbbenett, amikor a honvédelmi bizottság kigazda elnöke a Parlament folyosóján azt mondta: ő sem tudta, hogy a NATO innen indított támadásokat szerb célpontok ellen.

A légtérhasználat kapcsán a kormány és az ellenzék között kialakult feszült viszonyt azonban főként a belpolitikai „adok-kapok” mélyítette szakítással. Forrása-

ink szerint a kormányon saját korábbi taktikája állt bosszút: a megfigyelési ügy miatt az ellenzék ugyanis már akkor sem hitt a kormánynak, amikor az komolyan egyeztetni akart. A szocialisták szerint „a kormány arroganciáját az sem fogta vissza, ha egy háború ügyében kell döntéseket hozni”, a kormánypárti képviselők viszont úgy látták: a szocialisták minden alkalmat megragadtak, hogy úgy viselkedjenek, mint ha még mindig kormányon lennének. Ezek a mozzanatok végül oda vezettek, hogy a szocialista párt a háború vége felé gyakorlatilag fellázadt a kormány ellen, és azzal a javaslattal állt elő: korlátozzák a magyar légtér használatára vonatkozó korábbi parlamenti jóváhagyást. Ezzel lényegében saját korábbi szavazatukat vonták vissza. Egy befolyásos szocialista képviselő szerint erre a lépésre azért került sor, mert „a légi csapások látványosan kudarcot vallottak, és Magyarország egyre jobban belesodródott a háborúba”. Ennek egyik példáját abban látta, hogy nemcsak humanitárius gépek, de harci cselekményekre induló gépek is használták a magyar légtérrel. Azzal a kormánypárti érveléssel szemben pedig, miszerint a „korlátlan” szót ők is megszavazták, a szocialisták azzal védekeztek, hogy „a helyzet változott, és ilyen fontos ügyben, mint a háború, senki nem kifogásolhatja, ha valaki módosítja a véleményét”. A szocialisták „pálfordulása” mögött ugyanakkor, független elemzők szerint, a pártelnök személye ellen indított belső támadás is meghúzódott. Kovács Lászlónak, mint a magyar politikai elit egyik, a NATO iránt elkötelezett személyiségének azzal kellett szembesülnie, hogy pártja fokozatosan kifarol mögüle, és nem támogatja háborúval kapcsolatos véleményét. Információink szerint a pártelnök két héten keresztül ellenállt az MSZP-frakció erősödő zúgolódásának, de amikor a kezdetben harminc fő körüli belső ellenzék, többek között Horn Gyula korábbi miniszterelnökkel erősödött, engednie kellett, hiszen egy ilyen fontos kérdésben nem szavazhatja le a frakció.

Ezek a pengeváltások mindenesetre bebizonyították, hogy a parlamentáris demokrácia háborús helyzetben akadozik. Polgári és katonai szakértők szerint a háború hatékony döntési rendszert igényel, mert az események percről percre változnak. A Parlamentben viszont – mivel a végső döntéseket a képviselőknek kell meghozniuk – minden a kormány és az ellenzék között lévő személyes és politikai viszonyon múlik. Más források szerint az volt a meglepő, hogy az Országgyűlés másfél hónapig egységes maradt, hiszen a NATO-akció megítélésével kapcsolatban a világon mindenhol – pártoktól függetlenül – már korábban két részre szakadtak a politikai erők.

A parlamenti pártok a légicsapások lezárását követően sem békéltek meg igazán egymással. Martonyi János külügyminiszter 1999. június 14-én azzal jelentette be a Parlamentben a koszovói akció végét, hogy „ez volt az első olyan háború, amelyet nem piacokért, forrásokért, határok megváltoztatásáért, területek és befolyási övezetek megnöveléséért, hanem elvek és értékek védelmében vívtak. A NATO nem terüle-

tét, hanem ezeket az értékeket és elveket védte meg, sikerrel.” Azt azonban még a győzelemittas hangulatban sem mulasztotta el, hogy ne tegyen egy oldalvágást a szocialisták felé: „sajnálatos, hogy a pártpolitikai viták és feszültségek a válság egy adott pontján mégis kihatottak egyes pártok magatartására”. Kovács László pártelnök ezt azzal utasította vissza, hogy „nem megvontuk a támogatásunkat – ilyesmire, azt hiszem, nincs is lehetőség – egy parlamenti határozattól, hanem annak a felülvizsgálatát kezdeményeztük”. A lényeget mégis leginkább Balsai István, az MDF vezérszónoka ragadta meg önkéntelenül, amikor Winston Churchillt idézve azt mondta: „Győztes háború után nem lehet jó békét kötni, mert akik jó békét kötnének, nem alkalmasak győztes háború megvívására.”

Megjelenés: *Élet és Irodalom* 1999/19. szám (1999. május 14.) Az írás felújított és átdolgozott változata a *Magyarország politikai évkönyve 2000* című könyvben jelent meg. Az információk összegyűjtésében jelentős segítséget nyújtott Kóczián Péter és Varró Szilvia.

GAZDASÁG

Mottó: „Mindenkinek alkotmányos joga, hogy hülye legyen.”
(Simicska Lajos, ex-APEH vezér szállóigéje a kilencvenes évek elejéről.)

Guruló rubelek

Fejezetek az orosz–magyar államadósság történetéből

1,7 milliárd dollár – összesen ekkora összeggel tartozott a magyar államnak 1994 tavaszán a volt Szovjetunió. Ez az összeg akkori árfolyamon közel 180 milliárd forintnak felelt meg, amelynek behajtásához az elmúlt évtized egyik legnagyobb politikai és gazdasági botránya – az úgynevezett olajgate-ügy – kötődik. Az adósságból ugyanis, az akkori ellenzék szerint, politikai és személyes kapcsolataikat kihasználva, főként a Magyar Szocialista Párthoz közel álló vállalkozók és cégek húztak anyagi hasznot. Bár az ügyet annak idején nyilvánosságra hozó Fidesz–Magyar Polgári Párt a kormányra kerülését követően tételes elszámolást és a folyamat teljes tisztázását ígerte, erre mind a mai napig nem került sor. A résztvevők közül ugyan a Nádor-’95 Rt. tevékenységét parlamenti bizottság is vizsgálta, ám azt változatlanul homály fedi: mi történt ezzel a 180 milliárd forinttal? 1999 őszén közel félszáz háttér-beszélgetést folytattunk az ügyben érintett szereplőkkel és áttanulmányoztuk a nyilvánosan rendelkezésre álló dokumentumokat, amelynek végeredménye ez a három részből álló riport.

I. Rész

1995. március 6-án, egy hétfői napon óriási köd fogadta Horn Gyulát a moszkvai Seremetyevo repülőtéren. Amikor a magyar miniszterelnök kilépett a gépből, az ilyenkor szokásos díszszázad és fogadóbizottság helyett egyetlen embert látott ácsorogni a kifutó mellett: orosz kollégáját, Viktor Csernomirgyint. A pocsék időjárás miatt ugyanis a népes magyar delegációra váró orosz küldöttség nem ért át időben Seremetyevóra a vnukovói reptérre, ahová a magyaroknak az eredeti tervek szerint meg kellett volna érkezniük. A kurtára-furcsára sikerült üdvözlés

után azonban már minden a forgatókönyvek szerint haladt. A magyar küldöttség tagjai az oroszokkal egy időben értek a Kremlhez, ahol végül sor került a hivatalos köszöntésre, majd megkezdődött a plenáris ülés. „Gyönyörű terem volt, fehér faragott bútorokkal” – emlékezett vissza a tárgyalások egy résztvevője. A nemzetközi diplomáciában megszokott módon a delegációk egy hosszú, zöld posztóval leborított asztal két oldalán ültek, előttük ásványvíz és cukorka. Amikor Viktor Csernomirgyin beszélni kezdett, az orosz szokásokhoz híven teát szolgáltak fel a két küldöttség tagjainak.

Az orosz miniszterelnök „nagyívű történelmi tablót vázolt fel”, amelyben főként az orosz–magyar barátságról és a kölcsönös egymásra utaltságról ejtett szót. A magyar delegáció tagjainak emlékei szerint Horn – aki nem szerette a hosszan elnyújtott üdvözlőbeszédet – egy lélegzetvételnyi szünetet kihasználva udvariasan, de nagyon határozottan félbeszakította orosz kollégáját, mondván: köszöni a kedves szavakat, de itt az ideje annak, hogy a konkrétumokról beszéljenek. Ezután letett az asztalra egy több mint tíz pontból álló listát, amelyek között ott szerepelt az orosz államadósság lebontásának kényes kérdése is. „Bár volt olyan a magyarok által felvetett problémák között, amelynél látszott, hogy Csernomirgyinnak fogalma sincs, miről beszél Horn, de az államadósság kérdése nem tartozott ezek közé” – mondta egy, a tárgyaláson résztvevő forrás. Az emlékek szerint Csernomirgyin fejbólintással jelezte, hogy tudja, miről van szó: alig egy évvel korábban ugyanis éppen ő írta alá Budapesten Boross Péter magyar miniszterelnökkel azt a megállapodást, amelyben Oroszország elismerte Magyarországgal szemben fennálló, több mint 1,7 milliárd dollárnyi adósságát, és meghatározta a törlesztés módját. Az azt követő közel egy évben azonban az adósság rendezésének ügye egy helyben topogott. Az orosz miniszterelnök bólintása viszont politikai értelemben azt jelentette: a gyakorlatban is megkezdődhet az orosz államadósság lebontása.

Repülőshow

Ekkor már közel három éve huzakodtak a különféle kormányzervek, bizottságok és tárgyalódelegációk azon, hogy az orosz állam milyen formában fizesse vissza tartozásait. 1992 novemberében ugyan a két kormány megállapodást kötött az adósság törlesztéséről, ezt követően azonban a két fél hosszú ideig nem volt képes egy egyszerű szorzási műveletet elvégezni. Ennek a lényege az lett volna, hogy a transzferábilis rubelben fennálló 1,8 milliárdos adósságot a közösen megállapított 0,92 szorzóval dollárra váltják át (lásd erről bővebben *Adósságtörténelem című frásunkat a CD-mellékleten*). A látszatra egyszerű művelet elvégzését főként az gátolta, hogy a magyarok azonnali, készpénzben történő fizetést erőltettek, mondván: „az

oroszok már megették azt a szalámit, aminek az ellenértékét nem fizették ki”, míg az oroszok legalább tíz éves törlesztési időben gondolkodtak, miközben hallani sem akartak a készpénzfizetésről. Hasonlóan eltértek a nézetek az adósság után fizetendő kamat mértékéről is: a magyarok a londoni bankközi kamatlábnál (LIBOR) három százalékkal magasabb kamatot számoltak volna fel, míg az oroszok ragaszkodtak a KGST-ben szokásos két százalékos kamathoz.

Az akadozó tárgyalásokat csak tovább nehezítették azok a kaotikus állapotok, amelyek abban az időszakban az orosz kormányhivatalokban uralkodtak. Egyik forrásunk szerint ekkoriban „kizárólag mi mentünk Moszkvába, az orosz külgazdasági minisztérium munkatársai ugyanis nem merték elhagyni a hivatalt, annyira féltették az állásukat.” A tárgyalófelek már nem jártak együtt vacsorázni, „legfeljebb behoztak a tárgyalásokra egy-két szendvicset”. Az oroszok az új időket sehogys sem tudták megszokni, ezért általában elvtársnak szólították a magyarokat, amiért aztán mindig elnézést kértek.

A helyzetet az is bonyolította, hogy az oroszok törlesztés gyanánt kizárólag haditechnikai termékek szállítását ajánlották, attól viszont mereven elzárkóztak, hogy a magyar gazdaság számára létfontosságú energiahordozók (kőolaj, földgáz) szállításával ellentételezzék adósságaikat. Az elszámolási és átváltási bonyodalmak pedig az orosz ipari lobbistáknak sem érdekelték. Ők ugyanis abban voltak érdekeltek, hogy a megszűnt Szovjetunió hatalmas hadiipari kapacitását különféle megrendelésekkel a lehető legtovább életben tartsák. Ebben a helyzetben még az is megfelelt nekik, hogy az államadósság terhére szállítsanak árut. Egy – a tárgyalásokon résztvevő – forrásunk szerint az orosz fél „harckocsitól kezdve a kávédarálóig” minden olyan terméket felajánlott, ami valamilyen módon kapcsolatban állt a hadiiparral.

Az egyre feszültebbé váló patthelyzetben végül a magyar kormány tett engedményeket, és 1992 decemberében egy kormányközi bizottsági ülésen elfogadta azt az ajánlatot, hogy MIG 29-es repülőgépeket szállítsanak a magyar hadseregnek – az egy hónappal korábbi megállapodásban rögzített 800 millió dolláros értékben (lásd erről bővebben *Adósságtörténelem* című külön írásunkat a CD-mellékleten). A repülőket orosz pilóták hozták el a gyárból, mert ha az út során esetleg lezuhantak volna, akkor az orosz félnek kötelessége lett volna újakat szállítani. Egy birtokunkba került belső minisztériumi feljegyzés szerint ezek a repülők 1993–94 folyamán rendszerben meg is érkeztek. Azt azonban máig homály fedi, hogy ezt a szállítást milyen pénznemben és milyen árfolyamon számolták el. Az adósság ugyanis akkoriban a Magyar Nemzeti Bank (MNB) könyveiben transzferábilis rubelben volt nyilvántartva, miközben az orosz szállítóval dollár-alapon számoltak el úgy, hogy az orosz állam dollárban hivatalosan továbbra sem ismerte el az adósságát.

Vadászidény

Erre az aktusra csak 1994. április 1-jén, Viktor Csernomirgyin már említett budapesti tárgyalásain került sor. Az orosz miniszterelnök látogatása nem mellőzte a szimbolikus elemeket: az érkezéssel egy időben nyújtotta be Jeszenszky Géza külügyminiszter Magyarország hivatalos csatlakozási kérelmét az Európai Unióhoz, ami kedvező tárgyalási helyzetet biztosított az oroszokkal szemben. Csernomirgyin is érezhette az új idők szavát, miután az eredetileg két naposra tervezett látogatását önkényesen egy nappal meghosszabbította azért, hogy „elmélyülten és alaposan megvitathassák a két ország gazdasági együttműködésének kérdéseit a magyar miniszterelnökkel” (Magyar Hírlap, 1994. április 6.) Forrásaink szerint a két kormányfő ezt egy Telkiben rendezett vadászat keretében tette meg. Mindenesetre a tárgyalások végén Boross Péter és Viktor Csernomirgyin úgy állt fel az asztaltól, hogy elvégezték az akkor már másfél éve húzódó szorzási műveletet.

A megállapodás értelmében az orosz államadósság pontos összege 1,703 milliárd amerikai dollár lett, a fizetendő kamat pedig 1994. január 1-jétől kezdődően évi 3,5 százalék. Az orosz fél ugyanakkor meglepetésre azt is vállalta, hogy az adósságot három év alatt, 1997 végéig teljes egészében törleszti. A Boross–Csernomirgyin megállapodás azt azonban továbbra is kizárta, hogy az adósságot készpénzzel, olajjal vagy gázzal egyenlítsék ki. Csupán annyit rögzítettek, hogy a törlesztés „haditechnika szállításával, oroszországi szervezeteknek a Magyar Köztársaság területén létesülő objektumok létrehozásában való részvételével, gépipari termékek szállításával, nem kereskedelmi jellegű szolgáltatásokkal, az Orosz Fél Oroszországi Föderáció területén lévő tulajdonának és tulajdonjogainak meghatalmazott szervezetek személyében a Magyar Félnek történő átadásával” történik. (A megállapodás pontos szövegét lásd a CD-mellékleten)

Az, hogy az utóbbi lehetőség is bekerült a megállapodás szövegébe, egy mérnök-vállalkozó, Hujber Ottó kitartó lobbizásának köszönhető, aki a történet későbbi szakaszában főszerepet kapott. Ő ugyanis szentül meg volt győződve arról, hogy „az oroszok által szállított haditechnika csak rozsdás vas, és mindkét ország érdekét jobban szolgálná, ha az adósság fejében a gazdasági kapcsolatokat mélyítenék el”. A Csernomirgyin tiszteletére a Béla király úti kormányrezidencián adott fogadáson a vállalkozó folyékony oroszussal ecsetelte, hogy milyen kölcsönös előnyökkel járna a magyarok részvétele az orosz privatizációban, majd átnyújtott egy dossziét, amely a magyar vállalatok és vállalkozók erre vonatkozó elképzeléseit tartalmazta.

Ottó-motor

Hujber Ottót ekkor már legalább két éve foglalkoztatta az orosz–magyar államadósság kérdése. A Moszkvában végzett vasúti mérnök főként a volt Szovjetunió területén kötött üzleteket: cége, a Budapesti Szerszámgépgyárat privatizáló Intertraverz Rt. egyike volt azon kevés külföldi vállalkozásnak, amely az orosz olajvállalatok szibériai telepeinek szállított különféle gépeket, berendezéseket: sőt, gyakran még élelmet is. A kitűnő piaci ismeretekkel rendelkező Hujber – aki még az Orosz Olaj- és Gáziparosok Klubjának is tagja lett – hamar felismerte annak jelentőségét, hogy a tőkehiányos magyar vállalatok számára az adósság „soha vissza nem térő alkalmat kínál arra, hogy még a külföldi multik érkezése előtt bebetonozzák magukat a létfontosságú orosz ágazatokban”. Amikor pedig 1992 őszén azt olvasta az újságokban, hogy az oroszok kizárólag haditechnikával hajlandóak fizetni, cselekvésre szánta el magát.

Felkereste egyik régi MÁV-os kollégáját, aki éppen akkoriban szervezte a Magyar Szocialista Párt vállalkozói tagozatát, és Katona Béla szocialista országgyűlési képviselő (később a titkosszolgálatokat felügyelő miniszter) közreműködésével sikerült bejutnia Kádár Béla akkori külgazdasági miniszterhez. A minisztérium épületében 1993 elején megtartott találkozón a felek „nagyon kedélyesen elbeszélgettek”, ám a külgazdasági miniszter „szkeptikus volt abban, hogy az oroszoktól haditechnikán kívül mást is lehet kapni az adósság fejében”. Mindazonáltal a találkozó eredményeként Kádár Béla aláírásával kiállítottak egy megbízólevelet Hujber számára, amely feljogosította őt arra, hogy Oroszországban tárgyalásokat folytasson az államadósság hasznosításáról. (Tudomásunk szerint ilyen megbízólevelet mások is kaptak – többek között például Széles Gábor, az Ikarus Rt. elnöke, illetve a HVG értesülése szerint Patkó András, a történetben később fontos szerepet játszó HFT nevű amerikai cég elnöke is.)

A tárgyalási engedéllyel a kezében Hujber gőzerővel szervezkedni kezdett. Elsőként egy – a történet későbbi szakaszában ugyancsak fontos szerepet játszó – társadalmi szervezet alapításához fogott hozzá, amelyet Társaság a Keleti Piacokért Egyesület (TKPE) névre keresztelt el. Az egyesület 1993. október 26-án tartotta alakuló ülését, tagnak pedig szinte az összes olyan nagyvállalatot sikerült megnyerni, amely valamilyen formában érdekelt volt az orosz piacokon. Így alapító lett többek között a Sasad Rt., a MÁV Transped Rt., a Bábolna Rt., és a MOL Rt. Rajtuk kívül az egyesületi tagok közé lépett az MSZP Vállalkozói Tagozata is. Elnöknek Hujber Ottót választották, aki beszédében az alakuló ülésről készült jegyzőkönyv szerint azt mondta: „a jelenlegi történelmi időszak Közép-Kelet Európa és Oroszország egymásra találásának időszaka. Mindkét fél megértette, hogy ki a természetes szövetségese. Oroszország megértette, hogy a Nyugat nem ismeri és nem érti

őket. Mi pedig megértettük, hogy a Nyugat semmit nem hálál meg”. Az egyesület alapító okirata ezzel egy időben egy nagyívű orosz–magyar együttműködési programot vázolt fel, amelyben a még megmaradt gazdasági kapcsolatok megőrzését és új piacok felkutatását jelölték meg fő célul. A társaság alakuló ülésén ugyanakkor már konkrét projektekre is javaslatokat tettek, így többek között például az észak-kelet magyarországi gazdasági övezet létrehozására, magyar-ukrán-orosz kohászati együttműködésre, és egy közös orosz–magyar bank alapítására. (A TKPE üléseiről készült jegyzőkönyvek kivonatát lásd a CD-mellékleten)

Második lépésként 1993. december 1-jén 200 millió forintos alaptőkével létrehozták a nagyívű tervek végrehajtására szánt Hunga-Rus Rt.-t, amelynek az Intertraverz Rt. 99,5 százalékos, a TKPE pedig 0,5 százalékos tulajdonosa lett. Az alapító okiratok szerint a vállalat „profilja alapvetően nagykereskedelmi tevékenység. A Hunga-Rus Rt.-t akkor alapítottuk, amikor azt gondoltuk, hogy az orosz államadósságot egy összegben egy olyan befektetőcégnak adják oda, amely a privatizációban érintett, érdekelt összes vállalatot tömöríti. Úgy gondoltuk, hogy az államadósság kapcsán privatizálható orosz vállalatokért, társaságokért pályázó magyar cégek a Hunga-Rus Rt.-t bízzák meg az ügyek intézésével.” A feltételes mód használata bölcs előrejelzésnek bizonyult, miután a vállalat ezen célok közül később vajmi keveset valósított meg. Mindazonáltal az alapításkor számos olyan ötletet (például stratégiai kőolajtároló kapacitás létesítése, gabona-kombájnok és mezőgazdasági gépek vásárlása, vasúti tehervagonok beszerzése, külfejtésű orosz szénbányákban tulajdonrész-szerzés) rögzítettek, amelyet később – igaz, más vállalatok – meg is valósítottak.

Tárcák egymás közt

Ezeket a javaslatokat Hujber Ottó a már említett, 1994. március végén tartott fogadáson egy bőrkötésű dossziében adta át Viktor Csernomirgyinnak. A két férfi egyébként már Oroszországban is találkozott egymással az Olaj- és Gáziparosok Klubjában, miután az orosz miniszterelnök korábban a Gazprom gázipari vállalat elnöke volt. Válasz azonban hosszú ideig nem érkezett, bár a maga módján az orosz miniszterelnök később otthonról üzent magyar partnereinek. A tárgyalásokról hazatérve ugyanis egy magyar újságíróknak tartott szűk körű sajtóértekezleten meglepetésre azt jelentette ki: „egy ilyen kormánnyal azt, amit most aláírtunk, végre lehet hajtani. Nem kívánok beavatkozni a belső ügyekbe, de megjegyzem, hogy jó lenne, ha a jelenlegi helyzet folytatódna. Tapasztalataink alapján minden változás esetén évek telnek el, mire a kapcsolatok lendületbe jönnek”. (Magyar Hírlap, 1994. április 6.)

Viktor Csernomirgyin nem bizonyult rossz jósnak. A Magyar Szocialista Párt 1994-es, májusi elsőpró választási győzelmét követően ugyanis – az aláírt megál-

lapodás ellenére – lényegében leállt az adósságtörlesztés folyamata. Hujber Ottó azonban nem adta fel: ahogy azt egy akkoriban kinevezett pénzügyminisztériumi forrásunk mondta, „*még oda sem értünk a József Nádor térre, máris bejelentkezett telefonon*”, hogy a pénzügyi kormányzat segítsen tető alá hozni a közös bankot, és készítse elő a magyar vállalatok oroszországi tulajdonszerzését. A Boross-kormányzat idején ugyanakkor arról is szó volt, hogy a Hunga-Rus Rt. megveszi az akkor már 900 millió dollárra apadt adósságot a magyar államtól: a Pénzügyminisztérium (PM) előzetes ajánlata alapján az eredeti érték minimum 40, maximum 60 százalékán. A TKPE üléseiről készült jegyzőkönyvek szerint Hujber Ottó a 40 százalékos diszkontárat részesítette volna előnyben, ám a tranzakció a kormányváltás körül lekerült a napirendről, és hiába szeretne volna a vállalkozó ezt az ötletet a választások után is feleleveníteni, már nem talált fogadókészségre. Kormányzati szinten ekkor ugyanis már inkább annak a lehetőségét vizsgálták, hogyan nevezzenek ki két kormánybiztost – egy katonait és egy polgárit – az államadósság lebontásának levezénylésére. A polgári áruszállításért felelős kormánybiztosnak egyébként tudomásunk szerint Hujbert kérték fel, ám ezt a kinevezést végül nem kapta meg.

A kormány ugyanis 1994 szeptemberének végén úgy döntött, hogy a kormánybiztosi posztok helyett egy úgynevezett Tárcaközi Bizottságot hoznak létre, amelybe az adósság lebontásában érintett minisztériumok (Ipari és Kereskedelmi Minisztérium, Pénzügyminisztérium, a Földművelésügyi Minisztérium, a Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium, valamint a Belügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium) delegálnak egy-egy tagot. A bizottság elnöke a mindenkori ipari és kereskedelmi miniszter, elnökhelyettese pedig a PM politikai államtitkára lett. A kormányrendelet ugyanakkor azt is tartalmazta, hogy „*az üzleti szférának a Tárcaközi Bizottság elnöke által javasolt delegáltja*” is részt vehet a bizottság munkájában. Ezt maga Pál László ipari és kereskedelmi miniszter jelentette be a TKPE szeptember 22-i közgyűlésén, arról azonban a jegyzőkönyvek tanúsága szerint ekkor még hallgatott, hogy az üzleti életet Hujber Ottó képviseli majd a bizottságban. Pál „feledékenységére” az lehet a mentség, hogy alig két nap múlva indult Moszkvába, hogy a megakadt adósságrendezésbe új életet leheljen.

Pál utcájában

Az ipari miniszter öt napig tartó tárgyalásai döntő fordulatot hoztak a folyamatban. Rövid időn belül kiderült ugyanis, hogy a magyar vállalatoknak az adósság ellenében körülbelül annyi esélyük van Oroszországban tulajdont szerezni, „*mint-ha a Holdon akarnának földet venni*.” Az orosz privatizációs törvény ugyanis nem

tette lehetővé, hogy készpénz nélkül – gyakorlatilag egy ígervény ellenében – tulajdont lehessen szerezni. Az volt az általános gyakorlat, hogy a vásárlók pályázat útján, licitálással döntötték el egymás között, hogy kinek a tulajdonába kerül át a meghirdetett vagyontárgy. Arról viszont a törvények nem rendelkeztek, hogy a magyar vállalatok az orosz államtól pénzt kaphassanak, és azzal vegyenek részt a licitáláson. Bár a tárgyalásokon résztvevő forrásaink szerint az orosz félnek tetszett az ötlet, de „*nem tudtuk úgy összerakni a mechanizmust*”, hogy az ne sértsen meg valamilyen törvényi előírást. A törvénymódosítás ódiúmat pedig – annak belpolitikai vonatkozásai miatt – az oroszok nem merték felvállalni.

Ezzel gyakorlatilag a felek ugyanoda jutottak vissza, ahonnan a Boross-Csernomirgyin találkozó előtt elindultak: az adósság törlesztésének egyedüli módja a haditechnikai szállítása marad. Így például a Mariel köztársaságbeli Joskar Ola-i gyárból közel féláron kaptunk volna az adósság terhére olyan SS-300-as típusú légelhárító rakétarendszert, amely még a SCUD-rakéták lelövésére is alkalmas. Ez azonban a magyar kormány számára nem volt túlságosan vonzó lehetőség. Egyrészt azért, mert a hadvezetés Magyarország tervezett NATO-csatlakozása miatt nem akart több orosz rendszerű fegyvert átvenni, másrészt pedig a fegyverszállításból a központi költségvetésnek nem származott közvetlen bevétele – márpedig akkor már az ország mélyülő pénzügyi válságban volt.

A tárgyalásokat folyékony orosz nyelven, végig tolmács nélkül folytató Pál László ekkor „trükközni” kezdett, hogy „*miként lehetne közös nevezőre hozni a magyar költségvetési érdekeket az orosz foglalkoztatás-politikai célokkal*”. Először az orosz hadügyminisztériumban arról érdeklődött, hogy milyen tőlük kapott fegyvert értékesíthetünk tovább külföldön, mert „*a magyar költségvetésnek pénzre van szüksége*”. Amikor azonban kiderült, hogy az oroszok egyetlen fegyverre sem adnak re-exportálási engedélyt, az ipari miniszter stratégiát váltott, és azt ajánlotta: a foglalkoztatási gondokkal küszködő hadiipar gyártson olyan polgári rendeltetésű árut, amely később egyszerűen pénzzé tehető. Ezt az elképzelést a tárgyalások végére aztán az orosz Pénzügyminisztérium is magáévá tette, így – bár konkrét megállapodást végül nem sikerült az orosz féllel aláírni – Pál László hazatérve azt jelenthette be: a 900 millió dolláros orosz államadósság kérdésében sikerült előremozdulni (Magyar Hírlap 1994. szeptember 30.).

A rosztovi győző

A hangzatos bejelentés ellenére azonban még több mint fél évig nem történt semmi. A tárcaközi bizottság ugyan 1994 őszén megalakult és kétszer ülést is tartott, de ezeken csupán annyi történt, hogy az üzleti életet képviselőjének – Pál László

ipari miniszter javaslatára – Hujber Ottót delegálták. A vállalkozó ekkor már a Magyar Szocialista Párt Vállalkozói Tagozatának is az elnöke volt. Más kézzelfogható eredménnyel ezek ülések nem is igazán jártak, a résztvevők ekkor csupán „ötletelgettek”.

A leginkább ígéretesnek az a – korabeli sajtót is lázba hozó – elképzelés tűnt, hogy az orosz metróvállalat az államadósság fejében a tervezett 4-es metrószakaszhoz szükséges alagutakat furta volna. Ezt a megoldást azonban – a magyar építőipar érdekeire hivatkozva – a főváros nem támogatta, mint ahogyan a kormányon belül is számos ellenzője akadt az ötletnek. Pál Lászlóval ellentétben ugyanis bizonyos kormánytagok attól féltek: amennyiben az orosz költségvetésnek pénzügyi nehézségei lesznek, a Budapestre érkező alagútfúró orosz munkásokat a magyar költségvetésnek kell majd kifizetnie. Közben a TKPE-ben tömörült vállalkozók is gyártották az ötleteket. Hujber Ottó 1995 januárjában nyilvánosan is elmondta: a vállalkozók az adósságot 50 százalékos diszkont áron megvásárolnák, a vételárat pedig halasztott fizetéssel, hat év alatt fizetnék be a központi költségvetésbe. Erre hajlandóak évi 3,5 százalékos kamatot fizetni, de a törlesztésére két év türelmi időt kérnek. Az állam számára a TKPE elgondolása szerint az jelentené a biztonságot, hogy a vásárlóknak a tranzakció előtt bánatpénzt és első osztályú bankgaranciát kell letenniük.

Ezek az elképzelések azonban továbbra is csak papíron léteztek, miután az orosz partnerek „a füliük botját sem mozdították” egészen a magyar miniszterelnök 1995. tavaszi látogatásáig. Hogy mennyit ért Viktor Csernomirgin Kreml-béli fejbőlintása, azt az a közjáték mutatja a leginkább, amely Horn Gyula rosztovi látogatásán történt. A magyar miniszterelnök eredetileg azért utazott oda, mert itt folytatta felsőfokú tanulmányait, és egykori egyeteme díszdoktori címet adományozott neki. Időt szakított azonban arra is, hogy látogatást tegyen a város legnagyobb gyárában, a mezőgazdasági gépeket előállító Roszelmasban. Azok a kilencvenes évek című, 1999-ben megjelent könyvében Horn azt írja erről a látogatásról, hogy megdöbbenett attól a módszertől, ahogyan a gyárat – működőtőke bevonása nélkül – privatizálták. Ez a döbbenet azonban nem gátolta a magyar miniszterelnököt abban, hogy az orosz államadósság terhére „azon melegében” megállapodást ne kössön ezer darab DON típusú mezőgazdasági kombájn legyártására. Ezzel a gyakorlatban is megkezdődött az orosz államadósság polgári árukkal való törlesztése.

II. Rész

1995. december 5-én, egy keddi napon ösztűz zúdult a Parlamentben Dunai Imrére. Az azonnali kérdések és válaszok órájában „nyíljon az olajkapu, induljon az olajgate!” felkiáltással hat ellenzéki képviselő – Demeter Ervin és Varga István

(MDF), Varga Mihály és Kósa Lajos (Fidesz), Szilágyiné Császár Terézia és Gáspár Miklós (KDNP) – kérdéseket szegezett az akkori ipari miniszternek. Ezek főként kormányzati tisztviselők és a Magyar Szocialista Párthoz (MSZP) közeli vállalkozók részvételét firtatták az orosz–magyar olajkereskedelemben és az orosz államadósság lebontásában. Többek között azt kifogásolták, hogy az „államközi kapcsolatok közé miért akarnak magánérdekeltségű cégeket préselni”. Dunai válaszában, kezdetben „fatális tévedésről” beszélt, később pedig a parlamenti jegyzőkönyvek szerint azt közölte: „Az az igazság, hogy nem akartam válaszolni, mert állkérdésekre nem érdemes válaszokat adni. De a képviselő úr olyan frázishalmazt öntött a nyakunkba, hogy az önmagáért beszél és önmagában választ ad.”

Ekkor azonban már állt a bál az ellenzék padsoraiban, és másnap a média bő terjedelemben számolt be a hat képviselő által az orosz–magyar államközi kapcsolatokban felvetett összeférhetetlenségekről és az esetleges visszaélésekről. Különösen nagy érdeklődés övezte az orosz–magyar kőolajszállítások koordinálása kijelölt amerikai Hungarian Finance and Trade (HFT) tevékenységét, amelynek 51 százalékban az OTP Bank, 49 százalékban pedig Patkó András, a Németh-kormány egykori pénzügyminiszter-helyettese volt a tulajdonosa. A HFT moszkvai irodáját ugyanis akkor Dunai András, az ipari miniszter fia vezette – ami velük szemben megalapozta az összeférhetetlenség gyanúját. Pál Lászlót, a júniusban menesztett ipari minisztert – aki akkor már a MOL Rt. elnöke volt – pedig azzal vádolták, hogy egy olyan céget (Agroil Rt.) iktatott az orosz–magyar olajkereskedelembé, amely Hujber Ottó közvetlen érdekeltségébe tartozik. Az MSZP Vállalkozói Tagozatának elnöke egyébként is bőségesen kapott a támadásokból, amit jól mutat Varga István (MDF) felszólalása, aki szerint Hujber „üzleteihez támogatókat a szocialista párton kívül a kormány hivatalaiban szerez és tart, amelyek között ő már mintegy információs szuperösvényen halad, nem Ho Si Minh-ösvényen.”

Elsősorban tehát Hujber Ottó személye volt az a kapocs, ami miatt az orosz államadósság lebontása a Hatok érdeklődésének homlokterébe került, és azt – egyébként tévesen – összekapcsolták az olajkereskedelem területén feltárt, és általunk ebben a riportban nem vizsgált összefonódásokkal. Mint azt riportunk előző részében leírtuk, a Boross–Csernomirgin megállapodás ugyanis kizárta annak lehetőségét, hogy az orosz állam energiahordozókkal ellentételezze tartozásait. Később ugyan látni fogjuk, hogy néhány élelmes vállalkozó megtalálta ennek a klauzulának a kijátszására szolgáló kikaput, az orosz államadósságot illetően azonban igaz volt az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium (IKM) főosztályvezetőjének, Tamás Istvánnak a nyilatkozata, amely szerint „nincs szó olajról az olajügyben” (Magyar Hírlap, 1995. december 12.).

Árfolyam

Ezt egyébként Tamás István onnan tudta ilyen biztosan, mert az ipari tárca képviselőjében ő volt annak a Tárcaközi Bizottságnak a titkára, amelyet a Horn-kormány hozott létre még 1994 októberében az orosz államadósság lebontásával kapcsolatos ügyek intézésére. A hat minisztérium képviselőit – Pál Lászlót majd Dunai Imrét (IKM), Akar Lászlót (PM), Kovács Ferencet (KHVM), Janza Károlyt (HM), Rednágel Jenőt illetve Borók Györgyöt (FM), Thuma Józsefet, majd később Lajtár Józsefet (BM) – és „az üzleti szféra delegáltját”, Hujber Ottót tömörítő bizottság azonban Horn Gyula moszkvai tárgyalásáig gyakorlatilag tetszhalott állapotban volt, és csupán saját működési szabályainak kialakításával foglalkozott.

Az orosz kormány – Viktor Csernomirgin miniszterelnök szimbolikus fejbólintásával – ezeken az 1995 márciusában tartott tárgyalásokon viszont jóváhagyta, hogy az addigra 900 millió dollárra apadt orosz adósságot nemcsak haditechnika, hanem polgári termékek szállításával is törlesszék. Ennek mikéntjéről addig számos elképzelés látott napvilágot, döntés azonban az orosz oldal halogató magatartása miatt semmiben sem született. Csernomirgin jóváhagyását követően viszont mozgásba lendült az akadozó hivatali gépezet, és a Tárcaközi Bizottság 1995. április 4-i ülésén döntés született arról: az orosz államadósságot egy előre meghatározott árfolyamon, halasztott fizetéssel vállalkozók vásárolhatják meg a magyar államtól. A tranzakció feltétele kezdetben az volt, hogy a vevőknek 7,5 százalékos bánatpénzt, továbbá első osztályú bankgaranciát kellett letenniük az asztalra. (A bánatpénzt később egy százalékra mérsékeltek, kiderült ugyanis, hogy a pályázók többsége képtelen ekkora összeget egyben letenni az asztalra.) A garanciális elemek megléte esetén a vállalkozók „pecsétet papírt”, azaz jogosultságot szereztek arra: az adósság fejében árut vagy nem kereskedelmi szolgáltatást vásároljanak Oroszországban úgy, hogy az ellenértéket az Orosz Föderáció Pénzügyminisztériuma fizeti ki a gyártónak. Az adósság terhére legyártott terméket a magyar vállalkozók vámmentesen hozták be az országba, majd itthon vagy külföldön piacra dobták. A két ország ezt követően számolt el egymással, és a megvásárolt áru értékével csökkentették a fennálló adósság összegét.

Arról már korábban vita alakult ki a bizottság tagjai, a vállalkozók és a szakértők között, hogy milyen árfolyamon adható el az orosz államadósság. Egy pénzügyminisztériumi forrásunk szerint „az árfolyam értékének meghatározása körül eszméletlen nyomulás volt”, és 1994. második felében szinte „minden hónapban megjelent egy nyugati pénzügyi képviselője, hogy ajánlatot tegyen az adósság megvásárlására”. A magyar pénzügyi kormányzatban azonban egyszer sem merült fel komolyan, hogy a teljes követelésállományt készpénzért értékesítse. Egyrészt azért, mert a nyugati pénzügyi szervezetek 25–30 százaléknál nem ajánlottak többet (a legmagasabb ajánlatot egy ameri-

kai befektetési bank, a Salamon Brothers tette 34 százalékon), másrészt pedig egyáltalán nem volt biztos, hogy az oroszok a nyugati vevővel is szóba álltak volna.

Mindazonáltal a minisztériumok szakértői folyamatosan egyeztettek arról, hogy mekkora az a reális diszkont-érték, amelyen az adósság eladható lenne. Pontos számot azonban senki nem mert mondani, aminek oka egy – az államközi adósságok szakértőjének számító – forrásunk szerint az lehetett, hogy „a hagyományos értelemben vett pénzpiaci technikák a volt Szovjetuniótól örökölt adósság értékének meghatározásakor lószart sem érnek.” A legtöbb piaci szereplő ugyanis az ilyen típusú követeléseket azzal írta le, hogy „aki visszakarap belőle valamit, az örüljön”, mivel ezeket csak akkor lehet behajtani, „ha ismersz valakit, akivel együtt nyaraltál Szocsiban”.

Az árfolyam meghatározásának gordiuszi csomóját végül információink szerint Pál László ipari miniszter vágta át azzal, hogy „a hasára ütött” és a Tárcaközi Bizottság már említett április 4-i ülésén kijelentette: legyen az érték 58 százalék. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az orosz adósság minden egyes dollárját a vállalkozók 58 centért vásárolhatták meg a magyar államtól. Pál számításai mögött nagyjából az az elv húzódott meg, hogy „kevesebb, mint hatvan, de több mint ötven százalék”. Mások szerint viszont az ipari minisztert arra törekedett, hogy feljebb srófolja a Hujber által vezetett Társaság a Keleti Piacokért Egyesület (TKPE) 40–50 százalék között mozgó ajánlatát. Mindenesetre az adóssaglebontás feltételeit és Pál 58 százalékat öt héttel később (1995. május 11-én) kormányhatározat is rögzítette 3053/1995. számon, a magyar vállalkozók pedig megkezdték meccsüket a dollármilliókkal kecsegtető orosz államadósságért.

Magyar Marco Polók

Ez a mérkőzés azonban – mint azt később az olajgate-ügy kivizsgálására alakult parlamenti bizottság is megállapította – zárt kapuk mögött zajlott, és a pályára csak az igazán jól értesültek futhattak ki. Egyesek szerint Hujber Ottó kifejezetten nagy előnyre tett szert azzal, hogy a TKPE vezetőjeként maga is tagja volt az adósság-lebontás feltételeit meghatározó Tárcaközi Bizottságnak. Mások „pártvonalon nyomultak”, de akadtak olyanok is, akik „régiről meglévő oroszországi kapcsolataikat porolták le” annak érdekében, hogy részt vehessenek az adósság behajtásában. A nyilvánosság azonban erről vajmi keveset tudott, és mint azt az olajgate-bizottság 1996. december 27-én elkészült jelentése rögzítette: „a pályáztatás hiánya miatt a jelentkező cégek korlátozott mértékű versenyhelyzetbe kerültek (...) az államadósság lebontása a versenyhelyzet kizárásával jogtalan előnyök lehetőségét teremtetten meg”.

Az általunk megkeresett érintettek azonban így látták: ez a megállapítás alapvetően téves, a magyar kormány és az általa létrehozott Tárcaközi Bizottság

vajmi kevés hatást tudott gyakorolni arra, hogy miként történjen az adósság lebontása. Az ugyanis alapvetően az orosz pénzügyi tárcán múlt, hogy mikor és milyen orosz termékek gyártását volt hajlandó az adósság terhére megfinanszírozni. Ez egyrészt „az orosz gyárak érdekérvényesítő képességétől”, másrészt pedig az orosz költségvetés aktuális helyzetétől függött. Az pedig kiváltképp a gyárak „hátszelén” múlt, hogy az orosz Pénzügyminisztérium milyen árfolyamon fizetett az általuk legyártott termékekért. Tudomásunk szerint az orosz cégek egy adósság-dollár értékének 30 és 90 százalék között mozgó részét kapták meg – rubelben. Átlagban a gyárak az adósság fejében gyártott termékek rubelben számított ellenértékének nyolcvan százalékához jutottak hozzá. A magyar Tárcaközi Bizottság az adósság értékesítésével csak annak a lehetőségét kínálta fel, hogy a magyar állam helyett a vállalkozók „fussanak a veszett fejsze nyele után”. Az általunk megkérdezettek szerint ugyanis alapvetően a vállalkozók ügyességén és kapcsolatain múlt, hogy partnerei mennyi pénzt tudtak az orosz pénzügyi tárcából kipréselni. Egy, az orosz piacon üzletelő forrásunk kijelentette: az egész folyamathoz „feltétlenül kellett a kapcsolatrendszer és a helyismeret, mert az oroszok alapban semmit nem adtak, amit a világpiacra is értékesíteni lehetett. Ezért kellett a magyar Marco Pólók, akik mindezt el tudták intézni és körben mindenkit meg tudtak kenni.”

A különleges helyzet miatt „teljesen értelmetlen lett volna az adósságra nyilvános pályázatot kiírni”, mert hiába ajánl valaki a magyar államnak akár 90 centet is egy adósságdollárért, ha utána nem képes az adósság terhére árukat gyártatni Oroszországban. Egy pénzpiaci forrásunk további szemponttal is szolgált, amely szerint az államközi adósságok adásvétele mindig is nagyon bizalmas üzletágnak számított, ahol „alapvető feltétel a diszkréció”, a nyilvános pályáztatás pedig a magyar állam érdekeit sértette volna. A TKPE-hez közeli források mindazonáltal ma is állítják, hogy az ajtó nyitva állt minden olyan vállalkozó előtt, aki részt akart venni az adósság lebontásában. Hujber Ottó, az ülésekről készült jegyzőkönyvek szerint, többször kijelentette, hogy „az egyesület nyitott minden taggal és nem taggal szemben, a cél az, hogy senki ne legyen kirekesztve a lehetőségből.”

Ennek ellenére a különféle titkos kormányhatározatok és az ügyet általában beborító homály azt a képzetet keltette a kívülállókban, hogy az orosz adósság lebontása körül „valami szoci kavarás” zajlik. Ezt csak erősítette a résztvevő vállalkozók személye, akik valamilyen formában egytől-egyig kötődtek a Magyar Szocialista Párthoz. A parlamenti vizsgálóbizottság jelentése később azt állapította meg, hogy az adósság lebontása során létrejött szerződések nyolcvan százaléka „egyértelműen meghatározható gazdasági érdekcsoportokhoz kapcsolódik”. (Lásd erről bővebben *Pályafutás című táblázatunkat a CD-mellékleten*)

A burstini ász

Ebből a körből a Kapolyi László tulajdonában álló System Consulting (SC) Rt. ugyan némileg kilóg, miután az egykori ipari miniszter jelenleg is a Magyar Szociáldemokrata Párt (MSZDP) elnökeként politizál. Baloldali meggyőződéséből mindazonáltal soha nem csinált titkot, üzleti jelmondata pedig máig az, hogy „hátsunkat Keletnek vetve Nyugaton kell üzletet kötni.” A System Consulting a nyolcvanas évek végétől aktív szereplő a kelet-nyugati áruforgalomban: kezdetben főként számítástechnikai termékeket szállított a volt Szovjetunió területére, illetve szaktanácsadást nyújtott. 1991-től viszont változott a taktika, és főként az államközi kapcsolatokban keletkezett „résekbe” tört be – sikerrel.

Ennek jegyében Kapolyi munkatársaival kidolgozott egy olyan orosz–ukrán–magyar energetikai együttműködési modellt, amely független szakértők szerint „máig egyedülálló a régióban”. Ennek lényege, hogy a System Consulting olcsó energetikai szén szerez be Oroszországban, amelyet aztán Ukrajnában továbbad a burstini erőműnek – részben elektromos áramért cserébe. Az így kitermelt elektromos áramot aztán az SC Rt. a Magyar Villamos Műveknek (MVM) értékesíti, jóval olcsóbban, mint a piaci ár. Az első ránézésre egyszerűnek tűnő konstrukció mögött azonban bonyolult részletek húzódnak meg, ugyanis Ukrajna nem tagja a nyugat-európai villamosenergia egyesülésnek (UCPTE), így az általa termelt áram elméletileg nem felel meg az itt elfogadott szabványoknak. Az SC Rt. azonban az ukrán energetikai vállalattal (Ukrinterenergo) közösen egy speciális transzformátort épített be a nyugat-ukrajnai villamosenergia rendszerbe, Kapolyi Lászlónak pedig sikerült azt elérnie, hogy a tíz blokkból álló burstini erőmű négy blokkja ezen keresztül a szabványoknak megfelelő áramot juttasson az UCPTE-hálózatba. Nem volt egyszerűbb a villamos energia szállítása sem, miután a burstini erőmű korábban nem csatlakozott ahhoz a Vinyica–Albertirsa közötti fővezetékhez, amelyen az elektromos áram érkezett Oroszország felől. Az SC Rt. ezért – úgynevezett radiális üzemmódban – egy 400 kilovoltos vezetékkel működtet Munkácsig, amelyen keresztül a burstini áram eljuthat Magyarországra. A System Consulting arra sem sajnálta a pénzt, hogy egy high-tech szénmosó művet létesítsen Cservenográdban azért, hogy az Oroszországból érkező energetikai szén megfelelő minőségű legyen. A közel hatmillió dolláros beruházás jól jellemzi az SC Rt. üzleti filozófiáját: a berendezést a magyar Tatech Kft. tervezte, a német Bird Humboldt Wedag gyártotta le, és az SC Rt. ukrain leányvállalata szerelte fel.

Az SC Rt. működését közelről ismerő forrásunk szerint Kapolyinak mind a mai napig az a meggyőződése, hogy „a volt KGST-együttműködések közül számos üzleti alapon ma is továbbvihető lenne”. Ehhez azonban a régió képlékeny gazdasági és politikai helyzete miatt a szaktudás mellett speciális ismeretekre és kapcsolatrend-

szerre is szükség van. Kapolyi esetében egyikben sincs hiány: az egykori ipari miniszter – aki mellel ma is tagja az Orosz Tudományos Akadémia energetikai szekciójának – sok mindenkit ismer a volt Szovjetunió területéről. Így például a nyolcvanas években a lakásán látta vendégül az akkor még gázipari miniszter Viktor Csernomirgyint, és közeli jó ismerősének tartják „az ukrán Bokrosnak tartott” Viktor Penzenyik miniszterelnök-helyettest is, aki 1993-ban az ő személyes meghívására látogatott Budapestre, a Római Klub ülésére. Penzenyik írta alá 1995 elején azt a garancialevelet Kapolyinak, amelyet az oroszok feltételül szabtak ahhoz, hogy a fentiekben vázolt hármas együttműködés az orosz–magyar államadósság terhére is működtethető legyen. Eszerint a szén ellenértékét az orosz állam fizette ki, amelyből a burstini erőmű áramot állított elő, ezt az áramot pedig Kapolyi az MVM-nek dollárért értékesítette. A lánc végén pedig az SC Rt. kifizette az államadósság vételárát a magyar kincstárnak. Kapolyi haszna csak ezt követően jelentkezett, amit egy forrásunk 5 százalék körülire becsült.

Történt mindez annak ellenére, hogy a Boross–Csernomirgyin megállapodás 1994 tavaszán kizárta annak lehetőségét, hogy az államadósságot az orosz fél energiahordozóval törlessze. Kapolyi azonban megtalálta a kikaput. Levelet írt több orosz vezető politikusnak, amelyben azzal érvelt: az orosz energetikai cégeknek egyszer még ki kell jutniuk az európai piacra, ezért nekik is érdekük, hogy az államadósság fejében működtessék ezt a „jövőbe mutató” konstrukciót. Sohín gazdasági miniszter annyira magáévá tette ezt a gondolatot, hogy 1994 végén az IKM-nek írott levelében személyesen tett javaslatot arra, hogy az SC Rt. által kialakított szénszállítási együttműködéssel 300 millió dollárt írjanak le az államadósságból. Ebből végül 120 millió dollár lett, mivel némi huzavona után a Tárcaközi Bizottság 1995. november 16-¹i ülésén úgy határozott, hogy az orosz ajánlás ellenére az SC Rt. két ütemben csak 60–60 millió dollárt bonthat le az orosz államadósságból. Információink szerint ez a konstrukció ma is működik, amelynek során eddig 100,7 millió dollár értékű szén szállítások Ukrajnába. Ez annyit jelent, hogy a 900 millió dolláros adósság ekkora mértékben csökkent, miközben a magyar költségvetés 58 millió dollár körüli bevételre tett szert. Ezt a 14 milliárd forint körüli összeget tudomásunk szerint 1999 szeptemberéig az SC Rt. maradéktalanul befizette az államkincstárba.

Gesztus dolga

A látszat ellenére távolról sem bonyolított le ilyen sikeres üzleteket „az adósságlebontás atyja”, Hujber Ottó. Horn Gyula 1995 márciusában Oroszországban tett látogatását követően – ahová a TKPE elnöke saját pénzén, de a kormánydelegáci-

óval együtt utazott – mindazonáltal sokan úgy vélték, hogy a vállalkozó „megfogta az isten lábát”. A miniszterelnök Rosztovban ugyanis ezer darab mezőgazdasági kombájn gyártásáról írt alá megállapodást, a részletek kidolgozásával pedig – útban hazafelé a repülőgépen – személyesen bízta meg Hujber Ottót és Papócsi Lászlót, a Bábolna Rt. akkori vezérigazgatóját. (Hujber Ottó Horn Gyulának címzett levelét lásd a CD-mellékleten)

A kombájnok behozatalát – amelynek folyamatát egyik forrásunk úgy írta le, mint egy „megszakított közösülést” – az érintettek végül úgy oldották meg, hogy 1995. április 10-én Agrolízing néven, 10 millió forintos jegyzett tőkével részvénytársaságot alapítottak. A cégnek 34 százalékban a Bábolna Rt., 33 százalékban a Hujber tulajdonában álló Intertraverz Rt., 20 százalékban az orosz Traktoroexport nevű cég, 13 százalékban pedig az USA Delaware államában bejegyzett, orosz érdekeltségű Finex Inc. lett a tulajdonosa. Az alapító okiratban nem is titkolták, hogy „a társaság alapítását motiválta, hogy Horn Gyula miniszterelnök úr 1995. március 9-én Rosztov-na-Donu-i látogatásán megállapodott a kombájngyárral 1000 darab kombájn szállításában az orosz államadósság terhére. A szállítások lebonyolításával a Bábolna Rt.-t és az Intertraverz Rt.-t bízták meg.” Ez azonban nem ment valami zökkenőmentesen. Bár az akkor még alakulófélben lévő Agrolízing Rt. ajánlatát a Tárcaközi Bizottság említett 1995. április 4-én ülésén elfogadták, a pályázat részleteit rögzítő, május 11-én elfogadott 3053/1995. számú titkos kormányrendelet azonban „a cég számára teljesíthetetlen feltételeket szabott”. Az Agrolízing Rt. ugyanis – a pályázók többségéhez hasonlóan – sem a 7,5 százalékos bánatpénzre, sem pedig az első osztályú bankgaranciára vonatkozó feltételeket nem tudta teljesíteni, miközben az első szállítmány DON-1500-as típusú kombájn már meg is érkezett az orosz gyárból. További nehézségeket okozott, hogy a Pénzügyminisztérium, illetve a Vám- és Pénzügyőrség a beérkezett kombájnok után 14 millió forint összértékben vetett ki különféle jogcímenek (költségtérítés a vámraktáron kívüli raktározás miatt, környezetvédelmi díj, ÁFA) illetéket. A cégbírószági iratok tanúsága szerint, az Agrolízing Rt. 1995. június 29-én tartott rendkívüli közgyűlésen Papócsi László, mint az igazgatóság elnöke kijelentette, hogy „a PM és VPOP által támasztott nehézségek hosszú utánjárás után a miniszterelnök úr közbenjárására oldódtak meg.” Egy, az ügyletet ismerő forrásunk szerint a miniszterelnök azért avatkozott bele a folyamatba, mert „gesztust akart tenni a parasztnak”. A pénzügyi feltételekre vonatkozó, és a vállalkozók által túlzottan szigorúnak tartott előírásokat pedig – mint később látni fogjuk – a Tárcaközi Bizottság a Magyar Államkincstárral közösen módosította.

Ez sem segített azonban azon a tényen, hogy a beérkezett kombájnok minősége a jegyzőkönyvek szerint „összeszerelési problémák miatt csak javítások után felel meg az elvárásoknak”. Ezért aztán a bürokratikus akadályok legyűrése után hi-

ába szervezett az Agrolízing Rt. országos dealeri és szervizhálózatot, a szaksajtó a DON-1500 kombájnokat pillanatokon belül ízekre szedte. Mint az a cég 1995. november 15-i rendkívüli közgyűlésén elhangzott, „a döcögős eladások teret adtak a konkurencia sajtó-hadjáratainak, amelyek a DON kombájnok használhatatlanságát vetették célba. A kampány következtében az adósságot kezelő PM-ben szinte pánik tört ki amiatt, hogy a kombájnok eladhatatlanok és behajthatatlan lesz a követelés.” Az Agrolízing Rt. első üzleti évét tekintve a félelmek nem is voltak alaptalanok: 1995 végéig alig 46 darab kombájnt értékesítettek (ebből hat darabot Bulgáriában), amely azonban kevesebb mint 6 millió forint tiszta nyereséget hozott. Ezt a pénzt pedig elvitték a cégalapítás, a szállítás megszervezése, továbbá az illetékek kifizetésére felvett 50 millió dolláros bankhitel költségei. Az Agrolízing Rt. ennek megfelelően az első üzleti évét mínusz 98 millió forintos saját tőke mellett 108 millió forintos veszteséggel zárta. A következő években azonban fordult a kocka: a rosztovi kombájnoknak ugyan Magyarországon – főként a minőséghez viszonyított magas, 7,5 félmillió forintos ár és a vásárlókat segítő pénzügyi konstrukciók hiánya miatt – továbbra sem termelt babér, azonban a régió más országaiban (Bulgária, Ukrajna, Románia) közel 160 darabot sikerült eladni belőlük. Ez meg is látszott az üzleti eredményeken: a mérleg szerinti eredmény 1996-ban 447 millió forintos árbevétel mellett pozitívrá fordult. A cégnek már arra is futotta erejéből, hogy megkezdje a központi költségvetés felé fennálló 4,9 millió dolláros (886 millió forintos) tartozásának törlesztését, amely 1998 júniusára 300 ezer dollárra apadt.

Vagonmérleg

Nem bizonyult ilyen szerencsésnek az adósság lebontásában résztvevő másik két Hujber-érdekeltség, a Petroltank Rt. és a Vagon Lízing Pénzügyi Rt. A két vállalatot lényegében a Hunga-Rus Rt. alapító okiratában korábban megfogalmazott célok kivitelezésére hozták létre 1995-ben. A Petroltank Rt. esetében ez abból a felismerésből táplálkozott, hogy „Magyarország kőolajszükségletének 75 százalékát importból szerzi be, ezért körülbelül 480 ezer köbméter olaj tárolását kell megoldani 1996-ig. Célunk az orosz államadósság terhére új tárolóterek megépítése. Az ehhez szükséges tartályok alapanyagát, az előgyártmányok egy részét orosz vállalatoktól kívánjuk beszerezni.” Ez a terv végül akkora sikert aratott a Tárcaközi Bizottságnál, hogy a vállalat 1995. november 16-án az eredetileg igényelt 10 millió dollár helyett, két ütemben 80 millió dollár orosz adósság lebontására kapott felhatalmazást (Lásd erről bővebben Pályafutás című táblázatunkat a CD-mellékleten). Az első ütemben 4,6 millió dollár értékben föld feletti tárolók kialakításához szükséges úgynevezett tartálypalástot szállítottak – amelyet később sikerrel értékesítettek egy közelebről meg nem nevezett

magyar magántársaságnak. A fennmaradó 75,4 millió dollárért pedig olajszállításra alkalmas vasúti szerelvények gyártására kötöttek szerződést, ennek értékesítése azonban zátonyra futott. Cégbíróági adatok szerint „az áru beérkezett az országba, a magyar vevő a finanszírozással késett és nem tudott megfelelő bankgaranciát adni.” Az ügyletet más oldalról ismerő forrásunk szerint viszont „az orosz partner késett a szállítással, a vevő ezért nem vette át az árut.”

Nem járt nagyobb sikerrel a Vagon Lízing Rt. sem. A MÁV-os múlttal rendelkező, vasúti mérnöki végzettségű Hujber Ottó ezt a céget eredetileg arra szánta, hogy „olyan vasúti szerelvényeket szerezzen be az állami vasút számára, amelyeket az egyébként drága pénzért bérel.” Ez alatt elsősorban a gabona szállítására alkalmas, úgynevezett kosaras kocsik behozatalát értette. A cég kezdetben két év türelmi és 5 év törlesztési idővel 180 millió dollár adósság lebontására pályázott, amelyből a Tárcaközi Bizottság végül két ütemben, összesen 80 millió dollárt fogadott el. Értesüléseink szerint az első ütemben a Vagon Lízing Rt. 30 millió dollár értékű kosaras kocsit szállított le, azokat azonban a MÁV Rt. – minőségi kifogások miatt – nem vette át, ezért végül a szerelvények az orosz állami vasút birtokába kerültek. Mindazonáltal ennek a pénznek az államra eső 58 százalékát, azaz 17,4 millió dollárt némi huzavona után a Vagon Lízing Rt. befizette a költségvetésbe. A fennmaradó 50 millió dollárnyi adósság sorsa azonban máig rendezetlen, és mint azt azóta minden közgyűlésen rögzítik, „az államadósság lebontásának realizálásában nem sikerült előre lépni.”

Ennek ellenére a Hujber-cégcsoport „vezérhajója”, az Intertraverz Rt. nem csinált rossz üzletet az államadósság lebontásával: cégbíróági adatok szerint mind a Petroltank Rt., mind pedig a Vagon Lízing Rt. olyan szolgáltatási szerződést kötött vele, „amelynek értelmében a befejezett üzlet 4,85 százaléka az Intertraverz Rt. munkájának az ellenértéke.” Mindez azt jelenti, hogy a két vállalatnak az orosz államadósság lebontásából keletkezett hasznát – közel másfél millió dollárt, azaz közel négyszáz millió forintot – az Intertraverz Rt. fölözte le.

Családi kör

Többeknek máig az a meggyőződése, hogy az olajgate-ügy kirobbanása mögött azok álltak, akiknek „szúrta a szemét, hogy Kápolai és Hujber jól keresett az orosz üzletben.” A háttérbeszélgetések során itt többen utaltak az MSZP egykori pénztárnokának, Máté Lászlónak a szerepére. „Máté soha nem feledkezett meg önmagáról és kis családjáról”, és miután az orosz államadósság lebontásában is látott fantáziát, elég korán bekapcsolódott a folyamatba. Ezt egyébként a TKPE 1994. október 28-i ülésén készült jegyzőkönyve is tanúsítja, ahol Máté a Kossuth Kereskedőházat

képviselő üzletemberként azt javasolta: az államadósság lebontása során „néhány nagy cégre kellene koncentrálni, (...) hiszen ha sok kis cég jelentkezik, a Minisztérium nem képes azokat feldolgozni”. Ezért szerinte „a hirdetéstől el kellene tekinteni, hiszen ismerjük az orosz vállalatokat, így a TKPE gyűjtse be a pályázatokat és terjessze azokat a kormány elé”.

Miután azonban az adósság lebontása nem egészen az általa javasolt forgatókönyv szerint alakult, az MSZP pénztárnoka lassacskán elmaradt az egyesület üléséről, amelyet „gittegyletnek” tartott. Máté ennek ellenére szintén a jól értesültek közé tartozott, és az elsők között „részesegett az orosz tortából”. Az általa alapított Famáka Kft. – amelyet egy forrásunk családi vállalkozásként írt le – két éves futamidővel 10 millió dollár értékű ZIL-teherautó behozatalára pályázott a Tárcaközi Bizottságnál. Ezt az ügyletet Szász András, a cég akkori ügyvezetője hozta tető alá, akivel Máté egy fogadáson ismerkedett meg az 1994-es választások előtt. A műszaki végzettségű Szász 1982-ig az Intranzsmas-nak dolgozott, majd a rendszerváltásig egy osztrák elektronikai cég alkalmazottjaként külföldön (többek között a Szovjetunióban és a Közel-Keleten) tevékenykedett. Ebből az időből származnak kiváló orosz kapcsolatai, így például ismerte őt a moszkvai ZIL-gyár vezérigazgatója, Jevgenyij Brakov és a „Moszkva miniszterelnökének” titulált Jurij Luzskov polgármester is. A megrendelések hiányával küszködő moszkvai gyáraknak (ZIL, Moszkvics, Lada) kapóra jött az a lehetőség, hogy az orosz adósság terhére beindíthassák a gyártósorokat, és ehhez Szász személyében megfelelő magyar partnerre is találtak. Jól mutatja ezt, hogy a Famáka Kft. már 1995 márciusában megkezdte a ZIL-teherautók szállítását, noha az adósság lebontásának feltételeit szabályozó titkos kormányhatározatot csak két hónap múlva (1995. május 11-én) fogadták el. A beérkező ZIL-ekkel kapcsolatban azonban számos minőségi kifogás merült fel, miután egy forrásunk szerint „olyan ócska teherautót gyártottak, hogy azok nem is működtek.” Moszkvai kapcsolatai révén ugyancsak Szász hozta azt a 10 millió dollár értékű – Aleko típusú személygépkocsi szállítására vonatkozó – üzletet, amellyel a Bertinus Kft. pályázott a Tárcaközi Bizottságnál. Ennek az egyébként is gépkocsi-kereskedelemmel foglalkozó cégnek az ügyvezetője (Rieb György) Szász régi ismerőse volt. Ezt a két tételből álló, együttesen 20 millió dollárt kitevő adósságot később a Famáka Kft. utódja, a Lorry Kft. vette át, és vállalta, hogy a két cég az állam felé fennálló 11,6 millió dolláros tartozását kifizeti. Hasonló módon a Lorry Kft. vállalt kötelezettséget a Ples Rt. 17,3 millió dolláros fizetési kötelezettségére is. (Lásd erről bővebben *Pálya-futás* című táblázatunkat a CD-mellékleten) Értesüléseink szerint a Lorry Kft. 1998 végéig összesen 5,8 millió dollárt fizetett be a költségvetésbe. Ekkor azonban már nem szerepelt a tulajdonosok között Máté László, és kivált a cégből az ügyvezető, Szász András is.

Utóbbi, Nádor -'95 Rt. néven, 1995. január 20-án, azzal a Bartha Delbárral ala-

pított saját céget, aki lapértésülések szerint, akkoriban Szokai Imrének, az ÁPV Rt. elnökének volt a felesége (Napi Magyarország, 1998. május 21.) A cég felügyelő-bizottságának elnöke pedig Máté László sógora, Matyók György lett. A Nádor -'95 Rt. szintén „szeletet követelt magának az orosz tortából”, nem is kicsit. Először 1996. március 29-én – gépjármű-vásárlásra és reexportálásra hivatkozva – 200 millió dollár lebontására pályázott a Tárcaközi Bizottságnál. Az ügylet háttérében újfent a Szásszal kapcsolatban álló „moszkvai lobbí” állt, amelynek sikerült elérnie, hogy az orosz pénzügy ekkora értékben finanszírozza ZIL-ek, Moszkvicsok és Ladák gyártását. Az üzlet végül nem jött létre, ennek okáról azonban forrásaink ellentmondásosan nyilatkoztak. Az egyik verzió szerint azért, mert a Nádor nem mutatta be a bánatpénz befizetését igazoló nyilatkozatot és nem rendelkezett első osztályú bankgaranciával. A másik verzió szerint viszont a nagypolitika miatt esett kútba az üzlet, miután a közelgő választások miatt az oroszok felfüggesztették adósságaik törlesztését. A Nádor azonban így sem esett ki a „pikszisből”: a Tárcaközi Bizottság 1996. június 27-én ülésén fogadta el azt az 50 millió dollár értékű metrókocsi-projektet, amely a titkosszolgálati eszközök beszerzésének pénzügyi háttérét biztosította volna (lásd erről bővebben *Egy magyar Nádor* című írásunkat a CD-mellékleten). A Nádor orosz partnere hosszú huzavona után végül 10 millió dollár értékben gyártott le metró-szerelvényeket, ám ezek mind a mai napig nem érkeztek meg Magyarországra.

Túlnyomás alatt

Az olajgate „kitörése” 1995. december 5-én a Parlamentben mindazonáltal reflektorfénybe helyezte az addig teljes homályban zajló folyamatot. A Miniszterelnöki Hivatal közigazgatási államtitkára két nappal később azt jelentette be: Horn Gyula miniszterelnök birtokába olyan dokumentumok jutottak, amelyek egy szigorú belső vizsgálat elrendelését indokolják. A rohamtempóban – mintegy két hét alatt – lefolytatott vizsgálat fő megállapításai szerint a „(...)Tárcaközi bizottság munkájának szabályszerűségét meg kell teremteni, gondoskodni kell arról, hogy a lehető legszélesebb körből legyen lehetőség kiválasztani a pályázókat, és biztosítani kell, hogy a döntések kialakításában egyéni érdekek ne játszassanak szerepet”. A vizsgálat elkészültével egyidőben az Országgyűlés is létrehozott egy parlamenti vizsgálóbizottságot, amely többek között azt vizsgálta, hogy „(...) az orosz államadósság lebontására létrejött Tárcaközi Bizottság milyen pályázatokat írt ki, azokat hogyan bírálta el, illetve az említett ügyletekhez történő partnerek kiválasztása során milyen összeférhetlenség áll fenn.”

A vizsgálóbizottság egy év munka és az érintettek meghallgatása után 1996. december 27-én azt állapította meg, hogy a „(...)Tárcaközi Bizottság nem tartotta be az 1090/1994. (IX. 29.) Kormányhatározatban foglaltakat, attól eltérően, rendezetlen

körülmények között működött”. Alátámasztották a kormány vizsgálatának eredményét: a pályáztatás hiánya miatt a jelentkező cégek „korlátozott mértékű versenyhelyzetbe kerültek”, de ugyanakkor azt is jelezték, hogy pályázatot továbbra sem írtak ki az államadósság lebontására. A bizottság továbbá több, a Tárcaközi Bizottság munkájában résztvevő minisztériumi köztisztviselő (Tímár László, Borók György, Erdey-Grúz Balázs) esetében azt állapította meg, hogy összeférhetetlen posztokat töltenek be olyan – elsősorban Hujber-érdekeltségű – cégekben, amelyek részt vettek az államadósság lebontásában. Az érintettek később azzal védekeztek, hogy így „hatékonyan lehet ellenőrizni az állami vagyon kezelését”, ezt az érvelést azonban a bizottság nem fogadta el. Hujber Ottó pedig a bizottság tagjainak a vizsgálat lezárása előtt írott levelében „a Nagy Ítélszékre” hivatkozva arra hívta fel a figyelmet, hogy „a bizottság tagjai – többen akaratlanul – egy koncepció per résztvevői. Koncepció abból a szempontból, hogy labilisan összetákolt, zömében alaptalannak bizonyult vádakra épült. Az Országgyűlés később a magáévá tette ezt az érvelést, és a koalíciós többség szavazataival fél év múlva egy semmitmondó határozatot fogadott el, amely szerint „az ügyben megvádolt cégek és magánszemélyek esetében a vizsgálat törvénysértést nem tárt fel.” (A bizottsági jelentés részleteit és mellékleteit lásd a CD-mellékleten.)

A parlamenti bizottsággal egy időben az Állami Számvevőszék is lezárta azt a vizsgálatát, amely „A nemzetközi elszámolások fejezet pénzügyi-gazdasági ellenőrzéséről” címmel lényegében az államadósság behajtásának gyakorlatát vette nagyító alá. Ez nagyjából arra a megállapításra jutott, hogy „sok bába közt elvész a gyerek”, és nem tartotta reálisnak azt, hogy az eredeti megállapodásoknak megfelelően 1997 végéig sikerül lebontani az adósságot. A számvevők nem számoltak rosszul: Oroszország 1996 közepén gyakorlatilag teljesen befagyasztotta adósságainak törlesztését, így a folyamat közel egy év csúszással csak a Horn-kormány utolsó évében kezdődött újra.

III. Rész

1998. november 12-én, egy csütörtöki napon, az Orbán-kormány ülését követő szokásos tájékoztatón Borókai Gábor kormánybiztos azt közölte az egybegyűlt újságírókkal, hogy „a kormányülés témája volt a Kormányzati Ellenőrzési Iroda (KEI) azon vizsgálata, amelyre a miniszterelnök úr adott utasítást és amely az orosz államadósság lebontásának helyzetét vizsgálta”. Hozzátette, hogy „a KEI a polgári célú szerződések egy részét vizsgálta, és olyan jellegű szabálytalanságokat talált, amelyek további vizsgálatok elrendelését igénylik – és erre a miniszterelnök úr föl is fogja kérni az illetékes szerveket”. A szóvivő nem árult el részleteket az ügyről, ám a kormányülésen résztvevő forrásunk szerint a további „tényfeltárás” elrendelését az indokolta,

hogy Orbán „nem találta elég keménynek” a jelentést. Sepsey Tamás, a KEI elnöke – aki a jegyzőkönyvek szerint nem volt jelen a kormány ülésén – ennek ellenére azt mondta a Magyar Televízió aznapi Kormányváró című műsorában, hogy „a vizsgálatunk során azonban számos olyan új és visszásságnak minősíthető tény állapítottunk meg, amelyek az elmúlt időszak politikai erőinek és a gazdasági erőinek a vélhető összefonódására tettek tanúbizonyságot”. Azt is kijelentette, hogy „foglalkoztunk azokkal az ügyekkel, amelyeket korábban Demeter Ervin MDF-es képviselő által vezetett, ügynevezett olajgate bizottság már vizsgált, és azoknak a megállapításoknak a döntő többségét, mondhatnám, szinte teljes egészében megalapozottnak találtuk.” Így szerinte bizonyítást nyert: az államadósság behajtásában az MSZP-hez közeli vállalkozások vettek részt. Majd hozzátette, hogy az adósság lebontásában résztvevő – ám nem nevesített – cégek mintegy 19 millió dollárral nem számoltak el a költségvetés felé.

Az Orbán-kabinet – elődeihez hasonlóan – kormányra kerülésekor a gyanús gazdasági tranzakciók kivizsgálását ígérte, és ezek között rendre felmerült az orosz-magyar államadósság lebontásának ügye is. Jószerivel azonban ez a november 12-i kormányülés volt az egyetlen alkalom, amikor az adósság behajtásának gyakorlatát vizsgáló állami szervezetek a nyilvánosság előtt is beszéltek erről. Sepsey a köztvének adott interjújában utalt a Nádor '95 Rt. szerepére, amelynek tevékenységét külön is vizsgálták, és amely egy eredmény nélkül zárult büntetőeljárás alapjául is szolgált. A titkosszolgálati berendezések behozatalát hamarosan külön parlamenti bizottság kezdte vizsgálni, az államadósság behajtásának kérdése pedig rövidesen lekerült a nyilvánosság előtti napirendről. A háttérben azonban az Orbán-kormány azóta is komoly erőfeszítéseket tesz azért, hogy az 1996 tavaszán megtorpant, és utána is csak rövid időre feltámadó folyamatba új életet leheljen.

Ütemre mennek

Az orosz államadósság behajtása a kezdeti lendületet követően először 1996 tavaszán akadt el hosszabb időre. Az orosz kormány ekkor – elsősorban a költségvetés nyomorúságos állapotára és az azt követő gazdasági krízisre hivatkozva – gyakorlatilag teljesen befagyasztotta külföldi adósságainak törlesztését. Magyarországon azóta is sokan azt feltételezik, hogy ebben a lépésben az 1995 végén kiobbant olajgate-ügy is szerepet játszott, miután akkor a két országgal kapcsolatáról számos, addig titkosnak minősülő információ nyilvánosságra került. T. Asztalos Ildikó, az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium (IKM) politikai államtitkára 1997 tavaszán a Parlamentben ki is jelentette, hogy az oroszokkal „az is hátráltatta a megegyezést, hogy parlamenti vizsgálóbizottságot állítottak fel a törlesztéssel kapcsolatos esetleges visszaélések felderítésére.” (Magyar Hírlap, 1997. március 28.)

A folyamatot közelről ismerők azonban mind egyetértettek abban, hogy a törlesztés jóval inkább az „orosz fél fizetési hajlandóságán, mint a magyar belpolitikai helyzeten” múlt. Jól mutatja ezt, hogy amikor Mihail Kaszjanov akkori pénzügyminiszter-helyettes (későbbi miniszterelnök) által vezetett orosz delegáció 1997 márciusában újra felvette a tárgyalások fonalát, kizárólag az adósság átütemezését akarta elérni. Egyik forrásunk szerint erre is csak azért került sor, mert lejárt az 1994-es Boross–Csernomirgin megállapodásban rögzített törlesztésre vonatkozó három éves határidő. Ezek a megbeszélések „rendkívül nyugodt, és diplomatikusan légkörben folytak”, de kezdetben inkább a „süketek párbeszédére hasonlítottak”. Oroszország ekkor már közel egy éve egyetlen hitelezőjének sem fizetett egyetlen petát, sőt: Kaszjanov röviddel érkezése előtt állapodott meg a Párizsi és a Londoni Klubbal az orosz állam adósságainak átütemezéséről. Mindkét esetben azt vállalta, hogy az adósságokat az orosz állam 25 év alatt fizeti vissza úgy, hogy hat, illetve hét évig türelmi időt kap a törlesztés megkezdésére. Az aláírt szerződésekben az oroszok ugyanakkor arra is kötelezettséget vállaltak, hogy más hitelezőknek sem nyújtanak ennél jobb feltételeket.

Bár emiatt nem voltak túl rózsásak a kilátások, Kaszjanov budapesti tárgyalásai az orosz–magyar államadósságot illetően mégis váratlan fordulatot hoztak. Az orosz fél ugyanis elfogadta a magyar érvelést: „ez az adósság kényszerhitelnek minősül, ezért más elbírálás alá esik, mint a nyugati államok és pénzügyintézetek által folyósított kölcsönök.” Kaszjanov azonban egy belső minisztériumi feljegyzés szerint viszont azt is közölte, hogy „a további évekre vonatkozóan semmilyen kötelezettséget vállalni jelenleg nem tud, és csak azon projektekről van módja tárgyalni, melyeket jelen időpontig mind magyar, mind pedig orosz részről hivatalosan befogadtak.” Miután pedig a Boross–Csernomirgin megállapodás alapján az oroszok már törlesztették adósságaik közel 60 százalékát, türelmi időt ugyan nem kértek, de a szállítások végső határidejét további négy évvel eltolták. Gilyán György, az IKM közigazgatási államtitkára az orosz delegáció elutazását követően azt jelentette be: „Magyarország számára elfogadhatónak tűnik az az átütemezési javaslat, amelyet az orosz fél tett (...) tartozásának törlesztésére.” (Magyar Hírlap, 1997. március 29.) Ezt végül 1997. július 8-án levélváltás keretében véglegesítették, amelynek értelmében a Boross–Csernomirgin megállapodásban foglalt kötelezettségek „teljesítési határideje 2000. december 31-ig meghosszabbodik. Egyebekben a többi cikk változatlan marad.”

Gáz van

Hiába erősítette meg azonban ez a dokumentum az adósságlebontás kiindulópontjának tekintett Boross–Csernomirgin megállapodást, azon a háttérben már

jóval az átütemezés előtt sikerült a két félnek átlépnie. Azt az oroszok eredetileg ugyanis kizárták, hogy az adósságot energiahordozóval vagy készpénzzel csökkentés, ennek ellenére – információink szerint orosz javaslatra – bekerült a közös projektek jegyzékébe egy „gázszállításokra vonatkozó pénzügyi konstrukció” is. Ezt az ügyletet egy belső minisztériumi feljegyzés alapján „az orosz pénzügyminiszter-helyettes úr speciális tételként jellemezte, amelyik egyedi elbánást igényel.” Ez a különleges elbánást igénylő tétel 100 millió dollár értékű földgázra vonatkozott, amelyet az orosz gázipari cég, a Gazprom szállított le 1997 folyamán a MOL Rt-nek. Úgy tudjuk, hogy ezt a lehetőséget az orosz cég „járta ki magának”, annak fejében, hogy odahaza elengedik tetemes köztartozásai egy részét. Az ügylet során az államadósságot a Gazprom tulajdonában álló Általános Értékforgalmi Bank (ÁÉB) külföldi off-shore cégére (ÁÉB-Milford Holdings Ltd.) engedményezték, a többi „adósságlebontóhoz” hasonlóan 58 százalékos diszkont-értéken. Ezt az ügyletet annak idején Kósa Lajos (Fidesz) a Parlamentben kifogásolta meg azzal, hogy „mióta van bejelentve ennél a kereskedelmi banknál földgáz-kereskedelmi és -értékesítési tevékenység?”. Feltette ugyanakkor azt a kérdést, hogy „ez az egy milliárd köbméter földgáz nem okoz-e a Molnak újabb veszteséget azáltal, hogy a kormány árpolitikája miatt a földgáz-értékesítés a Molnál eleve veszteséges? Végül: jó-e az országnak az, hogy újra földgázt kell a kőolajszármazékok helyett eltüzelni, és ez nem érinti-e hátrányosan Magyarország energiapolitikai és -stratégiai érdekeit?” T. Asztalos Ildikó, az ipari tárca államtitkára válaszában csak annyit közölt, hogy „kényszerűen tudomásul vettük, hogy a további adósságkihozatalban kiindulásként az orosz fél felajánlásai a mérvadók. (...) Magyarországi részről a nemzetgazdaság érdekeit szem előtt tartva minél nagyobb mértékű törlesztés elérésére törekedtünk (...) Ezt az orosz partner gázszállítás formájában vállalta, úgy, hogy magyarországi bevételeinek egy részét törlesztésként befizeti a Magyar Államkincstárnak. Orosz részről megjelölték azt a bankot is, amelyen keresztül ez a pénzügyi konstrukció lebonyolódik. Ezzel terven felüli ez évi törlesztést vállaltak.” Tudomásunk szerint ez a törlesztés meghaladta az 58 millió dollárt (12 milliárd forintot), amelyet végül az ÁÉB-Milford Holding Ltd. 1998 folyamán fizetett be a magyar költségvetésbe.

Maci a málnásban

Szintén a Gazprom lett volna a főszereplője annak a másik ügyletnek is, amely a csőd felé tántorgó Postabank feltőkésítését célozta meg. Ebben az esetben a Boross–Csernomirgin megállapodás másik passzusa sérült, amely az államadósság készpénzért történő kiegyenlítését zárta ki. Azonban „az orosz fináncoligarchiát kevésbé érdekelték az államközi megállapodások, százmillió dollárért viszont már ők is lehajoltak.” Kormányzati források szerint ez úgy történt, hogy az oroszok 1997 janu-

árjában közvetítők útján váratlanul jelezték: hajlandók lennének az áruszállítási szerződésekkel még le nem fedett államadósságot készpénzben törleszteni. Innen azonban meglehetősen összekuszálódnak a szálak, ami egyébként minden, a tranzakcióban részt vevő szereplőnek érdekében állt.

Az erről folytatott háttérbeszélgetések során annyi mindazonáltal kiderült, hogy az ajánlatot – amely 1997 elején még a szerződésekkel le nem fedett 300 millió dollár felére, később pedig már a teljes összegre vonatkozott – a lehallgató-be rendezések behozatalával (ÉS, 2000. február 25.) elhíresült Nádor-'95 Rt. közvetítte. A magyar cég tulajdonosa, Szász András a londoni Singer & Friedlander (S&F) bankházat, az orosz oldal pedig meg nem erősített információink szerint egy amerikai céget, a New Alliance Corporationont vonta be a tranzakcióba. Az eredeti elképzelések szerint az adósság kivásárlására a Nádor-'95 Rt. pályázott volna, amellyel 1998. február 6-án a magyar Pénzügyminisztérium (PM) előszerződést is kötött. A magyar cég az adósságot S&F – New Alliance közvetítői láncon keresztül a Gazpromnak értékesítette volna, a névérték 70–75 százalékáért. Az orosz gázipari cég pedig az általa diszkont-értéken megvásárolt adósság teljes összegével csökkentette volna köztartozásait. Az ügyleten lényegében mindenki jól járt volna: a közvetítők tisztos (2–3 százalékos) jutalékra, a Gazpromnak kevesebb adót kellett volna befizetnie, a két állam pedig megszabadult volna egy régről húzódo problémától, amit a polgári szerződésekkel le nem fedett adósság okozott.

A lebonyolítás azonban technikai nehézségekbe ütközött, miután a Nádor kezdetben nem tudta az adósság egy százalékának megfelelő bánatpénzt és külön bankgaranciát is letenni az asztalra. Bár az ehhez szükséges pénzt végül megszerzték, a PM azonban további biztosítékokat követelt a közvetítőktől azért, hogy a magyar költségvetés az ügylet végén ne maradjon hoppon. A S&F biztosíték gyanánt egy spanyol ingatlanokból álló portfoliót ajánlott fel, amely később a Postabank tőkeemelése során Telnan-ügylet néven híresült el (Lásd erről bővebben a Bankban című riportot a Pénzek és ügyek című fejezetben). A tranzakció végül azon futott teljesen vakvágányra, hogy kiderült: a követelésvásárlás pénzügyi tevékenységnek minősül, amelyre a Nádor-'95 Rt.-nek nem volt engedélye.

A Postabank első emberének, Princz Gábornak viszont kapóra jött az oroszok fizetési hajlandósága, miután ebben az időben már kétségbeesetten kutatott olyan befektető után, amelyik hajlandó lett volna friss tőkét pumpálni a rogyadozó pénzügyi rendszerbe. Princz egyaránt jó kapcsolatot ápolt a Nádor-'95 Rt. tulajdonosával, Szász Andrásal, illetve Máté Lászlóval. Az MSZP alelnökének formálisan ugyan csak annyi köze volt a Nádor-'95 Rt.-hez, hogy sógora, Matyók György volt a felügyelőbizottság elnöke, forrásaink szerint azonban Szász és Máté „sűrűn mozogtak együtt üzleti ügyekben.” Ők hárman ötölték ki „süteményezés és libamájás szendvics evése közben” azt a konstrukciót is, hogy „miként lehetne az orosz ügyletet

betenni a Postabankba.” Egy, Medgyessy Péternek, 1998. március 25-én írott levélben azt vázolták fel, hogy „az orosz államadósságot a Magyar Államkincstár 58 cent/USD árfolyamon libor kamatozással 2000. december 22-ig, halasztott fizetéssel adja el a Singer & Friedlander londoni bankcsoportnak. A bankcsoport a fizetés biztosítékául egyrészt 18 milliárd postabanki tőkebefektetést, másrészt 110 millió dollár értékű ingatlan-garanciát köteles a Magyar Államkincstár javára biztosítani. (...) A portfoliócserét úgy hajtánák végre, hogy a Postabank Rt. megfigyelési kategóriába sorolt portfolióját kivinnék a Singer & Friedlander által kijelölendő vállalatba, majd a Kincstár számára az orosz államadósság rendezés kapcsán, fedezetül felajánlott ingatlan-portfoliót bevennék a Postabank Rt. állományába. Ezután az államadósság eladásának az Államkincstár felé szükséges fedezetét a Postabank Rt. részvénytőke, és a (...) Postabankból kivett portfolió együttesen képeznék. Jogosan feltételezhető, hogy a fentiek szerint teljesen kitisztított és tőkésített Postabank Rt. részvényeinek értéke 2000. december 22-ig eléri a közel 300 százalékos értéket, mely esetén az állam 58 cent + kamat értéken hozzájut az államadósság eladásával esedékes bevételéhez.”

Azt máig homály fedi, hogy ez az ügylet végül miért nem jött össze. Egy minisztériumi forrásunk szerint a „fiúk nem tudták rendesen összerakni a konstrukciót”, mások szerint viszont a pénzügyi tárca felső vezetése volt a ludas, mert „minden áron szakmai befektetőt és valódi tőkét akart a Postabankban látni.”

A mérleg nyelve

A sikeresen lebonyolított gázszállítástól és a végül befulladt Postabank-ügylettől eltekintve azonban az orosz adósság behajtása továbbra sem lendült ki a kátyúból. A kormányváltást követően, 1998 augusztusában Orbán Viktor miniszterelnök azonnal vizsgálatot rendelt el, miután „meggyőződésünk, hogy a korrupciógyanús ügyek amiatt szaporodtak el, mert verseny helyett régi-új kapcsolatrendszerek határozzák meg az üzleti élet jó részét.” (Magyar Narancs, 1998. február 19.) A KEI ennek megfelelően elsősorban azt kutatta, hogy történt-e pénzügyi visszaélés a folyamat során, és azért terhel-e valakit személyi felelősség. A vizsgálat lezárását követően Sepsey Tamás KEI-elnök azonban meglepő kijelentést tett: „Jól tudjuk, hogy mindig vannak olyanok, akik megpróbálnak a zavarosban halászni, önmagában Magyarországnak számára az adósság lebontása végeredményben megfelelőnek minősíthető. Tehát az egész folyamatnak az összképe ezektől a visszaélésektől eltekintve gazdaságilag nem volt káros az országnak.” (MTV, 1999. november 12.)

Hogy ezalatt a KEI elnöke pontosan mit értett, arra egy a birtokunkba került belső minisztériumi feljegyzés adta meg a választ. Eszerint az adósság lebontása „a magyar költségvetési mérleget eddig 147,3 milliárd forinttal javította.” Ebből 116,3 mil-

liárd forintot a haditechnikai szállítások tettek ki, amelyek két fő tételből – MIG 29-es repülőgépekből és a BTR-80 típusú páncélozott szállító harci járművekből – álltak. A költségvetésnek további 31 milliárd forint készpénz-bevétele származott azoknak a cégeknek a befizetéseiből, amelyek polgári áruk szállításával bontották le az orosz államadósságot. A feljegyzés szerint „amennyiben a törlesztés 2000. év végéig befejeződik, úgy az adósság összege után járó kamat – az MNB szerint – 180 millió dollárt tesz ki (...) Ezen kívül bizonyos projektek teljesítése különböző okok miatt leállt (a függőben lévő összegek, amelyek szerződésbontás esetén újra pályáztathatók 160 millió dollár), továbbá van egy olyan projekt, melynek teljesítése még meg sem kezdődött (ex 50 millió dollár), így összességében mintegy 390 millió dollár összegű adósság lebontására további lehetőségek mérlegelhetők.”

Mint azonban azt később látni is fogjuk, a mérlegelést követően az Orbán-kabinet sem jutott elődjénél többre: a minisztériumok képviselőiből bizottságot hozott létre (amit most nem Tárcaközi, hanem Operatív Bizottságnak hívnak), amely szintén magáncégekre próbálta bízni az adósság behajtását.

Ismerős arcok

1998. augusztus 18-án az orosz gazdaság hosszú agónia után összeomlott, így hiába gyártottak a minisztériumi szakértők különféle elméleteket a folyamat beindítására, Oroszország újra befagyasztotta adósságainak törlesztését. A témát jó fél év múlva Chikán Attila vetette fel újra. A gazdasági miniszter 1999. január 18-án tett moszkvai látogatása azonban kiábrándító eredményt hozott, ugyanis „orosz részről súlyosnak minősítették a gazdaság helyzetét és további drámai fejleményeket sem zártak ki”. A tárgyalásokon az oroszok közölték, hogy a Szovjetuniótól örökölt külső adósságok törlesztését felfüggesztették és a nemzetközi hitelezőkkel folytatott tárgyalások még nem zárultak le. Ezért a Magyarországgal szembeni törlesztés menetéről legkorábban májusban tudnak érdemben szót ejteni. Ugyanerről egy magas pozícióban lévő forrásunk, aki hivatalánál fogva végigkísérte a tárgyalásokat, azt mondta, hogy „az orosz fél a diplomácia nyelvén nagyjából azt közölte velünk, hogy a magyarok már egy csomó pénzt kaptak, és nekik még a cseheket és a lengyeleket is ki kell elégíteniük”.

Szakértői szintű egyeztetések után ezért újabb fél évnek kellett elteltie ahhoz, míg a kormány napirendre tudta tűzni az orosz államadósság lebontásának kérdését. Erre 1999. június 1-jén került sor, ahol – folytatva a Horn-kormány hagyományait – egy titkos kormányhatározatban arról rendelkeztek, hogy nyilvános pályázatot kell hirdetni és annak eredményéről a gazdasági miniszternek be kell számolnia. A pályázat teljes szövege 1999. július 20-án jelent meg a Külgazdasá-

gi Tájékoztatóban, és a gazdasági tárca hirdetményeket tett közzé több országos napilapban is. A pályázaton – amelynek szeptember 6-a volt a határideje – végül nyolc cég vett részt, amelyek összesen 330 millió dollár értékű államadósság megvásárlására nyújtottak be ajánlatot. Ezeket az Operatív Bizottság szeptember 17-i ülésén értékelte és azt állapította meg, hogy „a kivásárolni szándékozott összeg nem érte el a még hátralévő adósság-keretet”. A pályázatot értékélő bizottság azonban kiemelte, hogy az ajánlattételi cégek egy része kisebb diszázsio mellett tette meg ajánlatát, ami azt jelenti, hogy a korábbi 58 százaléknál nagyobb hányadot fizettek volna be a költségvetésbe. A pályázati feltételeknek azonban csak két cég felelt meg, ezek közül az egyik a Kapolyi-féle System Consulting Rt. volt, amely 40 millió dollár kivásárlására pályázott. A másik befutó pedig az adósság lebontásában korábban is részt vett Speed-Ex Kft. volt, amely 1 millió dollár értékű adósság megvásárlását ajánlotta.

Az Operatív Bizottság elő is készítette azt a kormányrendeletet, amely a két nyertes számára jóváhagyta volna az általuk igényelt összeget. Ez azonban el sem jutott a kormány ülésére, miután elakadt „a valódi döntési szférában”. Hogy ez pontosan mit jelent, arról informátoraink egymásnak ellentmondóan nyilatkoztak. Egyesek szerint Orbán és legszűkebb köre döntött így, mások szerint viszont a Miniszterelnöki Hivatal (MeH) vezetése fúrta meg az előterjesztést. Abban viszont egyetértettek, hogy a jelenlegi kormányzat „nem tekintette politikailag semlegesnek a nyerteseket.” Kapolyit ráadásul a Chikán-féle gazdasági vezetés szakmailag is „kártevő embernek” tartotta, elsősorban ipari minisztersége alatt végzett tevékenysége (így például az eocén-program) miatt.

Kormányzati forrásaink szerint mindenesetre az világossá vált, hogy „a nyilvános pályáztatás nem teljesítette azt a várákozást, hogy tömegével jelennek majd meg az adósság lebontásában részt venni akaró magyar vállalkozók.” A pályázók köre főként azokból került ki, akik a korábbi években is aktívan részt vettek a folyamatban. Mint azt egyikük elmondta, az adósság lebontása speciális szaktudást igényel, és nem úgy megy, hogy „az ember kimegy egy bőrönddel Moszkvába és máris hozza vissza a dollármilliókat.”

Metró a kátyúban

Tovább bonyolította a helyzetet, hogy a kormányzaton belül is megoszlottak az álláspontok arról, hogy mit kellene ebben a patthelyzetben tenni. A gazdasági tárca ugyan igyekezett a kérdést felszínen tartani, de egy, a helyzetet jól ismerő forrásunk szerint „azt is tudtuk, hogy nem érdemes rajta görcsölni”. A Pénzügyminisztérium (PM) és a MeH azonban egyaránt sürgette a tárcát, hogy tegyen va-

lamit az adósság behajtására, mert az akkori költségvetésbe 25,5 milliárd forint olyan bevételt terveztek, amely a külföldi adósságok behajtásából származik.

Mihail Kaszjanov 1999. őszi, újabb látogatásakor azonban hamar világossá vált, hogy hiába tervez bevételeket a magyar költségvetés, minden az oroszok fizetési hajlandóságán múlik. A tárgyaláson résztvevők szerint – akik az orosz diplomatát jól felkészült, korrekt tárgyalópartnernek írták le – a diplomácia nyelvén nagyon udvariasan, de határozottan kijelentette, hogy „*mostanában nem ohajtanak fizetni*”. Arra azonban hajlandóságot mutatott, hogy a még függőben lévő ügyeket rendezzék. Ez alatt elsősorban a határőrségnek beígért több száz darab Lada Niva típusú terepjáró és a Nádor-'95 Rt. által megrendelt metrókocsik szállítást értette. Ez utóbbival kapcsolatban ekkor derült fény arra, hogy az eredetileg tervezett 50 millió dollár helyett az orosz pénzügy 10 millió dollár értékben már megfinanszírozta a gyártást, és az elkészült szerelvények „*ott roszdásodnak a gyár udvarán*.” Ez a metrókocsi ügylet végül az egész folyamatnak a „*kerékkötőjévé vált*”, miután az oroszok a további tárgyalásokat ennek a 10 darab szerelvénynek az átvételéhez kötötték.

Erről ugyan már korábban (1998 tavaszán) megállapodott egymással a Nádor '95 Rt. és a Budapesti Közlekedési Vállalat (BKV) vezetője, és a közlekedési vállalat 2,8 millió dollárnak megfelelő forintért meg is vette volna a szerelvényeket. Információink szerint azonban a Nádor nem kapta meg a Magyar Államkincstártól a metrókocsik behozatalához szükséges engedélyt, így a BKV – az augusztusi határidő elmúltával – jelezte, hogy semmisnek tekinti a szerződést. Egy forrásunk szerint az „*oroszok a gyártás során végig káromkodtak*”, mivel nem értették, hogy miért kellett az egyébként egymással régóta üzleti kapcsolatban álló BKV és szerelvényeket gyártó Metrovagonmas közé egy közvetítő céget iktatni. Jó félév elteltével egy újabb közvetítő cég, a nyilvános pályázatra ajánlatot beadó Eastern European Market Kft. jelent meg, amely a gazdasági tárcától kapott tárgyalási engedélyre hivatkozva arra ajánlkozott: kilendíti a metrókocsi-ügyet a kátyúból. A cég közbenjárásával végül oda jutottak, hogy a BKV maga szerződik a kincstárral, és négy év alatt, halasztott fizetéssel törleszti az eredetileg kialkudott 2,8 millió dollárt. A halasztott fizetés oka, hogy a vállalatnak „*egyszerűen nincs pénze, a kincstár meg örüljön, hogy az így leírt 10 millió dollár értékű adósságból egyáltalán valamit visszakap*”.

Baráti kölcsönök

A kormányzaton belüli vitáknak és a gazdasági tárca „*lanyha hozzáállásának*” anynyi eredménye lett, hogy a Miniszterelnöki Hivatal kezdeményezésére 1999 őszén kivették az orosz adósság lebontásával kapcsolatos ügyeket az Operatív Bizottság

hatásköréből. Tudomásunk szerint a feladatot „*a Fidesz titkos ásza*”, Faragó Csaba kapta meg, aki akkor funkcionális vezérigazgató-helyetteseként elsősorban a személyzeti ügyekért és az ingatlanok hasznosításáért felelt az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő (ÁPV) Rt.-nél. Faragót – aki tudomásunk szerint katonai főiskolát végzett, majd rövid ideig az OTP Ingatlan Rt.-nél dolgozott – forrásaink Orbán Viktor és Kövér László fideszes politikusok bizalmi emberének írták le, akinek bevonását a folyamatba azzal indokolták, hogy „*egy kemény figura, aki jobban tud tárgyalni a maffiózókkal, mint egy egyetemi tanár*”. Faragót sokan mégis meglehetősen szkeptikusan fogadták, mivel „*minden az orosz fél fizetési hajlandóságán, és nem az itthoni kavaráson múlik*.”

Mindenesetre az akkor még legitimáció nélküli Faragót a 2000. évi költségvetési törvény is a helyére tette, miután abban úgy módosították az államháztartási törvényt, hogy „*A külföldi követelésekkel való gazdálkodás feladatát a privatizációért felelős miniszter (...) az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Részvénytársaság (...) útján látja el. Felhatalmazást kap az illetékes miniszter a 100 millió USA dollárnál kisebb összegű külföldi követelések értékesítésére, illetve – a pénzügyminiszter és a gazdasági miniszter egyetértésével – azok leépítését célzó különböző konstrukciók kidolgozására és lebonyolítására, ezzel kapcsolatban szükség és lehetőség szerint pályázatok kiírására, valamint a külföldi követelések átütemezésére*.” Mindebből az is kitűnik, hogy nemcsak az orosz államadóssággal kapcsolatos ügyek, hanem az összes külföldi adósság az ÁPV Rt.-hez került át. Ezek között olyan követelések találhatók, amelyek még a szocializmusban keletkeztek a baráti országokkal (például Kuba, Albánia, Laosz, Kambodzsa) szemben. Ezeknek az együttes állománya, forrásaink szerint, megközelíti a 300 millió transzferábilis rubelt, ami körülbelül 250 millió dollárnak felel meg. További 300 millió dollárt jelentenek azok a kormányhitelek, amelyeket Magyarország nyújtott fejlődő országoknak (például Algériának, Vietnammak, Iraknak, Jemennek). Az oroszok szembeni fennálló 400 millió dolláros követeléssel együtt összességében tehát Faragó Csaba közel 1 milliárd dollár (azaz közel 250 milliárd forint) értékű adósság behajtására kapott felhatalmazást.

Arra a kérdésre azonban a vagyonkezelőnél nem kaptunk választ, hogy a jelenlegi kormányzat milyen formában képzei el ennek az összegnek a behajtását. Szakítva elődei hagyományával, nyilvános pályázat keretében sáfárkodik ezekkel a közpénzekkel, vagy tovább halad azon a jól kitaposott és államtitkokkal övezett ösvényen, amelyet a Horn-kormány nyitott meg előtte a korábbi években.

Megjelenés: Élet és Irodalom 2000/7–8–9. szám (2000. február 18 – március 3.)

Egész pályás letámadás

Közel egy éven át álltak a politikai viták keresztüzében az Orbán-kabinet sztrádaépítési elképzelései. A Nemzeti Autópálya Programtól a kormány az elmaradott régiók fejlődésének felfutását, valamint a gazdasági növekedés további gyorsulását reméli. Az ellenzék szerint viszont szó sincs magasztos elvekről. Ők a jogszabályok megkerülésével és az adófizetők pénzének elherdálásával gyanúsítják a kormányt. A politikai adok-kapok közepette a Fidesz parlamenti frakciója bejelentette: 2000 júliusában megkötik a szerződést az M3-as autópálya továbbépítésére, az M7-es autópálya felújítására, valamint a szekszárdi Duna-híd felépítésére. Lehetséges kivitelezőként a Vegyépszer-Betonútépítő Rt. konzorciumát nevezték meg. A sietség érthető, hiszen a választási ígéretek ellenére a kormányzati ciklus feléig egyetlen kilométernyi új autópálya sem épült meg.

*

2000. február 9-én, szerdán este a fővárosi Monarchia étteremben háromféle bort szolgáltak fel egy népes asztaltársaságnak. A vacsora ugyan csaknem egy órával később kezdődött a tervezettnél, mivel az Európai Bizottság alelnöke, a spanyol Loyola de Palacio asszony első tárgyalása Katona Kálmán közlekedési miniszterrel a vártnál hosszabbra sikerült. A két politikus hamar megegyezett az újvidéki Duna-hidak újjáépítésének fontosságában, ám a napirenden szereplő másik kérdés – az M3-as továbbépítésének finanszírozása uniós pénzek felhasználásával – még a vacsora alatt is nyitott maradt. Amikor a fehér asztalra megérkeztek a borok,

Katona feltett egy találós kérdést. Rámutatott az első üvegben lévő gyöngyösi fehérborra, és azt mondta: „ez onnan származik, ahol már van autópálya”, majd az egri vörösbort a kezébe véve így folytatta: „ez viszont olyan vidéken terem, ameddig most szeretnénk a sztrádát megépíteni”, majd a tokaji desszertborra mutatva így fejezte be: „ezt a bort pedig ott készítették, ahová majd szeretnénk, ha elérne a sztráda. Mit gondolsz, alelnök asszony, melyik autópályáról van szó?” Mire Palacio a vacsoravendégek egybehangzó állítása szerint borospohárral a kezében azt felelte: „Nézze, miniszter úr, az én szakértőim nem támogatják az M3-as befejezésének finanszírozását, de a maga kedvéért még egyszer megvizsgálom az ügyet”.

A jó hangulatú vacsorának azonban nem lett kézzelfogható eredménye. Katonához hasonlóan a másnapi tárgyalásokon Martonyi János is győzködte Palacio-t, hogy Magyarországnak milyen fontos ez az autópálya, de egyértelmű választ ő sem kapott. A kérdést végül Orbán Viktor döntötte el. Az alelnöknővel folytatott négyesemközti tárgyaláson ugyanis közölte, hogy Magyarország nem tart igényt az uniós támogatásokra.

Orbán Viktor döntésében szerepet játszhatott, hogy a brüsszeli magyar nagykövetség illetékes munkatársainak nem hivatalosan már januárban jelezték, hogy ezt a projektet az Európai Bizottság nem támogatja. „Arra hivatkoztak, hogy a napi forgalomnak legalább 15 ezer autó áthaladásával kellene számolnia, míg a magyar tervekben csak 10 ezer gépjármű szerepelt” – mondta egy, a helyzetet jól ismerő forrásunk. Ennél komolyabb gond volt azonban, hogy a Bizottság az 1998-ban elfogadott Egységes Közlekedési Irányelvekben (Common Transport Policy Action Plan) kiemelte: a csatlakozásra váró országokban elsősorban a vasúti fejlesztéseket támogatja. Ezek a jelzések, valamint Palacio budapesti látogatását követő nyilatkozatai arra késztették a magyarokat, hogy autópálya építési programok helyett inkább a vasútfejlesztéséhez kérjenek támogatást. „Ráadásul az Európai Bizottság folyton változtat az érveit: hol azt mondták, hogy az elmaradott térségek fejlesztési alapjából mégis kaphatunk pénzt az M3-as továbbépítéséhez, hol pedig azzal érveltek, hogy meg kell épülnie a Triesztet Kijevvel összekötő páneurópai korridornak, és ezen az alapon kell támogatni a projektet” – mondta egy olyan forrásunk, aki részt vett az összes ezzel kapcsolatos uniós tárgyaláson.

Mindenesetre a 2000. április 12-én, Brüsszelben rendezett Társulási Bizottság-i ülésen Gottfried Péter helyettes külügyi államtitkár közölte, hogy a magyar kormány visszavonja az autópálya építésének finanszírozására vonatkozó kérelmét, és e helyett hamarosan újabb vasúti fejlesztésekre vonatkozó terveket nyújt be. Ezen az ülésen nyújtották át először írásban a magyar delegációnak, hogy az Európai Bizottság illetékes albizottsága (ISPA) csak olyan beruházásokat hajlandó finanszírozni, amelyekre közbeszerzési pályázatot írnak ki. Ami érthető, hiszen az uniós országokból származó cégek így nagyobb eséllyel pályázhatnak, vi-

szont azt is hozzátették, hogy egészen 2000. április 12-ig a tárgyalásokon a közbeszerzési eljárás esetleges elmulasztása nem szolgált érvként a támogatás megvonásához.

Kerülő úton

Eközben itthon a sajtó hetek óta ellenzék és kormány ezzel kapcsolatos pengeváltásaitól volt hangos. A szabad demokrata Lotz Károly, volt közlekedési miniszter többször kijelentette, hogy a közbeszerzési eljárás elmulasztása törvénysértő, ráadásul az ország elesik az uniós támogatásoktól. Katona Kálmán ezt nyilatkozataiban minden alkalommal cáfolta. A közbeszerzési eljárás megkerülése ugyanakkor a kormányzat berkeiben is okozott némi fejtörést.

Ez a kérdés előkerült a miniszterelnök negyedévente ülésező tanácsadó testületének ülésén is, amelyen Orbán Viktor elnökölt, és jelen volt néhány miniszter (Járai, Matolcsy, Stumpf). A Parlament Vadásztermében március közepén megtartott, maratoni hosszúságúra nyúlt ülésen a testület (elnöke: Chikán Attila, tagjai: Somody Imre, Szász Károly, Parragh László, Kolosi Tamás, Oblath Gábor, Rolek Ferenc, Lámfalussy Sándor, Urbán László és Garai Károly) a formálódó Széchenyi-tervet vitatta meg, ennek kapcsán kérdezte meg Kolosi Tamás, hogy mi a helyzet a közbeszerzéssel az autópálya építéseknél. „Mindenki egyetértett abban, hogy minél gyorsabban el kell kezdeni a beruházást, a kérdés csak az volt, hogyan lehet összeegyeztetni a kormányzati szempontokat az EU elvárásaival” – mondta az ülés egyik résztvevője. Azt ugyanis egyöntetűen megállapították, hogy „a közbeszerzés megdrágítja az építkezést, de valamilyen verseny kell, ami a költségeket leszorítja” – mondta egy másik résztvevő. Egy magas beosztású miniszterelnöki tanácsadó ugyanakkor úgy vélekedett, hogy „nem éppen elegáns, európai eljárás a közbeszerzés kikerülése, de még 2000-ben el kell kezdeni a beruházást, ami a közbeszerzési pályázat kiírása esetén lehetetlen”.

Az ülés valamennyi résztvevője előtt világos volt, hogy a közbeszerzési eljárás kikerülése mögött a sürgető határidőn túl az a kormányzati szándék húzódik, hogy az autópálya-építésben elsősorban hazai vállalkozók vegyenek részt. Ugyanakkor nincs egyértelmű definíció arra, hogy ki tekinthető hazai vállalkozónak. Az általunk megkérdezett kormánypárti politikusok és szakértők szerint több tényezőt kell figyelembe venni, de „első blikkre mindenképpen a többségi magyar tulajdonban lévő cégeket kell ide sorolni”. Ugyanakkor a miniszterelnök egy magas rangú gazdasági szakértője annyiban árnyalta ezt a képet, hogy „mindig a gyakorlat dönti el, ki minősül hazainak”. Az biztos, hogy az eddigi autópálya-építéseket kivitelező négy nagy, többségi **külföldi** tulajdonban lévő útépítő cég (Strabag Hungária Kft., Hídépítő Rt., Betonútépítő Rt., Magyar Aszfalt Kft.) általunk megkérdezett

vezetői azt mondták, hogy őket informálisan mindig megnyugtatták, a kormányzat őket is hazai cégnek tekinti és számol velük a leendő útépítéseknél. Ugyanakkor a kormányzat megrendelésére a Magyar Fejlesztési Bank (MFB) készített egy felmérést, amelyben korábbi elemzésekre támaszkodva kimutatta, hogy az útépítéseknél 4–5 szereplős árkartell alakult ki, amely körülbelül harminc százalékkal megdrágította a korábbi építkezéseket. „Az útépítésekre költött összeg több mint egyharmada kiment az országból, miután a közbeszerzés olyan feltételeket szab, amelyeket csak a nagyok tudnak teljesíteni” – mondta egy kormánytag. Az Orbán-kabinet célja a kezdetektől fogva az volt, hogy az M3-ast a korábbiaknál olcsóbban lehessen továbbépíteni. Orbán Viktor „ukája” szerint az autópályát a 97-es áraknál legalább 5 százalékkal olcsóbban kell kivitelezni. Az ellenzők szerint az MFB soha nem készített ilyen számításokat, a kormány csupán önigazolásból hivatkozik ezekre az érvekre.

A közbeszerzési eljárás megkerülésének módját végül 2000 márciusában a Pénzügyminisztérium (PM) jogi osztálya találta meg azzal, hogy „erre a megoldásra a lehetőséget a Közbeszerzési Törvény (Kbt.) 1. paragrafusának d) pontja biztosítja, amely szerint a kezességvállalás értékétől függetlenül annak a szervezetnek a beszerzései (ideértve az építési beruházást is) tartoznak a Kbt. hatálya alá, melynek fizetési kötelezettségéért a kormány az államháztartási törvény alapján kezességet vállalt és az erről szóló határozatban az így szerzett pénzforrásból történő beszerzésekre a Kbt. szabályait rendelte alkalmazni. Vagyis, ha a kormány a kezességvállalásról szóló határozatban nem rendelkezik úgy, hogy az így szerzett pénzforrásból történő beszerzésre a Kbt.-t kell alkalmazni, akkor – a jog szerint – el lehet tekinteni a közbeszerzési eljárástól.” Ez a kacifántos jogi nyelven megfogalmazott két mondat magyarul azt jelenti, hogy a kormány saját hatáskörében dönthet arról: kiír-e közbeszerzési pályázatot az autópálya-építésre vagy sem.

Birkózás a kasszáért

Bár sokak szerint emiatt a jogi kiskapu miatt esett a választás az MFB-re, az általunk folytatott háttérbeszélgetések során kiderült: az autópálya építések finanszírozásával megbízott pénztintézet nem akkor került a képbe, amikor az Orbán-kabinet Patonai Péter vezérigazgatónak, majd Simicska Lajost, egykori APEH-elnököt tanácsadónak nevezte ki. A bank munkatársai ugyanis még a Horn-kormány asztalára tették le „Autópálya 98” című tanulmányukat, amely szerint „az autópálya közjó (...), építési költségét (vagy annak egy részét) a köz terhére állami (költségvetési) források biztosításával kell fedezni”. (A tanulmány részleteit lásd bővebben a CD-mellékleten) Egy, az MFB belső ügyeit jól ismerő forrásunk szerint „nem kellett ahhoz túl nagy ész, hogy

rájöjjenek: ez lesz az egyetlen nagy állami beruházás a közeljövőben, ahol fejlesztési bankként labdába rúghatnak". Így nem meglepő, hogy az 1999 májusában elkészült MFB-stratégia már a legfontosabb feladatok között említi a közlekedési infrastruktúra fejlesztésében való részvételt. Az MFB bevonását ugyanakkor az is erősítette, hogy a kormányzat elszánta magát arra: elvonja a Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztériumtól (KHVM) az autópálya-építés finanszírozását. Ennek oka az lehetett, hogy az M1-es autópálya külföldi befektetőivel 1998 őszén a tisztázatlan kérdéseket a közlekedési helyett a pénzügyi tárca képviselői tárgyalták le. Bár a Katonához közeli források szerint a siker nem kizárólag a pénzügy érdeme volt, annyi biztos: a finanszírozást illetően végül a KHVM alulmaradt, és elvonták tőle annak a 28 milliárd forintnak a kezelését, amelyet a központi költségvetésben, 1999-ben az autópálya-építésre különítettek el.

Az „autópályás pénzekért” folytatott kormányzati iszapbirkózás azonban ezt követően sem ért véget. Bár egy korábbi határozatnak megfelelően 1999 szeptemberében 100 millió forintos alaptőkével létrehozták a gyorsforgalmi utak építtetéséért, felújításáért és üzemeltetéséért felelős Nemzeti Autópálya Rt.-t. (NA Rt.), a közlekedési tárca és a cég között a mai napig nem sikerült tető alá hozni a két intézmény közötti feladatmegosztást tartalmazó részletes megállapodást. Kormányzati forrásaink szerint ennek a huzavonának döntő szerepe volt Katona májusi menesztésében. A miniszter nem az új autópálya építésére elkülönített 21 milliárd forint elvonását vitatta, hanem azt a fennmaradó 7 milliárdot, amelyet az NA Rt. úgy szeretett volna megkapni, hogy közben maguk a feladatok (például az M0-ás körgyűrű fenntartása) a minisztériumnál maradtak. Egy másik forrásunk szerint a KHVM apparátusa például olyan részleteken vitatkozott hosszú hetekig az NA Rt. szakértőivel, hogy „a kiviteli tervektől a terület-kisajátítási tervekig főosztályi szintre lebontva ki mit csinál majd”. A tárca szakértőinek ezt a magatartását egy forrásunk azzal magyarázta, hogy aggályosnak tartották egy magántársaság megbízását különféle állami feladatok elvégzésével. A kétkedőket az sem győzte meg, hogy a KHVM az NA Rt. létrehozásakor kapott egy aranyrészvényt, amelynek birtokában az igazgatóság ülésein elvileg „blokkolni” tudja a neki nem tetsző stratégiai döntéseket.

A közlekedési tárca viszont – noha a pénzek felhasználásában vereséget szenvedett – „hosszú menetelés” után keresztül vitte az általa kidolgozott autópálya-építési koncepciót. Bár 1998 őszén a Chikán Attila vezette Gazdasági Minisztérium visszadobta „A magyarországi gyorsforgalmi úthálózat (autópályák, autóutak) tízéves fejlesztési programjáról” szóló előterjesztését. Később a PM is bekapcsolódott a vitába, és a GM-mel karöltve a közlekedési minisztérium három javaslata közül azt támogatta, amely „a költségvetésre a legkisebb terhet rója”. Eszerint az építésre 2008-ig 426,6 milliárd forintot fordítottak volna, míg durván 170 milliárd fo-

rintot tettek volna ki a beruházásra felvett hitelek törlesztőrészletei. Ennek ellenére 1999. március elsején a Gazdasági Kabinet azt a – KHVM által favorizált – változatot fogadta el, amely tíz évre 600 milliárd forintos építési költséggel és további 213 milliárdos hiteltörlesztéssel számolt. A Gazdasági Kabinet jegyzőkönyve szerint „a Kabinet azzal tudja az A-változatot elfogadni, hogy elismeri, az jelentős terhet ró a költségvetésre, illetve kockázatokat jelent a gazdaság külső egyensúlya szempontjából. Ezért a Kabinet csak akkor tudja támogatni az A-változatot, ha a 2000. évre tervezett 3 százalékos költségvetési hiányt betartását a politikai vezetés garantálja”. (Lásd erről bővebben a CD-mellékleten) Mindenesetre a kormány több mint két hónapos vajúdas után ennek az előterjesztésnek alapján fogadta el 1999. május 26-án azt az autópálya-építési programot, amely ma is hivatalosnak tekinthető. Egyben határozott arról, hogy néhány projekt megvalósítását fel kell gyorsítani. Eszerint 2002-ig át kell adni az M3-as Füzesabony–Polgár közötti szakaszát, el kell végezni az M7-es autópálya rekonstrukcióját, meg kell építeni a Balatonaliga–Zamárdi közötti szakaszon a jobb oldali sávot, továbbá a szekszárdi Duna-hidat. Ez a három beruházás a később elfogadott Széchenyi-terv szerint nem kerülhet többé mint 120 milliárd forint. A többi tervezett beruházást pedig (például egy Duna-híd megépítését Dunaújvárosnál és az M7-es kibővítését Nagykanizsáig) a későbbi évekre halasztották.

Forrongó források

Mindenesetre a kormányhatározat megszületését a kormánypárti politikusok nagy megkönnyebbüléssel fogadták, mert őket elsősorban az érdekelte, hogy a kormányzati ciklus végéig – a választási ígéretekhez híven – minél több kilométer új autópálya épüljön. Az általunk megkérdezett fideszes politikusok egybehangzóan állították, hogy 1999-ben nem volt fedezet a költségvetésben az autópályaépítés finanszírozására, mert „az előző kormány 1998-ban elígért több tíz milliárdot, ráadásul az 1999-es év első felében az árvíz és a háború miatt is bizonytalan volt a gazdasági helyzet”. Ezt más oldalról kutatók is alátámasztották azzal, hogy csak az 1999. év második felében gyorsult fel annyira a gazdasági növekedés, hogy az költségvetési fedezetet teremtsen egy ekkora beruházáshoz. Ami pedig a finanszírozás módját illeti, arról egy vezető fideszes politikus azt mondta: „most vagyunk abban a gazdasági helyzetben, hogy ezt el tudjuk kezdeni. Ezért nem a finanszírozási konstrukció érdekelte a képviselőket, hanem az, hogy induljon meg végre az autópálya építés”. Egy másik vezető politikus szerint nem a finanszírozás módja a lényeg, hanem a kivitelező: „autópályát ugyanis nem tud mindenki építeni, ahhoz viszont, hogy finanszírozót találjanak, elég késsel-villával enni, meg egy kicsit számolni”.

Ennél azonban kicsit többről van szó, amit jól mutat az is, hogy a pénzügyi

háttér megteremtésével sokáig még az MFB sem tudott zöld ágra vergődni. 1999 őszén Patonai Péter egyszer sem jelent meg a Gazdasági Kabinet ülésein, ahová többször meghívták azzal, hogy számoljon be: milyen forrásokból képzel el az M3-as autópálya továbbépítését. 2000. márciusban viszont – Varga Mihály, a PM politikai államtitkára társaságában – elment a Parlament költségvetési bizottságának ülésére. Az ülés előtt írásban benyújtott tájékoztató szerint „a nemzetközi hitelintézetek (EIB, KfW) ajánlatai kedvezőnek tekinthetők, (...) mára a gyorsforgalmi úthálózat hitelezésében nagymértékben támaszkodhatunk a hazai forrásokra”. A sajtóban megjelent hírek (például *Népszabadság*, 2000. március 3.) szerint az OTP Bankkal és az Magyar Külkereskedelmi Bankkal (MKB) valóban folytattak tárgyalásokat, de az államilag garantált kötvénykibocsátást végül elvetették. Erről egy, az ügyeket belülről ismerő forrásunk azt mondta, hogy „a kormány belátta, még az érintett területek lakóiban sincs akkora lelkesedés, hogy jegyezzenek ilyet, ráadásul innen már csak egy ugrás a Békekölcson”. Információink szerint az MFB-n belül a pénzügyi szakértők azt az álláspontot képviselték a pénzügyintézet legutolsó, májusi igazgatósági ülésén, hogy „jók a hitelfelvételi pozíciók a nemzetközi pénzügyi piacokon, ugyanakkor azzal lehet számolni, hogy az autópálya építés idei költségeit a bank tőke- és hiteloldalon saját forrásból is fedezni tudja”. Ezt célozta az MFB 2000 februárjában végrehajtott öt milliárd forintos tőkeemelése az eredetileg 100 milliárd forint alaptőkével létrehozott NA Rt.-ben, ami tudomásunk szerint nem az utolsó volt a sorban. Az MFB ugyanis azzal számol, hogy az év második felében még két-három alkalommal sor kerülhet ennél jelentősebb összegű emelésre is. Patonai Péter márciusban még úgy nyilatkozott, hogy az MFB saját forrásból, költségvetési pénzek nélkül is el tudja kezdeni az autópálya-beruházásokat (*Napi Gazdaság*, 2000. március 2.). Ez az állítás azonban megtévesztő, miután – bár egyelőre költségvetési forrásokat közvetlenül valóban nem használnak fel – az ÁPV Rt.-n keresztül eddig is jelentős állami pénz áramlott a bankhoz azzal, hogy március végén a vagyonkezelő 18 milliárd forinttal megemelte a pénzügyintézet alaptőkéjét, további 14 milliárd forintot pedig augusztus végéig kell átutalnia.

Tortaszeletelők

Az idő mindenesetre sürget, miután építőipari szakemberek szerint a munkálato-
kat már régen meg kellett volna kezdeni ahhoz, hogy az M3-as esetében tervezett
közel 60 kilométernyi autópálya a 2002-es határidőre elkészüljön. Egyelőre azon-
ban késik a beruházás kivitelezőjének kiválasztása, ami annak a kettős kormány-
zati követelménynek köszönhető, hogy egyidejűleg kell elérni a „gyorsforgalmi utak
fejlesztési programjának gyorsítását” és a költségek csökkentését. Bár az MFB által

készített tájékoztató szerint az M3-as beruházás „előkészületi munkái befejeződtek, a kivitelezési munkák megkezdhetők”, az aktuális költségeket csak a felkért kivitelezők által benyújtott kiviteli tervek alapján lehetett meghatározni. Az NA Rt. viszont sokáig azokra az ajánlatokra támaszkodott, amit egy 1998-ban lebonyolított, úgynevezett prekvalifikációs eljárás során nyújtottak be a kivitelezők, ezek azonban sajtóban megjelent hírek szerint jóval magasabbak voltak a kormányzat által támasztott elvárásoknál (1997-es árak mínusz 5 százalék).

Szakmai körökben kérdésünkre többen azt állították, hogy idehaza átlagosan 800 millió és egymilliárd forint közötti áron lehet megépíteni egy kilométernyi sztrádát. A sajtóban esélyesként emlegetett cégek (Egri Útépítő Rt., Betonútépítő Rt., Hoffmann Rt., Mélyépítő Budapest Kft.) azonban állítólag még ennél is nagyobb – 1,2–1,3 milliárd forint közötti – összeggel számoltak. Mindenesetre a kormányzat a kivitelező „tárgyalásos úton történő” kiválasztásával annyit elért, hogy sikerült a korábbi árkartellben résztvevő cégeket teljesen megosztaniuk, és a korábbi egységes fellépés helyett mindegyik „külön utakon, szőlóban” próbált az NA Rt.-vel megegyezni. Szakmai körökben ezért is okozott némi meglepetést, hogy a „nagyok” helyett végül az autópálya-építésben eddig nem jeleskedő Vegyépszer Rt.-t nevezték meg, mint potenciális kivitelezőt. A *Cégvezetés* című üzleti havilap februári száma szerint a vállalat referenciái között a Paksi Atomerőmű, a Lőrinci Erőmű, Westend City Center és a Richter Gedeon Rt. szerepel mint megbízó – utépítési munka azonban egy darab sem. Ami mégis a Vegyépszer mellett szólhat, hogy az MFB gyakorlatilag tulajdonosi jogokat szerzett a társaságban azzal, hogy egy korábbi adósság fejében „aranyrészcsepphez” jutott. Ez feljogosítja a bankot a vállalat tevékenységének rendszeres ellenőrzésére. A Vegyépszer Rt. egyébként a hetvenes-nyolcvanas évek orenburgi és a tengizi vegyipari építkezéseiben szerzett magának ismertséget. A társaságot a Boross-kormány utolsó hónapjaiban privatizálták. Akkor lett résztulajdonos a mostani elnök-vezérigazgató, Nagy Elek, aki 1990 és 1994 között a Miniszterelnöki Hivatal kormányfőtanácsosa volt. (Nagy Elekről lásd bővebben *Taxiszámla* című frásunkat a CD-mellékleten)

A további menetrendről egyelőre annyit lehet tudni, hogy a kivitelező a 60 kilométernyi autópálya építését három, nagyjából egyenlő szakaszra akarja bontani, amelyet más-más alvállalkozóval épített meg. Az alvállalkozók kilétét egyelőre teljes homály fedi, mivel az érintett felek minden ezzel kapcsolatos információt üzleti titokként kezelnek. Csupán annyi látott napvilágot, hogy a Polgárnál felépítendő új Tisza-híd kivitelezésére várhatóan a Ganz Acélszerkezet Rt. kap majd megbízást. Az egyik szakasz megépítésére a Betonút Rt. az esélyes (aki korábban is csak alvállalkozónak jelentkezett), és továbbra is a favoritok között emlegetik az Orbán-családdal üzleti kapcsolatban álló, Fidesz közeli cégnek aposztrofált Mélyépítő Budapest Kft.-t. (Lásd erről *Papabánya* című frásunkat a CD-mellékleten) Részt

követelhet magának a tortából a debreceni fideszes lobbis is: az utolsó szakasz és a debreceni leágazás megépítésére az a debreceni székhelyű Flexum-Holding Rt. pályázik, amelynek érdekeltségei fideszes politikusokkal (például Selmeczi Gabriellával) is üzleti kapcsolatban álltak. Megfigyelők szerint ezt látszik alátámasztani az a tény is, hogy a Fidesz-frakció döntését Kósa Lajos debreceni polgármester (frakcióvezető-helyettes) jelentette be, miközben a kivitelezőt elvileg az NA Rt. igazgatósága választja ki – a legutolsó értesüléseink szerint záros határidőn belül.

Megjelenés: *Élet és Irodalom* 2000/24. szám (2000. július 5.)

KATOR

Körszerű adategyeztetés

A társadalombiztosítás működését évek óta csaknem lehetetlenné teszi a körszerű és összehangolt nyilvántartás hiánya. Noha erre minden évben tízmilliókat költenek, az eddig elkészült rendszerek nem működnek. Sokáig a KATOR-t (Központi Adategyeztető és Továbbító Országos Rendszer) tekintették annak a csodafegyvernek, amely majd megoldja a tébé és az államigazgatás ilyen típusú gondjait. Ez egy olyan kormányzati alapnyilvántartás lett volna, amelyben az állami hivatalok szétszórt adatait egységes rendszerré gyúrnák össze. A KATOR-ügy azonban egyszerű informatikai kérdésből néhány év alatt a magyar államigazgatás egyik legkuszább történetévé nőtte ki magát, amely már rég nem arról szól, hogyan lehet 10 millió magyar állampolgár és a több mint egymillió gazdálkodó szervezet adatait körszerű eszközökkel, az adatvédelmi szabályokat betartva feldolgozni, hanem sokkal inkább a pénzről, a befolyásról, a különféle államigazgatási szervek és vezetőik harcáról. Alábbi, két részben tárgyalt írásunknak különös súlyt ad, hogy az Orbán-kabinet ismét elővette az egységes kormányzati adatnyilvántartás tervét, noha az egyszer már elbukott a hivatalok útvesztőiben.

I. Rész

„Ha nem tudod leállítani, állj az élére” – ezzel a mottóval kapott 1997. július 15-én egy feljegyzést Barát Gábor, az Országos Nyugdíjbiztosító Főigazgatóság (ONYF) főigazgatója egyik közeli és az informatikához jól értő munkatársától. A KATOR-t elemző tömör, egyoldalas anyag szerint „készíthető olyan rendszer, amely gondjaink egy részét megoldja, új bajt nem okoz és a diszpozíciókat sem érinti”. A feljegyzés összegzése az

volt, hogy az adatok „*nekiünk megvannak, mert mi dolgoztuk fel. Mi mondjuk meg, hogy jó-e, mi javíttatjuk, mi értelmezzük. Nálunk van. A mienk!*” Ezek a mondatok jól tükrözik azt a hozzáállást, amellyel az érintett állami szervezetek fogadták a központi adat-szolgáltató rendszer tervét.

Maga a feljegyzés aznap íródott, amikor a parlament elfogadta a nyugdíjreformról szóló törvénycsomagot. A törvény előkészítői az 1998. január elsejével életbe lépett új nyugdíjrendszer egyik alapfeltételének tekintették a társadalombiztosítás nyilvántartásainak rendbetételét. „*Az képtelenség, hogy a mai gyakorlat szerint a halottnak még hónapokig folyósítják a nyugdíjat, miközben a népességnylvántartó pontosan tudja, hogy ki mikor halt meg*” – mondta egy olyan szakértő, aki a kezdetektől fogva részt vett az ezzel kapcsolatos tervek kidolgozásában. A kiindulópont az volt, hogy a KATOR-ban valamennyi országos nyilvántartási rendszert összehangolják, illetve – bizonyos korlátok között – összekapcsolják; az azonban egyértelmű volt, hogy ez, a tébé nyilvántartásainak rendbetételét, és ezen keresztül a közterhek hatékonyabb beszédését célozta. E látszólag világos tervet azonban később a KATOR-ban résztvevő valamennyi szervezet a maga képére próbálta formálni.

Mindent bele

A KATOR terve tehát „*villámfénybe*” – ahogy az egyik főszereplő fogalmazott – a nyugdíjreform kapcsán került. „*Azért találták ki, mert a magán-nyugdíjpénztárak megjelenése minőségi váltást jelentett. Mindenki tudta, hogy egyénileg kell nyilvántartani a befizetéseket ahhoz, hogy az új nyugdíjrendszer működni tudjon*” – mondta az előbb idézett szereplő, aki úgy emlékezett vissza: sok állami vezető számára csak a nyugdíjreform egyeztetése kapcsán derült ki az a tény, hogy a tébé két ágában évek óta folyó és a nyilvántartások korszerűsítésére vonatkozó informatikai fejlesztések „*egyrészt nincsenek összehangolva, másrészt pedig gyakorlatilag nem tartanak sehol*”.

A nyugdíjreformról azonban a Pénzügyminisztériumban (PM) már évek óta beszéltek. Ez ugyanis a folyamatosan napirenden lévő és a Bokros Lajos minisztersége idején sokat hangoztatott államháztartási reform fontos eleme volt. 1995-től több munkacsoport foglalkozott a reformok elméleti megalapozásával, köztük egy olyan, amely az akkori kormánypártok parlamenti képviselőiből állt. Az itt tevékenykedő egyik politikus úgy emlékezett vissza ezekre az ülésekre, mint ahol „*igen komoly munka folyt. A Bokros jött, firkált a táblára, az egész olyan volt, mintha egy kutatóintézetben lettem volna. Egyébként gyakran hivatkozott egy több kötetes, zöld fedelű angol tanulmányra, amelyet a PM rendelt meg és amelyben szó volt a tébé átalakításához szükséges nyilvántartási rendszerekről is*”. Bokros Lajos ezeket felhasználva 1995 őszén készítette el az egységes, adót és járulékot egyaránt beszedő szervezetről szó-

ló tervét. Ez azonban egy magas rangú PM-tisztviselő szerint „*a politikai ellenálláson megbukott, mert a tébé-önkormányzatok önállóságát csorbította volna, ha a járulékbeszedés kikerül a fennhatóságuk alól*”. Bokros Lajos távozása után, 1996 őszén ezért már csak egy egységes járulékbeszedő és nyilvántartó hivatal terve élt, amely a két tébé-ágból kialakított önálló egység lett volna. Ám ezt sem pártolták a tébé-apparátusok, mivel szerintük „*semmi sem változott volna*”. Volt, aki ezt igencsak plasztikusan erősítette meg: „*attól, hogy a szart reformáljuk, még szar marad*”. Egy belső feljegyzésben pedig így vélekedtek az új járulék-hivatal felállításáról: „*Olyan koszos ez a gyerek, megmossuk vagy csinálunk egy másikat?*”.

Ezek a tervek így végül a papírkosárban kötöttek ki. Az egységes beszedő szervezet ötlete azonban változatlanul „*kísértetként*” körözött a PM hivatali helyiségeiben, ami nem kis részben egy angol szakértői csoport már említett több kötetes, zöld fedelű tanulmányainak volt köszönhető. Az Align Consulting Limited először a kincstár felállításáról adott szakvéleményt, majd a nyugdíjreformhoz kapcsolódóan a társadalombiztosítás rendszeréről írtak javaslatokat. A John Kenworthy által vezetett háromtagú szakértői csapat főként brit és francia példákra hivatkozott az 1996 novemberében elkészült összegző tanulmányában. Eszerint Nagy-Britanniában az adóhivatal gyűjti be az szja-t és a tébé-járulékot is, majd a pénzt továbbítja a Járulékellenőrző Szolgálatához. A francia modellre, mint lehetséges megoldásra annyiban hivatkoztak, hogy megemlégették: a Francia Nyugdíjintézet egyszerűen lemásolta a Francia Statisztikai Hivatal, gazdálkodó szervezetekre, valamint a Francia Népességnylvántartó Hivatal egyénekre vonatkozó adatait, amelyekből a céljuknak megfelelő alapadatbázisokat fejlesztettek ki. A tanulmány szerint „*Franciaországban megkezdtek az egészségbiztosító e rendszerbe történő bekapcsolását is*”.

Lényegében ez a néhány mondat adta a KATOR alapötletét és azt, hogy a rendszer élére a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) álljon. 1996 késő őszén azonban ez a bűvös mozaikszó még nem hangzott el, és a KSH sem került az események sodrába. Ehelyett a kormány „*a társadalombiztosítási alapok ügyviteli-informatikai fejlesztéséről*” rendelkezett az október 11-én elfogadott 2266-os számú határozatában. Ebbe már belefoglalták az angol tanulmány főbb javaslatait, amelyek az adóhivatal és az egészségbiztosító együttműködésére, illetve a tébé adatbázisainak felfrissítésére vonatkoztak. „*A baj csak az, hogy a kormány csak magára és a kormánysszervekre nézve hozhatott határozatokat, de a tébé-re nem. Hiába mondta tehát ki a kormányhatározat, hogy az APEH és az Országos Egészségbiztosítási Pénztár (OEP) szorosan működjön együtt már 1997-től, ennek végrehajtására a kormány az OEP-t csak kérhette, de nem utasíthatta*” – mondta egy régóta a tébé-nél dolgozó informatikus. Ez felemás jogi helyzet később nagyban meghatározta a KATOR sorsát is.

Jól működő vízió

A KATOR szó egyébként először a kormány 1997. március 27-i ülése után kiadott közleményében jelent meg. Egy héttel később megjelent a 2084-es számú kormányhatározat, amelynek harmadik pontja rendelkezett a KATOR létrehozásáról. A nyilvántartási rendszerek informatikai összehangolását a KSH-ra bízta, a KATOR célját pedig – összhangban az egy héttel korábban kiadott közleménnyel – „a társadalombiztosítási ellátásra való jogosultság ellenőrzésére alkalmas nyilvántartási rendszer kialakításában és az egyéb országos rendszerek összehangolásában” határozták meg.

Akik nem olvasták az angol szakértők anyagait, azoknak érthetetlen volt a KSH vezető szerepe a tébé nyilvántartások rendbetételében, és ezt Katona Tamás akkori KSH-elnök személyes ambícióival magyarázták. Őt ugyanis a kívülállók nagy része egyszerűen olyan embernek tartotta, aki a különböző projektekben való részvétellel a saját hivatala hatalmát kívánta erősíteni. „A KSH a rendszerváltással elvesztette régi fényét, ezért akart a KATOR-ban részt venni” – mondta egy, az előbbi nézetet valló jogász, aki végig figyelemmel kísérte a történetet. Mások viszont azt mondják, hogy Katona Tamásnak „régóta van egy víziója a jól működő államigazgatásról, ezért akart egy ilyen politikai projektben részt venni”. Tény, hogy amikor 1995-ben átvette a hivatalt, sokan féltek attól, hogy a hivatal átpolitizálódik, hiszen Katona a kormányülések állandó meghívottja lett. Köztudott volt róla, hogy Medgyessy Péter személyes jó barátja, és bírja Horn Gyula bizalmát is. Ennek ellenére később még politikai ellenfelei is elismerték, hogy az ő működésének hála a KSH politikamentesen működött. „Ketté tudta választani a politikai szimpátiáját és a szakmát” – mondta róla a KSH egy ma is magas rangú vezetője, aki nem osztotta egykori főnöke politikai nézeteit.

Politikai kapcsolatainak azonban szerepe volt abban, hogy kormánybiztosnak nevezték ki, így ő lett a KATOR-ral foglalkozó tárcaközi bizottság vezetője. A minisztériumok közül a PM-n kívül a népjóléti, a munkaügyi, a belügyi és az igazságügyi tárca képviselői voltak jelen. A résztvevők szerint kezdetben „még az APEH-től is jöttek informatikusok az ülésekre”, hivatalosan azonban sem az APEH, sem a Cégbíróság képviselői nem vettek részt a tárcaközi bizottság munkájában. Pedig a február 19-i kormány-előterjesztéshez már csatolták a későbbi, 2084-es számú kormányhatározat szövegét, amely a Cégbíróságot és az APEH-t az elsőként szólítja fel a nagy adatbázisokat kezelő intézmények közül arra, hogy rendszereik összehangolására készítsenek munkatervet. A végleges változatban azonban már egyik szervezet sem szerepelt.

A bizottság résztvevői szerint elsősorban az APEH kitáncolása volt szembevetendő. Ebben a tébé-önkormányzatokkal kapcsolatos politikai megfontolásokon

túl az is szerepet játszott, hogy a járulék adóként való beszedése heves – alkotmányossági problémákat is feszegető – vitákat váltott ki. Az a kérdés, hogy lehet-e adónak tekinteni az érvényes jogszabályok alapján a járulékot, illetve hogy egyáltalán mit tekintünk járuléknak, a mai napig megosztja a szakértőket. (Az Alkotmány szerint ugyanis az egészségügyi ellátás mindenkinek alanyi jogon jár, így az egészségügyi járulék inkább tekinthető egyfajta adónak, mint – szemben a nyugdíjjáruval – biztosítási díjnak.) Az APEH eltűnése ugyanakkor szinte észrevétlenül magával rántotta a Cégbíróságot is. A kezdeti KATOR-terv ugyanis megvalósította volna a klasszikus „egyablakos” ügyintézési rendszert. Itt a munkáltató az összes bevallását egy helyre nyújtja be, amit az „emlékezet nélküli” adattovábbító rendszer a jogosultságoknak megfelelően minden szervezetnek továbbad. Ezt azonban az APEH kihagyásával már a kezdet kezdetén megtorpedózták. Így a tébé-nyilvántartásokat lényegében a két kulcsfontosságú adatállomány bevonása nélkül akarták felfrissíteni.

Ez mindenesetre alátámasztja azt, hogy a KATOR létrehozásánál jóval többről volt szó, mint egyetlen ember hatalmi törekvéseiről. Egy, az ügyet alkotmányossági szempontból vizsgáló szakértő szerint „a történetben szervezetek álltak egymással szemben, amelyek igyekeztek egymás fejére nőni, a vezetőknek ugyanis többnyire szűkszerűen az a vágyuk, hogy az ő szervezetük legyen a nagy, amelyik több pénzt tud szerezni, több projektet tud megcsinálni, több ember és több adat tartozik hozzá, és annál nagyobb a hatalmuk, minél inkább el tudják érni ezeket a céljaikat”.

Barátságos káosz

A kezdeti kudarcok ellenére a KSH, a PM és a Népjóléti Minisztérium képviselői még áprilisban is úgy gondolták, hogy együtt megoldják – legalább a nyugdíjreform sikeres bevezetése érdekében – a tébé-nyilvántartások gondjait. A népjóléti tárca egyik tisztviselője, aki részt vett néhány ülésen, ezt úgy értelmezte: a KATOR célja az volt, hogy „végre összejöjjen a teljes magyar lakosság, és látni lehet, hogy ki után ki fizeti a járulékot”. Egy korábbi felmérés szerint – amelyre egyébként több kormány-előterjesztés is hivatkozott – Magyarországon ugyanis 637 ezer ember egyetlen kormányzati adatbázisban sincs benne. Ez csak a minimálbért feltételezve 1998-ban például több mint 70 milliárd forint kiesést jelentett a költségvetésnek. A népjóléti tárca álláspontja szerint éppen emiatt „a közteherviselés megvalósulása alkotmányos érdek, és ez az adatbázisok összehangolásával érhető el”.

Ez a kincstári optimizmus azonban távolról sem jellemezte a többi tárca képviselőit. A belügynél például a korábbi PM-s munkaanyagokat maguk között „jó szándékú és naiv” anyagoknak minősítették. „Alapvetően egyetérttünk a munkál-

tatók adminisztratív terheinek csökkentésével, hogy csak egy központba nyújtsák be a bevételeiket, de az anyagok nagyon kidolgozatlanok voltak. Látszott rajtuk, hogy olyanok írták, akik soha nem dolgoztak nagy adatbázisokkal. Azokat összehangolni ugyanis igen nehéz” – mondta a tárcaközi bizottság üléseinek egyik résztvevője, aki szerint egyszerűen nem derült ki az előterjesztésekből, hogy miről volt szó. Ezért a BM-hez tartozó Központi Nyilvántartó és Választási Hivatal (KÖNYVH) szakmailag nem is kívánt részt venni a KATOR létrehozásában. „Őszintén szólva nem nagyon értettük, hogy miért kell a népességnylvántartás működőképességét kockáztatni valamiért, amiről nem tudjuk, hogy micsoda” – mondta a már idézett belügyminisztériumi köztisztviselő. A népességnylvántartást a PM-s előterjesztések is megbízhatónak minősítették, hiszen a kórházak, az anyakönyvi hivatalok, esetenként a rendőrség köteles bejelenteni a születéseket és a halálozásokat.

A teljes lakosságra vetítve tehát ez a rendszer tekinthető az alapnak. A KÖNYVH már több mint tíz éve körülbelül heti rendszerességgel átküldi az adatokat a tébé-nek átvezetésre. „Ha az OEP nem tudja az adatok átvezetését megoldani, az már az ő baja, bár emlékeim szerint volt idő, amikor ez még működött. De azért, mert most nem megy, még nem kell összekapcsolni az összes rendszert” – vélte egy szakértő, aki szerint a belügyi tárca álláspontja az volt, hogy „életünket és vérünket az adó- és tébé-behajtásért, de az adatainkat nem adjuk”. A belügyi tárca tehát valójában kezdettől fogva azt az álláspontot képviselte: ha létrejön a KATOR, akkor a népességnylvántartás kapcsolódik hozzá, de úgy, hogy az adatokat ők szolgáltatják a rendszernek, és nem fordítva.

Ennél a pontnál már mindenki előtt világos volt: a KATOR nem lehet központi bázis, csak egy újabb pontatlan adathalmaz a már meglévők sorában. Ennek ellenére szorgosan jártak a tárcaközi bizottság üléseire a belügyi tárca képviselői („egy idő után már csak azért ültünk ott, mert a tébé és a KÖNYVH között van ez a kapcsolat”), a népjóléti tárca szakértői („tőlünk végig azt várták, hogy megmondjuk, a KATOR elméletileg alkalmas-e az új nyugdíjrendszer kiszolgálására”) és az IM köztisztviselői („nekünk törvényességi szempontból kellett volna vizsgálnunk a KATOR-t, de a dolog végül nem jutott el abba a fázisba, hogy legyen mit vizsgálni”), valamint a munkaügyi tárca szakértői is („az arcokat elnézve egyébként többen nem értették, hogy pontosan mi is az a KATOR”). Őszre azonban ők is bedobták a törölközőt. Az egységes munkaügyi nyilvántartási rendszerről szeptemberre készült anyaguk szerint, a munkaügyi központok adatbázisainak összehangolása csak is a KATOR-on keresztül történhet, ám az anyag megszületésével egy időben a tárca vezetői rájöttek arra: az infrastruktúra nem elégséges ahhoz, hogy fogadja a munkáltatók összes adatát. Ehhez az egyik szakértő szerint „pénz, paripa és fegyver” kellett volna. Mások viszont úgy látták, hogy „ha ezt vállalták volna, ők lehetek volna a KATOR-központ. Ehelyett szép csendben kifaroltak az egészből”.

Őszre aztán Katona Tamás gyakorlatilag egyedül maradt a bizottságban a tébé vezetőivel, akik már kezdettől fogva eleve azt mondták, hogy a KSH az ő feladatukat kívánja elvégezni. Ekkor már a KSH elnöke is rájött arra, hogy a KATOR megvalósíthatatlan, mert a tébé két ágával nem lehet zöld ágra vergődni. „Álmomban ne jöjjenek elő azok a remek péntek délutáni ülések” – mondta a tárcaközi bizottság egyik PM-es résztvevője. „Bár a cappuccino meg a habos kakaó nagyon finom volt, a munka Kőműves Kelemen várának építésére emlékeztetett. A tárcaközi bizottság ülésein még abban sem volt egyetértés, amiben délelőtt más ügyek kapcsán megállapodtunk a tébé képviselőivel.”

Alkotmányos viták

Az egységes kormányzati nyilvántartással kapcsolatban a hivatalok hatalmi csatározásai mellett az adatvédelmi problémák jelentették a legnagyobb gondot. Az adatvédelmi ombudsman a KATOR-ügyben attól tartott: a rendszer nem pusztán egyszerű adattovábbító lesz, hanem képes lesz arra, hogy egy gombnyomással bárkiről előhívassák az összes rá vonatkozó információt, kezdve a jövedelmétől egészen addig, hogy milyen gyógyszert szed.

A probléma ezért túlmutat magán a KATOR-on, és egészen az Alkotmánybíróság (AB) 1991/15-ös határozatáig nyúlik vissza. Ebben a személyi szám univerzális használatát alkotmányellenesnek nyilvánították és kimondták, hogy az állampolgárokról információ csak célhoz kötötten gyűjthető. Az Antall-kormány alatt azonban a személyi szám megmaradt, mivel elfogadtak egy olyan törvényt, amely kimondta: a személyek azonosítására szolgáló rendszert külön törvényben kell megalkotni 1995 végéig. Amikor Kuncze Gábor, a Horn-kormány belügyminisztere bemutatkozó látogatást tett 1994-ben az AB-nál, Sólyom László elnök azt mondta neki, hogy „ezt a problémát sürgősen oldják meg”. A Horn-kormány 1996 februárjára hozta tető alá a Szakazonosítókról rendelkező törvényt (államigazgatási szlengben: Szaz-törvényt), amely megalkotta a személyi azonosító számot, a TAJ-számot és az adószámot. Azt azonban a 1994/29-es AB-határozat lehetővé tette, hogy államigazgatási eljárásban bizonyos konkrét célokra összekössenek információs rendszereket, így a népességnylvántartó, az adóhivatal és a tébé egyeztetheti az adatait. „Bár az AB azt mondta, hogy a demokráciát nem lehet forintosítani, az biztos, hogy már ennek a három számból álló rendszernek a kiépítése is milliárdokba került, csak épp senki nem tudja, mennyibe. Ráadásul a hibalehetőség óriási” – kommentálta a történelmi előzményeket a KATOR egyik főszereplője, aki még azt is el tudta volna képzelni, hogy marad az egy azonosító szám. Ezt azonban az első AB-határozat egyértelműen kilőtte, abban azonban nem korlátozta a törvényalkotót,

hogyan hány számból álló rendszert vezessen be. „Nem az AB-n, hanem a törvényalkotón múlott, hogy nem két szám lett, hanem három” – mondta egy, az AB munkáját jól ismerő külső szakértő. Még az IMF-küldöttsége is többször járt Sólyom Lászlónál és munkatársainál, hogy meggyőzze őket a kételemű rendszer szükségességéről. Ennek lényege ugyanis az, hogy a polgároknak a személyi azonosítójukon kívül van egy olyan számuk, amivel a közterhek fizetését tartják nyilván. De ez azt a már ismert problémát vetette fel, hogy adó-e a járulék. És miután 1995-ben a PM hiába lobbizott – egyes szereplők szerint nem is túl erélyesen – a Szaz-törvény előkészítése kapcsán a kétszamos modellért, a törvény előkészítéséért felelős BM apparátus az IM-mel együtt végül a háromszamos megoldást választotta. Sokak szerint azért, mert a Bokros-csomag megtorpedózása miatt tartottak az AB-tól. Ez a szétválasztás adta meg a KATOR elleni alkotmányossági aggályok alapját is. A PM munkatársainak elég hamar „leesett a tantusz, hogy az a gyakorlati hátránya az adó- és a TAJ-szám összekapcsolásának, hogy akkor nem csak a közterhek befizetéséről lesz egy egységes nyilvántartás, de ad absurdum még arról is, hogy kinek milyen a nemi élete. 1997 tavaszán azonban már késő volt azt mondani, hogy a Szaz-törvényben az azonosítók rendszere rosszul van elvágva, ezen akkor nem lehetett változtatni”.

Aggályait Majtényi László adatvédelmi biztos papírra is vetette. 1997. március 4-én levelet írt Gyórfi Istvánnak, a PM nyugdíjreformért felelős kormánybiztosának, amelyben kifejtette: „ha az állam nem képes megfelelő eredménnyel beszélni a közterheket, s rosszul működik a tébé rendszer, akkor nem arra kell gondolni, hogy a személyiségi jogok szűkítése révén mennyivel több bevételhez lehet jutni, hanem saját háza táján kellene először rendet teremtenie: működőképessé és megbízhatóvá tennie a törvényesen – az elkülönülő céljai miatt elkülönülten – működő rendszereket, racionalizálni a tébé, illetve a közterhek beszedését, de mindezt alkotmányos keretek között”. A levél hatására március elején a PM küldöttsége, Draskovics Tibor államtitkár és László Csaba akkori helyettes államtitkár vezetésével látogatást tett az adatvédelmi biztosnál. A találkozón azzal érveltek, hogy a közterhek beszedése szintén alkotmányos érdek, és ezt jogszerűen, a polgárok érdekeinek sérelme nélkül kívánják végrehajtani. Majtényi László erre azt válaszolta, hogy a KATOR az állampolgár számára átláthatatlan rendszer, amely sérti az osztott információs rendszerek használatára vonatkozó alkotmányos előírást, valamint az adatok használatával kapcsolatban a célhoz kötöttség elvét. A PM érve erre az volt, hogy a KATOR memória nélküli rendszer, csak adattovábbításra alkalmas. Az ombudsman azonban ragaszkodott álláspontjához. Ekkor Draskovics Tibor élesen megkérdezte: mi a bizalmatlanság oka, miért gondolják a hivatal munkatársai, hogy az adatokkal visszaélnék. Erre Majtényi László azzal válaszolt, hogy a kormányzat már eddig is több ízben utasított különböző hivatalokat arra, hogy a náluk lévő adatállományt

más szervezetnek adják át, és ilyenkor mindig vannak bizonyos veszélyek. Ezért azt gondolja, hogy a KATOR nem jó ötlet. A megbeszélés nem zárult kézzelfogható eredménnyel.

Az informatikusok viszont a vita során végig azt hangoztatták, hogy az adatvédelemmel kapcsolatos alkotmányossági aggályok elavultak: a különböző hozzáférési kódok segítségével szerintük meg lehet akadályozni az illetéktelen felhasználást, miközben az egymástól elszigetelt rendszereket is össze lehet kapcsolni, ha valaki ismeri a kódokat. Erre az érvre azonban sokan azt válaszolják, hogy egy egységes rendszerben nagyobb a kisértés például arra, hogy „valaki politikai ellenfelei adóügyeibe belepiszkáljon”. Ráadásul az ombudsmani hivatal szakértői szerint az állampolgár viszonya az államhoz nem egységes, ezért indokolt, hogy az állampolgár egyszer, mint adózó, máskor pedig, mint nyugdíjra vagy egészségügyi ellátásra jogosult jelenjen meg a különböző rendszerekben.

Így aztán a KATOR-bizottság tagjai úgy lavíroztak, ahogy lehetett: az AB-határozatokra való hivatkozással utasították egymást az adatállományok átadására, mondván: célhoz kötötteen ezt lehetővé teszik a törvények. Ez történt a már említett statisztikai összeírás esetében, ahol az OEP adta át a KSH-nak az adatállományát, és a Pénztárfelügyelet (Felügyelet) és a KSH együttműködése során is, amikor a Felügyelet adta át a TAJ-számokat a KSH-nak a Pénztártagok Központi Nyilvántartásának (PKNY) kiépítéséhez.

A KATOR eredeti célkitűzéseiből gyakorlatilag ennyi valósult meg.

II. Rész

Az előző részben bemutattuk, hogyan sikerült el a hivatalok útvesztőiben a KATOR-terv, az alábbiakban pedig kísérletet teszünk annak feltárására: milyen okok vezettek bukásához. Ez már csak azért is fontos, mert az államigazgatásban jelenleg is él az egységes kormányzati alapnyilvántartás ötlete, noha azt már régen nem KATOR-nak hívják. Ennek része, hogy 1999. január 1-jétől az adóhivatal szedi be a tébé-járulékokat, és létrehoznak egy új, központi foglalkoztatási nyilvántartó rendszert is.

„Vajúdni kezdtek a hegyek, aztán végül egy egérke született” – így összegezte a KATOR közel kétéves történetét az egyik olyan külső szakértő, aki végig részt vett az előkészítésben. Az eredeti célokból ugyanis csupán két dolog valósult meg. Az egyik a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) gazdálkodó szervezetek összeírásán alapuló online cégregisztere lett, amit 415 millió forintért építettek ki. „A pénzt a költségvetés általános tartalékalapjából kapták, miközben az Országos Egészségbiztosítási Pénztárt (OEP) ugyanebből a keretből egy évvel korábban nem kapott egy fillért sem. Pe-

dig az 1996-os pótköltségvetésben azért különítettek el 727 millió forintot, hogy az egészségbiztosító összes informatikai rendszerét átállítsák a TAJ-számra” – mondta Kiss Lenke, az OEP jogi főosztályának vezetője. Szerinte ez nekik komoly presztízavesztést okozott. Így az sem meglepő, hogy az egészségbiztosítót egyáltalán nem érdekelte a KSH által 1997 decemberében bemutatott cégregiszter, bár ennek az OEP munkatársai szerint főként szakmai okai voltak. „Nem tudtunk mit kezdeni egy olyan munkáltatói adatbázissal, amelyet nem a hivatalos okmányok, hanem úgynevezett kikérdezéses önbevallás alapján hoztak létre. Ilyenkor ugyanis mindenki azt mond, amit akar” – mondta az OEP egyik vezető munkatársa. Az Országos Nyugdíjbiztosító Főigazgatóság (ONYF) képviselőinek viszont tetszett a rendszer, és a bemutató végén rögtön fel is vetették az együttműködés lehetőségét. „Bár megállapodást országos szinten nem írtunk alá, a nyugdíjbiztosító megyei irodái ma is használják a regisztert” – mondta az ONYF egyik, a KATOR sorsát közelről figyelő munkatársa. Megyei szinten az APEH – legalábbis a KSH munkatársai szerint – időnként szintén igénybe veszi a regisztert. A másik, ami a KATOR-tervből megvalósult, a Pénztártagok Központi Nyilvántartása (PKNY). Erre az 1998 elején életbe lépett új nyugdíjrendszer miatt volt szükség. A Pénztárfelügyeletnél (Felügyelet) már 1997 nyarán elkezdtek annak a rendszernek a fejlesztését, amely a munkáltatók és a magán-nyugdíjpénztárak által beküldött adatokat tartja nyilván. Itt minden egyes befizetést egyéenként tartanak számon, ezért a rendszernek alkalmasnak kell lennie a különböző helyekről érkező adatok egyeztetésére. Ennek létrehozására a Felügyelet kötött egy megállapodást a KSH-val, amelynek KATOR-irodája már április óta együttműködött az EDS (Electronic Datasystem) nevű multinacionális céggel. A PKNY kiépítése így az EDS feladata lett.

Amerikából gyöttem

Az EDS felbukkanása a kormányzati adatbázisok körül nem új keletű dolog. A Ross Perot által a texasi Dallasban, a 60-as években alapított cég ugyanis – mint egy ismert magyar informatikus megfogalmazta – „abban járatos, hogyan lehet több százmillió ember adatait nyilvántartani. Ezt a szakértelmét a világon mindenütt azzal adja el, hogy tízezer ember adatait egy önkormányzat önerőből is képes rendszerezni, de milliós nagyságrendben már nem”. Az informatikusok egy része szerint az EDS nagyon jó cég. Mások viszont azt mondják, hogy „világviszonylatban lehet jó és hirdethet akár a Harvard Business Review-ban is, csak az a baj vele, hogy a külföldi leányaiért nem vállalja a felelősséget”.

Az EDS Magyarországon 1990-ben jelent meg. A leányvállalat alapító okirata szerint céljuk meghatározó piaci pozíciók elfoglalása a magyar informatikai piacon

mind a kormányzati, mind a magánszektorban. Az elsők között keresték meg az akkor még egységes társadalombiztosítást, amelynek – egy előtanulmány elkészítése után – készítettek egy többkötetes, a tébé reformjáról szóló javaslatot. Ez a tébében dolgozók szerint használhatatlan volt, „mivel az összes megállapítás azon alapult, amit a megkérdezett munkatársak mondtak. Ilyet mi is tudtunk volna csinálni, sokkal kevesebb pénzért”. Az EDS ezért a munkáért különféle forrásokból 35,6 millió forintot és 1,3 millió dollárt kapott, az elkészült anyagot viszont – amely ma is ott porosodik a tébében – soha nem használták fel. Az Állami Számvevőszék (ÁSZ) már 1992 augusztusában felrótta, hogy a szerződés a tébé számára előnytelen volt. Erről azonban sokan úgy vélekednek, hogy egy magáncégnek az az elemi érdeke, hogy minél előnyösebb üzletet kössön. Arra, hogy az államnak is megfelelő legyen a „bolt”, a tébé vezetőinek, leginkább Botos József főigazgatónak kellett volna ügyelnie. „Akkoriban Magyarországon nagyon kevesen tudtak profi módon szerződni a külföldiekkel, akiknek több évtizedes tapasztalatuk van ebben. Így fogadhattak el a tébé akkori vezetői például olyan kitételeket a szerződésben, hogy ha az EDS mulasztást követ el, a kártérítés összege nem haladhatja meg a 100 ezer dollárt. Az ÁSZ főként ezt kifogásolta” – mondta egy informatikus, aki másokhoz hasonlóan inkább személyes konfliktusokra vezeti vissza azt, hogy a tébében a mai napig nem szeretik az amerikai céget. Az EDS Hungary Kft. mai vezetője, Ritter Attila és egyik vezető munkatársa, Sticz Béla – aki a PKNY kiépítését is irányította – korábban a tébében dolgoztak, ahol többször keveredtek szakmai konfliktusokba más vezetőikkel.

Néhány parlamenti szakértőnek viszont az a szilárd meggyőződése, hogy a nagy informatikai cégek világszerte kapcsolatban állnak a titkosszolgálatokkal, ezért a kormányzati adatbázisok kezelését csak nagy körültekintéssel szabad rájuk bízni. Ezt a problémát egyébként Selmeczi Gabriella, a tébét jelenleg felügyelő politikai államtitkár 1997-ben – akkor még képviselőként – felvetette a Parlamentben is. (A képviselőnő ezzel kapcsolatos felszólalását és sajtótájékoztatóját lásd a CD-mellékleten.) Egy magyar informatikai cég első számú embere szerint az adatbázisokkal a nagy informatikai cégek már csak azért sem élhetnek vissza, mert „akkor elveszíthetnének egy 10 milliárd dolláros piacot, ilyen jól pedig egyik titkosszolgálat sem fizet”. Így aztán e szakember szemében logikusnak tűnik, hogy az EDS nem csak a tébé körül, hanem egyéb állami szerveknél is felbukkant: így például dolgoztak a BM-nek a gépjármű-nyilvántartás rendszerének előkészítésében és a Miniszterelnöki Hivatal elektronikus levelezőrendszerének (e-mail) telepítésében. Mindenesetre politikai körökben többen furcsállták az EDS sikereit a kormányzati projekteken, és csak olaj volt a tűzre, amikor a KSH verseny nélkül, úgynevezett tárgyalásos eljárásban bízta meg a KATOR-ban való részvételre. A Közbeszerzési Értesítőben 1997. június 11-én közzétett hirdetmény szerint az EDS a tébé informatikai rend-

szerének kialakítására kapott megbízást azzal, hogy vizsgálja meg az angol társadalombiztosításnál működő nyilvántartás meghonosításának lehetőségeit. Ez egybevágott a Kenworthy-féle tanulmányokkal és azzal, hogy Nagy-Britanniában a cég működteti a tébé járulék-nyilvántartási rendszerét. A csaknem 500 millió forintos megbízásra a KATOR-iroda jogásza szerint ezért volt az EDS az egyetlen jelölt. Az egyik nemzetközi könyvvizsgáló cég, az Arthur Andersen leányvállalata, az Andersen Consulting azonban kifogást emelt a Versenyhivatalnál, amely azt jogosnak ítélte, és a KSH-t 5 millió forint büntetés megfizetésére kötelezte.

Ki az apa?

A történet szereplői közül ekkor többen ismét összeesküvést kezdtek gyanítani. Azt állították, hogy Katona Tamás KSH-elnök és Ritter Attila, az EDS főnöke iskolatársak voltak. Ezt azonban mindkét részről cáfolták. Amit viszont elismertek, hogy már a KATOR-ról rendelkező áprilisi kormányhatározat megjelenése előtt körülnéztek a piacon, hogy melyik cég képes rövid határidővel feladatokat vállalni és teljesíteni. „A nyugdíjreform miatt lépni kellett, és az EDS alkalmasnak tűnt erre” – mondta a KSH egyik, a folyamatot végigkísérő munkatársa. Azt az általunk megkérdezettek egyike sem tudta megerősíteni, hogy az EDS azért kapta a megbízást, mert köztudottan sok alvállalkozóval dolgoztat, ez pedig elvileg lehetőséget teremt bizonyos összegek pártkasszába juttatására. Az biztos, hogy az EDS a KATOR megvalósításához számos alvállalkozót vett igénybe, akik tonnányi újabb anyagokat gyártottak. Miközben a KSH-ban házon belül is készültek tanulmányok az ütemtervről és a megvalósíthatóságról, addig az EDS az MTA SZTAKI-t bízta meg ugyanennek az elkészítésével. Egy idő után ugyanakkor bevonták a tervezésbe a Kalkulációs Kft.-t is, amely korábban együtt dolgozott a John Kenworthy-féle angol csapattal. A cég vezetője évekig a Pénzügyminisztérium munkatársa volt, így jól ismerte az államigazgatás rendjét, valamint az államháztartás reformjára vonatkozó elképzeléseket. A két alvállalkozó által készített anyagokat az EDS egyébként egy harmadik céggel, az Intersoft Kft.-vel véleményeztette, amelynek vezetője informatikusként évekig a tébénél dolgozott. „Az EDS-sel ellentétben jó kapcsolatuk van a tébé jelenlegi vezetőivel, ezért választottuk őket” – mondta az EDS egyik vezető munkatársa.

A KATOR körüli zűrzavarra jellemző, hogy miközben a KSH és a külső szakértők gőzerővel gyártották az anyagokat a KATOR ütemtervről, addig a projektet elvileg finanszírozó Világbank is készítettett egy tenderkiírást a nagy könyvvizsgálók közé tartozó Price Waterhouse-zal. Ennek az volt a célja, hogy megtalálják azt a tanácsadó céget, amelyik majd elkészíti a KATOR megvalósít-

hatósági tanulmányát. Azaz, miközben az egyik oldalon szervezetek tömege gyártotta a papírokat az általa értelmezett KATOR-koncepciónak megfelelően, addig a másik oldalon a Világbank még csak azt a szervezetet akarta megtalálni, amelyik majd megtölti a KATOR-t valódi tartalommal. A tendert nem írták ki.

Ebben a tülekedésben aztán éppen a lényeg veszett el. Ezt támasztja alá az a levél is, amelyet az MTA SZTAKI igazgatója 1997. július 14-én írt az OEP főigazgató-helyettesének. Ebben közölte: a KSH által elkészített KATOR-koncepció nem azonos az MTA SZTAKI által készített koncepcióval. Ők ugyanis az egyablakos ügyintézésből indultak ki, a KSH anyaga viszont inkább a meglévő adatbázisok összekapcsolásával létrehozható nyilvántartásról értekezett. A SZTAKI egyablakos ügyintézés a középpontba állító anyagairól viszont azok, akik a PM-ben, az elmúlt évek során részt vettek az előkészítésben, úgy vélekedtek, hogy „az egész olyan volt, mintha feltalálták volna a csövön a lyukat”. Az Intersoft viszont abban a két tanulmányban, amelyeket az EDS-nek készített, azt írta, hogy a rendszer konkrét céljára és feladataira leginkább csak az elnevezéséből (Központi Adategyeztető és Továbbító Országos Rendszer) lehet következtetni. Szerintük „a megbízás minden valószínűség szerint egy számítógépes adatfeldolgozó rendszer koncepciójának felvázolására szolgált”. Az Intersoft a KATOR-koncepciót – pontosabban azt, amit ők értettek alatta – úgy minősítette, mint ami számos kockázatot tartalmaz. Ezek közül a jogi és intézményi környezet bizonytalanságait, az érintett szereplők érdekellentéteit és a finanszírozási gondokat emelték ki.

Ez utóbbi tényező Katona Tamást is a KATOR-terv újragondolására készítette. Kiderült ugyanis, hogy nincs meg a kellő fedezete a tervezett fejlesztéseknek. A KATOR programiroda létrehozására a KSH 158 millió forintot kapott a költségvetéstől, pontosabban a Népjóléti Minisztériumhoz átcsoportosított, a nyugdíjreform technikai feltételeinek megvalósítására szánt összegből. „Ebből fizettük a munkatársakat, a vállalkozók számláit, az EDS-t és Kenworthy-éket, utóbbiakat a PM-től örököltük” – mondta a KATOR-iroda egyik vezető munkatársa. Az 1998-as esztendőben viszont egy világbanki hitel (PAHIP) terhére kellett volna finanszírozni a KATOR-t. Erre azonban nem került sor, a hitelkeretet ugyanis nem lehetett lehívni. Ez pedig annyit jelent, hogy a KATOR-t, illetve ami abból elkészült, kizárólag a költségvetés, tehát az adófizetők finanszírozták.

Fojtás és kötés

Emiatt szinte állandósult a feszültség a PM és a KATOR-ban résztvevő szervezetek között. Ennek gyökerei még arra az időszakra nyúlnak vissza, amikor a tébét 1990-ben leválasztották a központi költségvetésről. A bevételek ugyanis rendre el-

maradtak a tervezettől, ráadásul azt sem lehetett követni, hogy ki, mikor, mit (nem) fizetett be; hiába rendelkezett 1991-ben egy országgyűlési határozat az egyéni járulék-nyilvántartási rendszer létrehozásáról, ez mind a mai napig nem működőképes. Ez alapozta meg egyébként a KATOR-tervet is. A PM tébével foglalkozó apparátusának – annak a mintegy 30 embernek – nem volt közvetlen beleszólása abba, hogy a befolyt járulékokat az OEP és az ONYF hogyan költi el, a központi költségvetésnek azonban minden esetben finanszíroznia kellett a társadalombiztosítás hiányát. „Érthető módon idegesítette az apparátust, hogy a tébé állam volt az államban, hiszen bármikor belenyúlhatott a költségvetésbe” – mondta egy igen befolyásos PM-es vezető.

A tébé apparátusában dolgozók azonban úgy gondolják, hogy ez az önállóság kezdettől fogva csupán látszólagos volt. „Valójában soha nem voltunk függetlenek a PM-től, hiszen a jogszabályi környezetet mindig ők alakították ki. Ezzel pedig valójában meghatározták, hogy mikor mennyi bevételünk lehet, míg a kiadások többnyire adottak voltak, a nyugdíj-ág esetében legalábbis biztosan” – mondta egy, a Nyugdíjbiztosító vagyongazdálkodását jól ismerő szakértő. Ráadásul egy idő után a PM egyre inkább közvetlenül is beleszólt a tébé-költségvetés alakításába. Kezdeményezték például, hogy a két társadalombiztosítási ág vagyona kerüljön bele a központi költségvetés maradványalapjába, hogy annak terhére lehessen betömködni a lyukakat. „A PM-ben egyszerűen évek óta nem képesek megemésztetni, hogy csak utólag szólhatnak bele a dolgokba” – mondta egy szakértő, akivel sokan egyetértenek abban, hogy a járulékokból befolyó bevételek tervezettől való elmaradása nemcsak a tébé „sara”. A hiány egyik előidézője ugyanis sokak szerint az a tébé számára roppant előnytelen csereüzlet volt, amelynek során az egészségügy finanszírozása átkerült a társadalombiztosításhoz, a családi pótlékot pedig a központi költségvetés fizeti. Ez a Németh-kormány alatt történt, amikor már jól lehetett látni, hogy az egészségügy finanszírozása egyre többbe kerül majd. A járulékok elmaradásának másik oka pedig magában a rendszerváltásban keresendő: a hirtelen végbement gazdasági átalakulást, amikor a nyolc-tízezer gazdálkodó szervezet helyébe egymillió vállalkozás lépett, a társadalombiztosítás ügyviteli és informatikai rendszere nehezen tudta követni. „A baj csak az, hogy az APEH-től a KSH-ig mindenkinek meg kellett küzdenie ugyanezzel a problémával, és ezeknek a szervezeteknek sikerült néhány év alatt átállítaniuk az adatfeldolgozó rendszerüket, hogy fogadják a korábbihoz képest gigászi mennyiségű adatot” – mondta egy köztisztviselő. És bár arról is megoszlanak a vélemények az érintettek között, hogy az APEH vagy a KSH rendszere mennyire felel meg az új kor kihívásainak, abban azért nagyrészt egyetértés van a témához értők körében, hogy a társadalombiztosítás nyilvántartásaihoz képest bármelyik más alrendszer jól működik. A társadalombiztosítás szervezeteinek működését belülről jól ismerő szakértők azonban azt mondják, hogy akkor, amikor az APEH-nak vagy a KSH-

nak valóban azzal kellett foglalkoznia, hogy alkalmazkodjon a megváltozott külső körülményekhez, a tébé a saját szervezeti átalakulásával volt elfoglalva. Az egységes Társadalombiztosítási Főigazgatóság (OTF) 1991-ben vált két ágra, majd 1993-ban jöttek létre az önkormányzatok. A PM-ben egyik lépéssel sem értettek egyet, és a kezdetektől fogva folyamatosan készültek olyan koncepciók, amelyek a társadalombiztosítás apparátusát PM-es vagy APEH-es irányítás alá akarták vonni. Egy igen befolyásos, a Horn-kormányban magas pozíciót betöltő tisztségviselő ezzel kapcsolatosan igen élesen fogalmazott: „az apparátust régen ki kellett volna venni az önkormányzatok alól és közvetlen állami irányítás alá vonni, az ugyanis képtelenség, hogy igazgatási funkciókat az államtól függetlenül lásson el egy apparátus. A társadalombiztosítás esetében pedig ez történt, ráadásul úgy, hogy az önkormányzatoknak nem volt funkciójuk, ugyanis nem volt mit önkormányozniuk”. Szerinte azonban „a Horn-kormány semmilyen döntést nem hozott, ami az önkormányzatok érdekeit sértette volna”. Egy másik vezető beosztású PM-es köztisztviselő szerint ami történt, az „gyakorlatilag ennek a korábbi tervnek a megvalósítása”. A PM háza táján dolgozók valamenynyien egyetértenek abban, hogy az 1994 után bevezetett módosítások – például, hogy 1997. január elsejétől csak azok a vállalkozók kaphattak vissza áfát, akiknek nem volt tébé-tartozásuk – mind abba az irányba mutattak, hogy az APEH és a tébé apparátusát minél inkább össze kell vonni, a nyilvántartásaikat pedig egységesíteni kell.

Szellemjárás

Ezek a törekvések ma is élnek. Az Orbán-kormány alatt már az APEH szedi be az összes járulékot, 2000-től kezdődően pedig – a Népszabadság értesülése szerint – valamennyi, az állammal szembeni kötelezettségnek az adószám felhasználásával kell eleget tenni. (Ez az elképzelés csúszik – a szerk.) Egyes szakértők a sajtóban megjelent nyilatkozatok alapján úgy gondolják: ez kezdetben annyit jelent, hogy átfestik a cégtáblát. Az APEH-nél ugyanis nagyrészt ugyanaz a csapat szedi be a járulékokat, amelyik eddig a tébénél dolgozott. A Magyar Hírlap értesülése szerint a tébé járulékbehajtással foglalkozó összes, közel 3100 dolgozója átkerült az adóhivatalhoz. A beszéd tehát az APEH-nél lesz, ám hogy ki ellenőrzi a befizetések helyességét és a különböző ellátásokra való jogosultságokat, azt egyelőre nem lehet pontosan tudni. A tébénél dolgozó szakértők mindenesetre remélik, hogy a jogosultságok ellenőrzése és megállapítása továbbra is náluk marad. Ez már csak azért is valószínű, mert a munkaügyi tárca utódjában, a Szociális és Családügyi Minisztériumban 1998. november elején bejelentették: olyan központi foglalkoztatási nyilvántartási rendszert hoznak létre, amelyet az egészségbiztosító és a

nyugdíjbiztosító is használhat. Ennek a rendszernek a lényege az lesz, hogy a munkáltatók csak ide küldenek adatokat a munkavállalókról, és ezekhez az adatokhoz a tébé is hozzáfér, amikor a jogosultságokat ellenőrzi. Ez a terv tehát messze nem új, csupán a korábbi elképzelések újbóli életre lehelése. Ezek is mutatják, hogy a KATOR-terv szelleme ma is ott kísért az államigazgatásban. Alighanem ez készítette Majtényi László adatvédelmi biztost arra, hogy 1998. szeptember végén ismét a nyilvánosság előtt tiltakozzon a kormányzati adatbázisok összekapcsolása ellen. Erre kormányzati körökből azt a választ adták, hogy nincs ilyen elképzelés. A jelenlegi ábra azonban azt mutatja, hogy – igaz, más néven és más szervezetek részvételével – újra kezdődik a harc azért, hogy ki birtokolja az állampolgárok és a gazdálkodó szervezetek igencsak értékes adatait. A KATOR közel kétéves története azonban bizonyíték arra, hogy jól és biztonságosan működő központi adatnyilvántartás ma nem hozható létre. Jogszabályok serege tenné lehetetlenné működését, a bürokrácia pedig saját hatalmi céljaira használná fel. Arról nem is beszélve, hogy így közel tízmillió magyar állampolgár személyi adata szabad prédája lenne a mindenkori kormányzat központosítási törekvéseinek.

Megjelenés: *Élet és Irodalom* 1998/46–47. szám (1998. november)

PÉNZEK ÉS ÜGYEK

Mottó: „Hé, emberek, mindenki elveszítette a betétszámlakönyvét!”
(A Postabank-pánik péntekjének vicce)

Bank bán I.

Princznek mennie kell. Illetve kellene. De marad. Legalábbis őszig biztosan. A Postabank mai közgyűlésén a napirendi pontok között az igazgatóság leváltása nem szerepel. A nagy túlélő immáron sokadszor nyert csatát az őt leváltani szándékozókkal szemben. Pedig bankjára, amelynek tíz évvel ezelőtti megalapítása óta folyamatosan ő az elnök-vezérigazgatója, az állam az 1998-as évben – becslések szerint – már 30 milliárd forintot költött. Ehhez az összeghez még hozzájön az a maximum 24 milliárd forint, amellyel valószínűleg az állam lesz kénytelen megemelni a frissiben visszaállamosított pénzügyi intézet alaptőkéjét. Ezzel több, mint 50 milliárdnál tartunk – eddig. Az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet (Bankfelügyelet) 1998. január végén elkészített jelentése ugyanis megállapítja, hogy ebben az évben nemcsak a most zajló 25–30 milliárd forintos tőkeemelés, hanem még egyszer ekkora állami garanciavállalás is kell. S akkor már 80 milliárd fölötti a számla. A jelenlegi helyzetben szükség van az állami beavatkozásra. Ezt senki sem kérdőjelezi meg. Magyarország tavalyig második legnagyobb pénzügyi intézetének sorsa ugyanis nem közömbös sem a magyar bankrendszer, sem a magyar gazdaság szempontjából. Két dolgot azonban senki nem mond ki. Az első, hogy a Postabank helyzetét nem a tavalyi roham ingatta meg, a bank gondjai nem a tavalyi rohammal kezdődtek. A másik, hogy miért van még mindig a helyén az, aki felelős a mára kialakult helyzetért.

*

„Baj van?” – kérdezte Doros Béla, a Magyar Posta elnöke, aki már korán reggel felhívta Princz Gábort. „Á, nem komoly az egész” – válaszolta a Postabank elnök-vezérigazgatója, majd félóra múlva visszahívta Dorost és azt mondta: „mégis ko-

moly”. 1997. február 27-e péntek volt, még tízet sem mutatott az óra, s a helyzet percről percre súlyosbodott. Mivel a postafiókokból csütörtök este óta folyamatosan jöttek a jelentések a hosszú sorokról, Doros Béla tudni akarta, hogy a Postabanknak van-e fedezete a Magyar Nemzeti Banknál, és hogy a Posta meddig mehet el a bank pénzéből, és mikortól fizet már a sajátjából. Ekkor már mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy kitört a pánik.

A tömegjelenetekkel járó hisztéria idején a hivatalosan publikált adatok szerint a betétesek összesen mintegy 24 milliárd forintot vontak ki a Postabankból. A bank belső köreiből származó becslés ezt az összeget 30 és 40 milliárd közé tette, ugyanis a folyószámlákról és az automatákból mintegy 16 milliárd forintot vettek ki, a betétszámlakönyvek és a postai értékpapírok visszaváltásával pedig legalább még egyszer ennyivel csökkentek a bank forrásai. S miközben a menedzsment akkori nyilatkozata szerint a bank 70 milliárdnyi likvid eszközzel rendelkezett, igényt tartott a jegybanki tartalékok elengedésére. Ebből világosan kitűnik, hogy itt valami nem stimmel. Természetesen a bankvilágban nem volt kérdéses, hogy a Postabanknak nincs ennyi mozgósítható tartaléka. (Több jegybanki forrás azt állította, 70 milliárd forint volt a pánik alatt kivett összeg. Egyes bankárok véleménye szerint technikailag lehetetlen három-négy nap alatt ekkora összeget kivonni egy pénzügyi intézetből.) A pontos összeget nem hozták nyilvánosságra, s mind a mai napig államtitok.

A pánik hétvégéjén nemcsak a Postabank irányítói és alkalmazottai, de a Magyar Nemzeti Bank vezetői sem pihentek, a Postáról ugyanis a betétesek „vittek mindent”. Nemcsak postabanki értékpapírokat, hanem állampapírokat és egyéb, a postafiókokban jegyezhető értékpapírokat is nagy mennyiségben váltottak vissza. Ennek nagyságrendje pedig aggodalommal töltötte el a jegybank és a Pénzügyminisztérium vezetőit. A válság ugyanis azzal fenyegetett, hogy készpénzhiány lép fel az országban. A bankrendszerbe vetett bizalom megingása pedig azt eredményezhette volna, hogy a betétesek más bankokat is megrohamoznak. Több szakértő vélte úgy: nagy szerencse, hogy a pánik hétvége előtt tört ki, így nem lépett fel készpénzhiány.

A jegybankban pénteken összeült a válságstáb, hogy döntsön arról: milyen azonnali intézkedésekre van szükség – nem elsősorban a Postabank, hanem a magyar bankrendszer védelmében. Arról is határozni kellett, hogy az MNB elnöke mit mondjon a nyilvánosság előtt. Mindenki várta ugyanis, hogy a jegybank miként foglal állást. Surányi György végül szombaton csak annyit mondott, hogy a bank likvid. Ha e kijelentést némi szövegelemzésnek vetjük alá, akkor világos az üzenet: a Postabank ki tudja fizetni a követeléseket (hiszen a Nemzeti Bank mögötte állt), de ez nem jelenti azt, hogy a banknak nincsenek tőkeproblémái.

Ok és okozat

Nyomatékosan hangsúlyozni kell, hogy a betétesek rohama nem az ok volt, hanem az okozat. Pénzügyi szakértők számára már a Nagy Roham előtt világossá vált, hogy a bajok strukturális, üzletpolitikai és vezetési anomáliákból fakadnak. Ezek nagy részét az Állami Bankfelügyelet által 1996 végén készített jelentés már tartalmazta. (Mint ahogy megfogalmazta az e cikk későbbi részében ismertetett majd egy évvel későbbi, a potenciális befektetőknek szánt, londoni székhelyű befektetési bank, az SBC Warburg által összeállított memorandum is.) A jelentés megállapításait a későbbi események igazolták is, hisz az eredetileg is fennálló és nem orvosolt problémák 1997 során krónikussá váltak.

Ekkoron már más tünetek is jelezték, hogy a Postabank szénája meglehetősen rosszul áll. A külföldi tulajdonú pénzügyintézetek többsége már jóval a pánik előtt csökkentette a Postabanknak a bankközi piacon nyújtandó hitel összegét. Egy külföldi tulajdonú bankban dolgozó informátorunk szerint háromféle ügylet létezik a bankközi pénzpiacra, amelyek mindegyike alapvetően arra szolgál, hogy a bankok átmeneti pénzzavarait megoldja. Ezek abból adódnak, hogy vannak olyan napok, amikor egy adott bankból több pénzt vesznek ki a betétesek, mint amennyit betesznek. (Baj csak akkor van, ha ez a tendencia tartós.) Ilyen esetben a bank kölcsönért folyamodik azokhoz a pénzügyintézetekhez, amelyeknél a helyzet aznap éppen fordított volt, azaz akikhez több pénzt tettek be, mint amennyit kivettek tőlük. A Postabankról tudni lehetett, hogy általában kihelyező pozícióban volt a bankközi pénzpiacra. Ennek oka, hogy a magas betéti kamatok miatt bővében volt a forrásnak, ám azt nem tudta hasonlóan jól jövedelmező formában kihelyezni. Viselkedésére – egy, a Postabank értékpapírcégének komoly konkurenciát jelentő brókercégnél dolgozó vezető szerint – az volt a jellemző, hogy „nyomták ki a pénzt a bankközire, ahogy a csövön kifért, amivel csak az volt a baj, hogy állandóan lenyomták a hitelkamatokat”. A bankok – a magas betéti kamatoktól megrészegült lakossággal ellentétben – viszont nem szívesen adtak pénzt a Postabanknak. Sokan tudni vélték, hogy elsősorban a külföldi tulajdonban lévő pénzügyintézetek évek óta vagy nem adtak hitelt a Postabanknak a bankközi pénzpiacra (ezek eleve is leginkább egymásnak hiteleztek), vagy csak nagyon óvatosan, kevés pénzt kölcsönöztek, szigorú feltételek mellett, magas kamatra. A Citibankról például sok lap megírta, hogy 1994 óta nem állt üzleti kapcsolatban a Postabankkal a bankközi pénzpiacra, óvatosan viselkedett az Unicbank is. A Creditanstalt (CA) pedig a pánik előtt nem sokkal döntött úgy, hogy felfüggeszti a hitelnyújtást a Postabanknak. A CA egyik vezető beosztásában lévő munkatársa úgy fogalmazott, hogy „a Postabank sosem volt úgynevezett első kategóriás hitelfelvevő, amelyiknek limit nélkül adnánk hitelt”. Az indok a tu-

lajdonosi szerkezet, amelyet a legtöbb informátorunk már a tavalyi pánikot megelőzően is egyszerűen átláthatatlannak minősített.

Azóta pedig újabb és újabb tulajdonosok jelentek meg a pénzügyintézetben, ami tovább bonyolította azt a helyzetet, amit egy banki szakember így jellemzett: „senki nincs kontrollpozícióban, a rendszer önjáróan működik, ugyanis ha valamelyik tulajdonos tényleg abban lenne, akkor a bank nem úgy működne, ahogyan működik”. A tulajdonosok ugyanis – ahogyan azt az elmúlt csaknem másfél évben számtalan szakcikk és publicisztika is taglalta (Figyelő, HVG, Magyar Hírlap) – egyáltalán nem viselkednek tulajdonosként. Információink szerint a pánik után például Vágó János, a Nyugdíjbiztosító feje nem független szakértők bevonásával próbált tájékozódni a bank helyzetéről, hanem úgy, hogy Princz Gábort kérdezte meg.

Ami a pánikot illeti: a mai napig nem lehet tudni, hogy pontosan mi okozta a rohamot. Abban azonban sokan egyetértenek, hogy a bank működése adott okot a pletykára. Egyes pénzpiaci szereplők egyenesen úgy vélték, hogy aki nem tett mást, csak figyelte Princznek az elmúlt években a nyilvánosság előtt a bank működéséről tett kijelentéseit, az tudhatta, hogy a pénzügyintézet nem úgy működik, ahogy az egy klasszikus kereskedelmi banktól elvárható. Az egyik legmerészebb feltételezés, amit a piacon sutognak, hogy maga Princz Gábor robbantotta ki a pánikot akkor, amikor már bizonytalan helyzetben érezte magát. Ez persze a legtöbb informátor szerint nagyon kockázatos lépés. Egyikük így fogalmazott: „egy ilyen bankpánik kirobbantása nagy körülményt igényel. Csak akkor memém megköszönni, ha hazardőr lennék, de ugyanakkor azt is tudnám, hogy én osztom a lapokat”. A legtöbb, általunk megkérdezett szakember azonban csak annyit mond, hogy ha nem is a pánik kirobbantása, de maga a pánik sok szempontból a jelenlegi vezetés érdekeit szolgálta.

Egyfajta magyarázatot különben maga az elnök-vezérigazgató, sőt, a Pénzügyminisztérium államtitkára, Akar László is sugallt azzal, hogy szerintük tudatos politikai támadás állt a pánik kirobbanása mögött. Princz Gábor többször utalt bizonyos „igen jó nyugati autókat használó” körökre, amelyeknek érdekében állhatott a pánik kirobbantása, ám ezek az állítások a mai napig nem nyertek bizonyítást. Egy darabig határozottan azt állították, hogy a nyomozás jó úton halad. Ezzel szemben az eddig elért legnagyobb eredmény az, hogy márciusban az Egri Városi Ügyészség, rémhírtérjesztés vétsége miatt, vádindítványt nyújtott be V. Lajosné, az ÁB-Aegon Rt. észak-magyarországi területi igazgatóságának pénzügyi osztályvezetője ellen. Ő állítólag a cég számítógépes levelezési rendszerén, azaz e-mail-en keresztül figyelmeztette a munkatársait arra, hogy vegyék ki a pénzüket a Postabankból. A versenytársaknak – még ha Princz folyamatosan ezt sejteti is – nem állhatott érdekében a pánik kirobbantása, hiszen nekik a magyar bankrendszer védelme miatt ki kellett állniuk a Postabank mellett. Ahogyan az egyik informátorunk nyi-

latkozott: „a külföldi tulajdonban lévő bankok vezetői olyan arcot vágtak, amikor oda kellett állniuk a Princz mögé, mintha a fogukat húznák”.

A bajok gyökere

De akkor mi a baj? A magyarázatot sokan sokféleképpen keresték. A legérzékenyebb pont a tőkeellátottság. Több pénzügyi szakértő is úgy látja: a jelenlegi vagyoni jó esetben is csak egy felelekkora méretű bank működéséhez lenne elegendő. A privatizációs tanácsadónak felkért SBC Warburg memorandumja erről a következőket írja: „a Postabank növekedésének alapvető gátja mindig is a krónikus tőkehiány volt, mivel az eszközök dinamikus növekedését nem kísérte ugyanolyan dinamikus tőkenövekedés”. A pénzügyi intézet bővebb értelemben vett vagyona, tehát a szavatoló tőke évek óta nem elegendő arra, hogy a betéteseivel szemben fennálló összes kötelezettségének eleget tudjon tenni. Jól mutatja ezt a bankok kockázatait jellemző úgynevezett tőke-megfelelési mutató, aminek értéke, lényegében mindig a hatályos törvények által húzott nyolcszázalékos szint alatt, átlagban hat százalék körül ingadozott. A Bankfelügyelet egyik munkatársa ezzel kapcsolatban így fogalmazott: „a Postabank mindig ügyelt arra, hogy ez a fontos mutatószám ne csökkenjen négy százalék alá, mivel akkor a hatóságnak közvetlenül is be kellene avatkoznia”. A tavalyi pánik után egyébként a legtöbb szakértő egyetértett abban, hogy a bank gyakorlatilag „menet közben” elveszítette a – banki szakirodalom által saját tőkének nevezett – vagyont.

Ismét a Warburg-memorandumot idézve: „A Postabank lényegében takarékbetétekkel működtetett pénzügyi intézet, látványos növekedésének alapját a lakossági betétek gyűjtése képezi. (...) Ugyanakkor 1996 végén a hitelállomány mintegy háromnegyede hat hónapon túli, körülbelül fele pedig éven túli lejáratú volt. (...) Mint a legtöbb lakossági bank Magyarországon vagy bárhol a világon, a Postabank is végez bizonyos mértékű futamidő átalakítást, amennyiben rövidebb lejáratú betéteket hosszabb lejáratú kölcsönökként helyez ki, tehát eredendően ki van téve a likviditási kockázatnak. (...) Eszközeinek és forrásainak eltérő átárazási gyakorisága miatt mindig is kamategyensúly-hiánnyal küszködött, amennyiben túlnyomó részben kötött futamidejű, fix kamatozású betétekkel egy túlnyomó részben lebegő kamatozású hitelportfóliót finanszíroz.” Lényegében arról van szó, hogy a Postabank egyfajta sajátos „pilótajátékot” játszott. A rövid lejáratú „kék betétkönyvekre” rögzített és a piaci átlagnál jóval magasabb kamatok ad, miközben a hosszú távon megtérülő hiteleinek kamatát a piaci verseny miatt csökkenteni kényszerül, és ez állandó instabilitást okoz. Főleg akkor van nagy gond – mint az elmúlt közel másfél évben –, amikor csökken a betéti és a hitelkamatok közötti rés (kamatmarzs), vagyis a bank által megszerezhető jövedelem. Ez akkor is állandó nehézséget okozna, ha a bank által nyújtott kölcsönök mindegyike biztos megtérülést nyújtana.

A Postabanknál azonban ez messze nem így történt. Ahogyan egyik, egykor ott dolgozó informátorunk megjegyezte: „Maga az a tény riasztó, hogy a Postabank nemcsak klasszikus banki tevékenységet folytat. Főleg azért, mert nem befektetési, hanem kereskedelmi bankról van szó, amelyet elvileg azért hoztak létre, hogy az egyik oldalon beszedje a pénzt, a másik oldalon pedig olyan vállalkozásokba helyezze ki, amelyek nyereséget hoznak számára. Ebből a nyereségből tudja ugyanis kifizetni a betétek kamatait”. 1996 végén a bank tíz legfőbb hitelfeltevője a teljes hitelállomány több mint egynegyedét, ötven legfőbb hitelfeltevője pedig több mint kétharmadát képviselte. E koncentráció mutatja, mennyire szűk az a vállalati kör, amellyel a bank kapcsolatban áll. Ez is kockázatonövelő tényező, akárcsak az, hogy – mint egy banki szakember megfogalmazta – „ez a sajátos magyar képződmény a maga sajátos finanszírozási módjával többször adott hitelt üzletileg igencsak kockázatos vállalkozásoknak.”

Ráadásul a Postabank gyakran bocsátkozott olyan ügyletekbe is, amelyek saját részvényesei és leányvállalatai megsegítését szolgálták, több esetben túl is lépve a saját érdekeltségbe tartozó társaságoknak nyújtható kölcsönökre vonatkozó törvénytől határokat. Ezzel kiváltotta a Bankfelügyelet rosszallását is. A hivatal többször vizsgálódott a Postabankban, és különböző határozatokban rendre különböző feladatok teljesítését írta elő a pénzügyi intézetnek, ám ezek sokak szerint soha nem a lényegi problémákkal voltak kapcsolatosak, hanem csupán felszíni kezelést jelentettek. Egyes szakértői vélemények szerint, ha a Bankfelügyelet már 1996 végén, a nagy átfogó vizsgálatot követően – amelyben a „Big Six”-hez tartozó Arthur Andersen végezte a bank auditálását – közbeavatkozik, akkor a Postabank stabilizációját az állam a jelenleginél kevesebb pénzből, mintegy 20–25 milliárd forintból megúszhatta volna. A Bankfelügyelet azonban közvetlenül gyakorlatilag nem avatkozott bele a pénzügyi intézet működésébe. Ahogyan egy, a felügyeletet jól ismerő munkatárs fogalmazott, ennek egyik oka az volt, hogy az e hatóság működését szabályozó törvény akkor még nem adott ehhez elegendő jogosítványt. Másrészt viszont „kultúrországból, ha a bankfelügyelet előír valamit egy kereskedelmi banknak, akkor az kezét-lábát törli, hogy teljesítse az előírásokat. A Postabank azonban nem éppen ez a bank”. A hivatal a '96. végi vizsgálatot követően mindenestre egy sor új, ha a tényleges üzletpolitikát nem is, de a belső szabályozási és ellenőrzési eljárást módosító szabály bevezetésére kötelezte a Postabankot. Így például a következőkre: az ügyfelek hitelképesség szerinti osztályozása, fedezetértékelés, problémás és speciális hitelek kockázatelemzése, hitelek figyelemmel kísérése, befektetések értékelése, valamint megfelelő szintű döntéshozatal és ellenőrzés. Ezek egy kereskedelmi bank működtetésében olyan alapvető szabályok, amelyeket a legalacsonyabb szintű pénzügyi „gyorstalpalókon” is tanítanak. (Az ezzel kapcsolatos levelezést lásd a CD-mellékleten).

A hitelezési és befektetési döntéseket a Postabanknál nem testületileg hozták meg. A bankban az elnök-vezérigazgatóra túl sokat adó döntési struktúra alakult ki. Ezt támasztja alá egy, a Postabank legfelső vezetéséhez tartozó informátorunk, aki kifejtette: a döntések nem a testületi üléseken, hanem két-háromfős bizottságokban születtek. Itt mindig azok jelennek meg, akikhez az adott ügy tartozik, és nekik is inkább csak véleményezési joguk van. „Princz maga hozza a befektetési döntéseit”, végső soron tehát mindig ő dönt arról, kinek mennyi pénzt ad. (Ez azt jelentheti, hogy Princz Gábor, saját hatáskörben, tehát az igazgatóság formális áldása nélkül, akár több százmillió forintos hitel kihelyezéséről is dönthet. Ami a mai Magyarországon szinte korlátlan hatalmat jelent, hiszen ez akkora összeg, amely fölött ma másutt nehéz legálisan rendelkezni. Princz Gábor aláírási joga tehát nagyon sokat ér.)

Egy trükk

A Postabank egyébként a fiktív pénzek mozgásában is nagyon ügyes. Erre ékes példa a Dunaholdinggal való kapcsolata. A Postabanknál 1996-ra lényegében kezelhetetlen nagyságúra duzzadt a befagyott követelések és a nyereséget nem termelő befektetések állománya. A ballaszttól a bank úgy próbált megszabadulni, hogy a Dunaholdinggal közösen összeállított egy – könyv szerinti értéken – 26,7 milliárd forintos csomagot. A követelések egy részét (3,3 milliárd forintot) kétesnek minősítették, és arra a törvényi előírásoknak megfelelően 2,5 milliárd forintnyi, a majdani veszteség fedezésére szolgáló tartalékot képeztek. A csomaghoz ezt követően hozzácsaptak 15,4 milliárd forintnyi készpénzt, és a bank az egész „hóbelevancot” halasztott fizetéssel „eladta” a Dunaholding-csoportnak. Ezzel a bank 9,6 milliárd forintos fiktív nyereségre tett szert, ezen felül felszabadíthatta a korábban képzett tartalékot. Így a bank könyveiben együttesen 12,1 milliárd forintos többlet jelent volna meg úgy, hogy voltaképpen semmi nem történt. A dolog azonban a Bankfelügyelet által kijelölt nemzetközi auditor-cég, az Arthur Andersen szemét is szúrta, és a Dunaholding-csomagot nem ismerte el a nemzetközi számviteli szabványok (IAS) szerinti eszközállománynak. Ez az alapja egyébként a bank és az auditor közötti későbbi feszültségnek. Az Arthur Andersen nyomására a jól kiagyalt tranzakciót röviddel a közgyűlés előtt át kellett alakítani. Így a bank vezetésének a már nyereségként tervbe vett 12 milliárdos lyuk befedésére állami garanciát kellett kérnie. (Ez volt az a 12 milliárd forint, amelyet az állam az 1997-es roham után, áprilisban „szavazott” meg a pénzügyminiszternek.) Ennek kapcsán mondta azt egy, a pénzpiacot jól ismerő szakértő, hogy ezzel a „luftballon módszerrel”, tényleges pénzmozgás nélkül javítani lehet a mérlegeket.

Az eddig leírtak alapján elég egyértelműnek tűnik, hogy a Postabank betéteseinek tavalyi rohama nem ok volt, hanem okozat. A pánik azonban kiváló ürügy arra, hogy mind a kormány, mind pedig a bank vezetése a szélesebb közvélemény előtt ezzel indokolja a bank konszolidálásának szükségességét. Bár magát a szót – konszolidáció – hivatalosan soha nem mondták ki: már egy évvel ezelőtt megszülettek azok a tervek, amelyek ebbe az irányba mutattak.

Rendkívüli kormányülés

A pánik után nem sokkal ugyanis volt egy rendkívüli körülmények között tartott kormányülés, ahol megtárgyalták a bankkal kapcsolatos szigorúan titkos kormányrendeletet. Ez, információink szerint nem a szokásos módon készült, azaz nem az illetékes köztisztviselők írták, hanem „csak úgy jött”. E kormányhatározat annyira titkos volt, hogy az előterjesztést az ülés elején kiosztották, majd a végén beszédtek. Az államtitkárokat pedig kiküldték, csak a miniszterek lehettek jelen. Így fordulhatott elő, hogy az ülésen, ahol a pénzügyminiszterről döntöttek, a Postabankban akkor hét százalékban tulajdonos Magyar Postát felügyelő tárca nem volt képviselve, miután Lotz Károly közlekedési és hírközlési miniszter éppen külföldön tartózkodott. Nem kapott meghívást Tarafás Imre, a BAF elnöke, akinek pedig hivatalból ott kellett volna lennie. Ott volt viszont az ügy főszereplője – Princz Gábor. Ez egyébként merőben szokatlan lépés volt, hiszen a kormány ülésére általában nem szokták meghívni azt, akiről döntenek. Tudomásunk szerint három lehetséges verziót sorolt fel a kormányrendelet, ebből a harmadik – amit elvetettek – azt javasolta, hogy az állam ne csináljon semmit, majd a tulajdonosok megoldják a dolgot. Információink szerint az egyes számú javaslat lett volna a nyerő, aminek lényege: a 12 milliárd forinton felül, amit garancia formájában a Postabank megkap, az állam további pénzeket pumpál a bankba, s a tulajdonosok jogait bizonyos korlátozásokkal meghagyja. Ám az ÁPV Rt.-n keresztül – amire azért volt szükség, hogy a tranzakciót ne kelljen bankkonszolidációnak nevezni –, szigorú tulajdonosi kontrollt gyakorol, még jobban feljavítja a bankot, aztán év végéig eladja. Utóbb kiderült, az év vége azért került bele a szövegbe, mert az előterjesztők úgy látták: ha 1997 végéig nem találnak a banknak megfelelő külföldi befektetőt, akkor a bank olyan helyzetbe kerül, hogy nem marad más, mint a még nagyobb arányú közvetlen állami beavatkozás.

Ma már látjuk, hogy félig-meddig az történt, amit előre láttak, legalábbis ami a dolog pénzügyi részét illeti. A tulajdonosok jogait ugyanis – ellentétben az előterjesztés javaslataival – nem korlátozták. A privatizációs tanácsadónak felkért SBC Warburg működését egyébként több informátorunk „látványelemnek”

minősítette. Ezt látszik alátámasztani az a tény, hogy az angol befektetési bank végül jóval szerződésének lejárta előtt távozott a színről, mert a menedzsmenttől egy idő után nem kapta meg a szükséges információkat, miközben érzékelte, hogy a bank helyzete folyamatosan romlik. Ráadásul a Postabank, az ÁPV Rt.-vel a portfóliócseréről folytatott nyári tárgyalásokon, több saját ötletét úgy vezette elő, mintha azok a Warburgtól származtak volna. A Warburg egyébként kezdetben azt tanácsolta a Postabank vezetőinek, hogy mindenképpen próbálják meg elkerülni a visszaállamosítást. Ezt Princz Gábor ugyancsak mindenképp el akarhatta kerülni, mert „a banknak ezen az áron nem kell a tőke”. Ezt az árat nem kellett megadnia, hiszen lett állami segítség, de a bank irányítása változatlan maradt.

A kormányulást követően az események mindenesetre azon forgatókönyv szerint haladtak tovább, amely leginkább Princz Gábor szájíze szerint való volt. A szcena egyik dramaturgiailag nagyhatású jeleneteként a kisérszvényesek a bank tavaszi közgyűlésén a Vígsházban (nomen est omen) fergeteges tapssal köszönthették Princz Gábort. Diadala teljes volt, hisz sikerült elérnie, hogy a tulajdonosok figyelmét nem az 1996-os év gazdálkodása, hanem a februári roham kötötte le. (Holott a bank fennállása során először fordult az elő, hogy a tulajdonosok nem kaptak osztalékot részvényeikre.) Közben a kulisszák mögött folytak az olvasópróbái annak a portfóliócseré-akciónak, amelyet végül augusztusban mutattak be. Ennek során az ÁPV Rt. egy sor ingatlant és lepusztult vagyonelemet átvett a Postabanktól, amelyért cserébe főként likvid (tehát azonnal pénzre tehető) vállalati részvényeket, illetve különféle kisebbségi részesedéseket adott át. S bár a felek gondosan ügyeltek arra, hogy a nyilvánosság felé azt jelezzék: a cserebere egyenértékű volt, tehát azonos értékű vagyon cserélt gazdát. Informátoraink szerint a privatizációs szervezet néhány milliárd forintos veszteséget kénytelen volt az ügyleten elkönyvelni. Ez valószínűleg abból fakad, hogy a bank által átadott ingatlanok piaci értéke alacsonyabb, mint amennyit az értékbecslés során megállapítottak. Ennek tükrében az sem véletlen, hogy az ÁPV Rt. mind a mai napig nem akar megválni a Postabank-csomagot tömörítő Váltó-4 Libra elnevezésű cégétől. Így ugyanis könnyen kiderülhetne, hogy a csomag az értékbecslés során megállapítottánál jóval kevesebbet ér. Mások viszont úgy vélik: hosszú távon az ÁPV Rt.-nek is érdeke volt ez a csere, mert a privatizáció lezárását követően egyfajta ingatlankezelő holdingga alakulhat át.

A Dunaholding kapcsán bedobott luftballon-hasonlatot más események jellemzésekor is használni lehet. Hogyan történt a Pénzügyi Központ (PK) privatizációja 1997 novemberének végén? Hogyan emelt állítólag tőkét saját magában a Postabank? (Az ügy részleteiről egyébként lásd HVG, 1997. november 22., Figyelő, 1997. november 20., 1998. február 5.) Bár az ezzel kapcsolatos szerződéseket még a legmagasabb fórumokon sem ismerik, szakértők szerint a

Postabank valószínűleg hitelt adott olyan cégeknek, amelyek lekötöztetettjei voltak (például Fázis Rt., Bankár-csoport, IBUSZ Rt. stb.). Az ebből a hitelből konzorciumba szerveződött cégek megvették a PK-t. Ezt követően a PK hitelt adott saját holdudvarába tartozó cégeknek, hogy azok a Postabanknak alárendelt kölcsöntőkét nyújtsanak. Jogi szakértők úgy tartják, amennyiben ezt az akciót a számviteli törvény alapján értékeljük, vagyis nem a tranzakció formáját, hanem a tartalmát vesszük figyelembe, akkor azt lehet mondani: a Postabank saját hiteléből emelte meg saját alaptőkéjét, azaz a betétesek pénzét használta fel arra, hogy helyzetét stabilizálja. Ez ugyanakkor felveti a Bankfelügyelet felelősségének kérdését is, amelynek pontosan az ilyen esetek miatt kellene örködnie a betétesek pénzének biztonsága felett. Mindenesetre az akcióval a bank levegőhöz juthatott, mivel ez a szükséges szintre emelte a tőkemegfelelési mutatóját, és papíron úgy nézett ki, hogy egy enyhe veszteségtől eltekintve a bank rendben van. Mivel a bank által nyújtható hitelmennyiség nagysága az alaptőkéjétől függ, az ilyen típusú tranzakciókkal egészen addig fújhatja fel magát, amíg végül ki nem pukkad. Egyébként Princz Gábor február közepén cáfolta azt a híresztelést (Magyar Hírlap, 1998. február 18.), miszerint áttételesen a Pénzügyi Központtól származott volna a Postabank mérlegét javító 3,8 milliárd forintos alárendelt kölcsön, majd hozzátette, „még ha így történt volna is, az ügylet akkor is a bankitok kategóriájába tartozna”, erre jegyezte meg viszont egyik informátorunk, hogy egy esetleges törvénysértés felderítésénél elég furcsa lenne a nyilvánosságot és a hatóságokat belügyekbe való beavatkozással vádolni.

Múlt év nyaratól fogva a bank vezetői rendszeresen nyilatkoztak arról, hogy nemsokára betoppan a gyönyörű és kíváncsú vőlegény, aki stratégiai befektetőként egy csapásra megold minden gondot. De nem jött. Az ezzel kapcsolatos hírek állandó felszínen tartása minden jel szerint csupán időhúzás volt. Ilyen hírek azóta is fel-felroppennek, ám a menedzsmentnek is megfelelő befektető azóta sincs sehol.

Pénz és politika

Márciusban, a parlamenti interregnumban hozott kormánydöntés során, a rövidesen leköszönő grémium tagjainak mérlegelni kellett, vajon hiányzik-e nekik, hogy a választások előttre időzített Postabank közgyűlésen „balhé törjön ki”.

A Postabankról és annak vezetőjéről szóló beszélgetésekben kevesen fogadnának arra, hogy már az első percben nem hangzik el a bűvös jelzős szerkezet: politikai kapcsolatok. Egyik informátorunkat citálva: „Princz olyan irányt adott a banknak, amely nem professzionális, hanem arról szól, miként lehet befolyásolni a politikát”. A

találgatások egy része minden bizonnyal a politikai démonológia tárgykörébe tartozik, s bár eddig erről egyetlen átfogó írás sem készült, csupán fragmentumok állnak rendelkezésre, e töredékek is szoros és szerteágazó politikai kapcsolatrendszert sejtetnek. S ha a kapcsolati háló sajtómunkás és kultúrelit tagjait is számításba vesszük, akkor bizony egy igen szövevényes és nagy kiterjedésű viszonyrendszer bontakozik ki előttünk.

A „teljesség igénye nélkül”, íme néhány azon politikai szálakat is magukba foglaló ügyek közül, amelyek már „napvilágot láttak” ugyan, ám egyes elemeik árnyékban maradtak: Lakitelek Alapítvány, a DOM Rt., Horn Gyula háza, Szeke-res Imre és felesége körül kialakult cég, a Nádor-’95 Rt., a sajtóbirodalom, a Te-ve utcai rendőrszékház. A politikai kapcsolatok nemcsak a politikusokkal szoros kapcsolatban álló cégek hitelezését jelenti, hanem adott esetben olyan üzleteket is, mint a MÁV-nak három évvel ezelőtt nyújtott hitel, amelyet az állam garantált, tehát az ügylet nem nevezhető tipikusan kockázatosnak.

Információink szerint a Big Six-hez tartozó Deloitte & Touche (D&T) cég már elkészítette a Postabank előző évi mérlegbeszámolóját, ám jelenleg még tárgyalások folynak a Bankfelügyelet és a cég között. Meg nem erősített információink szerint, a D&T – amelyet a HVG egyébként a bankhoz lojális könyvvizsgálónak minősített – záradékkal kívánja ellátni a mérleget. Ez azt jelenti, hogy a könyvvizsgálói jelentésben foglaltak hűen tükrözik a cég helyzetét, de van egy-két olyan területe a működésnek, aminek megítéléséhez az auditor nem kapott elegendő információt, ezért ezekről nem tud érdemben és felelősséggel nyilatkozni. A D&T-ről tudni kell, hogy versenytársai egybehangzó véleménye szerint „különleges pozíciója van a magyar piacon”. Több, a bank- és pénzügyvilágot jól ismerő szakértő hangsúlyozta, hogy a Big Six-hez tartozó nemzetközi könyvvizsgáló cégek között valójában nincs nagy különbség, világpiaci pozíciójuk eléggé behatárolja a hazai cégek mozgásterét. A Deloitte & Touche ügyfélkörébe sok állami vagy félállami vállalat tartozik, a cég elnöke, Kemenes Ernő pedig sokak szerint a magyar gazdaság szürke eminenciása. Ahogy egyik informátorunk fogalmazott: „Kemenes úrnak van befolyása – ha nem is direkt értelemben – például arra, hogy ki legyen a pénzügyminiszter”. Éppen ezért a Deloitte versenytársai nem tartják véletlennek, hogy a cégnek éppen azok az ügyfelei, akik. A Postabank 1997. június végi közgyűlése előtt a piac szereplői – egy kivétellel – tudni vélték, hogy a Deloitte & Touche lesz a pályázat nyertese. Ennek okát a piac egyik szereplője abban látta, hogy „kétségtelenül ők a legmegértőbbek”. Abban ugyanis az audithoz értő valamennyi informátorunk egyetértett, hogy bár az audit során alkudozni nem lehet, mert a számvitelnek igen szigorú szabályai vannak, kevés olyan szabály van, ami alól valamilyen trükkkel nem lehet – legalábbis megpróbálni – kibújni. Ezeknek a „trükköknek” az alkalmazása pedig azon múlik, hogy mennyire merev, illetve konzervatív az audi-

tor felfogása egy-egy kérdés megítélésében, mennyire ragaszkodik leírt szabályokhoz, mekkora tapasztalata van, hány egyéb szakértőre támaszkodik a munka során. Az auditor cégek azért is dolgoztatnak nagy teamekkel, hogy minél inkább ki lehessen küszöbölni az emberi befolyást, illetve az egyes ember befolyását. Ennek ellenére igaz az, hogy vannak konzervatívabb és kevésbé konzervatív auditorok. A Deloitte & Touche-ról, ebből a szempontból megoszlanak a vélemények, általában azt mondják, hogy ők a kevésbé konzervatívok közé tartoznak. Mindenesre egy, a cég működését belülről is jól ismerő ember úgy fogalmazott, hogy helyzetüknél fogva – mivel Kemenes úr sok mindenkit jól ismer és ezért esetleg másoknál jobban érti a számvitelen túli egyéb szempontokat – aszerint mérlegelnek, hogy lehet-e javítani egy adott cég tevékenységét – például a Postabankét – úgy, hogy az ne érintse a vezetést, azaz a cég irányítóit.

Princz tehát marad. Ugyanis: „Mindenképpen szükség van arra, hogy a következő közgyűlés után is ő vezesse a Postabankot. Ő rendelkezik azokkal az ismeretekkel, amelyek a közeljövőben sorra kerülő átalakítási munkákhoz elengedhetetlenek” (Népszabadság, 1998. március 28., Huszty András, az MFB Rt. vezérigazgatója) Persze érdemes elgondolkozni azon, hogy a szövegben mit jelent a „következő” szó, bár az idézett mondatban a hangsúly a „speciális tudáson” van. Hiszen a fentebb említett döntéshozatali mechanizmus és a kapcsolati hálót illető sajátos ismeretanyag magyarázza, miért lehet Princz Gábornak maradása. Miért mozdíthatatlan, miközben a Postabank egyre inkább úgy viselkedik, mintha rá nem lennének érvényesek a piac szabályai. Az ügyben eddig képviselt állami magatartás – vagyis a támogatás tulajdonosi kontroll nélkül, s a menedzsment „bebetonozása” vezetői székébe – „rossz vért szül”, s ugyanolyan káros a pénzügyi rendszer egészébe vetett bizalom szempontjából, mint egy betétes roham. Ráadásul, amíg az előző évben még csak a Postabankról volt szó, addig mára a bank tőkeproblémáinak megoldásába azóta különböző konstrukciók révén bevont többi pénzintézettel (Pénzügyi Központ, Polgári Bank, Realbank és az MFB) együtt egyre inkább egy átláthatatlan konglomerátum jött létre.

Állam és hatalom

A toldozgató-foldozgató állami intézkedések helyett már az elejétől fogva határozott állami beavatkozásra lett volna szükség. Amit független szakértők is mondanak: amennyiben az államnak a bank és a pénzügyi intézményrendszer egészének biztonsága érdekében be kell avatkoznia, akkor azt a következőképpen kell tennie. Először a jelenlegi tulajdonosoknak realizálni kell a veszteségeket, majd leszállítania a tőkét, végül az átmeneti időszakban az államnak garantálnia a beté-

tek kifizetését. Ezek után, ha szükséges, fel kell tőkésíteni a bankot. A folyamat kezdetétől egyértelművé kell tenni a menedzsment feletti kontrollt, s mihamarabb stratégiai befektetőt kell találni. Ez volt az, amit tudomásunk szerint a jegybank is következetesen képviselt.

A Pénzügyminisztérium eddigi magatartása az ügyben meglehetősen ellentmondásos. Egy, a pénzügyminiszternek készített jelentés a bankválságok kezelésekor alkalmazható kormányzati beavatkozások között első helyen említette a jelenleg várható államosítás lehetőségét, ám ezt a megoldást akkor még kifejezetten drasztikusnak minősítette, hiszen az állam köztudomásúan rossz tulajdonos. Medgyessy Péter tavaly nyáron, információink szerint, még úgy gondolta, hogy a nyugdíjreform végrehajtásához képest a Postabank nem fontos ügy, mert az csak néhány milliárd forintot tesz ki. Mára úgy tűnik fontossá vált. Felmerült egy, az MHB esetében már alkalmazott megoldás lehetősége: a Postabankot szét kell választani „egy jó és egy jó rossz bankra”. Utóbbi lehet, hogy a Postabank bécsi leánybankja, a Trigon lesz, de az is lehet, hogy teljesen más szcenárió valósul meg.

A 1998 áprilisában adott 24 milliárd forintos tőkeemelés valóban jelentős segítség. A bank lényegi átalakítása ismét elhalasztatott. Princz Gábor újra haladékos kapott. Az természetesen nehezen képzelhető el, hogy azok, akik ebbe a helyzetbe sodorták a Postabankot, majd érdemi változtatásokat hajtanak végre. A döntéshozatali mechanizmus és a kívülálló számára átláthatatlan, valójában egyetlen személyhez kötődő ügyletek garmadája miatt viszont egy lehetséges utódnak még akkor is hihetetlenül nehéz dolga lesz, ha a távozó menedzsment utóbb semmit sem tesz. „Időzített bombák lehetnek” – jelentette ki egyik informátorunk.

S ha az esetleges utódlással kapcsolatban túl sok is a kérdőjel, az ellenőrizhetetlen hír – nemrég például két forrásunk is jelezte: Medgyessy Péter személye szóba került, mint lehetséges Postabank-vezér –, az utódról egy dolog látszólagban kijelenthető: bátor ember.

Megjelenés: *Élet és Irodalom* 1998/15. szám (1998. április 10.) Társszerzőként Siposs Zoltán működött közre.

Bank bán II.

Átnyálazott bankók

A Postabank tavalyi mérlege hamis adatokon alapult, azaz jobb színben tüntette fel a bankot, mint azt a valós helyzet indokolta – hangzott el 1998. november 3-án a Postabank sajtótájékoztatóján. Ennek oka, hogy a pénzügyminiszter Princz Gábor-féle vezetése nem valós adatokat bocsátott a könyvvizsgáló rendelkezésére, tehát a Deloitte & Touche Kft. Auth Henrik új Postabank vezérigazgató szerint jóhiszeműen járt el akkor, amikor a tavalyi évről szóló mérlegbeszámolót készítette. Tudomásunkra jutott azonban, hogy a Deloitte & Touche első számú vezetője, Kemenes Ernő 1997 közepe óta a könyvvizsgálói tevékenységen kívül, legalább még egy vállalkozáson keresztül üzleti kapcsolatban állt a bankkal. Úgy tűnik tehát, hogy összeférhetetlen üzleti kapcsolatokat tartott fenn azazal a bankkal, amelyet az általa vezetett cég független auditorként vizsgált. Írásban feltett kérdéseinkre az érintett közölte: kedvezőtlen hír számára az összeférhetlenségi gyanú felmerülése, ezért kezdeményezi a könyvvizsgáló tevékenységen kívüli üzletrészei értékesítését, és számos szakmai és társadalmi megbízatásáról is lemond.

*

Lőrincze Péter, a Deloitte & Touche (D&T) Kft. ügyvezető igazgatója 1998. augusztus 7-én, a Postabank rendkívüli közgyűlésén a pénzügyi perek specialistájával, Orosz Balázs ügyvéddel az oldalán jelent meg. Pedig akkor még nem tudhatta biztosan azt, amit Auth Henrik, a bank akkor megválasztott új vezérigazgatója

1998. november 3-án nyilvánosságra hozott, nevezetesen: a Postabank tavalyi mérleg-auditjának elvégzéséhez a Princz Gábor elnök-vezérigazgató által kiadott úgynevezett teljességi nyilatkozat hamis volt. Ez a nyilatkozat arról szólt, hogy a Postabank vezetése a jelentés elkészítéséhez minden információt megadott az auditornak. A D&T Auth Henrik szerint jóhiszeműen járt el akkor, amikor a tavalyi évről szóló mérlegbeszámolót készítette.

Kettes könyvelés

A nyilatkozatot ugyan nem látták el korlátozó záradékkal, de felhívták a figyelmet „bizonyos ügyletekben szereplő kockázatokra”. Kérdésünkre egyébként ezt a megoldást az úgynevezett Nagy Ötökhöz (Big Five) tartozó könyvvizsgáló cégek több szakértője szokatlanak minősítette. A mérlegbeszámoló szerint a pénzügyi vesztesége 1997 végén 13 milliárd forintba rúgott. Az idei év első feléről a D&T már „elutasító záradékot” adott ki (ami azt jelenti, hogy a könyvvizsgáló nincsen meggyőződve az auditban foglalt adatok megbízhatóságáról). Erről 1998. október 19-én levélben értesítette az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet elnökét, egyben közölte: a bank elvesztette a saját, illetve a szavatoló tőkéjét (azaz teljes vagyonát), és több ponton megsértette a hitelintézeti törvény előírásait. Mindezek alapján kérte a bank közgyűlésének összehívását. A 1998. december 31-i, rendkívüli közgyűlésen a 42 milliárd forintnyi alaptőkét 20 milliárdra kell majd csökkenteni, s a tőkeleszállítást várhatóan azonnali tőkeemelés követi.

A Postabank tőkehiánya jelenleg 100 milliárd forint körül ingadozik: a KPMG 110 milliárdot, a D&T 93 milliárdot állapított meg az idei év első feléről szóló jelentésében. Ahhoz, hogy a bank tovább működhessen, ezt a hiányt pótolni kell. Az állam erre hajlandó is, de hogy miből és hogyan, arról a pénzügyi tárca illetékesek csak annyit mondtak: „*ezt a kérdést még vizsgáljuk*”. A rendkívüli közgyűlésen valószínűleg az Ernst & Young-ot – az Öt Nagy közül az utolsót és egyben egyetlen, amely még sohasem vizsgálta a Postabankot – választják meg könyvvizsgálónak. Az új menedzsment megbízásából az Ernst & Young már most vizsgálódik, figyelmét elsősorban a hitelállományra összpontosítva.

A Postabank könyvvizsgálata során lehetett ugyan jóhiszemű a D&T, vezetőjének függetlensége azonban erősen megkérdőjelezhető. Kemenes Ernőt a magyar gazdasági elit egyik szürke eminenciásának tartják, és kétségtelen, hogy számos szakmai és társadalmi pozíciója jelentős súlyt ad személyiségének. 1990-ig az Országos Tervhivatal elnöke, 1992 óta a D&T vezetője. Irányítása alatt a nemzetközi hírű cég Magyarország egyik vezető könyvvizsgálójává nőtte ki magát. Ügyfelei közé olyan nagyvállalatok tartoznak, mint a MOL, a Magyar Villamos

Művek vagy az OTP, de évekig auditálta a Magyar Nemzeti Bankot is. Kemenes Ernő emellett 1992-ben tagja lett a Jegybanktanácsnak (ezt a pozícióját a piac szereplői már akkor összeférhetetlennek tartották, tekintve, hogy a D&T vizsgálja az MNB könyveit), részt vett Horn Gyula rövid életű tanácsadó testületében, erősítette a Fotex Rt. igazgatótanácsát, vezeti a – többek között a kormány és a Kereskedelmi és Hitelbank által alapított – Puskás Tivadar Alapítvány kuratóriumát, s tanácsadója a Hírközlési Főfelügyelet elnökének. További néhány tisztsége már a Postabankkal is kapcsolatba hozható. Felügyelőbizottsági tagja például a Trend-Prognózis Gazdaságkutató Rt.-nek, amelynek tulajdonosai között maga a Postabank is megtalálható. Mindezeket túl tanácsokat ad a Postabankkal szoros üzleti kapcsolatokat ápoló Bankár-csoporthoz tartozó Bankár-B Rt.-nek.

Koponyák kegye

E tekintélyes listához képest szinte jelentéktelennek tűnik Kemenes Ernő Baross 1 Kft.-ben meglévő érdekeltsége. A társaságot 1997 júliusában három magánszemély alapította: Kemenes Ernő, Nikházy Gábor és Kárpáti László. Számlát a Postabanknál nyitottak, alig néhány nappal azután, hogy a D&T könyvvizsgálója lett a pénzügyi intézetnek. A cégbírósági iratok tanúsága szerint a vállalkozást 1,2 millió forint alaptőkével, egyenlő tulajdoni hányaddal jegyezték be, fő tevékenységként reklám és nyomdaipari termékek, valamint biztonságtechnikai berendezések forgalmazását jelölve meg. A vállalkozás könyvvizsgálója a D&T egyik munkatársa, Laki Árpád lett.

Kemenes cégtársai üzleti kapcsolatokat ápolnak a Postabankkal. Nikházy Gábor – akit a sportkedvelők az Újpest korábbi labdarúgó-szakosztályvezetőjeként ismerhetnek, és aki számos más sportágban is szponzorként szerepelt – 1997. december 30-tól ügyvezetői tiszttel tölt be a „PO-MAS” Kft.-ben. E cég tulajdonosai között a Postabank közvetlen tulajdonában álló Port-Com Kereskedelmi Portfóliókezelő Rt. is megtalálható. Nikházy Gábor mellett a „PO-MAS” másik ügyvezető igazgatója az a Buruzs Attila volt, aki üzleti körökben a Postabank egyik „kijáró embereként” vált ismertté, ugyanis mind a mai napig több, a Postabank érdekkörébe tartozó vállalkozásban tölt be vezető tisztséget.

Ezenkívül a Baross 1 Kft. forgalmazója lett egy francia cég, a Fichet bankbiztonsági termékeinek, amelynek magyarországi képviselője Nikházy Gábor egy másik érdekeltsége, az F. S. A. Biztonságtechnikai Kft. A Postabank nem használ ilyen típusú páncélszekrényeket, a Baross 1 Kft. referenciaként az OTP Bankot jelöli meg, amely azonban szintén a D&T ügyfelei közé tartozott. (Az OTP-nél kérdésünkre ezt nem erősítették meg.)

A Baross 1 Kft. másik tulajdonosa, Kárpáti László is a Postabank bűvkörébe került. Cége, a Kárpáti Reklám Stúdió lett az egyik legfőbb szállítója azoknak a Postabank-matricáknak, amelyek ma az ország legtöbb postahivatalának falát díszítik. A cég referenciaként a Postabankot és a D&T-t érdeklődésre elsők között említi.

A Baross 1 Kft. ugyanakkor nemcsak közvetett úton, tulajdonosain keresztül kötött üzletet a Postabankkal, hanem bizonyos esetekben – nyomdai tevékenységért – közvetlenül is számlázott a pénzügyi intézet felé.

Tény tehát, hogy Kemenes Ernő, a Postabank könyvvizsgálatát végző cég vezetője – üzlettársaival együtt – bizonyítható módon, közvetlenül is üzletelt a pénzügyi intézettel. Ez pedig felveti az összeférhetlenség kérdését, nem csak a nemzetközi auditor cégek belső szabályzata, hanem fél tucat törvény – köztük a gazdasági társaságokról, illetve a könyvvizsgálói tevékenységről szóló – alapján is. A Baross 1 Kft. cégbíróági bejegyzése szerint Kemenes Ernő viszont aláírta azt a nyilatkozatot, miszerint vele szemben nem áll fenn olyan, a törvényben meghatározott kizáró ok, amely miatt ne tölthetné be a társaság ügyvezetői tisztét.

Tiszta zsebek

A nemzetközi auditorcégeknek egyébként nincs egységes összeférhetlenségi szabályzata, de az egyes cégeknél külön-külön érvényes szabályok nagyon hasonlóak. Így például általános szabálynak, illetve gyakorlatnak tekinthető, hogy a partnereknek és a menedzsereknek nem lehet saját cégük vagy részesedésük magáncégben, illetve ha van, akkor az csak passzív tulajdonrész lehet, azaz az adott cégben nem végezhetnek operatív irányítást. Kemenes Ernő kérdésünkre azt írta: nem vett részt a Baross 1 Kft. operatív irányításában. Ennek ellentmondani látszik, hogy a cégbíróági bejegyzés tanúsága szerint szavazategyenlőség esetén az általa támogatott javaslat válik határozattá, miközben a munkáltatói jogokat Kárpáti László gyakorolja a társaságban.

Az általunk megkérdezettek szerint az is része az összeférhetlenségi szabályoknak, hogy a könyvvizsgáló cég vezetőjének legfeljebb olyan cégben lehet részesedése, amely semmiképpen sem tartozik auditori körébe, azaz nem veszélyezteti függetlenségüket. (Lehet például borpincéje, de csak addig, amíg készleteit nem valamelyik, auditorként megismert ügyfele vásárolja fel) A D&T londoni központjának sajtóosztályán háttér-információként először azt közzétették, hogy az elsődleges szabály szerint a cég tulajdonostársainak nem lehet más vállalkozásban érdekeltsége, de ha igen, akkor az innen származó bevétele csökkenti a D&T-ből szerzett jövedelmét. Tom Flanagan, a D&T közép-európai vezérigazgatója hivata-

los nyilatkozatában azonban azt közölte, hogy a cég számos tulajdonostársának, illetve alkalmazottjának van érdekeltsége más cégekben, ez ugyanis nem szabályellenes. Ugyanakkor azt is kijelentette, hogy az összeférhetlenség fennállását mindig az adott eset összes körülményeit figyelembe véve kell megállapítani. Kemenes Ernő nekünk írott levelében is az áll, hogy a D&T alapszabálya lehetővé teszi partnereinek a tulajdonszerzést más profilú üzleti vállalkozásokban (kivételesen a hasonló tevékenységi körű cég és a klientúrájába tartozó cégek).

Összeférhetlenségi szabályokat tartalmaz a Magyar Könyvvizsgálói Kamara Etikai Szabályzata is. A kamara tagjai azonban csak bejegyzett könyvvizsgálók lehetnek, Kemenes Ernő pedig nem az. Az általa vezetett D&T azonban – hasonlóan a többi nemzetközi auditorcéghez – természetesen tagja a kamarának. Ennek etikai bizottsága bejelentés alapján vizsgálhatja, hogy például az általunk leírt ügyben van-e összeférhetlenség. Borbás Máté elnök elmondta, amennyiben a kamara megállapítaná az összeférhetlenséget, akkor nem Kemenes Ernőt zárná ki a tagok közül, hanem a Deloitte & Touche-t.

A könyvvizsgálónak függetlennek kell lennie. Éppen azért, hogy elvárhassa: egy bank vagy egy nagyvállalat se titkolja el, ha üzleti-pénzügyi nehézségei vannak. A Postabank – miközben folyamatosan készültek róla független könyvvizsgálói jelentések – éveken át nem adott információkat valós állapotáról. A bank tőkehiánya jelenleg 100 milliárd forint. Ennek az összegnek a felhasználásáról legfeljebb sejtéseink lehetnek, de az biztos: ha hamarabb derült volna fény a bank működésének visszáságaira, kevesebbe került volna „az üzlet” az adófizetőknek. A számla jelenleg állampolgáronként tízezer forint.

Kemenes Ernőnek az alábbi írásbeli kérdéseket tettük fel 1998. november 3-án, délután fél kettőkor (azt kérve tőle, hogy válaszát aznap este nyolc óráig küldje meg szerkesztőségünknek):

- 1) Igaz-e, hogy Ön 1997. július 18-a óta ügyvezetője a Baross 1 Kft.-nek?
- 2) Van-e tudomása arról, hogy a Baross 1 Kft. üzleti kapcsolatban áll a Deloitte & Touche által auditált vállalkozásokkal?
- 3) Amennyiben igen, összeférhetőnek tartja-e ezt az a pozícióval, amit Ön a Deloitte & Touche-nál betölt?
- 4) Van-e tudomása arról, hogy Nikházy Gábor, aki az Ön üzlettársa a Baross 1 Kft.-ben, a részben a Postabank által tulajdonolt PO-MAS nevű cégben is ügyvezető?
- 5) Van-e tudomása arról, hogy Kárpáti László, aki az Ön üzlettársa a Baross 1 Kft.-ben, a Postabank és a Deloitte & Touche számára egyaránt végzett grafikai és nyomdai munkákat?
- 6) Van-e tudomása arról, hogy a Baross 1 Kft. az F. S. A. Biztonságtechnikai

Kft-n keresztül olyan bankoknak értékesített Fichet típusú biztonságtechnikai berendezéseket, amelyekkel a Deloitte & Touche üzleti kapcsolatban állt?

7) Felügyelő-bizottsági tagja-e Ön a Bankár-B Kft.-nek és a Trend-Prognózis Rt.-nek?

8) Ezekről az üzleti kapcsolatokról tudomása volt-e a Deloitte & Touche partnereinek, a közép-kelet-európai igazgatónak vagy a londoni Head Office-nak?

Kemenes Ernőtől november 3-án, este 8-kor a következő választ kaptuk (a levelet – kivéve a telefonszámokat – teljes terjedelmében közzé tesszük):

Tisztelt Hölgyem és Uram!

A Postabank könyvvizsgálatával kapcsolatos, készülő cikkük kapcsán néhány személyemet érintő kérdéssel fordultak hozzám, a sürgető lapzártával összefüggően gyors választ kérve. Természetesen készséggel állok rendelkezésükre, bár egy személyes beszélgetést alkalmasabb formának tartanék az Önöket érdeklő kérdések tisztázására.

Feltett kérdéseikből arra következtetek, hogy összeférhetetlenséget illető gyanú merült fel Önökben a Deloitte & Touche-nál viselt elnöki irányítói és felelősségi szerepköröm, továbbá a kisebbségi tulajdonosi részesedésem (1/3) mellett működő Baross 1 Kft. (reklám és nyomdai szolgáltatások, irodatechnikai és biztonságtechnikai berendezések értékesítése) üzleti tevékenységét illetően, különös tekintettel néhány esetben a Postabanknak és a Deloitte & Touche számára végzett grafikai és nyomdai szolgáltatásokra. Ezzel összefüggően tájékoztatom Önöket a következőkről:

– A Deloitte & Touche alapszabálya lehetővé teszi partnereinek más profilú üzleti vállalkozásokban történő tulajdonrész (kivétel a hasonló profilú cég és a klientúrába tartozó cégek) szerzését.

– A Baross 1 Kft.-ben mindenkor tulajdonosként tevékenykedtem, a cég munkájának operatív irányításában, sem a piaci munkában, sem a szaktevékenység szervezésében, sem a pénzügyek menedzselésében operatív nem vettem részt, a tényleges ügyvezetői feladatokat Kárpáti László végezte és végzi.

– A Baross 1 Kft. üzletfelei a Deloitte klientúrájába tartozó cégeket (kb. 400 jelentős cég) kiszűrni nem lehetséges és nem is indokolt. A Baross 1 szolgáltatásai az elismerten jó minőség és az olcsó ár miatt jól értékesíthetők, kedvező versenyképessége következtében vásárolt tőle nyomdai szolgáltatásokat pl. a Deloitte & Touche is, természetesen nem az én befolyásom és döntésem alapján.

– Kijelenthetem azt is, hogy a Baross 1 Kft. által a Postabanknak nyújtott néhány nyomdai szolgáltatás nyilvánvalóan semmilyen értelemben nem gyakorolt hatást a Deloitte Postabanknál végzett tevékenységére.

– Más kérdésük kapcsán jelzem, hogy a Deloitte előírásai azt sem tiltják, hogy partnerei szerepet vállaljanak a klientúrába nem tartozó vállalkozások irányító szerveiben, testületeiben.

Remélem, hogy a fentiek meggyőzik Önöket felmerült kételyeiket tekintve, s remélem azt is, hogy eddigi munkám során szerzett szakmai és erkölcsi presztízsem hitelesíti Önök számára fenti megnyilvánulásaimat. Felvetéseik, a gyanú felmerülése természetesen nagyon kedvezőtlen hír számomra, ezért hasonló helyzetek elkerülésére határozottan üzletrészem értékesítéséről, és kezdeményezem valamennyi szakmai tisztségem (kormányzati testületek, vállalati testületek, társadalmi és szakmai szervezetek) felszámolását.

Ha helyzetemet vagy gondolkodásomat illetően további információkra van szükségük, kérem, keressenek telefonon, vagy személyesen is készséggel állok rendelkezésükre.

Dr. Kemenes Ernő

Megjelenés: Élet és Irodalom 1998/45. szám A cikk megírásában Weyer Balázs volt segítségünkre.

Bank bán III.

A Postabank-ügy politikai háttere

Princz Gábornak mennie kell – ez volt az 1998 egyik meghatározó politikai eseménye, amely azonban mindmáig gyűrűző hullámokat kavart a közéletben. Az általa vezetett Postabank ugyanis nemcsak az ország második legnagyobb kereskedelmi bankja volt, hanem egyben társadalmi jelenség is: a rendszerváltás után kialakult új elit pénzforrása, a művészetek és a sport mecénása, a pénzhiánnyal küszködő politikai pártok támogatója. A bankrendszerben elfoglalt helye miatt ugyanakkor a mai napig hatást gyakorolt az egész nemzetgazdaságra, ugyanis ágazatok és nagyvállalatok sora kötötte sorsát a bankhoz. Sokak számára viszont a Postabank csak egy „gennyes fekély” volt a gazdaság testén, amelynek ma már nincsen szüksége egy olyan pénzügyintézetre, ahol a működést nem a közgazdasági ésszerűségek és a bankszakma szabályai, hanem a korábbi években pénzért szerzett kapcsolatok, előjogok és kiváltságok határozták meg. A fekély kivágása sokba került: a központi költségvetés csak tavaly 152 milliárd forintot fordított a pénzügyintézet rendbetételére, a végső összeg pedig várhatóan megközelíti a 300 milliárdot. Ezt a számlát végső soron az adófizető állampolgárok állják, akik indokolatlanul súlyos tanulópénzt fizetnek egy olyan politikai hazardjáték miatt, amelyben mindenki kockáztatott és végül mindenki veszített.

*

Medgyessy Péter pénzügyminiszter 1998. február 26-án egy szűk körű sajtóbeszélgetésen kiszivárogtatta: „nem lehet kizárni a Postabank állami megsegítésének lehetőségét, amelyre valószínűleg a Magyar Fejlesztési Bankon (MFB) keresztül kerül

sor”. Ez volt az első hivatalos beismerése annak, amit szakmai körökben akkor már legalább fél éve mindenki rebesgetett. Nevezetesen, hogy a kormány – noha Bokros Lajos már 1995-ben lezártak tekintette a magyar bankok állami feltőkésítését – ismét kénytelen lesz mentőövet dobni egy pénzügyintézetnek. A Postabank már az 1997. februári roham óta – melynek során a betétesek 67 milliárd forintot vontak ki a bankból – „műtőasztalon feküdt”, és felette folyamatos konzíliumot tartottak a pénzügyi tárca, a bankfelügyelet és a jegybank munkatársai. Az ugyanis mindenki előtt világos volt, hogy a Postabank ütemesen menetel a csőd felé, és hiába szólítják fel az állami hatóságok minduntalan a tulajdonosokat és a vezetést a pénzügyintézet helyzetének rendezésére, ha azok nem csinálnak semmit, az államnak előbb-utóbb be kell avatkoznia. Ennek módja és mértéke pedig egyáltalán nem volt közömbös, már csak az 1998-as költségvetés tervezése miatt sem.

Gábort nem szeretik

Források szerint végül magas szinten született politikai döntés arról, hogy a kormány nem vállalja fel nyíltan a Postabank helyzetének rendezését. Elsősorban azért nem, mert az állam lényegében nem rendelkezett meghatározó részesedéssel a pénzügyintézetben, így határozott fellépésének nem voltak meg a technikai feltételei. Némileg árnyalja azonban a képet, hogy a miniszterelnököt személyes érzelmek is fűzték a Postabank első emberéhez, többször ultiztak együtt a kormány, illetve a Postabank balatoni üdülőiben. Maga Horn Gyula sokáig jó bankárnak tartotta Princzet, és értetlenül állt az előtt, hogy a bankszakma elutasítja őt. Forrásaink szerint Horn Medgyessy Pétert is többször felhívta, hogy „*ti miért nem szeretitek a Gábort?*” A személyes kapcsolatok sokáig gátját jelentették a rendezésnek, mert bár „*Horn minden szakmai érvet elfogadott, Medgyessyt is nagyon tisztelte, azonban a személyi kérdésekben nem engedett*”. A pénzügyminiszternek, beszámolóik szerint, ez a helyzet több álmatlan éjszakát és állandó feszültséget jelentett, „*a kormányüléseken mindig szenvedő arccal számolt be a Postabankról*”, bár végül elfogadta, hogy az ÁPV Rt. bevonásával bújtatva dobjanak mentőövet a pénzügyintézetnek. Nem utolsósorban azért, mert maga is úgy gondolta: egy nyílt konszolidáció sokat ronthatna az ország nemzetközi megítélésén, és alkalmat teremthetne a forint elleni spekulációra.

A mentőöv részeként a bank még 1997-ben 10,7 milliárd értékű – főként a rendőrség Teve utcai székházának építése során felszabadult – ingatlant könnyebben pénzzé tehető részvényekre cserélt az ÁPV Rt.-vel, majd további 900 millió forint tiszta készpénzhez jutott a szintén állami tulajdonban lévő Dominancia Rt. bekebelezésével. A főnyereményt azonban a Pénzügyintézeti Központ Bank (PK

Bank) megszerzése jelentette: a 10,5 milliárd forint saját tőkéjű, minimális üzleti aktivitással rendelkező pénzügyintézetet egy, a Postabankhoz közeli vállalkozásokból álló tíztagú konzorcium szerezte meg az ÁPV Rt.-től. Ma már azt is tudni lehet, hogy a tranzakció mögött akként állt a Postabank, hogy ezeknek a vállalkozásoknak hitelt nyújtott, s azok ebből a kölcsönből fizették ki az állami vagyonkezelőnek a hatmilliárd forint körüli vételárat. Az így megszerzett bankot a későbbiekben gyakorlatilag teljesen „lerabolták”: a PK Bank összességében 15,4 milliárd forint értékben készfizető kezességet vállalt a Postabank veszteségeinek jelentős részét okozó, befagyott követelésekből és befektetésekből álló, külső vállalkozásokhoz (Dunaholding, Gordiuszholding) kihelyezett 30,6 milliárd forint névértékű csomagra.

Tavaszi menetelés

Mindenesetre ennek a tranzakció-sorozatnak köszönhetően a Postabank viszonylag „tisztá lappal” vághatott neki az 1998-as esztendőnek. Az viszont ezzel együtt kulcskérdés volt, hogy papíron milyen lesz a bank előző évi mérlege. A PM-ben ez idő tájt úgy gondolták, hogy a pénzügyintézet hiánya a konszolidációs lépéseknek köszönhetően valószínűleg nem haladja meg az ötmilliárd forintot. Ennek egyik fő oka befolyásos és az eseményeket közelről figyelő források szerint az volt, hogy „a könyvvizsgáló azt jelezte a pénzügyi tárca vezetésének, hogy a Postabank 1997-es mérlege olyan lesz, ami a vállalkozás folytathatóságát nem kérdőjelezi meg”. Ezt az állítást a Deloitte & Touche munkatársai mind a mai napig határozottan visszautasítják. Mindazonáltal politikai körökben kisebbfajta sokkot okozott, amikor február környékén napvilágot látott az első nem hivatalos adat a bank várható hiányáról, ami mínusz 13 milliárd forint körüli eredményt jelzett. „Lelkileg senki nem erre volt felkészülve. Ez így túl sok volt” – mondta egy korábban befolyásos PM-es vezető. Tovább bonyolította a helyzetet, hogy az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet (ÁPTF) kezdte célzottan nagyító alá venni a PK Bank és a Postabank közötti kapcsolatot, különös tekintettel a kétes követelésekre vállalt garanciára. Ez pedig azal fenyegetett, hogy a Postabanknak a teljes, 30,6 milliárd forint értékű csomag után céltartalékot kell képeznie, ami lényegében egyet jelentett volna azzal, hogy a bank elveszíti szavatolótőkéjét, és a csőd szélére kerül.

A konzílium tagjai között ekkor kétségbeesett „ötletelés” – ahogy egy forrás nevezte, „tavaszi menetelés” – kezdődött arról, hogyan lehet a Postabankot megmenteni az összeomlástól. A felügyelet ekkor már hetente bombázta levelekkel és határozatokkal a pénzügyintézetet, de források szerint ezen kívül nem tett semmit. Tarafás Imre szerepfelfogása szerint – mivel a törvények behatárolták a felügyelet

mozgásterét – ebben a helyzetben az volt a dolguk, hogy felhívják a kormány figyelmét a bajra. „Ezt meg is tette, a leveleiben ugyanis az állt, hogy tenni kellene valamit, de hogy pontosan mit, azt ő sem tudta, miközben mi mást sem csináltunk, csak ezzel a szarral foglalkoztunk” – mondta egy korábban magas rangú PM-s vezető. A minisztériumban az mindenki előtt világos volt, hogy a feltőkésítésre a központi költségvetésben nincs elegendő rejtett tartalék. „Túl jól volt összerakva a költség, ezért akkoriban mindenkinél, aki szembe jött, csak azt néztük, hogyan tudna beszállni az akcióba” – mondta egy, az eseményeket közelről ismerő szereplő. Csak abban alakult ki már korábban egyetértés, hogy a mentési munkálatokat a kizárólag állami tulajdonban lévő Magyar Fejlesztési Bankon (MFB) keresztül lehet lebonyolítani.

Princz Gábor viszont még ekkor is folyamatosan azt jelezte a kormánynak, hogy képesek önerőből – külföldi befektetők bevonásával – megoldást találni a válságra. Noha forrásaink szerint a Postabank első embere olyan volt, mint egy kigyóbüvölő, „fantasztikus adottságai voltak, szinte beleégette azt a hitet a környezetébe, hogy mindent el tud intézni és még ezt is meg tudja úszni”, 1998 tavaszán már kevesen adtak hitelt a külföldi befektetővel kapcsolatos ígéreteknek, és a PM-nél is bele nyugodtak abba, hogy elkerülhetetlen az állami szerepvállalás. A hogyanra azonban sokáig nem találták a választ. A legkényelmesebb megoldás az lett volna, ha a portfólió kitisztítása után egy tőkeerős szakmai befektető kezébe kerül a pénzügyintézet, az felemeli az alaptőkét és végrehajtja a szükséges szervezeti és személyi változtatásokat. A felbukkanó érdeklődők (az osztrák Creditanstalt, a portugál Eureko-csoport, a holland ING) közül azonban senki nem adott visszavonhatatlan ígérvényt arra, hogy az állami lépések után valóban megvásárolja a bankot. Így nem maradt más választás, mint az állami tulajdonszerzés, amihez azonban hiányoztak a pénzügyi források. Egyedüli megoldásként az ÁPV Rt. úgynevezett reorganizációs kerete jött szóba, amit azonban akkorra már több irányba lekötöttek. Végül hosszas huzavona és politikai csetepaté után az a megoldás született, hogy az ÁPV Rt. átcsoportosítja eszközeit, és részben közvetlenül, részben az érdekkörébe tartozó vállalkozásokon (Szerencsejáték Rt., MVM Rt.) keresztül emel tőkét a bankban. Ezzel párhuzamosan – a PM megbízottjaként – beszáll az MFB feltőkésítésébe is.

Orosz kapcsolat

Eközben Princz minden eszközzel igyekezett megfúrni azt, hogy az állam túlsúlyba kerüljön a Postabank tulajdonosai között. Ezt szolgálta az a javaslat, hogy az orosz államadósság lebontásával teremtsenek forrást a Postabank tőkehelyzetének rendezéséhez. Információink szerint ez Máté Lászlótól, a Magyar Szocialista Párt

korábbi pénztárnokától származott, akinek üzleti érdekeltségei (Nádor-'95 Rt., Qwertel Rt., Budai Hengermalom Rt.) szoros kapcsolatban álltak a Postabankkal. Bár a PM-ben „mindenki utálta ezt az ötletet”, Máté László „kellően befolyásos személyiség” volt a szocialista párton belül ahhoz, hogy érdemben foglalkozzanak vele. Többen is megerősítették, hogy – noha ezt az érintettek nyilatkozataikban rendre tagadták – Máté László és a Nádor '95 Rt. vezérigazgatója, Szász András rendszeresen tárgyalt és levelezett a pénzügyi tárca és a felügyelet illetékeseivel arról, miként tudnak szerepet vállalni a rendezésben. A kormány végül 1998 márciusában egy titkos kormányhatározatban rendelkezett arról, hogy az államadósság bevonásával teremtenek pénzt a Postabank feltőkésítéséhez. Ennek értelmében az orosz államadósságot a Magyar Államkincstár 58 százalékos árfolyamon, 2000. december 22-ig halasztott fizetéssel eladja a londoni Singer & Friedlander bankcsoportnak, amely ennek fejében, egyrészt 18 milliárd forint értékben tőkét emel a Postabankban, másrészt pedig 110 millió dollár értékű ingatlangaranciát biztosít. Ezeket az ingatlanokat pedig később elcserélték volna a pénzügyi tárca felhalmozódott rossz követelésekkel. (Lásd erről bővebben a *Guruló rubelek* című írást a gazdaság fejezetben.) Ezzel a megoldással azonban – tudomásunk szerint – az ÁPTF nagyon keményen szembeszállt. Pénzügyi garanciákat és egyéb biztosítékokat kért arra, hogy a befektetési alapok képesek végrehajtani a tőkeemelést. Az „angol befektetőről” hamar kiderült: csupán ügynökként (ügynevezett legal owner) kíván az ügyben eljárni, a mögötte álló csoport kilétét pedig nem szándékozik felfedni. Az ÁPTF ekkor az angol felügyeleti hatóságoktól kért igazolást – „*Tarafás Imre még a Bank of Englandet is felhívta*” –, hogy hozzájárulnak-e a tulajdonszerzéshez. Ezen aztán végképp megfeneklettek a tárgyalások. Az orosz államadósság bevonására tett kísérlet a tájékozottak szerint elsősorban a rendkívül szűk határidő miatt vallott kudarcot. Közelgett ugyanis a pénzügyi tárca 1998. április 10-i éves rendes közgyűlése, ahol döntést kellett hozni a helyzet rendezéséről. „*A fiúk nem tudták időre rendezesen összerakni a konstrukciót*” – mondta egy befolyásos személy, aki szerint, ha minden megfelelt volna a törvényi előírásoknak, akkor az erős politikai „hátszél” miatt átment volna a döntéshozókra a tranzakció. A PM ugyanis meglehetősen passzívan állt a kérdéshez, bár a háttérben folyamatosan arra bátorították a felügyeletet, hogy „*feküdjön keresztbe a dolognak*”. A kérdést végül a közgyűlésig de ugyan nyitva hagyták, Horn Gyula miniszterelnök 1998. április 9-én délelőtt „*válságmegbeszélést*” hívott össze a Parlamentben, amelyen a pénzügyminiszter, az ÁPTF és az MNB elnöke mellett vezető szocialista politikusok (Suchman Tamás, Kovács László) vettek részt. Gyakorlatilag itt dőlt el, hogy az állam az MFB-n keresztül a másnapi közgyűlésen 24 milliárd forinttal száll be a Postabank alaptőkeemelésébe, illetve a nyár végén tartandó rendkívüli közgyűlésen menesztik a vezetést. Medgyessy Péter hatszemközt közölte Princzcel a döntést, aki erre teljesen

összeomlott. Délután azonban váratlan fordulat történt: Horn Gyula megváltoztatta álláspontját, és parlamenti irodájában azt közölte Princzcel, hogy amennyiben az MSZP nyeri a választásokat, a helyén maradhat.

Zsinór, mérték

A Postabank másnapi közgyűlésén látszólag nyoma sem volt a háttérben zajló politikai ütközeteknek, és lényegében minden a már előre megírt forgatókönyv szerint zajlott. A kormány korábbi határozatainak megfelelően a tulajdonosok elfogadták, hogy 1998. május 12-ig, zárt körben, 28 milliárd forintos értéken (140 százalékos árfolyamon) tőkét emelnek a bankban. A részvényjegyzésre jogot szerzett cégeket is megnevezték: a külföldi tulajdonosok (Österreichische Postsparkasse, EA-Generali) és az állami vállalatok (MFB, ÁPV Rt., MVM) mellett az IBUSZ, valamint annak egyik leányvállalata, illetve az „angol befektetők” vehettek részt. Forrásaink szerint az utóbbiak feltüntetése azt mutatta, hogy Princz még ekkor sem tett le arról, hogy az orosz államadósság bevonásával szabadul meg a „*neki küldött selyemzsinórtól*”. Ezt a megoldást azonban – az angol felügyeleti hatóságokkal folytatott konzultáció után – az ÁPTF április 29-én végképp elutasította, és levélben jelezte a miniszterelnöknek és a pénzügyminiszternek, hogy az „angol befektetők” tulajdonszerzését nem engedélyezi. Princz a részvényjegyzés egy hónapja alatt „*minden létező trükköt bedobott, hogy a bőrét mentse*”. Információink szerint, erre az időre tehető, hogy „*nyilvánosan is átállt*” a választásokon befutásra esélyes Fideszhez, mert nem bízott Horn Gyula korábban tett homályos ígéretében, Orbán Viktorral pedig tudomásunk szerint már évek óta bizalmas viszonyban volt. Sokan ezért is várták kíváncsian, hogy miután a Fidesz nyerte meg a választásokat, mihez kezd a Postabankkal és személy szerint Princz Gáborral. A pénzvilágban a választások környékén ugyanis futótűzként terjedt a hír, hogy a Postabank – amely nem titkoltan minden politikai pártot támogatott – több százmillió forinttal segítette a Fidesz választási kampányát. A hír megalapozottnak bizonyult. Kiderült ugyanis, hogy a Postabank Invest által alapított Herczog Palace Kft. tavasszal üzletrészt vásárolt a Fideszhez közelálló Mahirtól. A mintegy 15 millió forint névértékű üzletrészt 380 millió forintért, azaz huszonhétszeres áron(!) adták el azzal, hogy az üzletrészt a Mahir 1998 végéig ugyanezen az áron visszavásárolja. Erre azonban máig nem került sor, így az ügylet – szabad demokrata politikusok megfogalmazása szerint – a Fidesz választási kampányához biztosított forrást. Hasonló lépésként értékelték azt is, hogy a Postabank 190 millió forint értékű hitelt adott a szintén a Fidesz-közelben álló A-Reklám Kft.-nek, illetve megbízást adott a párt választási kampányát szervező Happy End Kft.-nek oktatófilmek készítésére.

A Happy End erre körülbelül 50 millió forintnyi előleget vett fel, ám a megbízást nem teljesítette az előírt határidőig. Sokan azt is a Fidesz támogatásának tekintik, hogy a Postabank 2000 közepéig rendszeresen megjelenő hirdetések közlésére kötött szerződést a *Napi Magyarország* című lappal, és a néhány tízmillió forintos összeget egyben és előre kifizette.

Csere-bere

A hála azonban nem politikai kategória. Princz Gábor ezekkel a húzásokkal végül nem tudta megmenteni székét, bár a fáma szerint volt idő, amikor Orbán Viktor és Princz Gábor családotul is összejártak. Ezért a legtöbb forrásunk nem tartotta meglepőnek, hogy Princz május végén, a választások második fordulóját követően találkozára hívta a leendő miniszterelnököt a Hotel Intercontinental Bécsi Kávézójába. Tanácsadói szerint Orbán Viktor ezen a május végi találkozón nem ígért semmit. Ennek ellenére sokan baljós jelnek tekintették, hogy Orbán június közepén visszavonta Urbán László pénzügyminiszter-jelöltségét, miután napvilágot látott néhány nyilatkozat (*Figyelő*, 1998. június 11.), amelyekben Urbán utalt arra is, hogy Princznek mennie kell. Politikai elemzők ezt úgy értelmezték, hogy a Postabank első embere még van annyira erős, hogy megbuktasson egy pénzügyminiszter-jelöltet. Orbán Viktort és a jelenlegi kormányzat működését közelebbről ismerők azonban úgy vélekedtek, hogy a visszavonás oka inkább az, hogy „Urbán László túl erős személyiség, és két dudás nem fér meg egy csárdában”.

Ez a magyarázat azonban azokat nem győzte meg, akik tudni vélték: a jelölés visszavonása pontosan arra az időszakra esett, amikor Orbán Viktor június közepén, Kapolcson, egy születésnapin, szűk körben ismét találkozott Princz Gáborral és ígéretet tett arra, hogy maradhat a Postabank élén. Ebben nem kis szerepet játszott, hogy a Postabank első embere, beszámolók szerint ott arról biztosította a jelenteket, hogy a szükséges állami szerepvállalás mértéke nem haladja majd meg a 40 milliárd forintot. Ezt a kijelentését arra alapozta, hogy a bajok forrását jelentő követelés csomagot akkoriban cserélte el egy az egyben hét spanyol ingatlanra és egy csehországi sörgyárra. A Telnan-ügylet néven elhíresült akció könyvvizsgálói jelentések szerint úgy történt, hogy a Postabank 41 millió dollár értékben, 1998. június 10-én hitelt folyósított egy spanyol vállalatnak (Parque de la Hidalga), formálisan egy golfklub építéséhez. Szakértői vélemények szerint ezt a pénzt azonban arra használták fel, hogy a Postabankban veszteséget okozó követelés csomagot egy Telnan Invest SL nevű cég által vásárolt spanyol ingatlanokra cserélték el oly módon, hogy az ingatlanokat – valós piaci értékükénél jóval magasabbra értékelve – a Postabank érdekkörébe tartozó vállalkozások-

ba (Tér 1, Tér 5, Kenox, Van Kft.) apportálták. (A tranzakció részleteit lásd a CD-mellékleten) Ezzel a bonyolult trükkel a bank lényegében mentesült volna a céltartalék-képzési kötelezettség alól. Bár azt, hogy a 41 millió dolláros hitelt erre a célra használták fel, mind a mai napig nem sikerült közvetlenül bizonyítani, azt az utólagos vizsgálatok megállapították: a Postabank a hitelnyújtás során több ponton megszegte a hitelintézeti törvény előírásait.

Orbán Viktort végül ennek az ügyletnek a napvilágra kerülése és az a tény, miszerint a bank helyzetét nem lehet 40 milliárd forintból rendezni, győzte meg véglegesen arról, hogy Princz elmozdítása elkerülhetetlen. „A végső döntést is ő hozta meg” – mondta egy, az eseményeket közelről figyelő személy, aki úgy emlékezett, hogy volt „némi típródás” azon, hogy kell-e egyáltalán közölni a hírt Princzcel. A július 23-i kormányülés után – amikor a Telnan-ügyletről már elkészült az előzetes könyvvizsgálói jelentés – Stumpf István kancellária-miniszter és Járai Zsigmond pénzügyminiszter közölte a menesztés tényét a Postabank-vezérrel, aki ekkor az őt közelről ismerők szerint már csak arra játszott, hogy kulturáltan távozhasson. A hármass csúcstalálkozó azonban nem éppen ennek jegyében zajlott: Princz ugyanis kategorikusan nemet mondott arra a miniszteri kérésre, hogy önként mondjon le. Arról sem lehetett meggyőzni, hogy az 1998. augusztus 7-i, rendkívüli közgyűlésig a Postabank vezetése már semmilyen fontos kérdésben ne hozzon döntést. Az ÁPTF ezért másnap, július 24-én kiküldött egy határozatot, amelyben a banknak megtiltotta új kötelezettségek vállalását. Princz Gábor azonban még ez alól is megpróbált kibújni, és alkudozni kezdett arról, hogy a tiltás csak az 500 millió forint feletti ügyletekre terjedjen ki. Eközben egy bennfentes szerint „Stumpf István kapott egy telefont a bankból, hogy tűnnek el a papírok”. Emiatt az 1998. július 30-i kormányúlése felvetették a felügyeleti biztos kiküldését, amelyre az eredeti tervek szerint csak akkor került volna sor, ha az 1998. augusztus 7-i közgyűlésen meghíúsul a menedzsment leváltása. A felügyelet azonban elébe ment ennek a szándéknak: Tarafás Imre asztalára 1998. július 31-én, pénteken már korán reggel letették a Telnan-ügyletet feltáró KPMG-jelentés végleges változatát, ami jogilag is lehetőséget teremtett a beavatkozásra. A felügyelet elnöke ezután átment Járai Zsigmondhoz a Pénzügyminisztériumba, de előtte még utasította munkatársait, hogy írják meg a felügyeleti biztos kiküldéséről szóló határozatot. Járai közvetlenül a felügyeleti biztosok érkezése előtt felhívta Princz Gábort, aki ekkor már sokak szerint feladta a küzdelmet, nem tartózkodott a helyén. A pénzügyminiszter mobilon érte utol a bankvezért, és azt mondta neki: „nem akarunk boszorkányüldözést, rendet akarunk teremteni a bankban”. A felügyeleti biztosok végül délelőtt 11 óra körül léptek be a bankba – rendőri erősítés mellett. Kiss Ernő, a Központi Bünyildözési Igazgatóság (KBI) vezetője Járai Zsigmond szobájából, mobiltelefonon vezényelte az akciót, amely rövid ideig tartott, húsz perc múlva

ugyanis a József Nádor téri épületből egymás után jöttek ki a vezérigazgató-helyettesek. Banki források szerint a legtöbb dolgozót váratlanul érte a biztosok megjelenése, magukat a vezérigazgató-helyetteseket is, akiket már csak azért engedtek be a szobáikba, hogy összepakolják a holmijukat. Miután a helyettesek elhagyták az épületet, a biztonsági őröknek utasításba adták, hogy a vezetőséget nem engedhetik be az épületbe.

Őszi rémálom

A felügyeleti biztosok kirendelése több szempontból is fordulópontot jelentett a Postabank-ügyben. Egyrészt a közvélemény számára világos üzenetnek hatott, miszerint a kormány nem akarja a szőnyeg alá seprni a problémát. Másrészt pedig bebizonyosodott, hogy Princz már messze nem jelent akkora veszélyt, mint ahogy azt mindenki hitte. Ennek ellenére az augusztus 7-i közgyűlésre „mindenki mindenre felkészült”. Egy belső kormányzati feljegyzés – amely több forgatókönyvet vázolt a közgyűlés lebonyolítására – többek között arra hívta fel a figyelmet, hogy a Postabank vezetőségének elmozdításához a tulajdonosok háromnegyedének szavazata szükséges. Ez a pakett azonban még a közgyűlés napján sem volt maradéktalanul az állam birtokában (csak 73 százalék) annak ellenére, hogy korábban a kormány jelentős erőket mozgósított a szükséges többség eléréséhez. Ennek nyomán került például a tb-önkormányzatok Postabank-részesedése az ÁPV Rt.-hez, a Realbank hat százalék körüli pakettjét pedig az MFB vásárolta meg. Ezzel együtt fennállt a veszélye annak, hogy „a bankhoz közelálló vállalkozások megkezdik az állami befolyás alatt lévő szervezetek részvényeinek felvásárlását, és szavazataik 25 százalék fölé emelkednek.” A feljegyzés szerint ebben az esetben „a személyi változások végrehajtása nem kényszeríthető ki”. A problémát végül egy úgynevezett együttszavazási megállapodással küszöbölték ki, ami továbbfejlesztett változata volt annak a Medgyessy Péter által korábban tető alá hozott egyezménynek, amelyet tavasszal kötöttek a Postabank főbb tulajdonosaival (MFB, MVM Rt., ÁPV Rt., Magyar Posta és a tb-önkormányzatok). Ez megteremtette a lehetőségét az összehangolt fellépésnek, amit a Járai vezette PM úgy fejlesztett tovább, hogy az állami tulajdonosok képviseletében csak egyetlen ember szavaz: Szarvas Ferenc, az ÁPV Rt. helyettes vezetője. Erre azért volt szükség, mert „a végén már mindenre gondoltunk, még arra is, hogy valamilyen tulajdonos képviselőjének görcs áll a kezébe és nem tudja felemelni a tárcsát akkor, amikor a vezetés cseréjéről lesz szó”.

A közgyűlés napján példátlan rendőri erőket mozgósítottak annak érdekében, hogy semmilyen incidens ne zavarhassa meg a döntést. Tűzszerészek már az előző nap átvizsgálták a Vígsház, hogy bombariadó esetén se kelljen kiüríteni az

épületet, a környéket pedig végig egyenruhás rendőrök felügyelték. Princz Gábor menesztése végül kormányzati források szerint „a vártnál simábban sikerült”. Első napirendi pontként ugyanis úgy módosították a bank alapszabályát, hogy a menedzsment cseréjéhez elegendő legyen a tulajdonosok kétharmadának szavazata. Ezt követően pedig már csak formalitás volt az új igazgatóság megválasztása, amelynek élére Járai Zsigmond közeli munkatársa, Auth Henrik került. Ugyanakkor bejelentették azt is: a bank várható veszteségeit az állam fedezi majd, így a betéteseket nem fenyegeti veszély. A lehetséges konszolidációs technikákról ekkor még nem esett érdemben szó, miután senki nem tudta pontosan, hogy mekkora lesz a pénzügyi intézet várható hiánya.

Ennek feltárása a Postabank új vezetésére hárult, amely az első napokban csupán a fejét kapkodta, mivel „mindennap kiesett egy csontváz a szekrényből”. A pénzügyi intézet belülről ugyanis inkább egy hiteltemetőhöz hasonlított, mint egy működő kereskedelmi bankhoz. „Egy őszi rémálom volt” – emlékezett vissza informátorunk, aki szerint a bankban vizsgálódó nemzetközi könyvvizsgálók (Deloitte & Touche, KPMG, Ernst & Young) is hosszú heteket vajúdtak a különféle ügyletek felett. Az ÁPTF felkéréséből vizsgálódó KPMG a Postabank befektetéseit áttekintve végül szeptember elején arra a megállapításra jutott: az 1998. június 30-i állapot szerint a pénzügyi intézet céltartalék-hiánya megközelíti a 110 milliárd forintot. Ez az összeg még a szakembereket is sokkolta, hiszen a bank 1998. július 31-ig a kétes követelésekre csupán 8,9 milliárd forintot különített el. Bár utóbb kiderült, egy 40 milliárd forintos követelés (HTCC) minősítését rosszul állapították meg, a nagyságrendi eltérés azonban jóval nagyobb volt annál, mint amire a bank előző évi mérlege alapján számítani lehetett. Ráadásul a hivatalos könyvvizsgáló, a Deloitte & Touche (D&T) szeptember végére elkészült saját vizsgálatával, ami a nagyobb befektetések szűrőpróbaszerű vizsgálata után arra az eredményre jutott, hogy a céltartalék-hiány mértéke 1998. július 31-ig 95 milliárd forint. Az ügyletek egy része azonban így is rejtve maradt a könyvvizsgálók előtt, ráadásul a „legkacifántosabb” tranzakciókat Princzék a végjáték napjaiban hajtották végre. Október elején ezért Auth Henrik felkérte az egyetlen könyvvizsgáló céget, amelyik még nem járt a Postabankban, hogy szeptember végi fordulónappal készítsen beszámolót a bank állapotáról. Ezt az Ernst & Young egyhónapos határidővel vállalta úgy, hogy gyakorlatilag átvizsgálta a teljes hitelportfóliót, a befektetések minősítésénél pedig elfogadta a D&T megállapításait. Így végül 139 milliárd forintban állapította meg a várható céltartalék-hiányt, amihez a bank vezetése további – éves szinten 14 milliárd forintra rúgó – üzemi veszteséget is hozzáadott. Ráadásul a különböző opciós ügyletek miatt a szakértők jelezték, hogy még így is előfordulhatnak milliárdos nagyságrendű pontatlanságok.

Repkedő milliárdok

A kormányzat számára hamar világossá vált: a Postabank rendbetételének költségei jóval meghaladják majd az eddigi bankkonszolidációs csúcsot. Ekkor több szakértő felvetette, hogy olcsóbb lenne a pénzintézetet kivezetni a piacról, azaz visszafizetni az összes tartozását, majd a működő részeket értékesíteni, végül „az egész kócerájt bezárni”. Ezt az alternatívát azonban hamar elvetették a döntéshozók, mert a szakértők többsége is azon a nézeten volt, hogy „egy ekkora bank bedőlésének társadalmi költségeit lehetetlen számszerűsíteni”. A kormány elé végül két – nagyjából hasonló – javaslat került, amelyek egy tőkeleszállítási, egy portfóliótisztítási és egy tőkeemelési lépést egyaránt tartalmaztak. A különbség a portfóliótisztítás módjában volt. Az első változat szerint a rossz követelések bruttó nyilvántartási értéken kerültek volna ki a bank könyveiből, aminek következtében az államnak kisebb tőkeemelést kellett volna vállalnia, viszont hatalmas mértékű (174 milliárd forint és a kamatok) kezességvállalás társult hozzá. A második változat szerint előbb megképzik a céltartalékot, a követelések pedig nettó (céltartalékkal csökkentett) értéken kerülnek ki a bank könyveiből. Ebben az esetben a megfelelő mutatók eléréséhez minimum 144 milliárd, de inkább 152 milliárd forintos tőkeemelésre és 71 milliárd forintos kezességvállalásra volt szükség. Az eldöntendő kérdés az volt, milyen tervei vannak az államnak a bankkal. Ha záros határidőn belül privatizálni akarja, akkor elég a kisebb tőkeemelés, ha viszont tartósan állami tulajdonban akarja tartani, a szükséges fejlesztések miatt indokolt a magasabb összegű tőkeemelés. Minket úgy tájékoztattak, hogy végül Orbán Viktor volt az, aki szakértőkkel való konzultáció után az utóbbi forgatókönyv mellett tette le voksát. Fejtörést később csak az okozott, hogy honnan teremtik elő ezt az irdatlan összeget. Az egyik változat szerint a szükséges forrásokat egyszeri rendkívüli kiadásként az 1998-as költségvetésben számolják el, aminek szakértők szerint viszont az a hátránya, hogy az államháztartás privatizációs bevételek nélküli hiánya az eredetileg tervezett 4,3 százalékról 6,7 százalékra nő, amit külföldi hitelfelvétellel kell finanszírozni. A másik változat szerint a szükséges pénzt államkötvény-kibocsátásból teremtik elő, amelynek révén az államháztartás hiánya nem, csak az államadósság növekszik. Forrásaink szerint ez utóbbi változatot javasolta a PM és a Miniszterelnöki Hivatal is, azonban a miniszterelnök november elején – a gazdasági miniszterekkel folytatott szokásos keddi reggelit követően – úgy döntött: az első változatot kell megvalósítani. Megfigyelők szerint elsősorban az szólt emellett, hogy a várható közgazdasági hátrányok ellenére ez jelezte a leginkább a kormány eltökéltségét a probléma azonnali kezelésére. A miniszterelnök habitusához pedig – egy befolyásos személy szerint – különösen közel állt „a múltat végképp eltörölni” típusú döntés.

Az állami feltőkésítéshez azonban szükség volt még egy fontos szereplőre, mégpedig a Postabank hivatalos könyvvizsgálójára. A D&T által hitelesített mérleg nélkül ugyanis hiába volt meg az állami akarat és a pénz, az egész akció kudarcba fulladt volna. Ekkor késhegyig menő harc kezdődött a Postabank menedzsmentje és a D&T között, amelynek során szinte szóról-szóra egyeztették, hogy mit tartalmaz majd az év végi közgyűlésre beterjesztett mérleg. „A D&T vezetői lelkileg rossz helyzetben voltak, hiszen Stumpf István 1998. november 12-én az RTL Klubban bejelentette, hogy a kormányzat megvizsgálja a könyvvizsgáló felelősségét is, ezért nagyon óatosan viselkedtek. Ráadásul azt is tudtuk, hogy az 1997-ről szóló mérleget módosítani kell. Ilyen még egyetlen banknál sem fordult elő” – mondták. A tavalyi mérleggel kapcsolatban végül az a kompromisszumos megoldás született, hogy a D&T elfogadta az Ernst & Young korábbi számításainak eredményét, és jelentésében azt írta, nem lehet kizárni, hogy a veszteség 150 milliárdot meghaladó nagyságú lesz.

Kérdő jelek

Ez a mondat mindenestre elegendő volt ahhoz, hogy a Postabank december 30-i, rendkívüli közgyűlésén a már korábban kigondolt feltőkésítési koreográfiát adják elő. Ennek értelmében első lépésként 21 millió forintba szállították le a pénzintézet alaptőkéjét, majd az állam azon frissiben 152 milliárd forinttal tőkét emelt. Az akciót 745 százalékos árfolyamon hajtották végre, minek következtében a bank saját tőkéje 36 milliárd forint lett, a fennmaradó összegből pedig céltartalékkal képezték a kétes követelések mögé. Ezt követően a rossz portfóliót, a céltartalékkal csökkentett értéken, 71 milliárd forintért külső társaságoknak (PB Workout Kft., Reorg-Apport Rt.) adták el. Ezek a cégek egy általuk kibocsátott kötvénnyel „fizettek” a banknak, amire az állam készfizető kezességet vállalt. A Postabank így gyakorlatilag megszabadult a korábbi években felhalmozott rossz követeléseitől.

Arról azonban máig megoszlanak a vélemények, hogy az akció költségei nem haladták-e meg a szükséges mértéket. Az ellenzéki pártok – elsősorban a D&T korábbi vizsgálatára alapozva – azt állítják, hogy a Postabank helyzetének rendezésére bőven elég lett volna 90–100 milliárd forint, a fennmaradó összeg a „költségvetés rejtett tartalékául szolgál”. Ezt kormányzati informátoraink azzal tromfolták, hogy az eredmény egy szűrőpróbaszerű vizsgálaton alapult, nem pedig a teljes hitel- és befektetési portfólió átvizsgálásán. Az általunk megkérdezett szakértők úgy látják: az lesz a döntő, hogy a rossz követelések értékesítéséből mekkora bevételre tehetnek szert az ezzel foglalkozó cégek, illetve az esetleges többletből mennyi kerül majd vissza a központi költségvetésbe. Ez a folyamat azonban még évekig el-

húzódhat, miután a követeléskezelő cégek még meg sem kezdték a rossz portfólió felszámolását.

A túlkonszolidációról folytatott politikai ütközetek mindenesetre egyre inkább háttérbe szorítják az alapkérdést, nevezetesen: milyen ügyletek okozták a Postabank horribilis mértékű hiányát, illetve ezért kik tartoznak felelősséggel? A pénzintézet könyveit az Állami Számvevőszék (ÁSZ) és a Kormányzati Ellenőrzési Hivatal (KEHI) is hónapokon át vizsgálta. (A vizsgálat eredményeit lásd a CD-mellékleten.) Tudomásunk szerint a KEHI végleges jelentése 1998. június 30-án készül el, az viszont már a kormány döntésén múlik, hogy ennek a megállapításait nyilvánosságra hozzák-e. Még nagyobb a csend a személyi felelősség kérdésében. Úgy tudjuk, az év elején az ÁPV Rt. és a Postabank vezetői ismeretlen tettesek, a Pénzügyminisztérium pedig 1999. február 1-jén Princz Gábor és ismeretlen társai ellen tett büntetőfeljelentést. Az Országos Rendőr-főkapitányság viszont azt a tájékoztatást adta: a nyomozás ismeretlen tettesek ellen folyik, és az ügynek – elégséges bizonyíték hiányában – jelenleg még nincs gyanúsítottja. A nyomozókat igazságügyi könyvszakértők segítik, akik „több mázsa irat” áttanulmányozása után alakítják ki szakvéleményüket. Hogy ez mikorra várható, arra azt a lakonikus választ kaptuk: „ehhez még több hónap kell”. Egyelőre tehát csak annyi biztos: a magyar gazdaság lassan megszabadul egyik utolsó koloncától, a Postabanktól. Ez azonban drága multság volt, miután mindent összevetve az állam az elmúlt évek során közel 300 milliárd forintot fordított egy életképtelen struktúra fenntartására, s ennek költségeit még hosszú éveken keresztül az adófizetők állják. A konszolidáció kamatterhei szakértői becslések szerint a jövőben évente a bruttó nemzeti termék (GDP) 0,2 százalékát teszik majd ki. Ezért viszont nemcsak Postabank korábbi vezetőit terheli a felelősség, hanem azokat a döntéshozókat is, akik éveken keresztül hagyták, hogy a bank orosz rulettet játsszon ügyfelei pénzével.

V. I. P.

„A rendszerváltás bankja voltunk” – jelentette ki a *Vasárnapi Hírek*nek adott nyilatkozatában Princz Gábor. Hogy ezt a Postabank korábbi első embere pontosan mire értette, arra a magyarázatot adhat a 1999 őszén lefolytatott belső vizsgálat, amely a pénzintézet úgynevezett „VIP-hiteleit” világította át. Ezeket a kölcsönöket igen hosszú (tíz és tizenöt év közötti) futamidővel, a piacinál jóval kedvezőbb (főként tíz százalékos) kamattal folyósították – elsősorban prominens közéleti személyiségeknek, illetve a bank saját dolgozóinak. Az ily módon kiutalt pénzek együttes összege a kamatok nélkül meghaladja a 428 millió forintot, amiből 331 millió forintot a bank budapesti „ügyfelei” vettek fel. Információink szerint csak Budapesten 207 darab ilyen szerződés létezik, amelyek kétharmada 2008 körül – tehát jó tíz év múlva – jár csak le.

Az összeg a teljes hitelállományhoz képest ugyan elenyésző, arra azonban az ügyfelek névsora élén rávilágít, hogy a Postabank milyen mélységben ágyazódott be a magyar társadalomba, és miként tette lekötelezettjévé – pártállástól függetlenül – a felső „tízezer” meghatározó alakjait. Több forrásból is megerősített információink szerint a VIP-listán a színházi élet közismert képviselőitől kezdve (ők együttesen közel 21 millió forint kölcsönt vettek fel) a Magyar Vízilabda Szövetség vezetőin át (nekik összesen 66 millió forint jutott) a magyar politikai és gazdasági élet meghatározó személyiségei egyaránt szerepelnek. Utóbbiak közül nagyobb összegű hitelt vett fel, többek között Tömpe István (az ÁVÜ, majd a MÁV Rt. elnöke), Németh Péter (a *Magyar Hírlap* korábbi főszerkesztője, majd a Postabank sajtóholdingjának vezetője), Csiha Judit (országgyűlési képviselő, egykori privatizációs miniszter), Herényi Károly (országgyűlési képviselő, a Magyar Demokrata Fórum korábbi szóvivője), Rubicsek Sándor (a Kormányzati Ellenőrzési Iroda korábbi elnöke), Krupanics Sándor (a Hírközlési Főfelügyelet volt vezetője, jelenleg a Magyar Posta elnöke és a Postabank igazgatóságának tag-

ja), Bártfai Béla (jelenleg a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára), Sándor László (az MSZOSZ elnöke). A belső vizsgálat azt is kiemelte, hogy fontos állami intézmények (Magyar Nemzeti Bank, Nemzetbiztonsági Hivatal, ÁVÜ, III. Kerületi Rendőrkapitányság) alacsonyabb beosztású munkatársai is több esetben részesültek ilyen típusú kedvezményes hitelben.

Tudomásunk szerint ennek a belső vizsgálatnak az eredménye a Kormányzati Ellenőrzési Hivatal (KEHI) és a Miniszterelnöki Hivatal előtt is ismert. Hogy ezek az ügyletek részét képezik-e majd a KEHI kormány elé kerülő jelentésének, arról érdeklődésünkre sehol nem kívántak bővebb információt adni.

Megjelenés: *Élet és Irodalom* 1999/24. szám (1999. június) A riport a *Magyarország Politikai Évkönyve 1999. Vabank* című fejezetének rövidített és átdolgozott változata. Az eredeti szöveg 1999 márciusában készült, amit a fejlemények tükrében indokoltnak láttunk néhány ponton módosítani.

A luxusvella nem apácázárda

A Globex birodalom tündöklése és bukása

Tízmilliárd forint. Közel ennyi pénzt kérnek számon a Globex Holding 1999 januárjában, Németországban letartóztatott két vezetőjén, akik jelenleg egy müncheni börtönben várják kiadatásukat. Hogy mi lett ennek az irdatlan összegnek a sorsa, arra valószínűleg csak Vajda László és Vellai Györgyi tudja a választ, akiket sikkasztással és tőkebefektetési csalással gyanúsít a magyar rendőrség. Vallomásuk ugyanakkor fényt deríthet arra a gazdasági és hatalmi érdekekből álló szövevényes hálóra is, amely a Globex Holding mögött állt, és amely sokak szerint végül a bukásához vezetett. A rendelkezésre álló információkból egyelőre ugyanis csak homályos kép rajzolódik ki egy tipikus magyar „sikertörténetről”, amelyben pénz és hatalom, politika és üzlet talált egymásra. Egy azonban már most biztos: a Globex birodalom összeomlását – a sorozatos szakmai hibák mellett – az okozta, hogy gyakorlatilag tőke nélkül fogtak bele milliárdos beruházásokba, miközben gátlástalanul tiportak írott és íratlan szabályokon. A cégcsoport felemelkedése és bukása ugyanakkor ékes példa arra, miként lehetett az elmúlt évtizedben – a foghíjas jogszabályok között lavírozva – milliárdos vagyonra és ennek révén jelentős közéleti befolyásra szert tenni. A történetekért a két Globex-vezető mellett a pénzügyi rendszer biztonságáért felelős állami szervezeteknek, a politikai döntéshozóknak és a felemás törvények alkotóinak is viselniük kell a felelősséget. A megkárosított hitelezők százai (köztük kisnyugdíjasok, magánszemélyek, nagyvállalatok és pénzintézetek) ugyanis várják a választ: hová lett a pénzük?

I. Rész.

Puszika 1995 szeptemberében került a Fővárosi Állatkertbe. Az akkor négy hónapos oroszlánkölyök eltartását a Globex Holding vállalta magára, amely akkoriban az állatok királyával reklámozta terebélyesedő vállalatcsoportját. Zahár István, az állatkert menedzsere a televízió előtt ülve eldöntötte, felkeresi a Globex vezetőit, és rábeszéli őket az oroszlán megvásárlására. A Friderikusz-show-ban – a műsort a vállalat 1995-ben több tízmillió forinttal támogatta – látta ugyanis, hogy a reklámokban egy oroszlán a főszereplő. A menedzser előnyös üzletet ajánlott: a cég fizesse az eltartás költségeit, cserébe reklámfigurának használhatja az állatot. A szerződés létre is jött, de az idill nem tartott sokáig. A Globex először pénzügyi nehézségekre hivatkozva nem fizetett, majd a szerződés módosítását kérte. Az állatkert vezetői ekkor közölték: a cég Királyhágó téri székházába szállítják az állatot – ketrec nélkül. Ez hatott, bár az állatkertnek járó ötmillió forintot a Globex Holding a mai napig nem fizette ki maradéktalanul.

Puszika hányatott sorsa nem egyedi eset. Sőt, az állatkert még jól is járt a többi Globex-ügyfélhez képest. A tartozás minimális, ráadásul a cég a támogatásért cserébe soha nem kért semmit, az oroszlán egyetlen reklámfilmbe sem szerepelt. Ez a „nagyvonalúság” azonban távolról sem volt jellemző a Globexre. A semmiből egyik napról a másikra nagyra nőtt vállalatcsoportot ugyanis üzleti körökben már az évtized elején is úgy jellemezték, hogy „minden ügyfelét igyekszik átejteni. Fizetni nem szeret, a szerződéseket rendre nem tartja be, és ha végül fizet is, azt csak az utolsó utáni pillanatban teszi.” Ha egyszerre többen is szorongatták, annak engedett, aki a legerősebbnek látszott vagy a leghatékonyabb módszerrel zsarolt. Az állatkert alighanem ez utóbbinak köszönhetette „szerencséjét”: a Globex-székház előtt szabadon kószáló oroszlán rémképe erősítette a cég fizetési hajlandóságát.

Elszivárgott milliárdok

A többi hitelező nem rendelkezett ilyen hatékony eszközzel: a Globex Holding és leányvállalatai fűnek-fának tartoznak kisebb-nagyobb összegekkel. A Fővárosi Bíróságtól kapott tájékoztatás szerint a csoport tagjaival szemben több mint ötven felszámolási eljárást indítottak, sokan pedig – így a XI. kerületi önkormányzat, az F. S. A. Biztonságtechnikai Kft. és a KMV Villamosipari Vállalat (Magyar Nemzet, 1998. december 12.) – peres úton is igyekeznek érvényt szerezni követelésüknek. Ezek azonban valószínűleg meddő próbálkozások, miután a cégcsoport vagyona a szakértők becslése szerint messze alatta marad a hitelezők közel 8–10 milliárd forintba rúgó követelésének.

A holding ellen – megállapítva a cég fizetéseképtelenségét – a jogerős felszámolási végzést közel másfél éves hercehurca után 1998 őszén hozta meg a Fővárosi Bíróság. A kijelölt felszámoló, a Mátraholding Rt. a összesítette a több száz hitelező igényét. A pontos összeg még nem ismert, de Csepiné Preiner Mária felszámoló szerint milliárdos nagyságrendű. Még ennél is bizonytalanabb a követelésekkel szemben álló vagyon nagysága, a vagyoni helyzet feltérképezése még hosszú hónapokig húzódhat. Még a pontos számítógépes nyilvántartás is hiányzik, a bukáskor ugyanis a Globex Holding szerverének mágneses adatrögzítőjét „szakszertű kezek eltávolították”. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a már fellelt vagyontárgyak (zömében ingatlanok) tulajdoni helyzete sem egyértelmű, „a tulajdoni lapokon hosszan sorakoznak a hitelezők széljegyei”. A felszámoló még óvatos becslésre sem vállalkozott, csupán azt valószínűsítette, hogy a csoport többi tagjának felszámolása után tisztul a kép a Globex vagyoni helyzetéről.

Ami viszont már biztos: a Holding Globex Értékpapír Rt.-jének tartozásai önmagukban kitesznek négy és fél milliárd forintot. Az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet (ÁPTF) összesítése szerint ebből közel négymilliárd az az összeg, amit a brókerház különféle önkormányzatoktól vett át vagyonkezelésre. A fennmaradó félmilliárd pedig annak a mintegy 800 kisbefektetőnek a követelése, akik '98 tavaszán „Globex 2000” kötvényt jegyeztek. Az egymillió forint alatti követeléseket ugyan névértéken kifizeti a Befektetővédelmi Alap, az ennél nagyobb összegek maradéktalan megtérítésére azonban a brókerházhoz tavaly ősszel kirendelt felügyeleti biztos, Déri Éva szerint nincs sok esély. A cég összes vagyona ugyanis „hat papírdobozban lévő irat és két darab lepukkant személyautó.”

Birodalmi lépegetők

A történet 1989-ben kezdődött Érden. Itt alapította meg 11,9 millió forintos törzstőkével Vajda László és két társa a birodalom magjául szolgáló vállalkozást, a Globex Tervező és Beruházó Kft.-t. A Németországból hazatérő Vajda – aki 1985-ig a Filmgyár gyártásvezetője volt – nem azonnal talált rá az „aranytojást tojó” építőiparra, a kft. tevékenységi körében túlsúlyban voltak a szórakoztatóipari szolgáltatások, mint például a zene- és táncművészeti tevékenység, a cirkusz- és varietéműsorok szervezése. A cég korai történetét ismerő egyik forrásunk szerint „a business két forgatókönyvvel indult, ami mellett Vajda László autója szerepelt apportként.” A cégiratok szerint Vajda 1,3 millió forint készpénz mellett egy 900 ezer forintot érő VW Golfot adott a vállalkozásba. A másik két alapító, a hamburgi Günter Holch 2,62 millió forinttal, az Anheuer-család pedig a Globex későbbi bázisának számító Völgy utcai ingatlannal szállt be. (Utóbbiak üzletrészüket egy év

múlva lecserélték egy Mercedes gépkocsira.) Vajda és Holch ezt követően szaporán a tőkeemelésbe kezdett, bár ezek között a legkritikább esetben szerepelt készpénz. 1989-ben üzleti kapcsolataikat értékelték 8,9 millió forintra, később egy tévésorozat forgatókönyvét és egy filmgyártó vállalat megvalósíthatósági tanulmányát apportálták a cégbe. Az áttörés éve, amikor a cég – papíron – a nagyvállalatok sorába emelkedett, 1991 volt. Ekkor 17,4 millióról először 40 millió forintra emelték az alaptőkét (készpénz mellett két gépkocsival), majd – miközben részvénytársasággá alakultak át – 120 millióra, többek közt a Völgy utcai ingatlan átértékelésével és egy másik vállalkozás beolvasztásával. Az ingatlan egyébként csak egy darabig gazdagította a kft.-t, 1996-ban ugyanis Vajda – papíron – kivásárolta a cégből. Így fordulhatott elő, hogy amikor már nemzetközi elfogatóparancs volt érvényben ellene, bűnügyi zárlat hiányában egymilliárd forintért árulhatta a magántulajdonában lévő villát.

Vajda László felbukkanását a nagyvállalkozók között sokan titokzatosnak tartották, nem lehetett tudni ugyanis, hogy Németországban mivel foglalkozott. Képes volt viszont olyan légkört teremteni maga körül, hogy üzletfelei azt higgyék, mindenhol jó összeköttetései vannak. Akadt, aki szerint képességei alapján kevésbé volt alkalmas egy szerteágazó vállalatbirodalom irányítására és működtetésére, egy másik forrásunk szerint viszont karizmatikus vezető volt és igen vakmerő, aki nagy dobásra készült az építőiparban. Egy távoli munkatársa úgy találta, *„nehéz volt beszélgetni vele, mert egyfajta primitívség sugárzott belőle.”* Közelebbi ismerősei pedig így jellemezték: *„nagyon ellenszenves és rámenős volt, viszont roppantul ügyelt a látszatra, hogy mindenkinek egyértelmű legyen, ő egy igazi nagymenő.”* Egyik ügyfele szerint ez főként külsőségekben nyilvánult meg: látványos fogadások a Völgy utcai rezidencián, ahol *„még a szökőkútból is pezsgő folyt, és fürdőruhás hostessek foglalkoztak a vendégekkel”*. Később, 1993-tól több mint ezer négyzetméteres, impozáns székház a Királyhágó téren, előtte öt-hat luxus Mercedesszel.

Forrásaink szerint a Globex igazi „motorja” a bankszakmából érkező Vellai Györgyi volt, akit az őt ismerők úgy írnak le, mint aki *„nagyon ügyes, erőszakos és gátlástalan.”* A legtöbb forrásunk szerint kifejezetten ellenszenves volt. Abban szinte kivétel nélkül mindenki egyetért – még ha csak egyszer találkozott is vele –, hogy ha valamire szüksége volt, nem lehetett lerázni, elérte, amit akart, akár azon az áron is, hogy nem mondott igazat. Férfi ügyfelei szerint ugyanakkor *„vonzó nő volt, elbűvölő modorral.”* Évfolyamtársai úgy emlékeznek rá, mint aki csendes és segítőkész volt. A Közgazdaság-tudományi Egyetem elvégzése után az Országos Tervgazdasági Intézetbe került gazdaságmatematikusnak, ahol egyik volt kollégája szerint *„semmiel nem tűnt ki a többiek közül, viszont nagyon szorgalmasan elemezte az idősorokat.”* Miután kutatóként nem futott be fényes karriert, a rendszerváltás már az Ipari Minisztériumban, Kapolyi László miniszteri titkársá-

gán érte. Ezt követően a Pénzügyminisztérium Medgyessy Péter vezette gazdaságpolitikai titkárságán dolgozott fél évig, majd 1990-ben, egy Hollandiában továbbképzéssel töltött év után a Fekete János elnöksége alatt álló izraeli–magyar Leumi Bankba tért haza. Ide Páles György, a pénzügyi vezérigazgatója hívta helyettesnek, hogy vállalati hitelelemzéseket készítsen. Onnan 1993 közepén a Globexhez távozott. Ugyanakkor első felbukkanása a vállalat körül két évvel korábbra tehető, amikor a Globex Tervező és Beruházó Rt. felügyelő-bizottsági tagja lett. Ez informátoraink szerint az akkori banki gyakorlatban bevett szokás volt, így jobban figyelemmel kísérhették a kihelyezett hitelek sorsát. Azt azonban sokan a mai napig rejtélynek tartják, hogy a közepes képességű, átlagos teljesítményt nyújtó kutatóból hogyan lett a kilencvenes évek közepére – ahogy egyik közvetlen munkatársa mondta – a Globex pénzügyi zsenije. Egy volt egyetemi kollégája igencsak plasztikusan fogalmazta meg értetlenségét: *„A kérdés az, hogyan lett a szerény kis nyusziból néhány év leforgása alatt nemzetközi szélhámos?”*

A Vajda–Vellai párosról ugyanakkor sokan azt tartják, hogy *„ők sem úgy indultak, hogy lopni fognak és bűnözők lesznek.”* Ügyesek voltak és álmodozók: egy olyan piacon – luxuslakások tervezése, kivitelezése és értékesítése – akarták megvetni a lábukat, amelyben független szakértők szerint is „volt fantázia”. Mint azonban jó szerivel minden nulláról indult vállalkozásnak, a Globexnek is abból volt a legkevesebb, ami a növekedéshez a leginkább kellett: a pénzből. Ennek megszerzéséért ők viszont semmilyen eszköztől nem riadtak vissza. És az eseményeket nem bűnözőkként, hanem sikeres üzletembereként élték meg – a '90-es évek Magyarországán, az egészen eredeti tőkefelhalmozás korában.

Irány a luxus

A látványos külsőségek ellenére tehát a Globex már az induláskor állandó pénz-zavarral küzdött, amin csak időlegesen tudtak enyhíteni a kívülről bevont források. A kezdeti szakaszban (1989–94 között) a Globex elsősorban bankhitelekkel finanszírozta egyre merészebb terveit. Az első nagyobb beruházást, a Völgy utcai vendégház építését például a Leumi Hitelbank lebonyolításában a már megszűnt – a Magyar Nemzeti Bank tulajdonában lévő – frankfurti Deutsche-Ungarische Banktól kapott 107 millió forintos hitel fedezte (HVG, 1997. május 10.), amit a Leumi Hitelbank 300 millió forinttal garantált. Ugyanakkor információink szerint ebben az időszakban már több más bankkal (Magyar Hitel Bank, Általános Értékforgalmi Bank, Corvinbank, Kultúrbank, Credit Lyonnais) is hitelkapcsolatban álltak. Ezekkel az együttműködés azonban többnyire csak egy alkalomra szólt, mivel egyik informátorunk szerint *„elég nyögvenyelősen ment a hitelek visszafizetése.”*

Pedig ekkor még többnyire fizettek – így a piaci hiedelmek ellenére a Leuminak is –, ha nem is mindig időben.

A késedelem oka egyes forrásaink szerint az volt, hogy a felvett hitelek többsége egy éven belüli lejáratú volt, miközben az általuk kivitelezett ingatlanok értékesítése ennél jóval hosszabb időt vett igénybe. A Globex – ahogy egy, a céggel a bukásig kapcsolatban állt ingatlanügynökség képviselője fogalmazott – már a kezdet kezdetén sem volt átlagos ingatlanfejlesztő. Ennek oka pedig a – forrásaink szerint – szokatlan üzleti stratégia volt. Kezdetben ugyanis ezen a piacon nem akadt versenytársuk, sokáig a Globex volt az egyetlen, amely szinte kizárólag osztályon felüli lakások építésével és értékesítésével foglalkozott. A cég egy nagyon szűk réteget célzott meg, és ennek a nehezen behatárolható, elsősorban orosz, ukrán és hazai vállalkozókból álló rétegnek a fizetőképes keresletére alapozta saját növekedését. Ugyanakkor egy magas inflációjú gazdaságban egyedülálló gyakorlatot folytatott: rövid lejáratú bankhitelekkel maga finanszírozta a lakások építését, és az értékesítést csak azután kezdte, hogy a lakások készen álltak. Ráadásul ezeket – a budapesti luxuslakások piacán vezetőnek számító két cég képviselőinek egybehangzó véleménye szerint – a szokásos ár két-háromszorosáért adták, miközben egy forrásunk szerint „klasszikus, optimista ingatlanfejlesztői magatartást tanúsítottak azzal, hogy úgy számoltak: az átadás után fél évvel valamennyi ingatlant értékesítik. Ez azonban korántsem sikerült: miután a Globex ragaszkodott a magas négyzetméterárhoz és az egyösszegű készpénzfizetéshez, és az árból sem engedett, mire elkel az összes ingatlan, a fél évből gyakran két év lett. (1995-ben, amikor átlag 150–180 ezer forint volt egy színvonalas budai luxuslakás négyzetmétere, a Globex 400–500 ezer forintot kért. A csúcsot is a Globex tartja: a Gellért-hegyen egymillió forintos négyzetméteráron kelt el egy lakás.) Ez pedig azt jelentette, hogy a cég pénze állt a felhúzott házakban, miközben a banki kamatok ketyegtek. Ráadásul bérbe adni sem volt könnyű a rendkívül igényesen, egységesen és drágán kivitelezett lakásokat, miután a közös költség a Globex-házakhoz járó extra-szolgáltatások (uszoda, szauna, 24 órás őrzés, kertész, beléptető-rendszer üzemeltetése) miatt meghaladta az amúgy is borsos bérleti díj húsz százalékát.

Ez pedig még a Magyarországon dolgozó külföldi menedzsereket is elriasztotta attól, hogy ilyen házakba költözzenek. Az értékesítés lassúságában ugyanakkor egy idő után az is szerepet játszott, hogy nem sok ügynökség törte magát a Globex által épített ingatlanok értékesítése érdekében. A piacon ugyanis gyorsan elterjedt, hogy nem mindig fizették ki a közvetítői jutalékot.

A globexesek ennek ellenére, forrásaink szerint, „nem hallgattak senkire, mert ők hittek ebben az üzletben. Kicsit olyan volt az egész, mintha maguknak építenének.” Később a Globex a műfajokat is keverni kezdte: nem maradt klasszikus ingatlanfejlesztő, amely azért szerez meg egy telket, hogy építsen rá, és minél hama-

rabb eladja, hanem olyan telkeket is vásárolt, amelyeken nem akart túladni. Ezt, forrásaink szerint, többek között az 1996-ra tervezett budapesti világkiállításra készülve tette, miután elnyertek egy ingatlanfejlesztési projektet a Soroksári úti expo-telken. (Magyar Hírlap, 1994. július 6.) Egy szakértő szerint „már az elején látszott, hogy a piaci árnál kétszer magasabb négyzetméterárakra nem lehet hosszú távon alapozni, mert az ilyen lakások nagy számban nem eladhatóak. Márpedig ahhoz a látványos növekedéshez, amit a számok mutattak, tömeges értékesítésre lett volna szükség.” Elég, ha a lakáspiacon sikeres OTP Ingatlan Rt. vagy a Binder Rt. számait összehasonlítjuk a Globexével. E két cég ugyanis évek óta szerény (10 százalék körüli), de stabil eredményt produkál, miközben vezeti a lakásépítési piacot. Ebből, ingatlanlannal foglalkozó forrásaink szerint, az olvasható ki, hogy a Globex látványos növekedést sejtető számai nem a lakás-, illetve ingatlanpiacon elért valós eredményeken, hanem az ingatlanértékelési játék lehetőségeit kihasználó számviteli és jogi trükkökön alapultak.

Pénzszerző lábak

Volt olyan szakértő, akinek sommás véleménye szerint az egész vállalkozás „légvár volt, amihez képest a piramisjátékok biztos, kiszámítható üzletmenetet jelentettek.” A holdingszerkezet (a koordinációért és az adminisztrációért felelős „vízfej”, a Globex Holding alatt a leányvállalatok önállóan működtek) 1993-as kialakítása, sokak szerint már azt a célt szolgálta, hogy „számszakilag elfedjék a vállalkozás növekvő likviditási válságát, valamint az eszközök és források eltérő lejáratából fakadó feszültségeket.”

Vagyis folyamatosan görgették maguk előtt az adósságokat, a felvett hitelekkel pedig a meglévő lyukakat tömték be. Ezt a módszert nevezte egyik informátorunk „csepegtetős technikának”: ahol a legjobban szorult a kapca, ott részben fizettek, majd „ügyvédek népes hadával felvértezve” kérték a tartozás átütemezését. A pénzügyi szektorban dolgozó informátorunk szerint elsősorban ennek az üzleti magatartásnak a nyomán 1993-ra megromlott a Globex viszonya a bankokkal. (Ez alól csupán a Budapest Bank és a Polgári Bank jelentett kivételt. A külföldi tulajdonú pénzintézetek már nem szívesen adtak hitelt a csoportnak.)

Az eszközök és források „feszítettségét” és a bankoktól való függőséget tehát oldani kellett. Amint az részben a mérlegekből is kitűnik, a Globex Holding első teljes üzleti évében, 1994-ben az összes forráshoz képest feltűnően magas (28,5 százalék) volt a – mindenekelőtt – rövid lejáratú kötelezettségek aránya. Ez az arány két év múlva már megközelítette az 50 százalékot, igaz, közben a kötelezettségek a hosszú lejárat irányába mozdultak el. Ebben nem kis szerepe volt Vellai Györgyi ér-

kezésének, akinek javaslatára 1993 októberében megalapították „a csoport pénzszerző lábát”, a Globex Brókerház Rt.-t. A bróker cég feladata a csoport növekvő pénzigényének kielégítése lett, a banki hitelek fokozatosan háttérbe szorultak. Vel-lai – aki maga nem volt „értékpapíros” – egyik nagy erényének tartották, hogy olyan fiatal szakembereket tudott a bróker céghez csábítani, akik „hihetetlenül leleményesek voltak abban, hogyan lehet a hatályos jogszabályok mezsgyéjén mozogva új finanszírozási formákat kialakítani.” Első lépésként, 1994-ben, zárt végű ingatlanbefektetési alapot indítottak Rezidencia néven, amelynek kezelője a holding százszázalékos tulajdonában lévő Pannónia Alapkezelő Rt. lett, élén a Leumi Hitelbanktól érkezett, izraeli Zvi Hoffmann-nal. A Rezidencia befektetési jegyek kibocsátásból közel másfél milliárd forint folyt be, amitől „egy csapásra bő lett az addig szorító kabát.” Nemcsak a bankkal szemben fennálló tartozások rendezésére futotta, hanem a terjeszkedésre is. Ebben az időszakban főként olyan befagyott követeléseket vásároltak meg, amely mögött ingatlanfedezet állt. (Így került a birtokukba két belvárosi ingatlan a Lupis-hagyatékából, több mátyásföldi szántó az Ybl Bank felszámolásakor, vagy a Konzumbanknál majdnem csődhelyzetet okozó 1,8 milliárd forint névértékű követelésecsomag egy része is.) Bár akkor sokan nem értették, miért volt szüksége egy alapvetően ingatlanos csoportnak – ahogy egyik forrásunk fogalmazott – egy „teljesen profilidegen” bróker cégre, utólag elismerik: az értékpapírpiac szabályozása jóval elmaradt a bankszektorétól, így itt jóval több lehetőség nyílt az ügyeskedésre.

Furmányosan

Trükkökben nem volt hiány. A Rezidencia befektetési jegyek értékesítését például vidéki takarékszövetkezetek bevonásával oldották meg (többen közülük máig bánják, hogy szóba álltak a Globex képviselőivel). Az ajánlat felettébb csábító volt: a szövetkezet az értékpapír-vásárlást meghitelezte ügyfeleinek, akik ezután adókedvezményt vehettek igénybe, a hitelt pedig a szövetkezetnél letétbe helyezett befektetési jegyek hozamából törleszthették. A papíron jól mutató konstrukció szépség-hibájára csak utóbb derült fény, amikor az alapkezelő két év után, 1996-ban „elfelejtett” hozamot fizetni a Rezidenciák után. Hat-nyolcezer kisbefektető és közel száz szövetkezet szembesült azzal, hogy az „ingeny” folyósított hitelt valakinek törlesztenie kell. Ekkor többen az Állami Értékpapír-felügyelethez, illetve jogi képviselőkhöz fordultak, és végül 1997-ben kicsikartak a Globexből egy engedményezési konstrukciót. Ebben a holding, a bróker cég kezessége mellett vállalta, hogy megvásárolja a letétbe helyezett befektetési jegyeket, illetve a befektetők tartozását. Ezen a bolton is csak a Globex keresett, miután információink szerint a befektetési jegyeket és követeléseket az eredeti ár töredékéért vásárolta vissza.

Hasonlóan „furmányos” volt a kárpótlási jegyek hasznosítására alapított Globex Általános Befektetési Szövetkezet is. A veszprémi székhellyel, ötvenezer forintos induló vagyonnal alapított társaság – hasonlóan másokhoz – arra a személyi jövedelemadóról szóló törvényben lévő joghézagra csapott le, amely szerint a szövetkezeti üzletrészek vásárlása után 30 százalékos adókedvezményt lehetett igénybe venni. A történetet végigkísérő egyik szereplő szerint, „a törvény az agráriumban tevékenykedőket akarta helyzetbe hozni”, ám a pontatlan fogalmazás miatt az ügyeskedők kiváló terepe lett. A törvény szövegébe ugyanis a „szövetkezet” szó elé elfelejtették beírni a „mezőgazdasági” jelzőt. Meglepetésüknek magas beosztású állami tisztviselők is hangot adtak (Figyelő, 1995. március 23.). A Globex Szövetkezet a kárpótlási jegyeket 172 százalékos árfolyamon számította be, cserébe szövetkezeti üzletrészt adott el a névérték 500 százalékaért, ami után a befektetők visszaigényelték a 30 százalékos adókedvezményt. Aki pedig nem alanyi jogon volt kárpótolt, az hitelre vásárolhatott náluk kárpótlási jegyet. Egy adószakértő szerint az ügylet „teljesen fiktív volt, miután az üzletrész mögött lényegében semmilyen vagyon nem állt.” Ezt a Globex Holding is felismerte, ezért tízmillió forint tőketartalékot adott át a szövetkezetnek. „A buli azonban túl jól sikerült” – mondta egy másik forrásunk, ezért „állandóan tüpírozni kellett az alaptőkét.” A szövetkezetnek közel tízezer tagja lett, akik milliárdos nagyságrendben vettek igénybe adókedvezményt.

Ezt azonban már az APEH sem hagyta szó nélkül, felhívásban jelezte, „nem fogadja el a szövetkezeti üzletrészek utáni adó-visszaigénylési kérelmeket. A felhívásból több mint tízezer perrel járó országos botrány kerekedett, amelynek szításában, információink szerint, élen járt a Globex-csoport. Az egyik szereplő szerint a „globexesek a demokratikus intézményrendszer minden elemét mozgósították annak érdekében, hogy az adóhivatali döntése megmásítására bírják.” Még a német nagykövetségtől is érkezett egy levél a pénzügyminiszterhez, amelyben a német–magyar befektetési egyezmények súlyos megsértéseként értékelték az APEH döntését. Az APEH azonban a PM illetékeseivel teljes egyetértésben alakította ki álláspontját. Azt ugyanis a PM-ben is látták 1995 őszén, hogy a befektetési adókedvezmények „innovatív módon történő kevergetése” sok munkát és fejtörést fog okozni. Egy igen befolyásos PM-s forrásunktól tudjuk, hogy ezért már jó fél évvel az ügy kipattanása előtt szakmai megbeszéléseket kezdeményeztek az APEH-esekkel, mert „politikailag roppant kényes volt az ügy, hiszen sok embert érintett. Ráadásul olyan elvi kérdéseket kellett megfogalmazni, hogy az adókedvezmény valamilyen – az állam által támogatott – célt szolgál, ha pedig nincs mögötte valós gazdasági teljesítmény, akkor a kedvezmény nem vehető igénybe.” Az ügy folyamányaként egyrészt 1996-ban bekerült az szja-törvénybe az idézett kitétel, másrészt az APEH egy széleskörű vizsgálatot indított a Globex-csoport holdudvarába tartozó cégek feltérképezésére. Ennek

egyik eredménye az lett, hogy az adóhivatal büntetőfeljelentést tett ismeretlen tettesek ellen a Központi Büntetőügyi Igazgatóságon.

Abban informátoraink többsége egyetértett, hogy a Globex-csoport a szövetkezeti konstrukcióval felettébb olcsón jutott nagy mennyiségű kárpótlási jegyhez, amelyet később, tőzsdei ügyletekben és privatizációs tranzakciókban használt fel. Ez azonban még távolról sem volt elég arra, hogy a csoport növekvő készpénzigényét kielégítse. A valódi gyógyírt erre 1996-ban találták meg, amikor piacra dobták első kötvényüket, a Globex '98-at. A papír rendkívül egyszerű elven alapult: a kétéves futamidő alatt a piacinál jóval magasabb hozamot ígért (az első évre 32, a másodikra 36 százalékot), amit megfejtettek egy visszavásárlási garanciával. A hangzatos reklámkampány megtette a hatását: „dőlt a lóvé”, a kötvényekből egy-milliárd forint folyt be.

A lufi-effektus

Volt azonban egy elem, amely többek szemében még a sikerek tetőpontján is gyanússá tette a Globex-csoportot. Ez a holding 1994 szeptemberében elhatározott, ám végül csak 1995. május 26-án végrehajtott alaptőke-emelése volt, melynek során a jegyzett tőkét az alapításkori 300 millió forintról 3,1 milliárd forintra emelték, a szakemberek szerint „meglehetősen mókás módon.” A tranzakció úgy zajlott le, hogy a Globex Tervező és Beruházó Rt. 220 millió forint névértékű részvénycsomagját a tulajdonos Günter Holch – 2,86 milliárd forintos, azaz majdnem tízenháromszoros értéken – ellenérték nélkül(!) átruházta a Globex Holding Rt.-re. Az akciót a cégiratok szerint a társaság könyvvizsgálója, a Deloitte & Touche is elfogadta, „mivel az nem haladta meg a D&T üzletértékelésében meghatározott mértéket.” Szakértők szerint az ügylet klasszikus példája annak, hogyan lehet egy vállalkozás alaptőkéjét készpénz nélkül legális módon a többszörösére felfújni. Nem kell más, mint egy, a vállalkozás jövőbeni kilátásait taglaló üzletértékelés, amelynek alapján szabadon eldönthető, milyen értéken fogadják be az apportot – feltéve, ha azt a könyvvizsgáló is hitelesíti.

A Deloitte & Touche igazgatója, Steve Labossiere cáfolta, hogy ők készítették volna a tőkeemelés alapjául szolgáló üzletértékelést. Nem is hitelesítették a Globex Holding Rt. alaptőkeemelését, csupán annyi történt, hogy „a Deloitte & Touche meghatározta a Globex Tervező és Beruházó Rt. saját tőkéje 1994. augusztus 31. állapotának megfelelő befektetési értéktartományát. Az értéktartomány meghatározása a Globex Tervező és Beruházó Rt. vezetése által összeállított üzleti terven alapult. A nemzetközi értébecslési szabályok és a Magyarországon elfogadott értébecslési módszerek alkalmazásával készítettük el az értébecslést, amely egy bizonyos értéktartományt határo-

zott meg. Ezen az értéktartományon belül a Globex Holding, illetve a Globex Beruházó Rt. határozták meg az apport értékét, amit a Deloitte & Touche elfogadott.”

Forrásaink szerint a tőkeemelés leírt módja később jelentős törést okozott a könyvvizsgáló és a Globex-vezetők között, elsősorban azért, mert az üzleti tervben meghatározott értéknövekedés nem következett be. A Deloitte & Touche többször próbálta rábírní a cég vezetőit, hogy az ebből fakadó számviteli veszteségre képezzenek céltartalékot. Ők azonban elutasították ezt, majd 1997-ben (két évvel az ügylet után) visszavonták a könyvvizsgáló megbízatását. A könyvvizsgáló az 1996-os évről szóló mérleget tehát már nem hitelesítette, hanem – ahogy egy forrásunk fogalmazott – „kölcsonös káromkodások közepette levonult a pályáról.” A szakemberek egy része a sikerek ellenére gyanakodva tekintett a Globexre. Egy, magát óvatosságnak tartó befektetési bankár szerint „a tőkeemelés miatt volt az embernek egy bizonytalanságérzete a Globexszel kapcsolatban, hogy az egész valahogy nem megalapozott”.

Túl a csúcson

A látszat azonban azt mutatta, hogy a szekér szalad, amire éppen ezért egyre többen próbáltak felkapaszkodni. 1996-ban a csoport már hét tagból állt, együttes jegyzett tőkéjük meghaladta a hétmilliárd forintot. A holding mutatói ezzel együtt is meglehetősen felemás képet mutattak: a 7,3 milliárd forintos mérlegfőösszeghez képest a kötelezettségek együttes összege 3,4 milliárd forint volt, miközben az adózás előtti eredmény alig haladta meg a 300 milliót. A kételkedőket is meggyőzte azonban, hogy abban az évben több mint 40(!) ingatlan tervezésébe és kivitelezésébe fogtak bele, többek közt a I. kerületi Szalag és a II. kerületi Fulánk utcában. A finanszírozók közé a látványos sikerek hatására visszatértek a bankok is: az OTP Bank közel 300 millió forint hitellel segítette a Szalag utcai ingatlan kivitelezését, a Konzumbank pedig 250 millió forint hosszú lejáratú beruházási és fejlesztési hitelt nyújtott. Erre az időszakra tehető a birodalom német hídfőállásának, a Globex Holding Deutschlandnak a megalapítása is, egymillió márkás alaptőkével. Még arra is futotta, hogy hozzákezdjenek az eredeti arculatól végképp eltérő sajtóportfólió kiépítéséhez is. Bár a Magyar Nemzet megszerzéséért folytatott versenyben végül alulmaradtak a Postabankkal szemben, a Reform kiadása így is súlyt adott nekik a sajtópiacra.

Ez utóbbi ugyanakkor döntő szerepet játszott abban is, hogy a Globex-csoport hatalmi tényezővé vált. A Globex Press elnöke az ismert tévés személyiség, Kapuvári Gábor lett (aki igazgatósági tagja volt az Evernia Rt.-nek is, ahol a korábbi KISZ-főtítkárnak Nagy Imre mellett a szocialista politikus Szekeres Imre felesége, Vá-

sárhelyi Katalin is helyet kapott). Vezérigazgatónak Mérő Tamást nevezték ki (ő korábban az MSZP központjában dolgozott). A felügyelőbizottságba beválasztották a Honvédelmi Minisztérium helyettes államtitkárának, Janza Károlynak a másod-unokatestvérét, Janza Györgyöt is. A szóvivő pedig a szakmában „régi motorosnak” számító Meruk József lett. Forrásaink szerint a sajtóportfólió két okból is fontos lehetett a Globex számára. Egyrészt *„hatalmi tényező volt, amivel befolyásolni lehet”,* másrészt pedig kiválóan alkalmas *„különböző honoráriumok kifizetésére és költségek elszámolására”.* Épp ezért még az sem számított, hogy a Globex Press Rt. megalakulásától kezdve veszteséget termelt. Szolgáltatái ugyanis busásan megtérültek a csoport többi tagjánál.

Ám a Globex vezetői nem elégedtek meg ennyivel. 1997 közepén egy igencsak merész, hároméves programot vázoltak fel. Ennek egyik eleme, hogy a holding alaptőkéjét nyilvános kibocsátással további hárommilliárd forinttal, a brókercég alaptőkéjét pedig egymilliárd forintra emelik, és az új hitelintézeti törvénynek megfelelő befektetési társasággá alakítják át. Lépéseket tettek a banki kapcsolatok szorosabbra fűzésére is: kiválasztottjuk az akkor már igencsak ingatag helyzetben lévő Postabank volt, amelynek alaptőke-emelésében kétmilliárd forinttal vettek volna részt. Ezzel párhuzamosan kilenc ingatlan-projektet terveztek 2000-ig, amelyből 30 milliárd forintos árbevételt és közel nyolcmilliárd forintos nyereséget reméltek. Ebben olyan ingatlanfejlesztések szerepeltek, mint a Hunguesttel közösen hasznosítandó rózsadombi SZOT-üdülő és a tulajdonukba került kőszegi Hotel Panoráma átépítése, vagy az Ybl Banktól származó mátyásföldi ingatlanokon egy teljes új városrész, a Parkváros felépítése, amelynek kivitelezéséhez még a végjáték napjaiban is kétségbeesetten kerestek partnert.

II. Rész

A Globex Holding az általa diktált hihetetlen növekedési tempót szakértők szerint 1997-ig tudta *„kordában tartani”.* Ekkor azonban válaszút elé került: az állandósuló pénzhiány miatt vagy *„meghúzza a vészféket”* (azaz visszafogja az aktivitását), vagy pedig előremenekül, és még több pénzt von be a vállalkozásba. Ma már tudjuk, hogy az utóbbit választották. Céljuk – csakúgy, mint korábban – merész volt: az ezredfordulóra a vállalat forgalmát több mint négyszeresére (harmincmilliárd forintra) tervezték emelni, közel nyolcmilliárd forintos nyereség mellett. Ezeket a – elemzők szerint a gazdasági racionalitásnak ellentmondó – terveket a látványos külsőségek és a jól felépített PR-kampány sokak előtt hitelesítette. Forrásaink szerint ideig-óráig még az ingatlannal, illetve az értékpapírral foglalkozó üzletemberekkel is képesek voltak elfeledtetni azt az érzést, hogy *„ezeknek biztos*

vaj van a fejükön. Egy befolyásos és a piacokat jól ismerő forrásunk szerint *„hiába nem volt jó híriük, ha egy cég kellően sokat szerepel nyilvánosan, akkor az ember egy idő után elhiszi, hogy az egész mögött van valami.”* A Globex ebből a szempontból hasonlított a Postabankhoz: a jól felépített, oroszlánal „dúsított” reklámkampány és a cégtábla átfestése – átköltözés Budapest legelegánsabb és legdrágább ingatlanába, a Vörösmarty téri Gerbeud-házba – még az utolsó utáni pillanatban is képes volt azt a látszatot kelteni, hogy minden rendben van.

Zserbó-szelet

Pedig a Királyhágó téri székház elhagyása már jelezte, hogy a Globex-szel semmi nincs rendben. Az irodaház tulajdonosának, az osztrák háttérű Raiffeisen Ingatlanforgalmazó Kft.-nek mintegy 77 millió forint pénzügyi veszteséget és *„rengeteg bosszúságot”* okozott a velük kötött üzlet. A cég hatalmas purparlé közepette szegte meg az 1993-ban kötött, öt évre szóló bérleti szerződést. A jól bevált recept szerint egy évig folyt a *„beetetés”,* azaz a Globex rendesen fizette az 1200 négyzetméter után járó bérleti díjat, majd kezdte *„csepegtetni”* a havi körülbelül nyolcmillió forintot.

Abban a közel három évig tartó harcban, amely végül a Globex kiköltözéséhez vezetett, *„mindkét fél bevetett mindent”.* A tárgyalások több mint egy évig húzódtak, s közben a Globex halmozta a tartozásokat. Különböző bankgaranciák, illetve német márkában kiállított váltók körül folyt éppen a huzavona, amikor a Globex fogta magát, és 1997 októberében átköltözött a Gerbeud-házba – maga után hagyva több tízmillió forintos adósságot és a földszinti reprezentatív recepciót. Utóbbi többszöri felszólítására sem voltak hajlandók elhagyni, végül a Budai Központi Kerületi Bíróság 1997. december 17-én kiadott határozata szerint a székház tulajdonosa a rendőrség közreműködését kérhette volna a földszint kiürítésére. A végrehajtásra azonban már nem került sor, mert a Globex Holding tavaly január elején önként kiköltözött.

A Gerbeud-házat felújító Immo-Müller Kft. német tulajdonosa is tisztában volt azzal: a Globexnek rossz a híre és tartozásai vannak. Ugyanakkor ügyvédje, Hidasy Gábor szerint világos volt, hogy *„a Globex erős kirakatpolitikát folytat, és az újabb pénzbevonásokhoz szüksége van a Királyhágó térinél is látványosabb háttérre.”* Az ügyvéd szerint ezért az volt a döntő, képesek-e megfelelő biztosítékot nyújtani arra az esetre, ha nem fizetnek. Ebből a szempontból az Immo-Müller jobb helyzetben volt, mint a Királyhágó tériek, ugyanis a Gerbaud-házban mindent szolgáltatást azonnal szüneteltetni lehetett. Ez egyébként meg is történt 1998 augusztusában, amikor elfogyott az a közel 180 millió forint összegű, Postabank

által nyújtott garancia, amely három hónapig fedezte a bérleti díjat. Hidasy Gábor szerint „az döntött mellettük, hogy az egész házat ki akarták venni, és volt bankgaranciájuk. Abban biztosak voltunk, hogy technikailag el tudjuk őket lehetetleníteni, ha nem fizetnek. Az egész ügy végül csak azért okozott csalódást, mert a Globex – noha tíz évre kötött szerződést velünk – egy év után csődbement. Ez ellen viszont egyetlen bérbeadó sincs védve”.

Mutatványosok

A székház-ügy mindenesetre sokak számára ékes bizonyítéka volt annak, hogy a színpalak mögött a Globex „továbbra is permanens likviditási gondokkal küszködik”. Ezt támasztották alá az építőiparból érkező hírek is, amelyek arról szóltak, hogy több alvállalkozót nem fizettek ki határidőre, és többen felszámolási eljárást kezdeményeztek a csoport tagjai ellen. A „csepegtetős technika” azonban ekkor még működött, „nem borult a mutatvány”. Azt viszont a legtöbb forrásunk állítja, hogy a Globex nemhogy csökkentette volna aktivitását, hanem „flúgos futamba” kezdett, azaz egyszerre vágott bele több olyan nagyberuházásba, amely külön-külön is meghaladta az erejét. Ekkor azonban már ott állt mögötte a Postabank (PB), amellyel tulajdonosi szinten is szorosra fűzte a szálakat 1997 őszén, amikor halasztott fizetéssel Postabank-részvényeket vásároltak az Egészségbiztosítási Önkormányzattól (HVG, 1997. október 25.). A „nagy összeborulás” egy befolyásos forrásunk szerint mindkét félnek hozott a konyhára: a Globex – többek között kétes követelések vásárlásával – aktívan részt vett a PB mérlegének kozmetikázásában, cserébe a pénzügyi intézet forrásaival az összes Globex-ügylet mögé állt.

Ezek között az élre kívánczik a XII. kerületi Önkormányzattal közösen hasznosított Kútvölgyi úti ingatlanegyüttes. Az 1996 augusztusában kötött szerződés szerint a Globex Holding az addig üresen álló három telekre, 18 hónapon belül, négy házat épít, amely egyenként öt lakást, két garázst és egy tárolót foglal magába. A telkek 135 millió forintos áráért cserébe az önkormányzat tulajdonába kerül majd az egyik ház, a másik hármát a cég szabadon hasznosíthatja. A tervre a Globex külön céget hozott létre Kútvölgyi Ingatlanfejlesztő Kft. néven 360 millió forintos alaptőkével és ócsai székhellyel. Utóbbira azért volt szükség, mert a cég alaptőkéjében apportként szerepelt Vellai Györgyi édesapjának ócsai családi háza (HVG, 1997. március 21.). A pénzügyi hátteret az egyik koreai tulajdonban álló bank 640 millió forintos hitele jelentette, amely biztosítékként jelzálogot jegyzett be a Kútvölgyi úti telekre, és egy 600 millió forint értékű – csak az ügylet végén felszabadítható – speciális betétet (depositot) kért. (Ezt az összeget, információink szerint, a Postabank biztosította – formailag egy hitelszerződés keretében –, s

egy hamis tulajdoni lapon alapult.) Forrásaink szerint a hitelt azért adták egy külön kft.-nek, mert „a finanszírozó attól tartott, hogy a közös kalapban lába kel a pénznek.” Az ügyletet ismerő egyik informátorunk szerint a tranzakció a pénzügyi intézet számára igencsak „rázós” volt, mivel a folyósított összeg meghaladta az egy ügyfélnek adható, úgynevezett nagy hitel-korlátot, ami „kifeszítette a bankot a Globexszel szemben”. Ráadásul a depositot később tisztázatlan módon felszabadították, így a bank fedezetül gyakorlatilag csak az elkészült ingatlanok szolgáltak. Ezekre azonban később többen jelentették be igényüket, mivel a Globex, tartozásai fejében, másoknak is fedezetül ajánlotta a házakat. A tulajdoni lapokon ma is ott sorjázik a Globex hitelezőinek széljegye (Richie Film Co., Révai Nyomda), emellett igényt jelentett be a Kútvölgyi Kft. jogutódját, a CPH Kft.-t felszámoló Agro-Alba Rt. is. A Hanwha Banknak végül a rendőrség segítségével kellett az ingatlanokat birtokba vennie (Magyar Hírlap, 1999. január 9.). Szakértők szerint azonban így is kérdéses, hogy a bank maradéktalanul viszontlátja-e a pénzét, vagy kénytelen lesz a hitel egy részét veszteségként leírni.

A Globex-Postabank páros ezzel párhuzamosan „még nagyobb fába is vágta a fejszét”. Először üzletközpont építésébe kezdtek a Rózsadombon, amelynek költsége forrásaink szerint elérte a kétmilliárd forintot. A beruházó egy Dovinvest nevű kft. volt, amely mögött a cégnyilvántartások szerint az osztrák BCL Trading GmbH áll, amely a Postabank tavaly tavaszi alaptőke-emelése kapcsán híresült el. A projekt kezdeti finanszírozója az MNB osztrák leánybankja, a CW Bank volt, amelyhez később csatlakozott a Postabank és a – Máté László szocialista politikushoz közelálló – Nádor-'95 Rt. közös tulajdonában lévő osztrák Trigon Bank is. A projektben a Globex Holding Deutschland generálkivitelezőként vett részt, részére a Postabank egy úgynevezett feltétel nélküli garanciát biztosított. (A garanciát később a Trigon Bankra ruházták át.) A Globex munkájával a beruházó sokáig elégedett volt, annak ellenére, hogy „a Rózsakerttel mindenki előtt, mint saját beruházásával dicsekedett”. Később azonban már feszültséget okozott a két fél között, hogy a cég rossz híre miatt „egyetlen bank sem volt hajlandó közvetlenül pénzt adni, ezért tulajdonosi hitelekkel kellett fedezni a beruházást”. Ennek ellentmond, hogy információink szerint a CIB Bank 1998 júliusában közel 900 millió forint bankgaranciát adott „kamat- és kötbértartozásra, szerződés szerint fennálló tartozásra, az épület átadására, illetve a megrendelt pótmunkákra”. Ehhez a pénzhez azonban egyik informátorunk szerint már nem tudtak hozzájutni, mert a Dovinvest – hivatkozva arra, hogy nem fizette ki a vele szerződéses kapcsolatban álló alvállalkozókat – 1998. augusztus elején felmondta a Globex-szel kötött szerződését.

Időközben belekezdett a Globex addigi legnagyobb – és sokak szerint a bukást okozó – vállalkozásába, a Rózsadomb Hotel átépítésébe. Ettől azt várták, hogy egy csapásra megoldja a cégcsoport egyre mélyülő pénzhiányát, ám a terv balul ütött

ki. A Rózsadomb tetején terpeszkedő egykori SZOT-szállót egy négycsillagos luxushotellé akarták átépíteni (4,5 milliárd forintért), amelyet aztán a Holiday Inn nemzetközi szállodalánc működtetett volna. Erre sajátos konstrukciót dolgoztak ki: a szálló tulajdonosával, a Hunguest Rt.-vel közösen részvénytársaságot alapítottak, amelybe a Hunguest 800 millió forintos apportértéken vitte be az ingatlant. A Globex Holding az Rt. 53 százalékos, a Hunguest pedig 47 százalékos tulajdonosa lett. A történetet ismerő egyik forrásunk szerint „már ez a felállás is elég furcsa volt, mivel a Hunguest a piaci értéknél jóval alacsonyabb áron vitte be a szállót, ráadásul még a többségi részesedésről is lemondott”. A Globex viszont kötelezettséget vállalt arra, hogy sikertelen hasznosítás esetén 1,2 milliárd forintért megvásárolja a Hunguest tulajdoni hányadát. Erre szintén a Postabank vállalt garanciát. A pénzügyi háttérrel a Kereskedelmi és Hitelbank (K&H) 43 millió német márkás hitele jelentette, ám ehhez a pénzhez végül soha nem fértek hozzá. A pénzintézet ugyanis meglehetősen szigorú feltételekhez (betekintési jog a bank számára, a Holiday Inn-nel kötött végleges szerződés bemutatása, a beruházás teljes pénzügyi és műszaki leírása) kötötte a hitelkeret megnyitását, amit azonban a Globex „nem óhajtott teljesíteni”. Ez már csak azért is kínos volt, mert időközben felvonultak az alvállalkozók, és megkezdtek a hotel átépítését.

A végjáték kezdete

Forrásaink egybehangzó véleménye szerint ez volt az a pillanat, amikor „a dolog szándékos rosszhiszeműségbe fordult”. A beruházások pénzigénye messze meghaladta a vállalkozás tőkeerejét, a hitelek bevonása pedig állandó, folyamatos létbizonytalanságot, kiszolgáltatottságot eredményezett. Ráadásul nem gondoskodtak más finanszírozási módokról, „mindent egy lapra tették fel, ami nem jött be”. Egy, a vállalkozás pénzügyi helyzetét jól ismerő informátorunk nemes egyszerűséggel így fogalmazott: „a Globexet a bankok letolták a pályáról”, azaz a kritikus időpontban a pénzintézetek kifaroltak a cég mögül. Pedig szerinte „ha akkor kitartanak, csak a Rózsadombon mindenki akkorát kaszál, hogy ma a Globex sikereitől lenne hangos a sajtó”.

Független elemzők szerint ennél árnyaltabb a kép. A holdingnak ugyanis ebben az időszakban járt le néhány korábbi tartozása határideje is. Ezek közül a legégetőbb az volt, hogy közeledett a Globex '98 kötvény lejáratát, ami további 1,3 milliárd forintot vont volna ki a vállalkozásból. Ráadásul egyre több jelzést kaptak az állami szervezetek, miszerint a csoport vonakodva egyenlíti ki tartozásait. Információink szerint több takarékszövetkezet már 1996-ban a Bankfelügyelethez (az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet – ÁPTF – jogelődjéhez) fordult a Rezi-

dencia-jegyekkel kapcsolatos problémák miatt, 1997 szeptemberében pedig a XII. kerületi önkormányzat tett bejelentést azért, mert a brókerház nem fizette ki az általuk kezelésre átadott vagyon hozamát.

A Vajda–Vellai páros a gyülekező viharfelhők ellenére sem adta fel, bár sokak szerint ekkor már „belecsúsztak az ügyfelek pénzébe”, azaz olyan pénzt is a beruházások olajozására használtak fel, amely soha nem volt az övék. Más úgy jellemezte ezt a helyzetet, hogy „akár a konjunktúralovagok, ők is hajlamosak voltak a megalomán törekvésekre, miközben a dolog mögött már rég nem volt rendes üzleti megfontolás”. Ennek a folyamatnak a legfőbb kárvallottjai végül azok a helyi önkormányzatok lettek, akik a belterületi földek után járó vagyonukat bízta a Globexre. „Beetetésük” története szétfeszítené e cikk kereteit, ezért most csupán annyit: közel négy-milliárd forintot csaltak ki egyazon módszerrel Sopron, Dorog és Budapest XII. kerület önkormányzatától. Valamennyien bottal üthetik a pénz nyomát.

Egy informátorunk szerint már 1997 végétől „szándékos volt a pénzek eltüntetése”. Ekkor kezdték előkészíteni a mobilizálható vagyon Németországba menekítését. Első lépcsőként a 96-ban alapított Globex Holding Deutschland AG alapítókéjét emelték 1997. december 31-én egymillió márkáról negyvenmillió márkára. Ez a korábbról már ismert technikával történt: először a német társtulajdonos, Günter Holch Rezidencia I-II. befektetési jegyeit apportálták a vállalatba kilencmillió német márka értékben. Ezt követően Vajda és Holch a Globex Holding Rt. teljes, 3,1 milliárd forint névértékű részvénytársaságiát ruházta át a német cégre, 30 millió német márka értékben. Egy, az ügyeket közről ismerő forrásunk vitatta, hogy a Globex Deutschland „felpumpálása” tőkekimenekítési célokat szolgált volna. Szerinte ez inkább az első lépése volt annak „a régóta dédelgetett álomnak, hogy a német leánycéget a frankfurti tőzsdére viszik, és így vonnak be újabb forrásokat a vállalkozásba”. Ennek ellentmondani látszik, hogy a Globex vezetői 1998 tavaszán közel egymilliárd forintos osztalék kifizetését javasolták a tulajdonosnak, azaz a Globex Deutschlandnak (*Napi Gazdaság*, 1998. július 31.). Bár információink szerint az osztalék kifizetése végül nem valósult meg, szakértők szerint ez a lépés egyértelműen tőkekimenekítési kísérletnek tekinthető.

Kéz kezét mos

A Globex „nyargalásáért” a piaci szereplők szerint jelentős felelősség terheli a jogszabályok betartása felett őrködő állami szervezeteket. A Pénzügyminisztérium és a vállalkozás viszonya a befektetési adókedvezmények „innovatív kevergetése” óta nem volt felhőtlen. A tárcánál azt is tudták, hogy a cég olyan – egyik forrásunk által primitívnek minősített – pénzügyi gyakorlatot folytat, amelynek lényege a nem fizetés. Ennek ellenére – egybehangzó vélemények szerint – maga a Globex

„érdemben nem volt téma, már csak azért sem, mert a minisztériumnak semmilyen jogköre nem volt”. Egy akkoriban befolyásos vezető szerint a cég neve néhányszor felbukkant különböző szakmai tanácskozásokon, amikor például „arról volt szó, hogy a holdingok ne legyenek arra kényszerítve, hogy bújtatva intézzék a pénzügyeiket”. A jelenleg hatályos hitelintézeti törvény szerint Magyarországon csak a bankok csoportosíthatják át szabadon a pénzeszközeiket a leányvállalatok között, miközben az Európai Unióban ezt a holdingoknak is szabad. „Mindenki tudta a szakmában, hogy ez nálunk is így működik, többek között a Globex is ezt csinálta, a szabályozást mégsem változtattuk meg.”

Egy másik ilyen kérdés az ingatlanbefektetési alapokkal kapcsolatos szabályok átalakítása volt, tekintettel az alapok vagyonának ellenőrzésére vonatkozó hatályos törvények meglehetősen foghíjas voltára. A Globexnek is ez tette lehetővé, hogy a Rezidencia befektetési jegyek árfolyamát (nettó eszközértékét) úgy tartsa magasán, hogy a már meglévő ingatlanvagyonot cserélgette egyre magasabb értéken cégei között – pénzmozgás nélkül. Egy szakértő szerint „ez nem volt jogszabályellenes, bár a házon belüli cserélgetés nem biztos, hogy tükrözi a piaci értékítéletet”. Egy másik ingatlanlappal foglalkozó forrásunk szerint az is gondot okoz a szabályozásban, hogy az ingatlanalapok nem függetlenek – lásd Rezidencia I-II. – az ingatlanokat kivitelező cégtől. Az alapok elsődleges dolga az lenne, hogy vigyázzanak a befektetők pénzére, a Rezidenciák viszont a felértékelte ingatlanokkal lényegében a kivitelező Globex Holding túlélését biztosították.

Az Állami Értékpapír- és Tőzsdefelügyelet emiatt annak idején – ahogy egyik forrásunk elmondta – „folyamatos levelezést folytatott az alapkezelővel”. A cél az volt, hogy „a Rezidenciákat megvásárló kisbefektetők javára dőljenek el a dolgok, hogy reális áron értékelte ingatlanok kerüljenek a portfólióba”. Egy korábban befolyásos bankfelügyeleti vezető szerint azonban „az ingatlanpiac ingoványos talaj, ahol nehéz tisztán látni. Olyanokon huzakodtunk, hogy például a lakás és a hozzátartozó garázs külön ingatlannak számít-e az alap vagyonában”. E forrásunk a felügyeletet ért kritikákra azt mondta, hogy sem a könyvvizsgáló, sem az ingatlanértékelő nem jelzett soha problémákat, márpedig az alapkezelők esetében ezeknek különleges felelősségük van az alap vagyonának ellenőrzésében.

Ettől eltekintve a felügyelet a Globex Értékpapír Rt.-t sokáig nem tartotta különösen problémásnak. Forrásaink a brókerházat úgy írták le, mint „a piacon nem túl aktív céget, amely a holdingot szolgálta ki, annak ügyeit bonyolította”. Ezt egy másik, a brókercéget közeli ismerő forrásunk is alátámasztotta. Szerinte kezdettől fogva egyértelmű volt, hogy „a brókercég nem tevékenykedett brókerként”, mert nem rendelkezett azzal a tőkével, amivel létrehozták, és szabad pénzeszközei sem voltak papírok vásárlására. Felügyeleti források szerint 1997-ig három alkalommal vizsgálták a brókerházat, ám soha nem tártak fel hiányosságokat, csupán két eset-

ben szabtak ki kisebb pénzbüntetést azért, mert elmulasztottak adatot szolgáltatni magukról. Ezek „a feltárt hibák nem voltak különlegesek. Noha nem volt különösen jó híriük, olyan bejelentés nem érkezett soha, hogy a bróker nem teljesítette a megbízásokat. Ebben az esetben ugyanis a céget be kellett volna zárni.” Ehhez képest több forrásunk is állította, hogy a folyó pénzekből értékpapír helyett ingatlant, földet, telket vásároltak, azaz nem teljesítették a kapott megbízásokat.

Akták és kukacok

Az ÁPTF hozzáállására Globex-ügyben forrásaink szerint az volt jellemző, hogy a törvényeknek nem a szellemét – értsd: a befektetők védelmét –, hanem inkább a betűjét tartotta szem előtt. A piaci szereplők egyöntetűen állítják: ha korábban határozottan lépnek fel a cég ellen, meg lehetett volna akadályozni, hogy az önkormányzatok és a később Globex 2000 kötvényt jegyző kisbefektetők pénze elússzon. A Globex újabb kötvénykibocsátásával kapcsolatban tudomásunk szerint „a házon belül nagy szakmai viták voltak”. 1997 szeptemberében ugyanis a XII. kerületi Önkormányzat bejelentette, hogy a brókerház nem teljesíti azt a szerződést, amiben vállalta az önkormányzat 600 millió forintos vagyonának kezelését. A hitelintézeti törvény befektető-védelmi passzusai alapján kérték a felügyelet intézkedését. A végrehajtott helyszíni vizsgálat megállapította, hogy „a létrejött szerződések a brókerház üzletszabályzatának megfelelőek, jogszabálysértést nem tartalmaznak. Mivel az adásvételi szerződésekből eredő fizetési kötelezettségét a Globex Brókerház Rt. nem teljesítette”, felszólították az adósság törlesztésére. Az önkormányzatnak öt hónappal később adott válaszában az ÁPTF azt is leszögezte, hogy – mivel a két fél között peres eljárás van folyamatban – nincs megfelelő hatásköre. A vizsgálat nyomán mindenestre kialakult egy olyan álláspont, miszerint „addig ne engedélyezzük a következő sorozat kötvény kibocsátását, amíg az előzőt nem fizetik vissza.”

A felügyeleten belül egyébként az ügyben kezdettől a banki részleg volt az aktívabb, mivel tudták, hogy „jobb bank ekkor már nem állt szóba a Globex-szel”. 1997 elején feltérképezték a cég banki kapcsolatait, és kiderült: már szinte valamennyi pénzintézet „megégette” magát a Globex finanszírozásával. Ezek közül az algyői takarékszövetkezet 1997 augusztusában csődbe is ment, amiből „nagy cirkusz lett”. Így, amikor december táján Vellaiék beadták a felügyelethez a Globex 2000 kötvény kibocsátási tájékoztatóját, az ÁPTF bankos és értékpapíros munkatársai egyetértettek abban, hogy olyan társaság ne próbálkozzon nyilvános források bevonásával, amelyről egyértelműen kiderült, hogy pénzintézeteket károsított meg. A felügyelet azonban ezzel együtt is meglehetősen liberális álláspontot képviselt.

az ügyben, mivel nem ellenőrizte a kötvény – befektetők eligazodását segítő – kibocsátási tájékoztatójának tartalmának valóságát, mondván: „ilyet a felügyelet a világon sehol nem tesznek”, illetve „azért van a társaságoknak könyvvizsgálója, igazgató tanácsa és felügyelő bizottsága, hogy vállalják a felelősséget”.

Az ÁPTF mindazonáltal előírta a Globexnek, hogy rendezze a tartozásait, addig nincs kötvénykibocsátás. A cég ezt meg is tette. Más kérdés, hogy ez többnyire halasztott fizetésről szóló megállapodások aláírásában merült ki, amiről az egyik felügyeleti forrás azt mondta, hogy „abba nem szólhattunk bele, hogy ki hogyan ütemezi át a Globex tartozását”. A takarékszövetkezeti affér után mindenesetre a felügyelet a szokásosnál tovább vizsgálta a tájékoztatót, egy forrásunk szerint azért, mert abban „hazudni méltóztattak”. Egyebek mellett azt állították, hogy nincsenek bankhitelek. Erről azonban helyből tudták, hogy nem igaz, hiszen a felügyeleti nyilvántartások tükrözték, hogy akkoriban legalább három bankkal (Postabank, Hanwha, Pénzügyi Központ) álltak hitelkapcsolatban. A tájékoztatóban szereplő pénzügyi mutatók egy magas rangú felügyeleti forrásunk szerint ráadásul „egy csőd felé menetelő vállalat képét mutatták. Arra azonban nem vonatkozott a törvény, hogy azt mondjuk, csőd lesz, ezért nem bocsáthat ki kötvényt”.

Az ÁPTF végül tavaly február közepén engedélyezte a kibocsátást, majd rögtön kötelezte a Globexet: tüntesse fel reklámjaiban azt a mondatot, miszerint „a kötvény a tőkepiacon szokásos átlagos mértéknél nagyobb kockázatot tartalmaz”. Ekkor derült ki ugyanis, hogy a tájékoztatóban a Globex tulajdonaként feltüntetett, IX. kerületi Haller utcai telek egy 350 ezer dolláros követeléssel és jelzáloggal terhelt, tehát a tájékoztatóban szereplő adat nem felelt meg a valóságnak. Ekkor már Medgyessy Péter pénzügyminiszter is telefonált Nyers Rezső elnökhelyettesnek, hogy „legyenek szigorúak a Globex-szel”. A felügyelet márciusban aztán kétszer egymás után megintette a brókerceget, mert a kötvény reklámjain elfelejtette feltüntetni a fenti kitétel. Másodjára kétmillió forintos pénzbírságra büntették őket, amit a Globex máig nem fizetett ki.

A felügyeleti forrásaink máig sikernek élik meg azt, hogy „csak” mintegy 800 kisbefektető esett áldozatul a Globex 2000 kötvénynek. Véleményük szerint azaz, hogy felhívták a figyelmet a befektetés kockázatos voltára, minden tőlük telhetőt megtettek a befektetők védelmére. Egy forrásunk szerint „az állam nem hozhat döntést a befektetők helyett, hogy ne fektessék különösen kockázatos papírba a pénzüket”. Az azonban világos volt számukra, hogy „a Globexnek annyira kellett a pénz, hogy Vellai többször szinte ott éjszakázott a felügyeleten”. Az eredeti tervekben kétmilliárd forint bevonása szerepelt, de végül mindössze 700 millió forintnyi kötvényt jegyeztek, és a felügyelet információi szerint ennek zöme önkötés volt. A 800 kisbefektető körülbelül 200–250 millió forintot bukott.

A pénzügyi tárca jelenlegi vezetése messze nincs ilyen jó véleménnyel a fel-

ügyelet akkori tevékenységéről. Információink szerint az ÁPTF vezetőinek múlt heti lemondásához vezető, 1999. február 9-én véglegesített jelentésben közvetlenül a Globex-ügy miatt az ÁPTF-et nem marasztalták el, mivel „a vezetők, tulajdonosok a nyilvántartásokat a felügyelet intézkedését megelőzően eltüntették”. Azt azonban megállapították: „a felügyelet a befektetési szolgáltatók engedélyezése során nem a törvény által megkívánt körültekintéssel járt el. A tevékenységi engedély kiadása során nem vizsgálja és ellenőrzi elvárható alaposággal a helyszínen, illetve további iratok bekérésével a befektetési szolgáltatók nyilvántartási rendszerét, a számítógépes nyilvántartások tesztelése nem vagy nem megfelelően történik meg, a befektetési szolgáltatókban történő tulajdonszerzés engedélyezése felügyeleti hibákra utal”. Ugyanakkor azt is rögzítették, hogy a brókercégeknél csak akkor éltek kényszerintézkedésekkel, ha a baj már bekövetkezett, de nem próbálták azt megelőzni.

Soproni ászok

Mindazonáltal több informátorunk szerint éppen a kötvénykibocsátás körüli felügyeleti huzavona pecsételte meg végképp a Globex-csoport sorsát. Azzal ugyanis, hogy az ÁPTF nem engedélyezte a kötvénycserét (hogy a lejáró kötvényeket az újonnan kibocsátottból fizessék vissza), más úton kellett sürgősen pénzhez jutniuk. A bankoktól már végképp nem kaptak hitelt, csupán – meg nem erősített értesüléseink szerint – a Hanwha Bank tette meg azt, hogy néhány napra az összes likvid eszközén Rezidencia jegyeket és Globex-kötvényeket vásárolt. Ez azonban édeskevés volt a megoldásához, és a szakértők szerint ekkortól már „tudatosan dézsmálták a brókerház ügyfeleinek a pénzét is”. Ez a „pilótajáték” valószínűleg egy ideig még működött volna, ha Sopron város önkormányzata 1998 szeptemberében nem „borítja ki a bilit”. A hűség városa ugyanis egy évvel korábban 3,2 milliárd forint értékű vagyont adott át kezelésre a cégnek, és néhány lelkiismeretes tisztviselő a kötvény-kibocsátási botrány után érdeklődni kezdett, hogy megvan-e még a város pénze. Nem volt meg. Bár a Globex vezetői – különösen Vellai Györgyi – ezt követően sokáig válogatott hazugságokkal igyekeztek elszigetelni az újabb válságot, azonban már késő volt. A helyi és az országos sajtó beszámolóí nyomán „a hitelezők megrohanták a Globexet, és a tíz évig építgetett kártyavár néhány perc alatt összeomlott”.

Ezzel együtt Globex-ügyben számos kérdés továbbra is nyitott maradt. Azt ugyanis máig nem lehet tudni, hogy hová lett a hiányzó pénz. Egyes forrásaink biztosak benne, hogy a Globex vezetői a mobilizálható vagyon jelentős részét külföldre mentették. Pletykák keringenek arról, hogy Vajda Lászlónak luxusvillái vannak Németországban és Mallorcán, Vellai Györgyi pedig áttételesen egy me-

xikói villa és egy spanyol jachtkikötő tulajdonosa. Mások szerint a Globex a szervezett alvilág pénzét is kezelte, ahol nem válogattak az eszközökben, ha tartozásról volt szó. Egy informátorunk szerint „Vellait egy alkalommal saját Mercedesének csomagtartójába zárták, és addig verték a tetőt vascsövekkel, amíg vissza nem adta a pénzt”. Biztosat erről viszont senki nem tud. A Vajda–Vellai kettős ugyan a hivatalos közlések szerint várhatóan rövidesen hazakerül, de az távolról sem valószínű, hogy válaszolnak is ezekre a kérdésekre. A fentiek tükrében csupán abban lehetünk biztosak: ez a páros nem csak az építészetben honosított meg egy új stílust Magyarországon.

(A dokumentumokat lásd a CD-n)

Megjelenés: *Élet és Irodalom* 1999/8–9. szám

A romlás virágai

Eltűnt milliók a Kereskedelmi és Hitelbanknál

Hűtlen kezelés és sikkasztás gyanúja miatt 1999 májusában büntetőeljárást kezdeményezett az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet a Kereskedelmi és Hitelbank (K&H) brókercégének vezetői ellen. Yankson Edmundot és ismeretlen társait azzal gyanúsítják, hogy speciális vagyonkezelési szerződésekkel több száz millió forinttal megkárosították az általuk vezetett céget, és szabálytalan módon a saját érdekeltségükbe tartozó vállalkozásokat finanszíroztak. A többségi tulajdonosok – a belga Kredietbank és az Irish Life biztosítóból álló konzorcium, és az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank – egyelőre hallgatnak, jöllehet a számlát teljes egészében ők állják majd. Csupán az biztos: az elmúlt hónapokban kicserélték a pénzügyi felső vezetését, élén azzal az Erős János vezérigazgatóval, akit korábban a bankszektor egyik „csodagyerekének” tartottak szakmai hírneve valamint kiterjedt politikai kapcsolatai miatt. Mára azonban ez a dicsfény megfakult, és egyre több jel mutat arra: a K&H tavalyi mérlegében mutatkozó több milliárd forintos veszteség kialakulásában jelentős szerepet játszik a bank felső vezetésének az a sajátos szakmai magatartása, amely egyszerre állt a saját zsebre dolgozásból és a mindenkori hatalmi elit pénzeléséből.

I. Rész

1995. május 22-én, egy hétfő délelőtt a szokásosnál is nagyobb nyüzsgés fogadta a Duna-parti Hélia Hotel előtt az arra járókat. Itt tartotta ugyanis éves rendes közgyűlését az ország második legnagyobb pénzügyi intézete, a Kereskedelmi Bank. A szálloda konferenciaterme zsúfolásig megtelt részvényesekkel, újságírókkal és

érdeklődőkkel, ugyanis mindenki tudta, hogy „*valami lóg a levegőben*.” Ebben az időszakban nyitott frontot a nemrégiben pénzügyminiszterré kinevezett Bokros Lajos az állami nagybankok vezetői ellen, akiknek sérelmezte azt a túlzott önállóságot, ahogyan a rájuk bízott intézményeket vezették. A „*rablóból lett pandúr*” (Bokros kinevezéséig a Budapest Bank elnök-vezérigazgatója volt) ezért ezen a tavaszon az összes nagybank esetében igyekezett a részvényeseket rábírni arra, hogy osszák meg a bankvezérek hatalmát, és a felső vezetői posztokat válasszák ketté. Ekkora azonban a vehemens pénzügyminiszter már túl volt néhány fájó kudarcra, miután korábban sem az OTP Bank, sem pedig a Postabank esetében nem sikerült akarátát keresztülvinnie. A „*meccs 2:0-ra állt*”, és ezen a napon mindenki kíváncsian várta, hogy sikerül-e a pénzügyi tárcának „becsületgölt” rúgnia, avagy totális vereséget szenved.

A Kereskedelmi Bank első embere, Lenk Géza furcsamód mégis nyugodt volt, amikor a terembe lépett, hogy levezesse a rendezvényt. A bankár korábban sok vihart megért már, és 1992 óta, évről évre, minden közgyűlésen meg kellett küzdenie a székéért. Nem volt ez másként most sem. A pénzügyminiszter két héttel korábban kerek-perec megmondta neki: feltett szándéka, hogy elmozdítsa a pénzügyintézet éléről, ám ő mégis bízott abban, hogy „*legendás jó szerencséje*” most sem hagyja el. Nem utolsósorban azért, mert a Bokrossal történt rövid és „*nem éppen kellemes*” négy szemközti találkozó után megkezdődött a szokásos „lebegtetés”. A politikai körökből érkező hírek különféle listákról szóltak, amelyeken – elnökként vagy vezérigazgatóként – szerepelt a neve. Az egyik változat szerint maradt volna vezérigazgató, s mellé elnöknek nevezték volna ki a szabaddemokraták jelöltjét, Láng Lászlót. A másik szerint a bank elnöki posztját kapta volna, a vezérigazgató pedig a szocialisták jelöltje, a fiatal Erős János lett volna.

Amikor azonban a pulpitus felé indult, szemtanúk szerint Lenk Géza hirtelen „*halálsápadt*” lett. A Pénzügyminisztériumot (PM) képviselő Draskovics Tibor államtitkár mellett ugyanis ott ült mindkét jelölt, Láng László és Erős János. Ez pedig azt jelentette, hogy a játszma elveszett, és mindkét posztra új embert ültet az állam. Így is lett, a közgyűlésen a Kereskedelmi Bankban 87 százalékos tulajdoni hányaddal rendelkező PM javaslatára – miközben a tizedére szállították le az alaptőkét – új vezérkart választottak, és szétválasztották az elnöki és a vezérigazgatói tisztséget. Bár forrásaink szerint Draskovics még az ülés előtt is „*lázasan egyeztetett*” mobiltelefonján az ÁPV Rt-vel a személyi kérdésekről, az elnök Láng László, a vezérigazgató pedig Erős János lett. Lenk Géza az „*őt ért sokk*” ellenére levezette a közgyűlést, majd szó nélkül felállt, és távozott színpadról, sőt, egy időre a hazai bankéletből is. S bár akkor ezt kevesen sejtették, ezzel a közjátékkal a Kereskedelmi Banknál egy olyan korszak vette kezdetét, amely később végzetesnek bizonyult a bank és a történet szereplői számára egyaránt.

Zűrös ügyek

Az új menedzsment nem volt könnyű helyzetben, amikor átvette az irányítást a fedélzeten. Bár a Kereskedelmi Bank a legjobban konszolidált bankok közé tartozott – az államtól a korábbi időszakban összesen 74 milliárd forint értékű segítséget kapott –, ennek ellenére a pénzügyintézet elég siralmas állapotban volt. Elsősorban azért, mert tradicionális szerepet töltött be az agrár- és élelmiszergazdaság finanszírozásában, amely a keleti piacok összeomlása miatt akkoriban került a mélypontra. Bár az állami konszolidáció során az ebből származó veszteségekre megképezték a szükséges tartalékot, a „*zűrös ügyek*” továbbra is ott lapultak a bank valamelyik érdekeltségében. Egy 1997-ben elvégzett, és sokáig titkosnak minősülő számvetőségi vizsgálat szerint a Kereskedelmi Bank közvetlen érdekeltségeinek száma ebben az időszakban elérte a százat, miközben az ide kihelyezett követelések és befektetések állománya 1994 és 1996 között közel a kétszeresére nőtt, és az időszak végére elérte a 42 milliárd forintot. Az érdekeltségek között három társaság játszott meghatározó szerepet: a Kvantum Bank Rt., az Upkvark Kft. és az Immo-Bill Rt. A bank ezekhez helyezte ki a rossz követeléseinek közel kétharmadát (névértéken 25 milliárd forintot), amit később külső cégeknek tovább értékesítettek. Azt azonban senki nem tudta, hogy az eladott követelések milyen arányban kerültek ki véglegesen a bank érdekköréből. Arra a számvetőségi jelentés is felhívja a figyelmet, hogy „*amíg a problémás követelések a bank holdudvarában maradnak, közvetlenül vagy közvetetten veszteség forrást jelenthetnek a bank számára.*”

Mindenesetre a rossz követelések adásvételével ebben az időszakban a bank közel 50 milliárd forintos forgalmat bonyolított le, amelyből jelentős (3,3 milliárd forint körüli) nyeresége származott. Más tevékenysége nem is nagyon volt: a felszabaduló eszközök döntő többségét állampapírokba fektették, miközben a hitelezési tevékenység fokozatosan visszaszorult. 1996-ban még az a ritka helyzet is előállt, hogy a bank követeléseinek állománya az év végén kevesebb volt a nyitóállománynál. Ezzel párhuzamosan a bank „*ráállt a nagyhitelekre*”, és a hitelfortfolión belül megnőtt az egymilliárd forint feletti követelések állománya (több esetben még az egy hitelfelvevőre előírt törvényi korlátot is megsértették), ami jelentősen növelte a bank kitétséget az általa finanszírozott ágazatokkal szemben. A számvetők megállapítása szerint „*a bank eredménye döntően nem a klasszikus pénzügyintézeti tevékenységből, tehát a hitel és betéti kamatok különbözőségeiből, hanem a portfólió tisztításból, illetve az ehhez kötődő kockázati céltartalék felszabadításából keletkezett.*”

A rendcsináló

A PM-nek, mint a bank meghatározó tulajdonosának feltett szándéka volt, hogy ezen a helyzeten változtat. Egyik forrásunk szerint „az új vezetést azzal küldték oda, hogy rakjon rendet a bankban.” Ennek jegyében 1995 decemberében módosították a korábban kötött konszolidációs szerződést, amelynek célja „a bank pozíciójának egyenletes javítása, vagyongyarapítás, eredményjavítás, s mindezek által az eredményes privatizáció végrehajtása” volt. A feladattal pedig egy fiatal bankárt, Erős Jánost bízta meg, aki krisztusi korban ért a csúcra: 33 évesen egyike lett az ország azon szürke eminenciásainak, akiknek egyetlen szava milliókat ér, és akik nap mint nap rajta tartják a kezüket a gazdaság ütőerén.

Erős Jánost már a nyolcvanas évek végén a bankszakma „ifjú titánjának” tartották. Hírnevét – magabiztos fellépésén kívül – főként annak köszönhetette, hogy folyékonyan beszélt angolul és franciául, miután 1978-tól 1981-ig az Egyesült Államokban, illetve Svájcban tanult. „Sörözés közben számunkra ismeretlen közgazdasági fogalmakról szónokolt, mi pedig jószerivel azt sem tudtuk, mi az a kötvény” – mondta egy kortársa, aki ma egy külföldi tulajdonú pénzügyi intézet vezetője. Más forrásaink ezt azzal támasztották alá, hogy akkoriban nem voltak a piacon olyan jól képzett fiatalok, akik „mást is tanultak, mint tudományos szocializmust”. Ezt a helyzeti előnyét Erős János annak köszönhetette, hogy édesapja, a banki körökben igen jó nevű Erős Gyula vezette évekig a Magyar Nemzeti Bank (MNB) New York-i irodáját, előtte pedig ő alapította meg a jegybank londoni fiókját.

Az apjától örökölt kapcsolatrendszer nemcsak a pályaválasztásban, hanem a későbbiekben is segítette az ifjú Erőst. A budapesti közgazdasági egyetem elvégzése után első munkahelye az MNB volt, ahol „a szakma nagy öregjének” számító Fekete János szárnyai alá került. A devizagazdálkodási főosztályon ő volt a legfiatalabb területi referens, a számlátrát azonban nem járta végig: két év után váltott és 1988-ban az akkor létrejött Unicbankba távozott. A következő év már a svájci állampolgárságú Peter Hargitayval közösen létrehozott Hargitay és társai pénzügyi tanácsadó cégnél érte, mert – egy őt közelről ismerő forrás szerint – „ki akarta próbálni magát a magánszektorban is”. Az utóbbi tiszavirág életűnek bizonyult vállalkozásba Fekete János biztatására vágott bele, akit a felügyelőbizottság elnökévé választottak. Hargitayval azonban szakmai vitáik voltak: Erős a pénzügyi tanácsadás felé szerette volna elmozdítani a céget, míg Hargitay inkább a médiapiacban látott fantáziát. Ekkor találta meg egy ajánlattal a kanadai-magyar üzletember, Andrew Sarlós, aki 1987-től kezdve rendszeresen kereste az üzleti lehetőségeket Magyarországon. A milliomos felkérését – akit Erős még a jegybanki időkből ismert – nem lehetett visszautasítani: 1990-ben Andrew Sarlós, Mark Palmer egykori amerikai nagykövet, illetve Ronald Lauder üzletember hármasá-

val fémjelzett Közép-Európai Fejlesztési Társaság (CEDC) ügyvezető igazgatója lett. A cég beszállt az Általános Értékforgalmi Bank (ÁÉB) privatizációjába, és Erős János egy évvel később visszatért a bankszakmába. Az 1922-ben alapított patinás pénzügyi intézet részvényeinek felét (120 százalékos árfolyamon hatszázmillió forintért) a CEDC 1990 januárjában vásárolta meg, a részvények másik fele pedig az állam – jelesül a PM – tulajdonában maradt. A bank élére új, mindkét tulajdonos számára elfogadható vezérigazgatót kerestek, akit az akkor 29 éves Erős János személyében találtak meg. Az „ifjú titán” megkapta élete első igazán komoly feladatát.

A Pénzügyi Központtól levált, országszerte kilenc fiókkal rendelkező ÁÉB forrásainak zömét a lakosság deviza-megtakarításaiból gyűjtötte be, amit külkereskedelmi cégek – főleg Oroszországba irányuló ügyleteinek – finanszírozására fordított. A piacon jó helyzetben lévő kisbank, Erős János és a Medicorból időközben vezérigazgató-helyettesnek odaérkező Huszty András (később a Magyar Fejlesztési Bank vezérigazgatója) irányítása alatt azonban hamar tőkehiányos állapotba került. Ennek egyik oka a jogszabályi környezet változása volt. A csődtörvény, a számviteli törvény és a pénzügyi intézeti törvény egyidejű bevezetése 1991-ben nehéz helyzetbe hozta a vállalatokat, és ezen keresztül magukat a pénzügyi intézeteket is. A helyzet egy, az eseményeket közelről figyelő forrásunk szerint arra emlékeztetett, mint „ha a fociban azt mondanák, hogy mostantól nem a gól számít gólnak, hanem a szögletűgás”. Szerinte elsősorban ez volt az oka annak, hogy Ronald Lauder menetközben stratégiát váltott és az érdeklődése a bankszektor felől a médiapiac felé fordult. Nem is pótolta a hiányzó tőkét az ÁÉB-ben, amelyet – pont a privatizációra tekintettel – a másik tulajdonos, az állam sem volt hajlandó konszolidálni. Szakértők szerint azonban a jogszabályok változása csak az egyik oka volt az ÁÉB „megbillenésének”. A bank ugyanis „egyedi ügyletek halmozából állt”, amelyeknél sok esetben még az elemi hitelezési szabályokat sem tartották be. Ezek közül is kiemelkedett az a közel hárommilliárd forint értékű hitelügylet, amelyet egy ciprusi off-shore vállalat (AWB Ltd.) postafiókcímén bejegyzett négy másik cégnek nyújtottak. Mint azt egy későbbi vizsgálat feltárta, a folyósító és felvevő nevében ugyanaz a személy írta alá a papírokat, és a fedezetet is csak később kötötték ki. De a kisebb ügyletekre is az volt a jellemző – egy, a bankot belülről ismerő szakember szerint –, hogy „ha akarom, vemhes, ha akarom, nem”. Mindezek az okok odavezettek, hogy az ÁÉB 1995-re gyakorlatilag elveszítette a vagyonát. Bár formálisan a bank saját tőkéje százmillió forint körül volt, amikor a pénzügyi intézetet 1996-ban orosz befektetőnek (Gazprom) értékesítették, egy évvel korábban az Állami Bankfelügyelet azt állapította meg: a tényleges tőkehiány eléri a kétmilliárd forintot, ami miatt a bankot be kellene zárni.

Erős János tehát szakmai értelemben megbukott az ÁÉB élén. Mindez azon-

ban a politikai döntéshozókat – mint később látni fogjuk – egyáltalán nem érdekelte, amikor rá bízta az ország egyik legnagyobb pénzintézetének vezetését.

A politika hálójában

Sokkal inkább számított a politikai kapcsolatrendszer, amelyet Erős János pályafutása kezdetétől gondosan épített. Miután forrásaink szerint édesapja szakmai kapcsolatainak nagy részét megörökölte, a politika irányába lépett tovább. Az ÁÉB vezérigazgatójaként hamar kapcsolatba került a „nagyágyúkkal”, így például Kupa Mihály későbbi pénzügyminiszterrel, aki akkoriban a bank igazgatósági tagja volt. Ebben az időszakban szinte az összes hivatalos fogadáson felbukkant, mert az őt ismerő forrásaink szerint „szerette az ezzel járó pörgést.” Fontos elemnek számított az is, hogy Erős szenvedélyes vadász: a hatalmi elit nagy része ugyanis szintén vadászik, ami „kiváló alkalmat jelent a kapcsolatépítésre”. Bár egyesek szerint „az SZDSZ-ről indult” (Kuncze Gábort például személyes jó barátjának tartják), Huszty András érkezésével a szocialisták felé is megnyílt az út, mivel helyettesének pályafutása akkoriban kezdett felfelé ívelni az MSZP-n belül (később a párt pénzügyi ellenőrző bizottságának tagja lett). Szocialista körökben ekkortájt az volt a meghatározó vélekedés, hogy Erős János jó bankár, amit leginkább arra alapoztak, hogy „rendkívül gyorsan vág az esze, jó a fellépése és kiváló a humora”.

Elsősorban személyes varázsának tulajdonítják azt is, hogy 1996-ban – Bokros Lajos bukása után – felmerült a neve, mint lehetséges pénzügyminiszter-jelölt. Mindenesetre politikai értelemben olyan embernek számított, aki kezdettől fogva mindkét koalíciós párt számára elfogadhatónak tűnt bármilyen fontos posztra.

Ez lett végül kinevezésének a döntő eleme. Bokros Lajos ugyan korábbi munkatársát, Mizsei Kálmánt szerette volna a Kereskedelmi Bank vezérigazgatói székébe ültetni, ezt az ötletet azonban a két kormányzópárt nem támogatta, mivel Mizseinek nem volt bankvezetői gyakorlata. Ekkor merült fel „közös nevezőként” Erős János neve, aki a pénzügyminiszter számára is elfogadható jelölt volt, és a háttérben zajló informális koalíciós egyeztetésen is simán átment. Egy forrásunk szerint ebben az is szerepet játszott, hogy az ÁÉB-nél „boldog-boldogtalan belenyúlhatott a kasszába”, aminek közvetett módon a politikai pártok is haszonélvezői voltak.

A pártok támogatása fű alatt az összes állami tulajdonú banknál gyakorlat volt, ami források szerint közvetlen hasznát ugyan nem hajtotta, de biztosította a bankvezetők számára „a túléléshez szükséges politikai hátországot”. Ez a gyakorlat – amely elsősorban a pártfinanszírozás szabályozásának hiányosságaiából fakad – már a rendszerváltást követően tetten érhető volt, azóta csupán a technikák finomod-

tak. A Kereskedelmi Bank – bár nem járt élen ebben a műfajban – az akkori idők tanúi szerint „mindig adott, ha kértek”, bár ez sok esetben csak a „technikai minimumot” jelentette, és alapvetően az volt a jellemző, hogy csak akkor teljesítette a kérést, ha az „az ügylet befért a hitelezés szabályai közé”. Forrásaink szerint tipikus pártfinanszírozási „trükk” volt a bankoknál „a nulla forgóeszközhitel-igénnyel bíró reklámcégek finanszírozása”, különböző jogcímenek szakértői díjak kifizetése vagy éppen az alapítványok támogatása. A Kereskedelmi Bank vonzáskörzetébe került a Magyar Demokrata Fórumhoz (MDF) közeli, Pungor Ernő akadémikus nevével fémjelzett Bay Zoltán Alapítvány vagy éppen a Fidesz. Utóbbi pártnak a gazdasági vezetői 1993-ban három állami nagybankot (Magyar Hitelbank, Budapest Bank, Kereskedelmi Bank) kerestek meg azzal az ötlettel, hogy a nemrégiben megszerzett, 450 millió forintba értékelt Lendvai utcai székház terhére vennének fel hitelt. A választásokon akkoriban biztos befutónak látszó pártot finanszírozni „jó befektetésnek” látszott, és a három bank közösen „szindikálta” a pártnak a hitelt. A Fidesz választási vereségét követően azonban a szindikátus tagjai elfordultak a párttól: az MHB és a BB értékesítette a követelését, amelynek egy része (kamatokkal együtt 290 millió forint) – egy rövid postabankos kitérőt követően – a Kereskedelmi Bankban kötött ki.

Ezt a „politikai portfóliót” örökölte meg elődjétől Erős János. A Fidesszel szemben fennálló követelést ugyan ő is értékesítette, de a bank érdekltségébe tartozó Immo-Bill Rt.-nek – halasztott fizetéssel, 107 millió forintért. Az Immo-Bill Rt.-nek pedig sikerült a lehetetlen: megállapodásra bírta a súlyosan eladósodott Fideszt, noha a törvények értelmében politikai szervezet ellen sem csőd-, sem pedig végrehajtási eljárás nem indítható. Ez ugyan némi pénzbe került, de a bank így megszabadult egy behajthatatlannak tűnő követeléstől. Magát az üzletet 1996. május 31-én hozták tető alá a Fidesz akkori gazdasági vezetőivel, Simicska Lajossal és Gansperger Gyulával. Ennek értelmében az Immo-Bill Rt. 330 millió forintos vételáron a benne lévő bútorokkal és berendezésekkel együtt megvette a Lendvai utcai székházat, a vételárból pedig levonták a párt fennálló 290 millió forintos tartozását. A Fidesz így mintegy 40 millió forint készpénzhez jutott, ráadásul jelképes összegért (50 ezer forintos bérleti díjért) továbbra is az épületben maradhatott. Ám a látszat csalóka volt: aláírtak ugyanis egy olyan megállapodást, amely szerint a pártnak 1999. február 28-áig, 338 millió forintos vételáron opciója van a székház visszavásárlására. (Információink szerint a Fidesz élt is ezzel a jogával.)

A bank politikai portfóliójában azonban nem csak korábbról örökölt ügyletek voltak. A Kereskedelmi Bank – elsősorban Erős János politikai kapcsolatairól révén – erős hídfőállást épített ki számos, a szocialista párthoz közelálló vállalkozásban. Így lett a bank ügyfele például az a Fotex, amelynek igazgatóságában és felügyelőbizottságában korábban a kormányzat számos vezető tisztviselője (Békesi László,

Bartha Ferenc, Surányi György, Tarafás Imre) megfordult. Ezen az úton kerültek kapcsolatba a Wallis Holding Rt.-vel, amelyet forrásaink szintén szocialista-közelinek minősítettek, nem utolsósorban azért, mert a felügyelő-bizottságában sokáig helyet kapott a PM politikai államtitkára, Akar László is. „Nagy halnak” számított az a Máté László, szocialista pénztárnok érdekkörébe tartozó Nádor-’95 Rt., amelynek nemcsak a számlavezetését, hanem később az orosz-magyar államadósság lebontásával az országba került, mobiltelefonok lehallgatására alkalmas berendezések finanszírozását is ellátták. A bankhoz közelálló forrásaink szerint azonban ezek az ügyfelek nemcsak a politikai háttérrel erősítették, hanem sok esetben tényleges üzletet is jelentettek a pénzügyi intézet számára. A lehallgató-berendezések esetében például meg nem erősített információink szerint a bank a piacinál jóval kedvezőbb (Libor + 3 százalék) kamat mellett vállalta, hogy az ügyletben hitelnyújtóként vesz részt, amiért cserébe a Nádor-’95 Rt. az állam által fizetett (éves szinten 2 milliárd forint körüli) lízingdíjat a bankra engedményezte.

Hangya-boy

A politikai háttérnek köszönhetően azonban Erős János a kinevezését követően „túlságosan is hátradott a székhelyben”, és nem sokat tett azért, hogy a tulajdonosok által célul tűzött feladatot végrehajtsa. A cégtáblát ugyan átfestették: a bank neve Kereskedelmi Bankról Kereskedelmi és Hitelbankra (K&H Bank) változott, miközben beolvasztották a száz százalékos tulajdonukban álló IBUSZ Bankot. A már idézett számvevőszéki jelentés szerint azonban az Erős-korszak első évében sem történt más, mint hogy a bank továbbra is a rossz követelések értékesítése nyomán felszabaduló céltartalékból élt, miközben „a tulajdonosok által jóváhagyott üzletpolitikától az éves pénzügyi-gazdálkodási terv jelentősen eltért.” Az alapvető pénzügyi tevékenység változatlanul veszteséget termelt (1996-ban az ebből származó mínusz 149 millió forint volt), és növekvő veszteséget mutatott az értékpapír-forgalmazás is. A bank lakossági forrásai, és ennek nyomán a likviditási helyzet ugyan az IBUSZ Bank beolvasztásával ugrásszerűen javult, azonban ez a forrásbőség a hiteleknel jóval kisebb hasznot hajtó bankközi pénzpiacon és állampapír-piacon csapódott le. A betétek és hitelek kamatai közötti rés a piaci átlagnál alacsonyabb (4,74 százalékos) volt, ami már nem bírta el maradéktalanul a meglehetősen pazarlóan gazdálkodó hálózat fenntartásának költségeit is. (Jól példázta ezt, hogy az általános költségeken belül az egyéb költségek aránya 33 százalék volt, miközben ugyanez a szám a jóval nagyobb hálózattal rendelkező OTP Banknál is 15 százalék körül alakult abban az évben.)

Ennek oka egy, a bankot belülről ismerő forrásunk szerint „strukturális probléma” volt, mivel a K&H-n belül a fiókhálózat meglehetősen nagy döntési önállósággal rendelkezett. A pénzügyi intézet „régiók szerinti elosztásban öt-hat kisbankból állt, ahol minden régióvezető úr a saját szemétdombján.” A központ és a fiókhálózat között igen éles szakmai konfliktusok alakultak ki, miközben az egyes régiók is rivalizáltak egymással. Ebben a „hangyabolyban” kellett volna Erős Jánosnak rendet vágania, aki azonban beszámolók szerint rögtön az elején feladta, és utána már csak arra ügyelt, hogy a kialakult status quo – miszerint ő az első ember – megmaradjon. Igaz, a költségcsökkentést és a hálózat racionalizálását nem is kérte számon rajta senki: a számvevőszéki jelentés szerint az üzleti terv teljesítését negyedévente kellett volna a bank vezetésének írásban jelenteni, ezt azonban a tulajdonos PM nem igényelte.

Nem mutatott jobb képet a bank tőkehelyzete sem. A szavatoló tőke 1996-ban 21,3 milliárd forint volt, ami miatt a bank biztonságát jelző viszonyszám – az úgynevezett tőkeegyelelmutató – alig haladta meg a törvényben meghatározott 8 százalékot (8,92 százalék volt). A számvevőszék szerint ezért „feltétlenül szükséges, hogy a bank tőkeemelés útján jelentősen stabilizálni tudja a szavatoló tőkéjét, ugyanis csupán 2 milliárd forintos csökkenés esetén is a minimális biztonságot nyújtó 8 százalék alá süllyed a tőkeegyelelmutató”.

Erre pedig csak egyetlen megoldás kínálkozott: a privatizáció.

Rendező elvek

Az már az 1995-ben módosított konszolidációs szerződésben is nagy hangsúlyt kapott, hogy a Kereskedelmi Bankot fel kell készíteni a privatizációra. Ennek mi-kéntjét a menedzsmentre bízta, a fő szempont az volt, hogy az államnak „egy fil-lér pluszt se kelljen betennie a bankba”. Erős János csapata, illetve az általuk fizetett privatizációs tanácsadó, a Deloitte & Touche 1997 elején állt elő az első privati-zációs tervvel, amely lényegét tekintve nagyban hasonlított ahhoz, amit az OTP Banknál megvalósítottak. A hazai bankvezérek többségének a legnagyobb lakos-sági bank magánkézbe adása volt a minta: itt egy olyan elaprózott tulajdonosi szerkezet jött létre, amely lényegében korlátlan hatalmat biztosított a menedzs-ment számára, miközben lerázhatták magukról az állami befolyás terhét. A K&H Bank privatizációs koncepciója is hasonló elvek mentén építkezett: az állami kéz-ben lévő részvényekből 25 százalékot pénzügyi befektetőnek (Európai Újjáépíté-si és Fejlesztési Bank – EBRD) adnak el, a fennmaradó hányadot pedig nyilvános kibocsátással tőzsdén keresztül értékesítik belföldi intézményi és magánbefek-tetőknek úgy, hogy egy részét a kárpótlási jegyek tulajdonosainak tartják fenn.

Ezt azonban „ahogy volt, úgy söpörték le az asztalról” az ÁPV Rt. és a PM illetékei. Sőt, a döntési folyamatban résztvevő egyik forrásunk szerint az MNB részéről is támadás érte a pénzügyi privatizációs tervét: a jegybank, amely állandó meghívottként vett részt az ÁPV Rt. bankprivatizációval kapcsolatos igazgatósági ülésein, egy levélben arra hívta fel figyelmet, hogy a K&H – hasonlóan a Postabankhoz – olyan növekedési ütembe kezdett, amellyel tőkeereje nem tud lépést tartani. Emiatt rövidesen eléri azt a pontot, hogy túl nagy lesz a bankrendszeren belül ahhoz, hogy bukjon („too big to fail”). Ebben a helyzetben pedig a jegybank szerint meggondolatlanság lett volna „a menedzsment kezére adni” a bankot, mivel így nincs olyan meghatározó tulajdonos, amely a hiányzó tőkét pótolja. Az Erős-terv tehát – bár kormány-előterjesztésnek készült – el sem jutott a kormányülésre, hanem azt visszaadták „átdolgozásra” azzal, hogy mindenképp tőkeemeléssel összekapcsolt privatizációban gondolkozzanak, a kárpótlási jegyek bevonását pedig felejtse el, mert attól „mindenki idegrángást kapott”.

Ekkor már ott „topogott” a küszöbön az EBRD, amely 30 millió dollár értékben úgynevezett alárendelt kölcsöntőkét akart nyújtani a banknak. (Ez lényegében olyan kedvezményes hitelt jelent, amely egy pénzügyi tőkehelyzetét javítja.) A nemzetközi pénzügyi intézet érdeklődése kapóra jött a menedzsmentnek, és az átdolgozott privatizációs tervben hangsúlyozottan számolt a pénzügyi befektetővel. Ennek értelmében a magánosítás első szakaszában az EBRD kap lehetőséget 25 százaléknyi részvény megszerzésére, amit később – egy legalább 60 millió német márka összegű tőkeemelés formájában – szakmai befektető hasonló mértékű tulajdonszerzése követ. Utóbbi opciót kap arra is, hogy a pénzügyi befektető részvényeit megvásárolja. Az állam kezében maradó pakettet pedig később a tőzsdén keresztül értékesítik. Ez a megoldás már elnyerte a kormányzat tetszését is, bár az MNB forrásaink szerint „folyamatosan amellel kardoskodott, hogy a bankot teljes egészében szakmai befektetőnek kell értékesíteni.” A jegybank azonban ezzel a véleményével egyedül maradt, és a kormány végül jóváhagyta a K&H privatizációjának irányelveit. Bár forrásaink szerint a Magyar Közlönyben némileg más szöveg jelent meg, mint amit a kormány elfogadott (60 millió márka például 30 millió dollárra változott), a lényeg azonban az volt: megkezdődött az ország második legnagyobb bankjának privatizációja.

II. Rész

1997. április 10-én, késő este Erős János fontos telefont kapott az ÁPV Rt.-ből. A vonal másik végén egy izgatott hang azt közölte: „jön az ING”. Ez a mondat pedig azt jelentette, hogy a vagyonkezelő másnapi igazgatósági ülése – amelyen az

ország második legnagyobb kereskedelmi bankjának eladásáról döntöttek – kellemtelen meglepetéssel szolgálhat a bankvezér számára. A késő éjszakai telefonig ugyanis úgy tűnt, a játszma sima lesz, és csak azok a külföldi befektetők versenghetnek a bankért, amelyek „közel álltak a menedzsment szívéhez”. Ezek pedig a Bank of Ireland, illetve a Kredietbank és az Irish Life konzorciuma voltak.

Eddig az áprilisi napig a döntéshozók már több kört futottak arról, hogy milyen formában magánosítják a pénzügyi intézetet. A végső változat szerint az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD), mint pénzügyi befektető 30 millió dollár értékben alárendelt kölcsöntőkét nyújt a banknak, amelyet az később tulajdonviszonyt megtestesítő részvényekre válthat át. Az alaptőke tíz százalékát kitevő, egymilliárd forint névértékű részvénycsomagot pedig szakmai befektetőnek értékesítik, amely emellett legalább 30 millió dollár értékben tőkeemelést is vállal. Jelentkező volt bőven: a bank által megbízott privatizációs tanácsadó, a Deloitte & Touche forrásaink szerint közel negyven befektetőt hajtott fel, amelyek között azonban „hajmeresztő nevek” (például argentin és új-zélandi bankok) is voltak. Az úgynevezett pre-kvalifikációs eljárás végül hatot (Bank of Ireland, a holland ING, a portugál Eureka-csoport, a német Westdeutsche Landesbank, a Signal Biztosító és a Kredietbank-Irish Life páros) találtak érdemesnek arra, hogy ajánlatukkal komolyabban is foglalkozzanak. Azon viszont komoly ellentétek alakultak ki a döntéshozók között, hogy a bank eladására kiírt zártkörű pályázatra ezek közül hányat hívnak meg. A Bank of Ireland és a Kredietbank-Irish Life páros biztos befutónak tetszett, miután ez a két befektető hajlandó volt a minimálisan meghatározott 30 millió dollárnál nagyobb tőkeemelést ígérni. A jegybank azonban kardoskodott a Magyarországon komoly terjeszkedési terveket dédelgető holland ING-csoport meghívása mellett is, amely kétségtelenül a legnagyobb név volt a listán a többiekhez képest. Bár egyes forrásaink szerint „ajánlata pénzügyi szempontból nem emelkedett ki a mezőnyből”, a jegybank álláspontja szerint a holland befektető volt az egyetlen a pályázók között, amelyik a térségben – a kiválasztási szempontok között előkelő helyre sorolt – regionális tapasztalatokkal is rendelkezett, s ezért „semmiképpen nem lehet a másik kettő mögé sorolni.”

Forró drót

A vita még az ülés előtti napon is tartott, amelybe végül a pénzügyminiszternek és a jegybank elnökének is be kellett avatkoznia. Forrásaink szerint „Medgyessy és Surányi délután abban egyeztetett meg, hogy a B-változatot támogatják”, azaz az ING-vel együtt három jelentkezőt hívnak meg a K&H privatizációs pályázatára. És bár „olyan befektetőt még nem láttunk, aki azt mondja a privatizációt levezénylő menedzs-

mentnek, hogy ki lesz rúgva", azt azonban tudni lehetett, hogy a hollandok nem tartanák meg Erős Jánost a bank élén, míg a másik két befektető „benyelte a menedzsmentet, mint kacsa a nokedlit”. Az esti telefonig tehát úgy nézett ki: a küzdelem első menete eldőlt, és az ING is ringbe szállhat a pénzintézetért.

Erőst azonban nem olyan fából faragták, hogy ilyen könnyen feladja. Bár utólag lehetetlen pontosan rekonstruálni, hogy azon az éjszakán ki kinek telefonált, forrásaink szerint annyi biztos, hogy „izzottak a vonalak”. Reggelre pedig a Pénzügyminisztérium (PM) fordított egyet a köpönyegen és mégis az ÁPV Rt. által támogatott javaslat mellé állt, amely szerint csak két befektetőt hívnak meg a pályázatra, az ING-t pedig nem. Ez végeredményben egybevágott a menedzsment, illetve Erős János akaratával.

Mindez azonban csak az ÁPV Rt. igazgatóságának reggel 9 órakor kezdődő ülésén derült ki. A jegybankban olyannyira nem voltak tudatában a helyzet változásának, hogy forrásaink szerint Surányi György az ülés előtt telefonon megerősítette az ÁPV Rt. elnökének, Kovács Árpádnak, hogy „az MNB egyetért a PM álláspontjával”. Így aztán Karvalits Ferenc ügyvezető igazgató, aki az ülésen a jegybankot képviselte, döbbenten látta, amint Kovács Árpád a PM egyetértésével az A-változat elfogadását javasolja az igazgatóságnak. Amikor ezt fennhangon számon kérte, Kovács Árpád azzal utasította vissza, hogy az „előbb beszéltem Surányival, és tudomásom szerint az MNB a PM-et támogatja”. Erre a jegybank képviselője, az ülésen résztvevő forrásaink szerint, azt válaszolta, hogy „nem tudom, hogy maga kivel beszélt, de a kezemben lévő hivatalos álláspont három befektető meghívását tartja kívánatosnak.”

Ez azonban akkor már nem sokat ért. Az ÁPV Rt. igazgatósága megszavazta az A-változatot, amely szerint csak az első két jelöltet hívják meg a pályázatra. Ez a mozzanat később jelentős szerepet játszott abban, hogy az MNB kivonult a bankprivatizáció további menetéből és többet nem küldött képviselőt az ÁPV Rt. igazgatósági üléseire.

Darázsfészek

Erős János viszont látványos győzelmet aratott a jegybank elnökével szemben, és úgy tűnt: csillaga magasabban áll, mint valaha. (A Magyar Hírlap napilap még „Az év emberének” is megválasztotta.) A K&H Bankot olyan befektetőnek értékesítették, amelyet forrásaink szerint ő maga választott ki, a privatizációt pedig az év sikertörtéjeként tálalták. Nem utolsósorban azért, mert a győztesként befutó belga-ír konzorcium 1997 szeptemberében a tíz százalékos részvénytcsomagot a névérték 567 százalékaért vette meg és ez akkor új csúcshoz számított a bankok el-

adásának történetében. (A privatizációs aktushoz tartozott az is, hogy az EBRD – mint pénzügyi befektető – 30 millió dolláros alárendelt kölcsöntőkéket nyújtott, amelyet később tőkévé alakítottak át.) Az új tulajdonosok azt is vállalták, hogy rövid időn belül 60 millió dolláros tőkeemelést hajtanak végre, amellyel a bank jegyzett tőkéje a duplájára emelkedik. Arról azonban nem szólt a fáma, hogy ez a tőkeemelés csupán névérték körül (105 százalékon) történt, így a bankot egy forrásunk szerint „végeredményben 125 százalékos körüli árfolyamon adták el”. Ez pedig messze nem számított kiugró eredménynek, különösen, ha az így befolyt összeget összevetjük azzal a 74 milliárd forinttal, amit az állam korábban a K&H konszolidációjára fordított.

Az ÁPV Rt. azonban akkoriban abban volt érdekelt, hogy a bankok magánosítását sikerként mutassa be, és leszerelje azokat a hangokat, amelyek az állami vagyon elkótyavetyélésével vádolták a privatizációs szervezetet. Bár szakmai körökben máig vita folyik erről, annyi bizonyos: a szakmai befektető belépésével friss tőke került a bankba, és lehetőség nyílt arra, hogy a K&H letérjen arról a kényszerpályáról, hogy „csak a követelések eladásából felszabaduló céltartalékokból él”. Erre azonban még sokáig nem került sor, miközben az új többségi tulajdonosok – amelyeknek részesedése a tőkeemelések hatására 74 százalékra nőtt a pénzintézetben – „érthetetlenül puhák” maradtak a menedzsmenttel szemben, s csak akkor kezdtek a rendrakáshoz, amikor a bank fontosabb mutatói 1998-ban mélyrepülésbe kezdtek.

Több forrásunk ennek a „puhaságnak” tulajdonította azt is, hogy szemet hunytak a dolgozói részvényekkel kapcsolatos „kavarás” felett. A privatizációs törvény értelmében a magánosítás során a részvények legfeljebb öt százaléka a dolgozók szerezhetik meg kedvezményesen, a piaci érték 50 százalékaért. Azt azonban a törvény akkor nem mondta meg egyértelműen, hogy ezt az öt százalékot hogyan kell felosztani a dolgozók között. A privatizáció során az volt az általános gyakorlat, hogy ezt a „belső allokációt” a menedzsmentre bízták, az állami tulajdonos jóváhagyásával. Nem volt ez másként a K&H esetében sem, azonban arra kevés példa akadt, hogy a menedzsmentnek „ennyire maga felé hajlott volna a keze”: a vezérigazgató a részvények másfél, a felső- és a középvezetők egy-egy százalékát kapták, míg a bank több ezer dolgozója osztozkodott a maradékon. Ráadásul itt forrásaink szerint a privatizációs törvény előírásaitól eltérően nem a piaci érték, hanem a névérték 50 százalékaért lehetett a részvényeket megvásárolni. Ez annyit jelent, hogy Erős János a 150 millió forint névértékű részvényt pakettért 75 millió forintot fizetett, és így a bank egyik legnagyobb kisrészvényesévé vált. Ám ez az állapot nem tartott sokáig, miután információink szerint az így megszerzett részvényeket 270 százalékos árfolyamon már másnap a bank tulajdonában álló K&H brókerháznak értékesítette. Ez pedig annyit jelent, hogy Erős János egy nap

alatt 330 millió forint körüli árfolyamnyereségre tett szert. Tudtunkkal a menedzsment több más tagja is így cselekedett, mivel szerintük „ez része volt a felső vezetők premizálásának, amely a sikeres magánosítás levezényléséért járt”. A menedzserek ilyen típusú javadalmazására valóban van példa Magyarországon és külföldön egyaránt, itt azonban azzal is megsértették az előírásokat, hogy a vásárláshoz szükséges pénzt – úgynevezett lombardhitel formájában – maga a bank biztosította. Ez lényegében azt jelenti, hogy maga a megvásárolni kívánt részvénytőke jelentette a hitel fedezetét. Erre egyik forrásunk azt mondta, hogy „ilyet nem illik Európában csinálni”, ami miatt az EBRD, mint újdonsült tulajdonos később egy nemzetközi jogi irodát is megbízott a tranzakció körülményeinek vizsgálatával. Ennek eredménye máig nem ismert a nyilvánosság előtt, de a bankhoz közelálló forrásaink szerint végül is azért „nem csináltak belőle balhét”, mert az állami tulajdonos korábban áldását adta az ügyletre. Arról azonban ma sem lehet pontos információt szerezni, hogy a belső elosztás módját végül a PM vagy az ÁPV Rt. hagyta jóvá, a két szervezet ugyanis a felelősség kérdésben máig egymásra mutogat. Sokak szerint a dolgozói részvények kérdése mind a mai napig „olyan darázs-fészeknek” számít a privatizációban, amelybe senki nem akar belenyúl. Bár a dolgozói részvényekkel kapcsolatban parlamenti interpellációra is sor került (Szabó Iván korábbi pénzügyminiszter kérdezte erről 1998. március 10-én Csiha Judit akkori privatizációs minisztert), a K&H ügyét azonban senki nem merte bolygatni. Az Állami Számvevőszék (ÁSZ) néhány privatizációs tranzakció (Danubius, HungarHotels) esetében vizsgálta ugyan a dolgozói részvények adásvételét, amelynek nyomán szigorítottak a dolgozói részvényvásárlás szabályain (ennek értelmében minden dolgozó, beosztástól függetlenül csak a minimálbér ötszörösének megfelelő összegben vásárolhat kedvezményesen részvényt), mindez azonban a bank menedzsmentjét akkor már nem érintette. Ők a „kasszát” követően egy speciális vagyonkezelési szerződés keretében az „ölkükbe pottyant” pénzt a brókerházra bízták. Arra a brókerházra, amely a történet végkifejletében kulcsszerepet játszott, és döntő részben hozzájárult a bankvezetés bukásához.

Adják a bankot

A hivatalos nyilatkozatok arról szólnak, hogy a bankcsoport 1999-es 4,4 milliárd forintos konszolidált veszteségének jelentős részét a brókerház tevékenysége okozta. Ugyanakkor a helyzetet belülről ismerők szerint az ügy ennél árnyaltabb, ugyanis sok esetben „a bank veszteségeit is a brókerrel nyelték le”. Az mindenestre biztos, hogy a brókerház 1999-ben 2 milliárd forint körüli veszteséget könyvelt el. Ennek jelentős részét – mintegy 800 millió forintot – azok a tőke- és hozam-

garanciával kibővített vagyonkezelési szerződések okozták, amelyeket csak bizonyos kiemelt ügyfelekkel kötöttek. Ebbe a körbe tartozott a K&H Bank teljes felső vezetése, illetve a szintén a csoporthoz tartozó Kvantum Bank menedzsmentje, akikkel a brókerház fix, éves szinten 35 százalékos hozamot biztosító portfóliókezelési szerződést kötött. A különlegesen kezelt ügyfelek között azonban nemcsak banki vezetők, hanem „közéleti és média személyiségek” is voltak, így például Pintér Dezső, a TV2 elnöke vagy Juszt László ismert tévériporter, Erős János gyerekkori jó barátja. (A TV2 egyébként üzleti kapcsolatban is állt a Kereskedelmi és Hitelbankkal, miután az EBRD-vel közösen alárendelt kölcsöntőkéket nyújtottak a tévécsatornának 1 milliárd forint értékben.) Ezeket a szerződéseket Erős János környezete ugyan úgy minősítette, mint közönséges brókerházi „terméket”, ekkora mértékű garancia az általunk megkérdezett szakértők szerint azonban „alapvetően ellentétes a piaci folyamatokkal és a befektetési szolgáltatás törvényi elveivel.” Információnk szerint a hozamgaranciás szerződések miatt keletkezett 800 millió forintos veszteségből mintegy 500 millió forintot tett ki az az összeg, amit az azóta eltávozott vezetők zsebre tettek. Bár kérdésünkre a korábbi menedzsment több tagja cáfolta, hogy a garantált hozamot felvették volna, ennek ellentmondani látszik, hogy azóta is egyezkednek velük a tulajdonosok arról, hogy ennek a pénznek legalább egy részét (a piaci kamatszintet jelző úgynevezett DWIX-index feletti részt) fizessék vissza.

Az a felügyeleti vizsgálat, amely megalapozta a brókerház vezetője elleni feljelentést, információnk szerint ennél súlyosabb eseteket is feltárt. Számos portfóliókezelési szerződést az ügyfelek alá sem írtak, ennek ellenére előfordult, hogy a hozamot kifizették. Ennél is kacifántosabb, hogy a brókerház több munkatársa – köztük Yankson Edmund, az igazgatóság korábbi elnöke – a házipénztárból előleget vett fel, amivel azonban az előírt határidőre nem számolt el. Az elnökhöz közvetlenül és közvetve kötődő előlegfelvételek tavaly például megközelítették a száz(!) millió forintot, az elszámolás pedig többször a három hónapot is meghaladta, miközben a cég belső szabályzata szerint azzal öt napon belül el kellett volna számolni. A brókerház „lakáshitelezéssel” is foglalkozott, noha ez a törvényi előírások alapján összeférhetetlen az alaptevékenységgel. 1998-ban két ügyfélnek – 12 darab váltó ellenében – összesen 67 millió forint értékben, több éves lejáratra hitelt nyújtottak, amelyből az ügyfelek lakást vásároltak. Azt is „elmulasztották” közölni, hogy tavaly augusztusban 2 milliárd forint összegben (ami meghaladta a szavatoló tőke tíz százalékát) lombardhitelt vettek fel, amit a felügyelet megállapítása szerint nem a szerződésnek megfelelő célra használtak fel. További félmilliárd forint körüli veszteséget okozott, hogy 1997 és 1998 őszén TVK, illetve Vértesi Erőmű részvényekre a polgári jog alapján semmisnek minősülő szerződéseket kötöttek. Hogy ezen túlmenően még milyen ügyletek lehettek a

brókerháznál, azt valószínűleg már soha nem fogjuk megtudni, mivel a számítógépes nyilvántartást is manipulálták. Tudomásunk szerint a brókerház szerverének óráját több esetben átállították, és korábbi időpontokra rögzítettek visszamenőleg adatokat.

Mindezek külön-külön is felvetik a bűncselekmény gyanúját, ami miatt az Állami Pénz- és Tőkepiaci Felügyelet (ÁPTF) – miközben a brókerházat rekordösszegű, 5 millió forintos bírsággal sújtotta – május 21-én feljelentést is tett a rendőrségen. Igaz, ez csak egyetlen személy, a brókerház korábbi vezérigazgatója (akit Mozol Tamásnak hívnak) ellen irányul, mivel információink szerint az ő aláírása szerepel a legtöbb vitatott szerződésen. Azonban „*naivitás lenne azt gondolni, hogy egyetlen személy képes ekkora kárt okozni.*” A brókerház mögött ott állt a K&H Bank, amely egyébként is előszeretettel használta fel a leánycégeit különféle „zűrés ügyletekre”. Jellemzők voltak például az úgynevezett „háromlábú” tranzakciók, amelyekben fontos szerepet játszott a brókerházzal összevont – ám önálló banki jogosítványokkal rendelkező – Kvantum Bank is.

Utóbbi sokáig olyan „hiteltemetőnek” használták, ahová K&H Bank korábban befagyott rossz követeléseit helyezték el. Ez a tevékenység azonban csak ideig-óráig volt jövedelmező, ezért 1997-ben úgy döntöttek, hogy a céget befektetési bankká alakítják át. Az akkori menedzsment éppen egy kockázati tőkealap létrehozásán dolgozott, amikor a tulajdonosok hirtelen stratégiát váltottak. „*Az a döntés született, hogy a bank viszonylag rövidebb távon megtérülő befektetéseket helyezze el a pénzét, azaz a pénzpiacokon játszik tovább*” – mondta egy, az eseményeket közről figyelő forrás. Ekkortól fogva nem is volt valódi kereskedelmi bank, mert nem folytatott hitelezési tevékenységet, hanem – ahogy egyik forrásunk fogalmazott – „*ültek a 3,4 milliárd forintos alaptőkére, amit a bankközi piacon helyeztek ki*”. A Kvantum Banknak hét hitelügylete volt csupa olyan ügyféllel, amely egyúttal a brókerháznak is az ügyfélkörébe tartozott. A háromlábú ügyletek során a következő trükköt alkalmazták: az ügyfélnek állampapírt adtak el, amit az rögtön portfóliókezelésbe adott a brókerháznak, amely arra hozam- és tőkegaranciát vállalt. Ezt követően az ügyfél hitelt vett fel a Kvantum Banktól, amelynek fedezetéül a korábban megvásárolt állampapír szolgált. Információink szerint főként „baráti” cégeknek nyújtottak így hitelt, akik sok esetben ugyanakkora kamatra kapták a hitelt, mint amekkora hozamot a portfólió biztosított. Ez leegyszerűsítve azt jelenti, hogy ezek a vállalkozások lényegében kamatmentesen jutottak a hitelhez.

Számla-egyenleg

Forrásaink szerint a belga-ír tulajdonosok először 1998 őszén szembesültek azzal a ténnyel, hogy „*pöcse van a menyasszonynak*”, azaz az általuk vásárolt pénzügyi intézmény jóval rosszabb állapotban van annál, mint ahogy azt a privatizáció előtt feltűntették. Bár magát a K&H Bankot öt nagy nemzetközi könyvvizsgáló cég világította át, ez az úgynevezett due-diligence azonban, információink szerint, a leányvállalatokra csak érintőlegesen terjedt ki. Az első bajok a parlamenti választásokat követő tőzsdei mélyrepülés idején következtek be, aminek hatására a korábban vállalt hozamgaranciák teljesíthetetlenné váltak. Bár a menedzsment az ebből fakadó veszteségeket egy merész húzással szeptemberben a Budapesti Értéktőzsde határidős részvénypiacán megpróbálta mérsékelni, ennek újabb bukás lett a vége. Emiatt jelentősen módosítani kellett azt az előzetes üzleti tervet, amely a bankcsoport számára 1998-ra 3,5 milliárd forintos nyereséget irányzott elő.

Az addig ünnepeelt Erős János alatt pedig hirtelen „*inogni kezdett*” a vezérigazgatói szék. Miután „*az élet az istennek sem akart az üzleti tervhez igazodni*”, a belga tulajdonosok, Pavel Strand személyében (aki addig a Kredietbank cseh érdekeltségét vezette) „komisszárt” küldtek mellé. Ez bármely menedzsment számára „*komoly jelzésnek*” számított, különösen egy olyan embernek, aki eddigi vezetői pályafutása alatt azt szokta meg, hogy döntéseit egy személyben hozza, és azért – mint korábban láttuk – nem tartozik elszámolással. 1998-ban Erős János önként lemondott vezérigazgatói tisztségéről, ám a tulajdonosok – értékelve a privatizáció során nyújtott „segítséget” – nem száműzték a bankból, hanem a felügyelőbizottság tagja lett. Erről a posztjáról idén tavasszal, a bank éves rendes közgyűlésén mozdították el, amikor egyértelműen kiderült: a K&H bankcsoport 1998-ban nemhogy a módosított üzleti tervet nem teljesíti, hanem súlyos – 4,4 milliárd forintos – veszteséget könyvelhet el. A tulajdonosok pedig nemcsak a mérlegekben mutatkozó mínusz miatt fizetnek, mint a katonatiszt, hanem azért a „naivságukért” is, hogy közel egy évig hagyták magukat félrevezetni egy olyan ember által, akinek forrásaink szerint a „*hatalom jóval többet számított, mint a banküzemtan.*”

Megjelenés: *Élet és Irodalom* 1999/22–23. szám

Köszönetnyilvánítás

Felsorolni is nehéz, mennyi mindenkinek tartozunk köszönettel azért, hogy ez a kötet létrejöhetett. Így Németh Istvánnak, az Új Mandátum Kiadó vezetőjének, Szügyi Zoltánnak, a kötet szerkesztőjének és Sükösd Miklósnak, a Membrán könyvek sorozat-szerkesztőjének. De hálával tartozunk a kiadó valamennyi dolgozójának – így különösen Zátonyi Tibor képszerkesztőnek –, akik a kötet megszületését munkájukkal segítették. Kemény Vagyimnak külön köszönet a könyv címéért.

A kötetben olvasható riportok elkészítéséhez sokan nyújtottak felbecsülhetetlen értékű segítséget. Ehelyütt szeretnénk köszönetet mondani mindazoknak, akik egy-egy cikk készítése közben ránk szánták értékes idejüket és megtisztelték minket bizalmukkal. Legtöbbjüket nem nevezhetjük meg, hiszen az interjúk többsége – forrásaink érdekében – háttérbeszélgetés formájában, a névtelenség jegyében készültek. Jó néhány forrásunkkal állandó munkakapcsolatot alakítottunk ki. Ők időnként már attól boldogtalanok lettek, ha meghallották hangunkat a telefonban. Ennek ellenére mindig készséggel segítettek. Akit érint, tudni fogja, hogy miről beszélünk. Nélkülük ez a kötet sohasem készülhetett volna el.

Ahogy nem jött volna létre ez a könyv, ha nincs az *Élet és Irodalom* szerkesztősége. Hálával tartozunk Kovács Zoltán főszerkesztőnek és Tarnói Gizella főszerkesztő-helyettesnek, akik vállalták e cikkek közlését, még akkor is, ha megjelentetésük olykor nem csekély kockázattal járt a lap és a munkatársak testi épsége számára. Szira Péter olvasószerkesztő és Váncsa István főszerkesztő-helyettes „fazonírozása” nélkül ezek a riportok másmilyenek lennének. Köszönettel tartozunk az *Élet és Irodalom* valamennyi munkatársának, különösen Andóné Váczai Gabriellának, Borsos Szvetlánának, Somfai Ferencnének, Kabán

Eszternek, Katona Mártának, Vass Lászlónénak, Weisz Györgyinek és Winkler Jánosnénak. Munkánkat jogi tanácsokkal segítette Bárándy Péter, Bárándy Zsuzsa és Rácz Edit. Krausz Judit és Nagy Mercédesz, a Magyar Rádió archívumának munkatársai minden esetben kiváló kutatómunkát végeztek, és igyekeztek kívánságainkat teljesíteni, ami sokszor nem volt számukra könnyű feladat.

Mindkettőnk családja sokat kibírt az elmúlt években. Köszönet és hála nekik türelmükért. Siposs Zoltán nélkül szerzőpárosunk nem jött volna létre. Bárándi és szakmai segítségnyújtásukért köszönetet mondunk Arnóti Krisztinának, György Bencének, György Péternek, Krecz Tibornak, Kóczián Péternek, Nádo-ri Péternek, Pallagi Ferencnek, Sárvári Enikőnek, Sztányi Gábornak Weyer Balázsnak. És végezetül köszönetet mondunk barátainknak, amiért hagyták, hogy az elmúlt évek nehéz pillanataiban a „fejükön ugráljunk”. Ők voltak olyan türelmesek, hogy meghallgattak minket, ezzel is megkönnyítve számunkra a nehéz pillanatokat. És persze, köszönet illeti az olvasóinkat, akiknek volt türelmük elolvasni a cikkeinket.

A CD-melléklet tartalma

POLITIKA (Az I. fejezet dokumentumai)

Fiúk a bányában

1. Cégbírószági levelezés
2. Megfigyelési-ügy dokumentuma
3. Magyar Bányászati Hivatal határozata Hahótról
4. Adásvételi szerződés Gánt

Szerencsések és zsenik

1. KVI-Fidesz levelezés
2. Tisztikaszinó adásvételi szerződés
3. A MEH emlékeztetője az ingatlanátadásról
4. ÁVÜ levele az átadásról
5. Kormányhatározat szövege
6. Áder János levele
7. Such György írása a Fidesz választási vereségeinek okairól
8. Wachsler Tamás levelezése a Fidesz vezetőivel

Arccal a kamerák felé

1. Cégről cégre
2. Révész Sándor: Mosóporhíntés (Népszava 1999. február 23.)
3. Mészáros Tamás: Nem a ruha teszi (Magyar Hírlap 1999.)

Háborús játékok

1. A Gazdasági Minisztérium belső feljegyzése a háború gazdasági hatásairól
2. A Szonda-Ipsos közvélemény-kutatása
3. A Medián felmérése a háborúról

GAZDASÁG (A 2. fejezet dokumentumai)

Guruló rubelek I–III.

1. Adósságtörténelem
2. Boross–Csernomirgyin megállapodás szövege (1992)
3. TKPE elnökségi üléseinek jegyzőkönyve (1994–1995)

2/296

4. Hujber Ottó levele Horn Gyulához
6. OGY vizsgálóbizottság jelentése és mellékletei
7. Pálya-futás (táblázat)
8. Egy magyar Nádor

Egész pályás letámadás

1. Taxiszámla
2. Papabánya
3. Új Hírnök (Miskolc) cikke – Orbán papa
4. Térkép az autópálya-fejlesztésekről

KATOR

1. Kormány-előterjesztések a tb-reformról
2. Selmeczi G. interpellációjának és sajtótájékoztatójának szövege

PÉNZEK ÉS ÜGYEK (A 3. fejezet dokumentumai)**Bank bán I.–II.–III.**

1. Együttzavazási megállapodás (1998. július)
2. Kemenes Ernő levele (1998. november)
3. Postabankkal kapcsolatos fontosabb felügyeleti lépések (1999. február)
4. A pénzügyminiszter feljelentése Princz Gábor ellen (1999. február)
5. Ószabó-Vajda: Ügyészi megrovás a VIP-lista miatt
6. KEHI-jelentés a Postabankról

A luxusvella nem apácazárdá

1. Feljelentés a Globex Brókerház ellen (1997)
2. Vellai Györgyi válasza (1998. március)
3. Faxváltás a Deloitte & Toche-val (1999. január)

A romlás virágai

1. ÁSZ-jelentés a K&H Bankról (1997. augusztus)
2. ÁPTF-határozat indoklása (1999. május)

A 173835

Nem feltétlenül a helyszíntre sietnek először, de a lehető legnagyobb körben rögzítik a nyomokat, hiteles adatokat gyűjtenek, homályos jelenségeket elemznek, dokumentálják az összefüggéseket. Munkáikat magas fokú koncentráció, komprimált információs tartalom, mikroszkopikus részletezettség, spirálisan emelkedő történetvezetés, az igazság felderítésének szenvedélye jellemzi. Nagy meglepetések érik az olvasót. A szó klasszikus értelmében száguldó riporterek, bár bizonyára többen ülnek levéltárban, mint vonaton. Felfedezéseikkel megújítják a műfajt. Nem az esemény érdekli őket, s még csak nem is a szereplők tulajdonságai, hanem oka, célja, háttere, a folyamatok emberi minősége, a korszak, mely a bőrünkbe ég.

Nádas Péter

Az összeállítás darabjainak többségével nem most találkozom először, hiszen megjelenésük előtt hivatalból – ügyvédként – már olvastam azokat. Olvastam azért, mert a tényfeltáró művek mindenkor felvetik a szerzők, szerkesztők, kiadók elleni perindítások és feljelentések lehetőségét. Viszonylag kevés sikeres támadás indult ezen írások miatt a bíróságok előtt. Ez nem annak tudható be, hogy oly sok szövegrészt húztam volna ki a „veszélyelhárítás” okából, és főként nem annak az eredménye, hogy az írások ne lennének elég bátrak és támadóak.

A kedvező „perlési arány” eredője a szerzők ügyessége és alapossága. Az az ügyesség, ahogyan a legegyszerűbb visszaéléseket, bűnöket anélkül tudják az elkövetők fejére olvasni, hogy mocskolódnának, felelőtlen, sértő kifejezéseket használnának. Az az alaposság, amellyel minden tényközlésüket a beszerzett bizonyítékokkal alá tudják támasztani. Ez az újságírói magatartás az, amely hosszú és sikeres pályát jósol a szerzőknek, amelyet magam a legőszintebben kívánok.

Dr. Bárándy Péter

Végre a közé lett a közélet.

Gesztli Péter

Ószabó Attila-Vajda Éva

TÉNY

FELTÚRÁS

L
cé

nyom
szám

gjele
nely,

ada
50. §.
érté

74605454/00000000

Vajda Éva igazgató, 1956-ban született, 1979-ben végzett a József Attila Színiiskolában. 1980-ban kezdte meg a munkáját a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában. 1982-ben a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 1984-ben a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 1986-ban a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 1988-ban a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 1990-ben a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 1992-ben a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 1994-ben a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 1996-ban a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 1998-ban a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 2000-ben a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 2002-ben a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 2004-ben a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 2006-ban a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 2008-ban a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 2010-ben a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 2012-ben a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 2014-ben a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 2016-ban a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 2018-ban a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 2020-ban a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 2022-ben a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját. 2024-ben a Magyar Televízió Magyar Színház című műsorában kezdte meg a munkáját.

Fővárosi Főügyészség
G.8343/1999/15-III. sz.

banktitok megsértésének vétsége mi-
tányáson 96/1999. bü. számo-
Éva / aki Kaposv-
anyja: C
K-

HATÁROZAT

FŐVÁROSI FŐÜGYÉSZSÉG
G. 8343/1999/10.

HATÁROZAT

A banktitok megsértésének vétsége miatt Horváth Gábor és társai ellen az Országos
Rendőrfőkapitányságon 96/1999. bü. számon folyamatban lévő bűnügyben
VAJDA ÉVA gyanúsított által a gyanúsítottkénti kihallgatása ellen bejelentett panaszt
elutasítom.

A határozat ellen további panasznak nincs helye.

INDOKOLÁS

A nyomozó hatóság 1999. év szeptember 17. napján közölte Vajda Évával, hogy a Btk.
300/A. § (1) bekezdésében meghatározott banktitok megsértésének vétségével alaposan
gyanúsítható, mert az Élet és Irodalom című hetilap XLIII. évf. 24. számának újságírójaként
közreműködött abban, hogy 1999. június 18-án a lap 5. oldalán a "V.I.P." című cikkében a
Postabank Rt.-vel ügyféli kapcsolatban levő személyek neve, az ügylet típusára való utalás,
ezáltal banktitkot képező adatokat és tényeket illetéktelen személyek részére hozzáférhetővé
tegyék.

A gyanúsított, a gyanúsítás ellen panaszt jelentett be.
Panaszát azzal indokolta, hogy a bűncselekményt nem követte el.

A panasz nem alapos.

A Btk. 300/A. § (1) bekezdésében meghatározott banktitok megsértésének vétségét az
banktitok megtartására köteles személy követi el, aki a banktitoknak minősülő ad-
illetéktelen személy részére hozzáférhetővé tesz.

Ez azonban nem jelenti az alanyok körének szűkítését, ugyanis a banktitoknak bárki or-
juthat, ha viszont valaki a birtokába jutott, úgy a hitelintézetekről és a pén-
vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. tv. (Hpt) 55. § (1) bekezdése értelmében kö-
időbeli korlátozás nélkül megőrizni, vagyis törvényi rendelkezés folytán a hi-
megtartására köteles személlyé vált.

B 173835

MIN

B 173835

OKOLÁS

Ószabó Attila-Vajda Éva

1999. é... er 17. napján közölte Vajda Évával, hogy a Btk.
300/A. § (1) bekezdésében
gyanúsítható, mert az Élet és Irodalom című hetilap XLIII. évf. 24. számának újságírójaként
közreműködött abban, hogy 1999. június 18-án a lap 5. oldalán a "V.I.P." című cikkében a
Postabank Rt.-vel ügyféli kapcsolatban levő személyek neve, az ügylet típusára való utalás,
ezáltal banktitkot képező adatokat és tényeket illetéktelen személyek részére hozzáférhetővé
tegyék.

MEMBRAN
KÖNYVEK

tegyék.

A gyanúsított, a gyanúsítás ellen panaszt jele-
Panaszát azzal indokolta, hogy a bűncselekményt

A panasz nem alapos.

A Btk. 300/A. § (1) bekezdésében meghat-
banktitok megtartására köteles személy kö-
illetéktelen személy részére hozzáférhetővé tesz

Ez azonban nem jelenti az alanyok körének szű-
juthat, ha viszont valaki a birtokába jutott,
vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. tv. (Hpt)
időbeli korlátozás nélkül megőrizni, vagyis
megtartására köteles személlyé vált.

Ószabó Attila-Vajda Éva

ÉLENY FELTÚRÁS

★CD-melléklettel★

ÚJ MANDÁTUM